

แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

**THE WAY OF BRAHMACARAYA FOR MORAL
SUPPORT IN THAI SOCIETY**

พระมหาบุญแสง ปุณฺณสโม (จิตรีheim)

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

พระมหาบุญแสง ปุณฺณสโม (จิตรีเทิม)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Way of Brahmacharya for Moral
Support in Thai Society**

Phramaha Boonsang Puñyasamo (Jitritherm)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

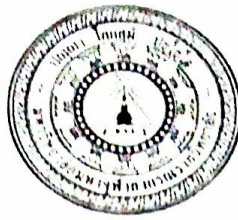
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“ แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย ” เป็นส่วนหนึ่งของศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

 (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.,) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	
คณะกรรมการตรวจสอบคุณวุฒิบัณฑิต (พระเมธาวิเชียร, ผศ.ดร.)	ประธานกรรมการ
 (ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน)	กรรมการ
 (พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.)	กรรมการ
 (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)	กรรมการ
 (รศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร)	กรรมการ
คณะกรรมการควบคุมคุณวุฒิบัณฑิต	พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร. พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร , ดร. รศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร	ประธานกรรมการ กรรมการ กรรมการ
ชื่อผู้วิจัย (พระมหาบุญแสง ปุณฺณสโม)	

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุชฎินิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์

(พระเมธาวิญญรส, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน)

กรรมการ

(พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร)

กรรมการ

(รศ.ดร. สมितिพล เนตรนิมิตร)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร

กรรมการ

รศ.ดร.สมितिพล เนตรนิมิตร

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาบุญแสง ปุณณสโม)

ชื่อคุณนิพนธ์	: แนวทางการประพจน์พรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย
ผู้วิจัย	: พระมหาบุญแสง ปุณณสโม (จิตริ์เทิม)
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์	: พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ), ดร., ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม. (ปรัชญา), พธ.ด. (ปรัชญา)
	: พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร., ป.ธ. ๗, พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ), ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
	: รศ.ดร. สมธิพล เนตรนิมิตร ป.ธ.๙, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Pali&Buddhist Studies)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

คุณนิพนธ์เรื่อง “แนวทางการประพจน์พรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ(๑)เพื่อศึกษาการประพจน์พรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย และ (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการประพจน์พรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า:การประพจน์พรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวคือมีจุดประสงค์เพื่อรักษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลใดที่รักษาพระธรรมวินัย ย่อมได้ชื่อว่ารักษาพระพุทธศาสนา การประพจน์พรหมจรรย์จะบริบูรณ์ได้ นอกจากจะเว้นจากเมถุนวิริติ คือการเสพเมถุนโดยตรงแล้วต้องเว้นจากเมถุนสังโยคอย่างเด็ดขาด เพราะว่าเมถุนสังโยคทั้ง ๗ เป็นเครื่องเศร้าหมองแก่พรหมจรรย์เป้าหมายและผลของพรหมจรรย์ในทางพระพุทธศาสนา คือความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะหรือเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์

ปัญหาการประพจน์พรหมจรรย์ในสังคมไทยอันดับแรกปัญหาสำหรับการประพจน์พรหมจรรย์ของบรรพชิต กล่าวคือกรณีผู้ที่บวชประพจน์พรหมจรรย์ที่เป็นพระภิกษุหรือสามเณร บางส่วนปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณเพศเช่น ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวพุทธ และสร้างความมัวหมองให้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้มักมิได้ใส่ใจในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดปัญหามากขึ้นทุกวันและได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจุบันตามวัดต่างๆ มักจะทอดทิ้งเรื่องของการฝึกอบรม ส่วนมากเจ้าอาวาสสนใจลูกวัดน้อย อุปัชฌาย์สนใจสัทธิวิหาริกน้อยและอีกประเด็นที่สำคัญก็คือในสังคมปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับผู้หญิงมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในแง่ของเพื่อนร่วมงาน ครูกับศิษย์หรือนักเรียนกับนักเรียนการพบปะหรือพูดคุยกับสตรีพระภิกษุสามารถที่จะทำได้ แต่การแสดงออกในลักษณะเหล่านี้ควรที่จะยึดอยู่บนฐานของสติ

สภาพปัญหาทางด้านจริยธรรมของสังคมไทยในปัจจุบันถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญในระดับต้น ๆ ของประเทศ ซึ่งปัญหาทางด้านจริยธรรมนั้นจะแฝงตัวอยู่กับทุกกลุ่มอายุ และกลุ่มอาชีพ รวมถึง

เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีปัญหาการขาดจริยธรรมและดูเหมือนกับว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น การแก้ปัญหাজริยธรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชนมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคมโดยมีรัฐบาลเป็นต้นแบบที่ดี และเป็นเจ้าภาพในการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหอย่างต่อเนื่อง แบบเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่จะเข้าสู่กลุ่มเด็กและเยาวชนเพราะสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาของเด็กและเยาวชนเกิดขึ้นจากการขาดจริยธรรมของผู้ใหญ่รวมถึงคนในสังคมซึ่งเด็กและเยาวชนจะเรียนรู้ซึมซับจากสิ่งรอบๆ ตัว ดังนั้น การแก้ไขปัญหาด้านจริยธรรมของสังคมไทยควรเริ่มต้นจากการเปลี่ยนฐานคิดในการแก้ปัญหาด้านจริยธรรมแบบแยกส่วนเป็นแบบองค์รวมในการแก้ปัญหาและพัฒนาจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไปพร้อม ๆ กับการเร่งแก้ปัญหาของผู้ใหญ่และคนในสังคมไทย

แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทยคือหลัก พรหมจรรย์ ๑๐ ประการ ซึ่งพื้นฐานของจริยธรรม และหลักกตัญญูทศเวทีโดยความเชื่อมโยงกันกับทฤษฎีการพัฒนาสามารถประยุกต์เข้าเป็นคุณลักษณะจริยธรรมอันเป็นเป้าหมายของการส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทยได้ เพราะว่า คุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของคนในสังคมไทยที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย

- Dissertation Title** : The Way of Brahmachariya for Moral Support in Thai Society
- Researcher** : Phramaha Boonsang Puñyasamo (Jitrithern)
- Degree** : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)
- Dissertation Supervisory Committee**
- : Phramaha Kwanchai Kittimethi (Hemprapai),
Dr., Pali IX, B.A. (Philosophy), M.A. (Philosophy),
Ph.D. (Philosophy)
 - : Phramaha Somboon Wuttikaro, Dr., Pali VII,
B.A. (English), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)
 - : Assoc. Prof. Dr. Samitthipol Netnimit, Pali IX,
B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Pali&Buddhist Studies),
- Date of Graduation** : May 26, 2018

Abstract

The objectives of this Dissertation entitled “The Way of Brahmachariya for Moral Support in Thai Society” were: 1. To study the practice of Brahmachariya in Buddhist scriptures, 2. To study problems in moral in Thai society, and 3. To present the practice of Brahmachariya to promote ethics in Thai society..

The results of the study found that the aim of chaste life (Brahmachariya) practice in Buddhism is to observe Dhamma and Vinaya principles of monks. The chaste life is the significant foundation of Buddhism due. Buddhism can be established and observed as long as Dhamma and Vinaya are practiced and observed. The complete chaste life covers abstaining from seven bonds of sexuality. The ultimate aim of the chaste life is to attain the end of suffering.

Problems in the chaste life practiced in Thai society are that some monks and novices behave themselves not conform to Dhamma principles and the code of discipline because of the lack of attention and supervision from administrative monks. The tendency of the problems is increasing. The relation and contact between monks and lay-women may be as colleagues, teacher-student, or student-student, but it must be controlled by mindfulness, clear consciousness, moral shame and moral fear.

An ethical problem in Thai society today is an important national issue that implicit in all age of groups and occupations. Children and youth who are the future of the nation are with the lack of ethics it seems as though it is becoming increasingly severe. Therefore, solving ethical problems of children and youth must be done urgently. It is necessary to gain cooperation from all sectors of society. Government must be a good role model and a host of driving the problems solving towards children and youth. The exact cause of the problems of children and youth arising from the lack of ethics of the adults and people in society. Children learn and absorb start from a base change in thinking, problem solving and moral development of children and youth along with the accelerating problems of adults and people in society

The Tenfold Way of Good Action (Brahmacariya), and Gratefulness can be used to apply in moral improvement in Thai society since these principles go along with the unique characteristics of Thai society.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีก็ด้วยคำแนะนำช่วยเหลือและตรวจแก้ไขจาก พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร. พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร. และ รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิต ที่อนุเคราะห์เป็นอาจารย์ที่คณะกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์และคอยชี้แนะแหล่งข้อมูลต่างๆ ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้แก่ผู้วิจัยทุก ๆ ท่าน ทั้งท่านที่เป็นเจ้าของตำราที่ใช้ศึกษาค้นคว้าวิจัย และท่านที่สอนสั่งในห้องบรรยายทุกรายวิชาที่ช่วยให้กำลังใจในการวิจัยจนสามารถสำเร็จได้ดังหวัง

ทั้งขอขอบคุณและเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยทั่วกันที่รับธุระเรื่องเอกสารต่าง ๆ และเรื่องการจัดการสอบพร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ห้องสมุดที่อำนวยความสะดวกเรื่องการสืบค้นข้อมูล

คุณความดีและประโยชน์ที่เกิดจากดุชฎินิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย พระคุณบิดามารดา และครูอาจารย์ ทุกท่าน

พระมหาบุญแสง ปุณณสโม (จิตรีเหิม)

๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๗ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ การประพจน์พรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๑ ความหมายของพรหมจรรย์	๑๕
๒.๒ ความเป็นมาของพรหมจรรย์	๑๙
๒.๒.๑ พรหมจรรย์ในลัทธิอื่นนอกศาสนา	๒๐
๒.๒.๒ พรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา	๒๒
๒.๓ การประพจน์พรหมจรรย์ของคฤหัสถ์และบรรพชิต	๓๑
๒.๓.๑ การประพจน์พรหมจรรย์ของคฤหัสถ์	๓๑
๒.๓.๒ การประพจน์พรหมจรรย์ของคฤหัสถ์และบรรพชิต	๓๘
๒.๔ ความต่างพร้อยของพรหมจรรย์ : เมถุนสังโยค	๕๑
๒.๕ พรหมจรรย์ที่ไม่บริบูรณ์และสมบูรณ์	๕๓

๒.๕.๑ พรหมจรรย์ที่ไม่บริบูรณ์	๕๓
๒.๕.๒ พรหมจรรย์ที่บริบูรณ์และสมบูรณ์	๕๔
๒.๖ กาลสมัยที่ไม่เหมาะเพื่ออยู่ประพฤติพรหมจรรย์	๕๖
๒.๗ ระดับของการประพฤติพรหมจรรย์	๕๗
๒.๘ ข้อควรระวังในการประพฤติพรหมจรรย์	๖๑
๒.๙ อุปการะของการประพฤติพรหมจรรย์	๖๒
๒.๑๐ เป้าหมายแห่งพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา	๖๔
๒.๑๑ พรหมจรรย์ชื่อว่าเป็นมงคล	๖๖
๒.๑๒ สรุป	๖๗

บทที่ ๓ ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย **๗๐**

๓.๑ แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม	๗๐
๓.๑.๑ ความหมายของจริยธรรม	๗๐
๓.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม	๗๔
๓.๑.๓ แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม ๓ ด้าน	๗๙
๓.๒ ค่านิยมการประพฤติพรหมจรรย์ในสังคมไทย	๘๔
๓.๒.๑ ปัญหาการเหินห่างจากศาสนา	๘๕
๓.๒.๒ ปัญหาการเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม	๘๕
๓.๒.๓ ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง	๘๕
๓.๒.๔ ปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง	๘๖
๓.๒.๕ ปัญหาความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของเยาวชน	๘๖
๓.๗ สรุป	๘๘

บทที่ ๔ แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย **๙๒**

๔.๑ แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย	๙๒
๔.๑.๑ พรหมจรรย์: ส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม	๙๒
๔.๑.๒ พรหมจรรย์: ส่งเสริมจริยธรรมครอบครัว	๑๐๔
๔.๑.๓ พรหมจรรย์: ส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)	๑๐๖
๔.๒ เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย	๑๑๓
๔.๒.๑ เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม	๑๑๓
๔.๒.๒ เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมครอบครัว	๑๑๔
๔.๒.๓ เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)	๑๑๔

๔.๓ สรุป	๑๑๙
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๒๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๘
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๒๘
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป	๑๒๘
บรรณานุกรม	๑๒๙
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๘

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๑.๑ สารบัญแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๓
๑.๒ แผนผังอธิบายพรหมจรรย์ทั้ง ๓ ระดับ	๖๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑) ภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคบาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

ขุ.ขุ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตติ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิตติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิปาต ชาตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิบาตชาตก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย อปาทานปาติ	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ก.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)
--------	-------	---	----------------------	-----------

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.ม.อ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	--	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฎิกวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.มุ.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปัณณาสอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.นิ.อ.	(ไทย)	=	สัยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี นิทานวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.ส.อ.	(ไทย)	=	สัยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอก.อ.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย มโนรณปุรณี เอกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย มโนรณปุรณี ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.อ.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย มโนรณปุรณี สัตตกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.นวก.อ.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย มโนรณปุรณี นวกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย มโนรณปุรณี ทสกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ขุ.ข.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ข.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรีตถทีปนี อิติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย เอกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย สัทธัมมปิณฑโชติกา มหานิเทศอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จรียา.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี จรียาปิฎกอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.จรียา.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี จรียาปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก รัมมสังคณี อัญญาสาลินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
-----------	-------	---	---	-----------

ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค

วิสุทธิ.	(บาลี)	=	วิสุทธิมคคปกรณ์บาลี	(ภาษาบาลี)
วิสุทธิ.	(ไทย)	=	วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทย ใช้ระบบอ้างอิงที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๑๖ หน้า ๑๖๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา ใช้ระบบอ้างอิงที่ระบุ เล่ม/หน้า หลังคำย่อคัมภีร์ เช่น อภิ.สง.อ. (ไทย) ๓๔/๓๒๘/๒๔๐ หมายถึง อรรถกถากาอภิธรรมปิฎก รัมมสังคณี อัญญาสาลินี ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารอรรถกถา เล่ม ๓๔ หน้า ๓๒๘ ข้อ ๒๔๐

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ใช้ระบบอ้างอิงที่ระบุ เล่ม/หน้า หลังคำย่อหลังคัมภีร์ เช่น วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๔/๔๓, หมายถึง คัมภีร์ วิสุทธิมคคปกรณ์ ภาษาบาลี ภาค ๒ หน้า ข้อ ๔ หน้า ๔๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๓๗๓/๘๘. หมายถึง วิสุทธิมรรคปกรณ์ภาษาไทย ภาค ๒ ข้อ ๓๗๓ หน้า ๘๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติในแนวทางที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งแสดงออกทางกาย วาจา ใจ^๑ และจริยธรรม เป็นคำที่คุ้นเคยในสังคมไทยเป็นอย่างดี และเสมือนว่าเป็นคำที่หยิบยกขึ้นมากล่าวอ้างถึงอยู่เสมอ ๆ ว่าจริยธรรมเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมไทยไม่ว่าวงการใดก็ตาม เช่น ทางด้านการเมืองการปกครองที่ประชาชนคาดหวังให้นักการเมืองมีจริยธรรม ไม่คอร์รัปชัน บริหารบ้านเมืองอย่างโปร่งใสหรือในวงการข้าราชการที่คาดหวังให้ข้าราชการเป็นข้าราชการที่ดี บริการประชาชนด้วยความเต็มใจ รวมถึงในวิชาชีพครูย่อมคาดหวังให้ครูเป็นผู้มีจริยธรรมที่ดี ทุ่มเทในการอบรมสั่งสอนเป็นแบบอย่างที่ดีหล่อหลอมให้กับเด็กและเยาวชนของชาติเป็นคนดี หรือแม่แต่ในเด็กและเยาวชน สังคมก็หวังให้เด็กและเยาวชนมีจริยธรรมที่ดีเป็นเด็กดีของพ่อ แม่ เป็นลูกศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ดังนั้น เรื่องจริยธรรมจึงเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัย ที่ต้องการให้เกิดขึ้นจริง แต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันจริยธรรมของสังคมไทยเป็นอย่างไร และหากกล่าวถึงเรื่องจริยธรรมในสังคมไทยว่าเป็นอย่างไรจะได้คำตอบที่คล้าย ๆ กัน จากหลาย ๆ คนที่ไม่แตกต่างกันนักว่า “จริยธรรมของคนไทยในปัจจุบันดูว่าจะมีน้อยลงไปทุกที” ซึ่งไม่ต้องดูอื่นไกลจากวิถีชีวิตประจำวันก็ใกล้ตัว ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์รายวัน วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต จะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับภาระทำผิดกฎหมาย ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ การล่วงละเมิดทางเพศยาเสพติด อาชญากรรม ลงข่าวไม่เว้นแต่ละวัน และที่น่าจะตกใจไปกว่านั้น คือผู้กระทำผิดเป็นเด็กและเยาวชนที่ก่อเหตุที่รุนแรงและมีพฤติกรรมกระทำผิดที่ไม่แตกต่างกับผู้ใหญ่เลยซึ่งมีแนวโน้ม มากขึ้นและอายุของผู้กระทำผิดยิ่งมีอายุน้อยลงเรื่อย ๆ สอดคล้องกับข้อมูลของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน^๒

จากสภาพปัญหาต่าง ๆ ทางด้านจริยธรรมในปัจจุบันที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นทั้งที่เป็นพฤติกรรมทางจริยธรรมที่สามารถเห็นได้อย่างเด่นชัดและไม่เด่นชัดที่อยู่ในรูปเจตคติเชิงจริยธรรมในทางลบที่ไม่แสดงพฤติกรรมออกมาสะสมจนติดตัวกลายเป็นอุปนิสัยที่ฝังแน่นจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่และเมื่อมีสถานการณ์หรือสิ่งกระตุ้นเร้าก็พร้อมจะแสดงพฤติกรรมที่รุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมออกมา พฤติกรรมเหล่านี้เสมือนมะเร็งร้ายที่ก่อตัว ลูกกลมและสร้างปัญหาจนยากจะเยียวยา

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙๑.

^๒ อธิคุณ สิ้นธนาปัญญา, จริยธรรมเด็กและเยาวชนเหยื่อของปัญหาสังคม, วารสารบริหารการศึกษาบวบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙), หน้า ๑๘

การสะสมปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อสังคมไทยในอนาคต หากไม่เร่งแก้ปัญหาคือที่ต้นตออันเป็นเหตุที่แท้จริงของปัญหา การเกิดมรรค เกิดผลคงเป็นไปได้ยากอีกทั้งสิ้นเปลืองทรัพยากรที่ลงทุนลงแรงไป ซ้ำร้ายการแก้ปัญหาย่างหนึ่งอาจสร้างปัญหาใหม่ทับถมปัญหาเก่า ถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยต้องหันมาทบทวนทรรศนะทางจริยธรรมเสียใหม่ เราต้องถือว่าปัญหาจริยธรรมเป็นปัญหาหลักของสังคมที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าปัญหาเศรษฐกิจการเมืองและต้องหันไปหาความหมายและหลักการทางจริยธรรมแบบพุทธแท้ ๆ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจริยธรรมเชิงบวกมากขึ้นเช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตากรุณา ความเสียสละ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม

ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์ธรรม ๑๐ อย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านจริยธรรมในสังคมไทย ด้วยว่าในสังคมไทย ชาวไทยมีความสนใจเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์มาเป็นเวลายาวนาน แต่อาจจะปฏิบัติกันยังไม่ครบถ้วนหรือไม่ถูกต้องมากนัก เพราะตามความเข้าใจของคนไทยส่วนใหญ่คิดกันว่า การประพฤติพรหมจรรย์คือการบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา และต่อมาแนวคิดนี้ได้รับความนิยมในหมู่อุบาสกอุบาสิกาด้วย จนสามารถพัฒนารูปแบบการประพฤติพรหมจรรย์สำหรับชาวบ้านขึ้น เรียกว่า พิธีบวชพรหมจารี-พรหมจารีนี้ เรียกอีกอย่างว่า พิธีบวชเนกขัมมจารี-เนกขัมม จารีนี้ (บวชซีพราหมณ์)^๓ ทำให้เห็นว่าชาวไทยยังคงมีความเข้าใจเกี่ยวกับคำสอนและหลักการประพฤติพรหมจรรย์ยังไม่ถูกต้องนัก เพราะยังคิดว่า ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาหมายถึงการออกบวช แต่ความจริงแล้ว การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนามีมากถึง ๑๐ ดังที่พระสิริมังคลาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนีสรุปความได้ว่า พรหมจรรย์ ได้แก่ ธรรม ๑๐ อย่าง คือ (๑) ทาน (๒) เวยยาวัจจะ (๓) เบญจศีล (๔) อัปมัญญา (๕) เมถุนวิรัตติ (๖) สทาร์สันโดษ (๗) วิริยะ (๘) อุโบสถศีล (๙) อริยมรรค และ (๑๐) ศาสนา^๔

พิจารณาจากพรหมจรรย์ ๑๐ อย่างข้างต้นนี้ ส่วนมากเหมาะแก่พวกคฤหัสถ์ แต่ก็มีจำนวนหนึ่งที่ปฏิบัติได้ทั้งคฤหัสถ์และภิกษุ สามารถจำแนกกว้างๆ ได้ ๒ ลักษณะ คือ

(๑) เป็นข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์เท่านั้น ได้แก่ เบญจศีล อุโบสถศีล และ สทาร์สันโดษ

(๒) เป็นข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์และบรรพชิต ได้แก่ ทาน เวยยาวัจจะ เมถุนวิรัตติ อัปมัญญา วิริยะ อริยมรรค และศาสนา

อีกประการหนึ่ง สาระสำคัญของหลักธรรมที่จัดเป็นพรหมจรรย์ ๑๐ ข้อนั้น ชาวไทยทั่วไปก็ยังมีความเข้าใจ และบางครั้งก็ปฏิบัติกันแบบผิดๆ เช่น หลักธรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับคู่ครองตนเองซึ่งมีหลักธรรมในลักษณะคล้ายกัน ๔ ข้อ ได้แก่ (๑) ศีล ๕ ข้อที่ ๓ งดเว้นการประพฤติดินในกาม (๒) อุโบสถศีลข้อที่ ๓ (ไม่ประพฤติดินพรหมจรรย์) (๓) เมถุนวิรัตติ และ (๔) สทาร์สันโดษ ธรรม ๔ ข้อนี้มองอย่างผิวเผินมีลักษณะคล้ายกัน แต่หากพิจารณาสาระสำคัญและวิธีปฏิบัติจะแตกต่างกัน

^๓ พระมหาไพฑูลย์ แก้วเลื่อนมา, “เจตคติต่อการปฏิบัติธรรมของสตรี : ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชเนกขัมมจารีในจังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ก. (บทคัดย่อ)

^๔ พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถทีปนี แปล, เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘๒.

มากพอสมควร ความเข้าใจหลักธรรมเหล่านี้ยิ่งถูกต้องยิ่งไม่เป็นที่เข้าใจชัดในสังคมไทย ส่งผลให้เกิดปัญหาการประพฤติไม่ถูกต้องในสังคมไทยพอสมควร

การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนามีหลายแง่มุม ครอบคลุมคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง พิจารณาจากที่ถือปฏิบัติในสังคมไทยทำให้เห็นได้ว่า คนไทยมีความเข้าใจในคำสอนเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์เพียงบางเรื่องบางประเด็นเท่านั้น เมื่อนำไปปฏิบัติก็มีการปฏิบัติเพียงบางข้อเท่านั้น ไม่มีการปฏิบัติอย่างครอบคลุมครบถ้วนเป็นระบบ พระพุทธศาสนาถือว่าการประพฤติพรหมจรรย์เป็นมงคล^๕ (เหตุแห่งความเจริญของชีวิต) ประการหนึ่งในบรรดามงคล ๓๘ ประการ ธรรมะข้อหนึ่งก็จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง ดังนั้น จึงควรทำการศึกษาและหาแนวทางส่งเสริมความเข้าใจเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ครบถ้วนและเหมาะสมกับบุคคลในสถานภาพต่างๆ เพื่อให้การประพฤติพรหมจรรย์นี้นำมาซึ่งความเจริญแก่ชีวิตและสังคม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ชีวิตของผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเป็นชีวิตที่ต้องรับการศึกษา (เสขบุคคล) ไปจนตลอดชีวิต จนกว่าจะบรรลุเป็นพระอริยสงฆ์จึงจะจบสิ้นการศึกษาจึงจะหมดภาระที่ต้องรับการศึกษากลายเป็นอเสขบุคคล ในระหว่างที่กำลังพัฒนาตนไปตามลำดับนั้น พระพุทธองค์ได้สอนหลักธรรมไว้เป็นแนวปฏิบัติมากมาย หลักธรรมหมวดหนึ่งที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะนำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย คือ การประพฤติพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐครอบคลุมหลักธรรมสำคัญ ๑๐ ข้อ เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า บุคคลในสังคมจะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น จะต้องมีหลักธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติตามสมควรแก่สถานภาพของตน หากไม่มีหลักธรรมเป็นแนวทางก็มีความเสี่ยงที่จะปฏิบัตินอกกรอบนอกทาง เกิดความเสียหายทั้งแก่ตนและสังคม เมื่อพิจารณาหลักธรรมเกี่ยวกับพรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ข้อจะเห็นว่า สามารถนำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมจริยธรรมได้อย่างชัดเจน โดยอาจจำแนกเป็นจริยธรรม ๓ ส่วน คือ จริยธรรมสำหรับสังคม จริยธรรมสำหรับครอบครัวจริยธรรมส่วนบุคคล ผู้วิจัยจึงสนใจที่นำคำสอนเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมจริยธรรมของคนในสังคมไทย ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าหลักธรรมที่ว่าด้วยพรหมจรรย์ ๑๐ อย่างนี้เป็นเหตุแห่งความเจริญในชีวิต (มงคลชีวิต) อย่างหนึ่ง

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงจะได้ศึกษาคำสอนเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์มาเป็นแนวทางสำหรับส่งเสริมจริยธรรมคนในสังคมไทย เพื่อจะได้ทราบคำสอนเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย และเพื่อนำเสนอแนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นองค์ความรู้แก่ผู้ต้องการประพฤติพรหมจรรย์ให้ถูกต้องสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการประพฤติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

^๕ ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๘.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสารแหล่งข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับการประเพณีพรหมจรรย์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และงานวิจัย วิทยานิพนธ์และหนังสือวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องการประเพณีพรหมจรรย์ ๑๐ ประการ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของงานวิจัยเรื่องนี้จะมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องการประเพณีพรหมจรรย์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และศึกษาเชื่อมโยงมาถึงการประเพณีพรหมจรรย์ในสังคมไทยด้วย ในการแสดงเนื้อหาได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ขั้นตอน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ข้อ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ จะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการประเพณีพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา โดยจำแนกเป็น ๑๐ ประเด็น คือ (๑) ความหมายของพรหมจรรย์ (๒) ความเป็นมาของพรหมจรรย์ (๓) ความต่างพร้อมของพรหมจรรย์ : เมถุนสังโยค (๔) พรหมจรรย์ที่ไม่บริบูรณ์และสมบูรณ์ (๕) กาลสมัยที่ไม่เหมาะเพื่ออยู่ประเพณีพรหมจรรย์ (๖) ระดับของพรหมจรรย์ (๗) ข้อควรระวังในการประเพณีพรหมจรรย์ (๘) อุปการะของการประเพณีพรหมจรรย์ (๙) เป้าหมายของการประเพณีพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา และ(๑๐) พรหมจรรย์ชื่อว่าเป็นมงคล

ขั้นตอนที่ ๒ จะศึกษาปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย จำแนกเป็น ๒ ประเด็น หลัก คือ (๑) แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม (๒) ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย

ขั้นตอนที่ ๓ จะนำเสนอแนวทางการประเพณีพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย จำแนกเป็น ๓ ประเด็น คือ (๑) แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม (๒) แนวทางการประเพณีพรหมจรรย์กับการส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย (๓) เป้าหมายของการประเพณีพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พรหมจรรย์ หมายถึง ความประพฤติที่ประเสริฐ ๑๐ อย่าง คือ ทาน เวทย์วัจจะ เบญจศีล อปัมัญญา เมถุนวิรัตติ สหารสันโดษ วิริยะ อุโบสถศีล อริยมรรค และ ศาสนา

การประเพณีพรหมจรรย์ หมายถึง การปฏิบัติตามคำสอนเรื่องพรหมจรรย์, การบวชของบรรพชิตผู้ไม่มีเรือน, การรักษาอุโบสถศีลของคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน ในวันอุโบสถตามปกติ

จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่ควรประพฤติ, ธรรมที่คนในสังคมกระทำในสิ่งที่ดี ละเว้นชั่ว, กฎศีลธรรม

การส่งเสริม หมายถึง การประเพณีพรหมจรรย์ของคฤหัสถ์ทั้ง ๑๐ ประการ เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคม โดยแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ จริยธรรมทางสังคม จริยธรรมทางครอบครัว และ จริยธรรมส่วนบุคคล

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสารและหนังสือ

พุทธทาสภิกขุ ได้ประมวลพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ “สากลพรหมจรรย์” สรุปความได้ว่า คำว่า พรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศนั้น บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ไม่เกี่ยวข้องกับพรหมจรรย์ทางเพศหรือมีความหมายที่เกี่ยวกับเรื่องทางเพศ เป็นคำสอนที่หากประพฤติปฏิบัติอย่างครบถ้วนถูกต้องแล้วดับทุกข์ได้สิ้นเชิง สามารถจำแนกพรหมจรรย์ได้ ๑๐ ความหมาย คือ (๑) ฉันทมูลกา มีฉันทะเป็นมูลเหตุ (๒) มนสิการสัมภวา มีการกระทำไว้ในใจเป็นแดนให้เกิดขึ้นมา (๓) ผัสสสมุททา มีการกระทบเป็นตัวสมุทัยทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา (๔) เวทนาสมุสรณา มีเวทนาเป็นที่รวม หรือทั้งหมดสรุปรวมที่เวทนา (๕) สมาธิปมฺขา มีสมาธิเป็นประมุข (๖) สตาธิปเตยยา มีสมาธิเป็นใหญ่ (๗) ปัญญาอุตตรา มีปัญญาเป็นสิ่งสูงสุด (๘) วิมุตตिसารา มีความหลุดพ้นเป็นแก่นสาร (๙) อมโตคธา มีอมตะ (ความไม่ตาย) เป็นที่หยั่งลง (๑๐) นิพพานปริโยสานา มีนิพพานเป็นเป็นที่สุดท้าย^๖

วคิน อินทสระ ได้กล่าวถึงพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ “สาระสำคัญแห่งมงคล ๓๘” สรุปความได้ว่า พรหมจรรย์ในมงคลสูตรเป็นเหตุแห่งความเจริญของชีวิต จำแนกเป็นธรรม ๑๐ ข้อใหญ่ๆ ตามที่ปรากฏในอรรถกถาสามัญญผลสูตรและอติวุตตกะ ได้แก่ (๑) ทาน การให้ทาน (๒) เวยยาวัจจะ การชวนชววยช่วยเหลือกิจของผู้อื่น (๓) เบญจศีล ศีล ๕ (๔) อปัมฺณญา พรหมวิหารธรรม ๔ (๕) เมถุนวิรัตติ งดเว้นการเสพกามแม้กับคู่ครองของตน (๖) สทาร์สันโดช ความพอใจในภรรยาของตน (๗) วิริยะ ความเพียรพยายาม (๘) อุโบสถ การรักษาอุโบสถศีล (๙) อริยมรรค มรรคอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ และ (๑๐) ศาสนา คำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา อนึ่งในอรรถกถา महाสีหนาทสูตรกล่าวว่า พรหมจรรย์ได้แก่ ธรรม ๑๒ ข้อ คือเพิ่มธรรมเข้ามาอีก ๒ ข้อ คือ ธรรมเทศนา การแสดงธรรม และ อชฌายสัย ความประพฤติทางใจ^๗

พ.อ. ปิ่น มุกทุกันต์ กล่าวถึงพรหมจรรย์ในฐานะเป็นมงคลชีวิตข้อที่ ๓๑ ไว้ในหนังสือ “มงคลชีวิต” สรุปความได้ว่า พรหมจรรย์ในมงคลสูตรเป็นข้อปฏิบัติสำคัญ ๑๐ ข้อตามที่ปรากฏในคัมภีร์มัจฉลัตถที่ปนี ครอบคลุมทั้งข้อปฏิบัติระดับโลกียะ เช่น ศีล ๕ สทาร์สันโดช และข้อปฏิบัติเพื่อยกขึ้นสู่โลกุตตรภูมิ เช่น อปัมฺณญา อริยมรรค พรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ข้อจำแนกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) พรหมจรรย์ระดับต่ำ ได้แก่ ทาน การสละทรัพย์ให้คนอื่น, เวยยาวัจจะ ชวนชววยในการทำประโยชน์, เบญจศีล (๒) พรหมจรรย์ระดับกลาง ได้แก่ อปัมฺณญา แม่เมตตาให้สัตว์ทั่วไป, สทาร์สันโดช พอใจแต่ในคู่ครองของตน, เมถุนวิรัตติ เว้นเสพเมถุน และ (๓) พรหมจรรย์ระดับสูง ได้แก่ วิริยะ ทำความเพียร, อุโบสถ รักษาศีลอุโบสถ, อริยมรรค บำเพ็ญมรรคมีองค์ ๘, ศาสนา ปฏิบัติตามธรรมทุกข้อใน

^๖ พุทธทาสภิกขุ, **สากลพรหมจรรย์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๒๖.

^๗ วคิน อินทสระ, **สาระสำคัญแห่งมงคล ๓๘**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๖), หน้า ๕๔๙-๕๕๓.

พระพุทธศาสนา ข้อบัญญัติ ๑๐ ข้อนี้ แต่ละข้อเรียกว่าพรหมจรรย์ มีข้อสังเกตว่าพรหมจรรย์ทั้ง ๓ ระดับจะมีศีลกำกับธรรมควบคู่กันไปเสมอ^๘

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักการปฏิบัติของภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย” ว่า หลักการปฏิบัติตามนัยแห่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคต่อไปนี้เป็น สรุปลสาระสำคัญของวิสุทธิมรรคทั้งหมด ระดับศีล (อริศีลสิกขา) จัดเป็นศีลวิสุทธิ ความหมดจดแห่งศีล คือ ประพฤติดี เลี้ยงชีวิตถูกต้อง มีศีลบริสุทธิ์ตามภูมิขั้นของตน คัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวมุ่งเฉพาะการปฏิบัติของพระภิกษุ หมายถึง ปาฏิโมกข์ ๔ คือ (๑) ปาติโมกข์สังวรศีล (ศีลคือความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาตรักษาวินัย ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย) (๒) อินทริยสังวรศีล (ศีลคือความสำรวมอินทริย ได้แก่ ระวังไม่ให้กุศลธรรมความชั่วครอบงำจิตใจในเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริยทั้ง ๖) (๓) อาชีวะปาฏิโมกข์ (ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ได้แก่ เลี้ยงชีวิตโดยทางชอบธรรม) (๔) ปัจจัยสันนิสิตศีล (ศีลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ ได้แก่ การใช้สอยปัจจัย ๔ ด้วยปัญญาพิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของ^๙

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงลำดับการแสวงหาความสงบด้วยการออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ไว้ในหนังสือ “สอนนาค สอนจิต : ชีวิตพระชีวิตชาวพุทธ” โดยให้รายละเอียดว่า ตอนแรกเจ้าชายสิทธัตถะก็อยู่ท่ามกลางชีวิตในโลก โดยประทับอยู่ในวังและขุนนางอยู่กับเรื่องการหาความสุขจากวัตถุที่เรียกว่า กามสุข แต่ต่อมาก็ทรงเห็นว่า การที่จะอยู่ตามๆ กันไปกับผู้อื่น คือเกิดมาแล้วแก่แล้วเจ็บตายจากกันไป โดยไม่รู้ความเป็นอิสระของจิตใจไม่ช่วยให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงามตลอดจนความเป็นอิสระของจิตใจ ในที่สุดพระองค์ก็ได้ทรงพิจารณาหาทางว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถเข้าถึงความจริงและความดีงามนั้นได้ การมีชีวิตท่ามกลางความวุ่นวายในสังคมนั้น ไม่อำนวยการจะพบความเป็นอิสระของจิตใจได้ เพราะชีวิตการครองเรือนมีห่วงกังวลรุงรัง วุ่นวายผูกมัดตัวมาก ทรงเห็นว่าการออกบวชอย่างนักบวชที่มีในยุคพุทธกาลสืบต่อกันมาแต่สมัยโบราณนั้น เป็นทางออกที่ดี (อพุโภกาโส ปพพชชา) การบวชนั้นจึงเป็นเหมือนการออกมาสู่ที่โล่งแจ้งปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คล่องตัว จึงตัดสินพระทัยสละชีวิตในวังเสด็จออกผนวชเรียกว่า บรรพชา แล้วก็เสด็จไปแสวงหาความรู้จากสำนักต่างๆ และทรงประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของพวกนักบวชเหล่านั้นทุกแบบ ในที่สุดก็ทรงพบว่า ลัทธิของนักบวชเหล่านั้น รวมทั้งของฤๅษีดาบสต่างๆ ไม่เป็นทางที่จะให้บรรลุความรู้ความเข้าใจ เกิดปัญญา ที่จะรู้แจ้งความจริงและทำชีวิตจิตใจให้เป็นอิสระหลุดพ้นได้ จึงทรงแสวงหาหนทางของพระองค์เอง แล้วก็ได้ตรัสรู้ในวันเพ็ญเดือน ๖ เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว^{๑๐}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ขั้นสูงไว้ในหนังสือ “ตามรอยพระอรหันต์” โดยท่านได้รวบรวมวิธีการเดินตามรอยพระอรหันต์ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ใน

^๘ ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ. มงคลชีวิต ภาคที่ ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๓๒๒-๓๒๓.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๔๗๖.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สอนนาค-สอนจิต : ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๓-๔.

พระไตรปิฎกและคำอธิบายในคัมภีร์ต่าง ๆ มีอรรถกถาและวิสุทธิมรรคเป็นต้น ในหนังสือนี้ ได้แสดงให้เห็นลำดับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์ การสร้างพื้นฐานอันมั่นคงในการปฏิบัติธรรมขั้นสูง คือ การมีศีลที่บริสุทธิ์และการฝึกฝนสติ การสำรวมด้วยสติ ได้แก่การมีสติคอยระวังรักษาทวารทั้ง ๖ และทวารทั้ง ๓ สติเป็นเครื่องกั้นความชั่วได้อย่างดี สามารถละอกุศล ทำกุศลให้เจริญ ละสิ่งที่มีโทษ ทำในสิ่งที่ปราศจากโทษ ประคับประคองตนให้ถึงความหลุดพ้นได้ ท่านได้กล่าวตักเตือนให้ไม่ประมาทในการปฏิบัติอินทรีย์สังวรว่า สำหรับเวลาบางครั้งอาจใจเยือกเย็นอยู่ ก็สำรวมได้ง่าย แต่บางครั้งอาจไม่เป็นเช่นนั้นจึงไม่ควรประมาทว่าเคยสำรวมได้มาครั้งหนึ่งไม่ต้องกวัดขັນนักจะเสียที เป็นอันว่าทางดีที่สุดที่จะทำตัวเองให้เยือกเย็นปราศจากไฟ และก้าวขึ้นสู่คุณความดีในเบื้องสูงอันตนจะบรรลุขึ้นไปได้โดยลำดับแล้ว ควรสำรวมเต็มที่ ในที่ทุกสถาน ในเวลาทุกกาล และระลึกถึงพระพุทธรูปที่ทรงกำชับอยู่เสมอ พร้อมทั้งทำความเคารพต่อพระตำราสนั่นอย่างหนักแน่นมั่นคง^{๑๑}

ธนิธ อัญโพรธิ ได้กล่าวถึงเรื่องเสนาสนะซึ่งเป็นที่พักอาศัยของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไว้ในหนังสือเรื่อง “เสนาสนะ: ปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติธรรมและอาศรม” ไว้ว่า เสนาสนะหรือที่อยู่อาศัยนี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งแก่ชีวิตของคนทั่วไป ถ้าคนเราไม่มีที่อยู่อาศัย ก็เดือดร้อนมาก หรือแม้มีที่อยู่อาศัยแล้ว แต่ที่นั่นไม่ดีหรือไม่เหมาะสม ก็อาจเป็นต้นเหตุให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ และให้ความเดือดร้อนรำคาญต่าง ๆ หรือถ้าเราเป็นคนมุ่งมั่นในการทำงาน ถ้าที่อยู่อาศัยไม่ดีและไม่เหมาะสม อาจทำงานนั้นๆ ไม่บรรลุผล หรือได้ผลไม่ดีเท่าที่ควร แต่ตรงกันข้ามถ้าเรามีที่อยู่อาศัยดี เราย่อมจะมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ และสามารถทำงานทำการบรรลุผลสำเร็จ หรืออาจลุล่วงดีเกินความคาดหมายก็ได้^{๑๒}

ปัญญา ใช้บางยาง ได้กล่าวถึงประเภทของผู้รักษาอุโบสถศีล ในหนังสือคัมภีร์อุโบสถศีล ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงประเภทของผู้รักษาอุโบสถศีลแก่นางวิสาขาว่ามีอยู่ ๓ ประเภท เพื่อให้ผู้สมาทานรักษาได้ใช้พิจารณาอุโบสถที่ตนรักษาว่าเป็นอุโบสถประเภทใด เป็นอุโบสถที่มีผลมีอานิสงส์มากหรือน้อย ๑. โคपालกอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค) บุคคลผู้ปฏิบัติมีใจประกอบด้วยอภิขมา ย่อมให้วันเวลาผ่านไปด้วยโลภะ เป็นอุโบสถที่ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรือง ไม่แผ่ไพศาลมาก ๒. นิคคณฐอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างนิครนถ์) สอนคนอื่นให้มุสาวาท การบริโภคน้ำของเขาเป็นอย่างไรที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ อยู่ในฐานอนินนาทาน เป็นอุโบสถที่ไม่มีผลมาก ไม่รุ่งเรือง ไม่แผ่ไพศาลมาก ๓. อริยอุโบสถ (อุโบสถปฏิบัติอย่างอริยสาวก) การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอุโบสถที่มีผลมาก รุ่งเรืองมาก แผ่ไพศาลมาก^{๑๓}

^{๑๑} พุทธศาสนิกฯ, ตามรอยพระอรหันต์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๒๖๖.

^{๑๒} ธนิธ อัญโพรธิ, เสนาสนะ : ปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติธรรมและอาศรม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม, ๒๕๑๘), หน้า ๘.

^{๑๓} ปัญญา ใช้บางยาง, คัมภีร์อุโบสถศีล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐-๔๑.

๑.๕.๒ วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

บรรจบ บรรณรุจิ ได้ศึกษาประวัติผู้ประพดดิพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนายุคแรกไว้ในงานวิจัยเรื่อง “อสีตมหาสาวกกับการบรรลุลหธรรม” ผู้วิจัยได้ศึกษาชีวประวัติของพระอรหันตสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ รูปโดยละเอียด โดยจำแนกให้เห็นมูลเหตุที่ออกบวช การบรรลุลหธรรม จากนั้นได้วิเคราะห์ให้เห็นภูมิหลังที่สัมพันธ์กับการบรรลุลหธรรม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การบรรลุลหธรรมของพระอสีตมหาสาวกไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด สถานภาพทางเศรษฐกิจ แต่ขึ้นอยู่กับความพยายามของพระอสีตมหาสาวกแต่ละรูปเองเป็นสำคัญ ท่านได้บำเพ็ญบารมีเพื่อการบรรลุลหธรรมไว้แต่อดีตชาติ ในชาติปัจจุบันเมื่อได้พบพระพุทธเจ้าแล้วก็ต้องศึกษาอบรมศีล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดมีขึ้นในตน ทั้งนี้โดยอาศัยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐานเป็นหลัก นอกเหนือจากนั้นท่านต้องตัดปณิธิ คือสิ่งอันจะก่อให้เกิดความกังวลใจออกไปให้ได้เพื่อจิตจะได้แน่วแน่ ต้องได้อาจารย์ผู้ให้กรรมฐานที่เป็นกัลยาณมิตรเพื่อท่านจะได้ทราบถึงอุปนิสัยแล้ว ให้กรรมฐานที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยและจะได้ช่วยขจัดความเห็นผิดและความถือตัว พระอสีตมหาสาวกได้บำเพ็ญเพียรในบรรยากาศที่มีสิ่งแวดล้อมเป็นสปปายะซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้การปฏิบัติธรรมบรรลุผลตามเป้าหมาย^{๑๔}

พระประหยัด หงษ์นวล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา” จากการศึกษาพบว่า พรหมจรรย์ คือ สังวร พึงระวังไม่ให้สิ่งชั่วร้าย ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้ามาครอบงำจิตไม่ไห้สามารถควบคุมตนในการแสดงออก เพื่อไม่ให้เบียดเบียนตนเองเบียดเบียนผู้อื่นในการอยู่ร่วมกันในครอบครัว และสังคม ไม่ให้เกิดผลเสียและรู้จักปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามในคุณความดียิ่งขึ้น เมื่อความไม่ประมาทใช้เป็นแผนปฏิบัติการที่สามารถสร้างครอบครัวไทยให้เป็นครอบครัวที่อบอุ่น มั่นคง มั่งคั่ง และเป็นสุขเหมาะสมสำหรับการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น บรรลุเป้าหมายของพรหมจรรย์ในชีวิตการครองเรือนระดับหนึ่ง และพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้^{๑๕}

วิโรจน์ พรหมสุด ได้ศึกษารูปแบบการประพดดิพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาในงานวิจัยเรื่อง “การบวช : กระบวนการขัดเกลาเพื่อความเป็นศาสนทายาท” ผลการวิจัยพบว่า ก่อนที่กุลบุตรจะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาสิ่งที่จำเป็นในเบื้องต้นคือความศรัทธา แล้วจึงค่อยกำหนดวัตถุประสงค์ในการบวช โดยส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบแทนบุญคุณบิดามารดา เพื่อมุ่งพ้นจากทุกข์และกำจัดกิเลส และเพื่อให้มีโอกาสได้ศึกษาธรรมต่างๆ อย่างลึกซึ้ง จากนั้นจึงค่อยเลือกวัดที่จะบวชให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้และเตรียมตัวให้พร้อมก่อนที่จะเข้าสู่พิธีอุปสมบท ในการบวชควรมีระยะเวลายาวนานพอสมควร เพื่อให้มีโอกาสได้ศึกษาพระธรรมวินัยและฝึกหัดภาคปฏิบัติกรรมฐาน ในระหว่างที่บวชอยู่นั้นอาจจัดเป็นโครงการโดยกำหนดกระบวนการฝึกหัดอย่างเป็นขั้นตอน โดยอาศัยหลักพระธรรมวินัย กฎระเบียบข้อบังคับของวัดและตารางกิจวัตรประจำวันคอยกำกับ มีพระเจ้าหน้าที่ที่เป็นบุคลากรของวัดเป็นผู้รับผิดชอบในการฝึกอบรม มีรูปแบบในการ

^{๑๔} บรรจบ บรรณรุจิ, “อสีตมหาสาวกกับการบรรลุลหธรรม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ข. (บทคัดย่อ)

^{๑๕} พระประหยัด หงษ์นวล, “การศึกษาคำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาปรัชญา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ข. (บทคัดย่อ)

ดำเนินการ คือ การรับสมัคร ตรวจสอบหลักฐาน การบวชผ้าขาว การพิจารณาผ้าขาว และการบวช จากนั้นให้การอบรมทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ผลของการบวชและกระบวนการขัดเกลาจะทำให้ผู้บวชได้ฝึกความอดทนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ลดทิวฏฐิในตัวไปได้ ได้ฝึกการเจริญสมาธิ ได้เรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายตามแบบภิกษุสงฆ์ ได้ฝึกการใช้ชีวิตที่ทำเพื่อผู้อื่น หรือส่วนรวม ทำให้ผู้บวชเห็นคุณค่าของตนและรู้จักปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ดี ขณะเดียวกันการมีกิจกรรมดังกล่าวมานี้ จะทำให้ญาติได้มาใกล้ชิดพระศาสนาด้วย^{๑๖}

พระทอง ธมฺมิโก (ปานทอง) ได้ศึกษาปัญหาการประพฤติพรหมจรรย์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน” ผลการศึกษาพบว่า การบวชในพระพุทธศาสนาหมายถึง การฝึกฝนหรือการพัฒนาตนด้วยการนำพาตนให้พ้นไปจากภาวะของความเป็นฆราวาส ดำเนินชีวิตที่ทวนกระแสของกิเลส พร้อมกันนั้นก็มีการฝึกฝนอบรมตนเองทางกาย วาจา และใจให้สูงขึ้นไปถึงภาวะของความพ้นทุกข์ การบวชมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ ๓ สมัย กล่าวคือ สมัยต้นพุทธกาลเป็นการบวชด้วยพระองค์เอง เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” เมื่อมีกุลบุตรเข้ามาขอบวชมากขึ้น ภิกษุไม่สามารถนำกุลบุตรไปบวชกับพระพุทธเจ้าเองได้ พระพุทธองค์จึงทรงประทานให้ถึง ไตรสรณคณณ์เป็นการบวชที่เรียกว่า “ติสรณคณฺมุอุปสัมปทา” ต่อมา มีคนจำนวนมากจากหลายท้องถิ่นมาขอเข้าบวช พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการรับบวช เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา” การบวชลักษณะนี้ พระสงฆ์ได้ยึดถือเป็นแบบแผนจนถึงปัจจุบัน โดยมีกระบวนการกลั่นกรองผู้บวชตามพระธรรมวินัย ผลการศึกษา ในด้านผู้บวช พบว่า ผู้บวชมีวัตถุประสงค์ในการบวชแตกต่างกัน และผู้บวชไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบวช ในด้านผู้รับบวช พบว่า ปัญหากระบวนการกลั่นกรองผู้บวชของพระอุปัชฌาย์มีความหละหลวม เมื่อบวชเข้ามาแล้วขาดอาจารย์ผู้ให้การแนะนำอบรมทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ เป็นเหตุให้ผู้บวชไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของการบวชอย่างแท้จริงได้ ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาการบวชในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้ ๑. ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ๒. ตรวจสอบคุณสมบัติของผู้มาขอบวชอย่างละเอียด ๓. จัดให้มีการศึกษาอบรมทั้งก่อนบวชและหลังบวชโดยมีหลักสูตร รูปแบบ และวิธีการอบรม อย่างชัดเจนเป็นแนวเดียวกัน ๔. พัฒนาสถานที่ และบุคลากรทางพระศาสนาให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณที่เพียงพอ ซึ่งจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้า ดังพระพุทธประสงค์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๗}

พระลิขิต ทินนปญโญ (เมืองจันทร์) ได้ศึกษารูปแบบการนุ่งห่มของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์รูปแบบการใช้จีวรที่เกื้อกูลการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า จีวร หมายถึงผ้าที่ใช้นุ่งห่มของพระภิกษุ

^{๑๖} วิโรจน์ พรหมสุด, “การบวช: กระบวนการขัดเกลาเพื่อความเป็นศาสนทายาท”, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ข. (บทคัดย่อ)

^{๑๗} พระทอง ธมฺมิโก (ปานทอง), “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนธรรมมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก. (บทคัดย่อ)

สามเณรในพระพุทธศาสนา ผืนใดผืนหนึ่ง ในจำนวน ๓ ผืนเรียกว่า อุตตราสงค์ใช้ปกปิดร่างกายใช้ป้องกันความหนาวและความร้อน ใช้ปกปิดอวัยวะป้องกันอันตรายจากสัตว์เลื้อยคลานและแมลงต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติมิให้พระภิกษุข่มขู่อย่างคฤหัสถ์จึงทรงอนุญาตผ้าที่ใช้สำหรับห่มคือจีวร และทรงอนุญาตให้ใช้รังคัม คือ ช่องที่เจาะสำหรับขัดลูกคัม และ ลูกคัม เป็นส่วนประกอบของจีวรได้การบัญญัติเช่นนี้ก็เพื่อให้พระภิกษุมีชีวิตที่เรียบง่าย ให้ปล่อยวาง ไม่ยึดติดให้เป็นผู้สันโดษ และ เกื้อกูลต่อการประพฤติพรหมจรรย์ พระพุทธเจ้ามีบทบัญญัติเกี่ยวกับจีวรเพื่อให้พระภิกษุมีระเบียบแบบแผนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดการเกื้อกูลการประพฤติพรหมจรรย์ คือ พระภิกษุได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เกิดความผาสุกแก่หมู่คณะเพื่อให้เกิดประโยชน์ที่เกิดกับตัว ใช้ป้องกันความหนาวและความร้อน ใช้ปกปิดอวัยวะที่เกิดความละอายป้องกันอันตรายจากสัตว์และแมลงที่มาบกรวน เพื่อฉลองศรัทธาปสาทะของทายกผู้ถวายจีวร และสร้างความเป็นระเบียบให้เกิดแก่หมู่คณะ^{๑๘}

พระมหาไพฑูลย์ วิบุโล ศึกษาลักษณะที่อยู่อาศัยของผู้บวชประพฤติพรหมจรรย์ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่าเสนาสนะมี ๒ ประเภท คือ (๑) เสนาสนะตามธรรมชาติ ได้แก่ โคนไม้ ป่า ถ้ำ (๒) เสนาสนะที่สร้างขึ้น ได้แก่ กุฏิ วิหาร ปราสาท การอนุญาตให้ผู้มีจิตศรัทธาสร้างเสนาสนะถวายภิกษุได้เป็นการเปิดโอกาสให้ทายกได้บำรุงพระพุทธศาสนา รู้จักการเสียสละช่วยเหลือกันโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ประสานประโยชน์เพื่อการพัฒนาสังคมพระสงฆ์ด้านที่อยู่ให้มั่นคง พระภิกษุไม่ต้องมีภาระในการก่อสร้าง จะได้ ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบท สามารถปฏิบัติในเสนาสนะทั้งปวงได้ถูกต้อง เสนาสนะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการใช้ชีวิตของภิกษุ หากได้อยู่ในเสนาสนะที่สงบก็จะสะดวกต่อการศึกษาปฏิบัติธรรม อันจะส่งผลดีต่อการบรรลุนิพพาน เสนาสนะที่สร้างแก่ภิกษุควรสร้างแบบเรียบง่าย ตั้งอยู่ในที่สงบ คนไม่พลุกพล่านสะดวกในการเข้าหาครูอาจารย์ผู้รอบรู้พระธรรมวินัยเพื่อจะได้ขอรับคำสั่งสอนและนำพาปฏิบัติ^{๑๙}

พระมหากนกพัฒน์ นาถธมโม (พวงบานเย็น) ศึกษารูปแบบการประพฤติพรหมจรรย์แบบหนึ่งในสังคมไทยไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การบวชชีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีในประเทศไทย” ผู้วิจัยได้แสดงความประสงค์ที่จะศึกษาประวัติความเป็นมา กระบวนการ วิธีการ หลักการปฏิบัติและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทยในการพัฒนาสังคม จากการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมแม่ชีไทยแม้จะยอมรับว่าเป็นผู้ออกบวชจากเรือนคล้ายกับภิกษุ แต่ก็มีสภาพที่อ่อนทางการศึกษามานานสถานภาพทางสังคมของแม่ชียังไม่ชัดเจนว่าทางราชการจะรับรองในฐานะเป็นนักบวชได้หรือไม่ มีผลทำให้หน่วยงานภาครัฐที่จัดการศึกษาหรือสวัสดิการอื่นไม่สามารถสนับสนุนได้อย่างเต็มที่ เป็นเหตุให้แม่ชีไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น แต่ก็ยังถือว่าเป็นผลดีที่สถาบันสงฆ์และมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้เปิดโอกาสให้แม่ชีได้เข้ามาศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้ นับว่าเป็นช่องทางส่งเสริมการศึกษาแก่แม่ชีได้

^{๑๘} พระลิขิต ทินนปณฺโญ (เมืองจันทร์), “การวิเคราะห์รูปแบบการใช้จีวรที่เกื้อกูลการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก. (บทคัดย่อ)

^{๑๙} พระมหาไพฑูลย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล), “การศึกษาแนวคิดเรื่องเสนาสนะในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ข. (บทคัดย่อ)

เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม หากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนส่งเสริมสนับสนุนแม่ชีทางการศึกษาอย่างจริงจัง พร้อมกับรับรองสถานภาพทางสังคมของแม่ชีให้ชัดเจน แม่ชีก็คงจะได้รับการยอมรับจากสังคม สามารถพัฒนาตนเองและช่วยเหลือคนอื่นในสังคมได้อีกมาก ทั้งส่วนที่เป็นปัญหาสังคม ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาทางจิตใจและปัญหาความไม่รู้ศาสนา โดยเฉพาะกับกลุ่มสตรีซึ่งส่วนมากยังขาดโอกาสในการศึกษาพระพุทธศาสนา^{๒๐}

พระมหาสุวรรณ เคลือบสุวรรณ ได้กล่าวถึงการรักษาศีล ๘ ซึ่งจัดเป็นการประพฤติพรหมจรรย์สำหรับคฤหัสถ์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการไปวัดในวันพระของพุทธศาสนิกชนกับการไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ของคริสตศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์กับคริสตจักรแสงสว่าง ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีวันพระขึ้นตามคำทูลของพระเจ้าพิมพิสารโดยทรงอนุญาตให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนรวมตัวกันได้เดือนละ ๖ วัน เหมือนกับผู้นับถือศาสนาอื่นแต่ทรงเปลี่ยนจากวันขึ้นและแรม ๑๑ ค่ำ เป็นวันขึ้นและแรม ๑๔ ค่ำ แทน แต่ต่อมาหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วได้มีการเพิ่มวันพระขึ้นอีก ๒ วัน คือ วันขึ้น ๕ ค่ำและแรม ๕ ค่ำ รวมเป็นเดือนละ ๘ วัน ทางด้านระเบียบปฏิบัติพบว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นด้วยกับการอดอาหารและการบูชายัญที่มีผู้นับถือปฏิบัติกันอยู่ในขณะนั้น ทรงดำริว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่ไร้สาระ ได้บัญญัติระเบียบขึ้นใหม่โดยให้ผู้ที่ไปร่วมชุมนุมกันในวันพระได้ฝึกใจด้วยการปฏิบัติตามวิธีการดำเนินชีวิตของพระอริยะ (พระอรหันต์) ที่เรียกว่า อริยอุโบสถ ได้แก่การรักษาศีล ๘ ข้อตามกำลังศรัทธาผู้มีศรัทธาน้อยให้รักษา ๑ วัน ๑ คีน เรียกว่า ปกตอุโบสถผู้มีศรัทธาปานกลางให้รักษาตลอด ๓ วันคือ ก่อนวันพระ ๑ วัน วันพระ ๑ วัน และต่อจากวันพระอีก ๑ วัน เรียกว่า ปฏิฆาตอุโบสถ หากผู้ใดมีศรัทธามากก็ให้รักษาติดต่อกันตลอดครึ่งเดือนเรียกว่า ปาฏิหาริย์ปักษุอุโบสถ โดยระหว่างที่ศีลให้พยายามทำใจให้สงบด้วยการให้ทานเจริญภาวนา ฟังธรรมและสนทนาธรรมตามความเหมาะสมกับความสามารถของแต่ละคน^{๒๑}

พระอุบล กตปุณโญ (แก้ววงษ์ล้อม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย” จากการศึกษาพบว่า ศีล คือการควบคุมความประพฤติป้องกันไม่ให้เกิดไปสู่ความชั่ว จิตใจสงบจากกิเลส เป็นสมาธิที่ทรงคุณค่าสนองปัญญาที่เกื้อกูลแก่การกำจัดอวิชชา และมีความบริสุทธิ์ที่หลุดพ้น ศีลจึงเป็นหลักประพฤติที่ต่อเนื่อง ตามเหตุตามผล เป็นระบบจริยธรรม เพราะผู้ปฏิบัติจะประพฤติได้ถูกต้องก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจในระบบและเหตุผลที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานอยู่ด้วยการปลูกฝังให้มีศีล ด้วยการเรียนรู้มีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี การสั่งสอนที่ถูกต้องนำหลักกรรมมา

^{๒๐} พระมหากนกพัฒน์ นาคธมโม (พวงบานเย็น), “การบวชชีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ข. (บทคัดย่อ)

^{๒๑} พระมหาสุวรรณ เคลือบสุวรรณ, “การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการไปวัดในวันพระของพุทธศาสนิกชนกับการไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ของคริสตศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์กับคริสตจักรแสงสว่าง”, ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐, หน้า ๒๖๓.

ประพุดตัวอย่างต่อเนื่องด้วยความไม่ประมาท รักษากาย วาจาให้เรียบร้อย เกื้อกูลในความเป็นอยู่ด้วยกันด้วยดี^{๒๒}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประพุดิพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาทำให้ทราบว่า ที่ผ่านมามีวิทยานิพนธ์และหนังสือที่กล่าวถึงการประพุดิพรหมจรรย์อยู่บ้าง แต่ทำการศึกษาเพียงบางประเด็น ที่สำคัญพรหมจรรย์ตามความเข้าใจของผู้ศึกษาก็มุ่งไปที่การบวชเป็นภิกษุหรือการปฏิบัติเป็นพรหมจารี-พรหมจารีณีของอุบาสกอุบาสิกา ซึ่งถือว่ายังไม่ครอบคลุมคำสอนเรื่องพรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าสอน ทั้งนี้เพราะพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรม ๑๐ อย่าง มีทานเป็นต้น ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จะได้ทำการศึกษาการประพุดิพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาให้ครบทุกประเด็น เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ประพุดิพรหมจรรย์ของชาวพุทธในประเทศไทยสืบไป

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการประพุดิพรหมจรรย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมทั้งข้อมูลจากบทความ หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ การวิจัยเอกสาร

การวิจัยเอกสาร คือการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการประพุดิพรหมจรรย์จากแหล่งข้อมูลต่างๆ จำแนกเป็นข้อมูล ๒ ระดับ คือ

ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประพุดิพรหมจรรย์ ๑๐ ประการ

ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประพุดิพรหมจรรย์ทั้งส่วนที่เป็นแนวคิด แนวทางการปฏิบัติและส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๖.๒ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยจากเอกสารจึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้วมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารเป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้โดยเน้นศึกษาเรื่องการประพุดิพรหมจรรย์ ๑๐ ประการในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส ให้ครอบคลุมถึงความหมาย ความเป็นมา ลักษณะสำคัญ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ความจำเป็นและประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติ

^{๒๒} พระอุบล กตปุณฺโญ (แก้ววงษ์ล้อม), “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๒.

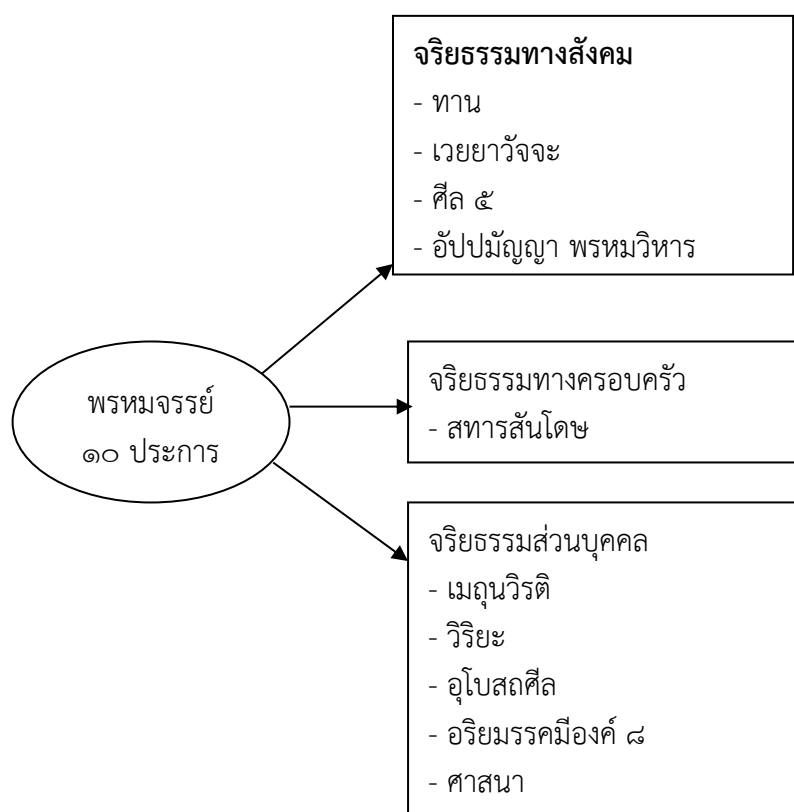
(๒) ศึกษาปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย ให้ทราบถึงแนวคิดทฤษฎี และปัญหาในด้านจริยธรรมที่เกิดในแต่ละกลุ่มบุคคลในสังคมไทยได้แก่ จริยธรรมทางสังคม จริยธรรมสำหรับครอบครัว และจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ว่า มีที่มาอย่างไร

(๓) แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย โดยจะเสนอแนวทางการส่งเสริมจริยธรรมในสังคมโดยโดยอาศัยการประพฤติพรหมจรรย์ ๑๐ ประการเป็นหลัก

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ได้วางกรอบแนวคิดในการวิจัย (Research Framework) ไว้ดังต่อไปนี้ คือ พรหมจรรย์ ๑๐ ประการที่ส่งเสริมจริยธรรมในสังคม โดยแบ่งเป็นจริยธรรมทางสังคม จริยธรรมทางครอบครัวและจริยธรรมส่วนบุคคล

แผนภูมิที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ได้ทราบการประพาศติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทศาสนา
- ๑.๘.๒ ได้ทราบปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย
- ๑.๘.๓ ได้ทราบการแนวทางการประพาศติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย
- ๑.๘.๔ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยคือการประพาศติพรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ข้อที่มีเป้าหมายสอดคล้องกับการส่งเสริมจริยธรรม ๓ ด้านคือ ๑. จริยธรรมทางสังคม ๒. จริยธรรมสำหรับครอบครัว และ ๓. จริยธรรมสำหรับชีวิต

บทที่ ๒

การประพจน์พรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑ ความหมายของพรหมจรรย์

ความหมายตามรูปศัพท์คำว่า “พรหมจรรย์” แปรจากบาลีว่า “พรหมจริย” ซึ่งประกอบด้วย พรหม + จริย “พรหม” แปลว่า ประเสริฐ เลิศล้ำ สูงสุด บริสุทธิ์^๑ ส่วน “จริย” มาจากรากศัพท์ คือ จร ซึ่งในความหมายเชิงรูปธรรม แปลว่า เทียวไป ดำเนินไป จาริกไป ในเชิงนามธรรม แปลว่า ประพจน์ดำเนินชีวิต ครอบงำชีวิตเป็นอยู่^๒ ในที่นี้ต้องการความหมายเชิงนามธรรม จริย ซึ่งเป็นคำนามจึงแปลได้ว่า ความประพจน์ การดำเนินชีวิต การครอบงำชีวิต หรือ ความเป็นอยู่ จริย หรือ จริยะ นี้ เมื่อเขียนเป็นไทย แปรตามรูปสันสกฤตเป็น จรรย์ ก็มี ถ้อยตามรูปบาลีอีกรูปหนึ่งเป็น จริยา ก็ได้ ดังนั้น พรหมจริย จะแปลว่า พรหมจรรย์หรือพรหมจริยา ก็ได้ แต่ตามปกติแปลกันว่าพรหมจรรย์ และใช้กันอย่างนี้เป็นส่วนใหญ่ รวมความว่า พรหมจรรย์ มาจาก “พรหมจริย” แปลได้ว่า จริยะอันประเสริฐ ความประพจน์อันประเสริฐ หรือ ประพจน์บริสุทธิ์อย่างพรหม การดำเนินชีวิตอันประเสริฐ การครอบงำอย่างประเสริฐ หรือความเป็นอยู่อย่างประเสริฐ^๓

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยต้องการเน้นไปที่ความหมายของพรหมจรรย์มี ๑๐ ประการ คือ การแบ่งปัน (ทาน) ความกระตือรือร้นในกิจอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม (เวทย์วิจยะ) ศิล ๕ (ปัญญา สิกขาบทศีล) พรหมวิหาร (อัปมัญญา) การงดเว้นการมีความสัมพันธ์ทางเพศ(เมถุนวิริติ) ความยินดีพอใจในคู่ครองของตน (สทวารสันโตสยะ) ความเพียรพยายาม (วิริยะ) ศิล ๘ (อุโปสถังคะ) อริยมรรคมีองค์ ๘ (อริยมัคคะ) และศาสนา (สาสนะ)^๔

๑. ทาน (การให้)

คำว่า ทาน มาจากคำภาษาบาลี มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้ ลง ยุ ปล่อย ในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะห์ ดังนี้

ทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะทำให้ เป็นกริยานาม หมายถึงการให้

ทียติ อเนนาติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่าเป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้^๕

^๑ป.หลงสมบุญ. พันตรี, พจนานุกรมมคธ – ไทย, (กรุงเทพมหานคร : อารทการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๒๒.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕๘.

^๔ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๖๐-๑๖๒.

^๕พระสิริมงคลาจารย์, มังคลัตถทีปนี แปร, เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒-๒๓.

ทาน เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง คือ^๖ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญ ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ

ทาน หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขามอบทรัพย์ที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

ทาน หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาคนั้น อันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ แก่บุคคลอื่น

ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาคนั้น^๗

ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จากเจตนา และไทยธรรม

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุ และสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

ทานชื่อว่า พรหมจรรย์มีปรากฏ ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกายวิรุทธชาดกว่า

“เราและภรรยาทั้ง๒ เมื่อครั้งยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มึศรัทธา เป็นทานบดี...

เราทั้ง ๒ ได้ถวายทาน คือดอกไม้ ของหอม เครื่องอุปโภค เครื่องประทีป ที่นอน ที่พักผ้านุ่งห่ม ผ้าปูนอน ข้าว และน้ำ โดยเคารพในมนุษยโลกนั้นทานที่ได้ถวายด้วยความเคารพนั้นเป็นวัตรของเราและการสมาทานวัตรนั้นเป็นพรหมจรรย์ของเราท่านนักปราชญ์ ฤทธิ ความรุ่งเรืองกำลัง ความเพียรการปฏิบัติในภาคพิภพ และวิมานใหญ่ของเรานี้เป็นผลแห่งวัตรและพรหมจรรย์นั้นที่เราประพฤติดีแล้ว^๘

จากข้อความในประเด็นนี้ทำให้ทราบว่า การให้ทานนั้นต้องทำเป็นกิจวัตรเป็นข้อปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอให้ขาด และการตั้งใจถวายทานอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นข้อวัตรประจำวัน จึงเรียกได้ว่า เป็นพรหมจรรย์ เพราะเป็นความประพฤติที่ประเสริฐ

๒. ไวยาวัจจะ การชวนช่วยช่วยเหลือ

ไวยาวัจจะ ที่หมายถึงพรหมจรรย์ ดังที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อังคุรเพตวัตถุว่า เพราะเหตุนี้ ฝ่ามือของเราจึงให้สิ่งที่น่าปรารถนาเป็นที่หลังออกแห่งวัตถุมีรสอร่อยเพราะการทำดีนั้น ผลบุญย่อมสำเร็จที่ฝ่ามือของเราเพราะพรหมจรรย์นั้น^๙

จะเห็นได้ว่าไวยาวัจจะที่เรียกว่า พรหมจรรย์นั้น เพราะมุ่งถึงการประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นการแสดงถึงความเป็นผู้มีน้ำใจอันงาม แม้ตนจะไม่อาจช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วยกำลังทรัพย์ก็ตาม แต่ก็สามารถช่วยได้ตามกำลังกายที่มีอยู่

๓. ปัญจศีล ศีลห้า

^๖ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^๗ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๒๑-๑๒๒, ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๙๒.

^๘ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๙๒-๑๕๙๕/๔๓๕.

^๙ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๙๖-๒๙๕/๒๑๑-๒๑๒.

อนึ่ง พรหมจรรย์ที่หมายถึงศีล ๕ ซึ่งได้มีกล่าวถึงการประพฤติพรหมจรรย์ของสัตว์ ๓ ตัว คือ นกกระทาได้ให้ลิงกับช้างสมาทานศีล ๕ ทั้งตนเองก็รักษาศีล ๕ สหายทั้ง ๓ นั้นต่างเคารพยำเกรง ดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกันหลังจากสิ้นชีวิตได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ข้อปฏิบัตินี้ เรียกว่า ตติริยพรหมจรรย์^{๑๐}

๔. อัปมัญญา การประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต

พรหมจรรย์ที่หมายถึงอัปมัญญาทั้งหลายดังที่ปรากฏในมหาโควินทสูตรในมหาวรรค ที่หมินิกาย ว่า

ปัญญาสึชะ นี้แลคือพรหมจรรย์ที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียวเพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน^{๑๑}

๕. เมถุนวิริติ การงดเว้นจากการเสพเมถุน

พรหมจรรย์ที่หมายถึงเมถุนวิริติดังที่มากในอุโปสถสูตรตักนิบาต อังคุตตรนิกาย และในพรหมชาลสูตรเป็นต้นว่าพระอรหันต์ทั้งหลายละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์^{๑๒} คือ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดชีวิต ละ การประพฤติก่อไม่ประเสริฐมีปกติประพฤติก่อประเสริฐ^{๑๓}

๖. สทาร์สันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน

สทาร์สันโดษ พรหมจรรย์ที่หมายถึงดังที่มากในมหาธัมมपालชาดก ขุททกนิกาย ทสกนินาบาว่า

อนึ่ง พวกเราไม่นอกใจภรรยา ถึงพวกภรรยาที่ไม่นอกใจพวกเรานอกจากภรรยาเหล่านั้นแล้วพวกเราประพฤติพรหมจรรย์ เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่มๆ^{๑๔}

๗. วิริยะ ความเพียร

พรหมจรรย์ชื่อว่า วิริยะ ดังที่มากในมหาสีหนาทสูตรว่า สารีบุตร เราผู้ถึงความประพฤติพรหมจรรย์ มีองค์ ๔ ประการจึงเป็นผู้มีตบะ^{๑๕}

๘. อุโปสถังคะ องค์อุโบสถ

พรหมจรรย์ที่ชื่อว่าเป็นองค์อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการที่บุคคลทำได้ด้วยสามารถ การฝึกตนชื่อว่าพรหมจรรย์ที่มากในพระสูตรต้นตักนิบาต ขุททกนิกาย เนมิราชชาดกว่าบุคคลย่อมเกิดในตระกูลกษัตริย์ได้ด้วยพรหมจรรย์ชั้นต่ำเข้าถึงความเป็นเทวดาได้ด้วยพรหมจรรย์ชั้นกลางย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยพรหมจรรย์ชั้นสูง^{๑๖}

^{๑๐}วิ. จุ. (ไทย) ๗/๓๑๑/๑๒๕.

^{๑๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๙/๒๕๘.

^{๑๒}พรหมจรรย์ มีความหมายหลายนัย ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ หรือการงดเว้นจากเมถุนธรรมคือกิจของคณคู้ การร่วมประเวณีหรือการเสพสังวาสกัน ที.สี.อ. (ไทย) ๑๘๙/๑๖๐.

^{๑๓}อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๖.

^{๑๔}ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๙๓/๓๓๙.

^{๑๕}ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๕๗.

^{๑๖}ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๒๖-๔๒๙/๔๒๗.

๙. อริยมรรค ทางอันประเสริฐ

พรหมจรรย์ที่ชื่อว่า อริยมรรค ดังมาในพรหมจรรย์สูตรในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรคว่า ภิคุชทั้งหลาย เราจักแสดงพรหมจรรย์และประโยชน์แห่งพรหมจรรย์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจง ฟัง พรหมจรรย์ เป็นอย่างไร คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แล ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

นี้เรียกว่า พรหมจรรย์^{๑๗}

๑๐. ศาสนา (พระพุทธศาสนา)

พรหมจรรย์คือ ศาสนา ดังที่มาในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร ที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาว่ามารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่พรหมจรรย์^{๑๘} ของเรายังไม่บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมากมั่นคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว^{๑๙}

กล่าวโดยสรุป พรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ อย่างนี้ เป็นพรหมจรรย์ ๒ ประเภทคือ เป็นข้อปฏิบัติของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา และของคฤหัสถ์ ดังนี้คือ

๑.พรหมจรรย์คือ ปัญจศีล อปัมัญญา และวิริยะที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นการกล่าวอ้างถึงข้อปฏิบัติในอดีตของพระพุทธเจ้า โดยตรงและตรัสคุณธรรมทั้ง ๓ ข้อนี้ว่าพรหมจรรย์ด้วยพระองค์เองโดยไม่ได้กล่าวอ้างถึงใคร

๒.พรหมจรรย์ คือ เมถุนิวัตติ เป็นข้อปฏิบัติของนักบวชทั่วไปซึ่งมีอยู่ทุกยุคทุกสมัย แต่ถ้ากล่าวถึงหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาสำหรับนักบวชก็จะเป็นข้อปฏิบัติอย่าง อุกกฤษที่จะล่วงละเมิดมิได้โดยเด็ดขาด

นอกจากความหมายของพรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ตามที่กล่าวมาแล้ว ในคัมภีร์อรรถกถา มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปนิณาสกได้กล่าวมี ๑๒ นัย คือ (๑) ทาน การให้ (๒) ไวยาวัจจะ การชวนชวยช่วยเหลือ (๓) ปัญจสิกขาบท ศีลห้า (๔) พรหมวิหาร การประพดีพรหมวิหาร (๕)ธรรมเทศนา (๖) เมถุนิวัตติ การงดเว้นจากการเสพเมถุน (๗) สหสารสันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน

^{๑๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๐/๓๘.

^{๑๘}พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงศาสนาพรหมจรรย์ คือ คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นที่รวมลงในไตรสิกขา ที.ม.อ. (ไทย) ๑๖๘/๑๕๙.

^{๑๙}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๕-๑๑๖.

(๘) อุโปสถังคะ องค์อุโบสถ (๙) อริยมรรค ทางอันประเสริฐ (๑๐) ศาสนาที่รวมไตรสิกขา (๑๑) อธิษฐาน (๑๒) วิริยะ ความเพียร^{๒๐}

เมื่อรวมแล้วพรหมจรรย์ตามนัยแห่งคัมภีร์อรรถกถา มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก์ เพิ่มเข้ามาอีก ๒ ประการคือ ธรรมเทศนา และอธิษฐาน ซึ่งจะได้อธิบายเพิ่มเติมดังนี้คือ

๑๑. ธรรมเทศนาชื่อว่า พรหมจรรย์ มาใน ๒ บาทคาถาว่าในพรหมจรรย์หนึ่ง มีพระชินาสพผู้ละความตายได้ ๑,๐๐๐ รูป^{๒๑}

ฎีกามหาสิหนาทสูตรว่าพระภิกษุอาจารย์ได้อธิบายไว้ว่า ธรรมเทศนานั้นเรียกว่าพรหมจรรย์ เพราะความประพฤติ ชื่อว่าประเสริฐ คือถ้าเลิกเพราะนำความเป็นผู้ประเสริฐมาแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง ความประพฤติอันเป็นไปทางวาทาแห่งพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ^{๒๒}

๑๒. อธิษฐานชื่อว่าพรหมจรรย์ มาในคาถานี้ว่าความหวังผล ย่อมสำเร็จแก่ผู้ไม่รีบร้อน โดยแท้ เรามีพรหมจรรย์สำเร็จแล้วท่านจงเข้าใจอย่างนี้เถิดพ่อ คามณิ

ในประเด็นนี้พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายเพิ่มว่า ผู้ตั้งอยู่ในโอวาทของบัณฑิตทั้งหลาย ไม่รีบร้อน คือไม่ประพฤติด่วนได้ กระทำกรรมโดยอุบายอยู่ ผลที่หวังคือผลตามที่ปรารถนาย่อมสำเร็จสังคหัตถุ ๔ ชื่อว่า พรหมจรรย์ เพราะเป็นความประพฤติประเสริฐ ก็พรหมจรรย์นั้น ชื่อว่าสำเร็จแล้ว เพราะยศสมบัติอันมีในสังคหัตถุนั้นเป็นมูล อันพรหมจรรย์นั้นได้แล้ว อนึ่ง ยศแม้ที่สำเร็จแล้ว ชื่อว่าพรหมจรรย์ เพราะอรรกว่าประเสริฐ^{๒๓}

๒.๒ ความเป็นมาของพรหมจรรย์

การประพฤติพรหมจรรย์นั้นมีกำเนิดจากลัทธิพรหมจรรย์ของพราหมณ์เป็นเริ่มแรก^{๒๔} ซึ่งมีมานานก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้น โดยสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องพระพรหมว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด เป็นบรมอิตตาหรือปรมาตมัน และการที่จะเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมนั้นได้นั้น ต้องดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การครองชีวิตเว้นเมถุนและประพฤติปฏิบัติตนเคร่งครัดต่างๆ ที่จะควบคุมตนให้มุ่งมั่นในการศึกษาได้เต็มที่โดยเฉพาะในการเรียนพระเวท โดยนัยหมายถึงการศึกษาพระเวทและหมายถึงช่วงเวลาหรือขั้นตอนของชีวิตที่พึงอุทิศเพื่อการศึกษานั้น^{๒๕}

^{๒๐}ม.ม.อ.(ไทย) ๑/๑๕๕/๓๖๒-๓๖๔.

^{๒๑}ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑๘๔/๒๑๐.

^{๒๒}พระสิริมังคลาจารย์, มงคลดิลกที่ปิ่นแปล, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๘,

^{๒๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๙.

^{๒๔}พระมหาสุชาติ สุชาโต (สนิทสนม), “ศึกษาการประพฤติพรหมจรรย์ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๔๕), หน้า ๙๘.

^{๒๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), “พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๒๕๘.

๒.๒.๑ พรหมจรรย์ในลัทธินอกศาสนา

นักบวชนอกพระพุทธศาสนานั้นมีมาแล้วก่อนพุทธกาลและเรียกชื่อกันหลายอย่างนักบวชที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้นที่เป็นเจ้าลัทธิ ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าครุฑทั้ง ๖ คือ ปุณณะ กัสสปะ มัคขลิ โคสาล อชิตะเกสกัมพล^{๒๖} ปุกุระ กัจจายนะ^{๒๗} สัญชัย เวลัญฐบุตร^{๒๘} นิครนถ์ นาฏบุตร^{๒๙} ดังมีข้อความที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก มหาสกุททายีสูตรว่าสกุททายีปริพาชกทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องที่ข้าพระองค์ทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันในเวลานี้ ของตไวก่อนเกิด เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคจะทรงสดับได้ในภายหลังโดยไม่ยาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันก่อนๆ พวกสมณพราหมณ์ผู้มีลัทธิต่างกันได้มาชุมนุมกันที่ศาลาถกแถลง ได้สนทนากันถึงเรื่องนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลามกของชาวอังคะและชาวมครหนอ ชาวอังคะและชาวมครได้ตีแล้วหนอ ที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของเจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดีเข้าจำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์แล้ว คือ ปุณณะ กัสสปะ ผู้เป็นเจ้าของเจ้าคณะเป็นคณาจารย์ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี เข้าจำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์แล้ว มัคขลิ โคสาลอชิตะเกสกัมพล. ปุกุระกัจจายนะ สัญชัย เวลัญฐบุตร นิครนถ์ นาฏบุตรผู้เป็นเจ้าของเจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิคนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี’^{๓๐}

ตัวอย่างของนอกศาสนาเช่นเรื่องนักบวชเปลื้องช็อกพารมัมชณะหรืออาชีวก^{๓๑}นักบวชเปลื้องช็อกพารมัมชณะอยู่ที่วัชชีคาม เขตกรุงเวสาลี ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยลาภและถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศ เขาถือสมათานวัตรบท ๗ ประการ คือ

๑. เราพึงเป็นคนเปลื้อง ไม่นุ่งห่มผ้าตลอดชีวิต
๒. เราพึงประพฤติพรหมจรรย์ ไม่เสพเมถุนตลอดชีวิต
๓. เราพึงดำรงชีพด้วยสุราและเนื้อสัตว์ ไม่กินข้าวและขนมกุมมาส (ขนมสด) ตลอดชีวิต
๔. เราไม่พึงล่วงเกินอุเทนเจติย ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงเวสาลี
๕. เราไม่พึงล่วงเกินโคตมกเจติย ซึ่งอยู่ทางทิศใต้แห่งกรุงเวสาลี
๖. เราไม่พึงล่วงเกินสัตตัมพเจติย ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกแห่งกรุงเวสาลี
๗. เราไม่พึงล่วงเกินพหูปัตตกเจติย ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือแห่งกรุงเวสาลี ดังนี้

^{๒๖}คำว่า อชิตะ เป็นชื่อของเขา และได้ชื่อว่าเกสกัมพล ก็เพราะนุ่งผ้าที่ทำด้วยผมของมนุษย์ ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๕๓/๑๓๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๑๒/๑๔๑)

^{๒๗}คำว่า ปุกุระ เป็นชื่อของเขา คำว่า กัจจายนะ เป็นชื่อโคตรเรียกรวมทั้งชื่อและโคตรว่า ปุกุระกัจจายนะ ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๕๔/๑๓๒, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๑๒/๑๔๑.

^{๒๘}คำว่า สัญชัย เป็นชื่อของเขา คำว่า เวลัญฐบุตร เป็นชื่อที่ ๒ เพราะเป็นบุตรของช่างสาน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๕๕/๑๓๒, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๑๒/๑๔๑.

^{๒๙}คำว่า นิครนถ์เป็นชื่อของเขาที่มีชื่อนั้นเพราะเขามักกล่าวว่า ‘เราไม่มีกิเลสเครื่องร้อยรัด’ คำว่า นาฏบุตร เป็นอีกชื่อหนึ่งของเขา เพราะเขาเป็นบุตรของนักฟ้อน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๕๖/๑๓๒, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๑๒/๑๔๑.

^{๓๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๓๘/๒๘๐-๒๘๑.

^{๓๑}คำว่า “อาชีวก” เป็นคำเรียกนักบวชซึ่งเปลื้องพวกหนึ่งในครั้งพุทธกาล เป็นสาวกของมัคขลิโคสาล ที.สี. (ไทย) ๙/๑๖๗-๑๖๘/๕๔-๕๖.

เพราะการสมาทานวัตรบทครบ ๗ ประการนี้ เขาจึงถึงความเป็นผู้เลิศด้วยลาภและถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศที่วัชชีคาม^{๓๒}

นอกจากครูทั้ง ๖ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีนักบวช อีกอย่างหนึ่ง ในหนังสือศาสนาต่างๆ ของพระญาณวโรดมได้กล่าวว่า มี ๙ ประเภทคือ

๑. นักบวชที่อาศัยอยู่ในป่า บำเพ็ญตบะบูชาตัณหา บำเพ็ญทุกรกิริยาต่างๆ แสวงหาโมกษะ มีผลไม่เป็นภิกขา เรียกว่า ฤๅษี

๒. นักบวชที่บำเพ็ญโยคะ ทรมานใจเพื่อให้ใจหรืออาตมันให้บริสุทธิ์ แล้วสามารถไปร่วมกับปรมาตมัน หรือมหาพรหม เรียกว่า โยคี

๓. นักบวชผู้ที่บำเพ็ญเพียรบำเพ็ญตบะ ทรมานร่างกาย เรียกว่า ดาบส

๔. นักบวชที่ ต้องการความสงบบำเพ็ญตบะ นุ่งห่มสีเหลือง เรียกว่า มุนี

๕. นักบวชที่สำเร็จได้ฌานสมาบัติ คือ บำเพ็ญตบะ หรือโยคะสำเร็จแล้ว เรียกว่า สิทธา

๖. นักบวชที่เกล้าผมเป็นมวยคือหมอนผมสูงเป็นชฎา และนิยมบูชาไฟ เรียกว่า ชฎิล

๗. นักบวชที่เปลือยกายเป็นวัตร ทอดทิ้งมารยาท เรียกว่า เจลก

๘. นักบวชที่ชอบการพนจรท่องเที่ยวไปเพื่อสนทนาและถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องจริยศาสตร์และปรัชญาเรื่อยไป เรียกว่า ปริพพาชก

๙. นักบวชที่เปลือยกายไม่ปรารถนาอนนบนที่นอนไม่ปรารถนาบริโภคข้าว เคี้ยวกินแต่อุจจาระของตนเป็นนิตย์ เรียกว่า อาชีวก^{๓๓}

นักบวชที่เหล่านี้มีวิธีเข้าสู่พรหมจรรย์อย่างไรไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจน แต่นักบวชเหล่านี้มีการปฏิบัติที่ทำให้ได้ชื่อว่า เป็นนักบวช หรือประพฤติพรหมจรรย์ชัดเจนแตกต่างกันออกไป สรุปได้ดังนี้

๑. อาบน้ำชำระร่างกายให้บริสุทธิ์

๒. เตรียมผ้า ๔ ผืนแล้วย้อมสำหรับนุ่งห่ม

๓. เตรียมบริวาร จำพวก ไม้เท้า บาตร หนึ่งกวาง เป็นต้น

๔. ทำกิจวัตรด้วยการสวดมนต์อันนออนเทพเจ้า เข้า-เย็น

๕. ทำพิธีกรรมต่างๆ เช่นอาบน้ำล้างบาป

๖. รับประทานวันละมื้อ

๗. ด้วยการขอทาน

๘. อยู่ตามกระท่อมหรือเพิงชั่วคราวที่ทำไว้กันแดดและฝนเท่านั้น^{๓๔}

สำหรับนักบวช หรือที่เรียกว่า สมณพราหมณ์นั้น มีข้อปฏิบัติบางประการที่ถือปฏิบัติกันทั่วไป เช่น สมณพราหมณ์ต้องบำเพ็ญเพียร ๔ ชั้น ตอนคือ

๑. โคลงยัม คือการบำเพ็ญเพียร เพื่อแยกจิตออกจากกาย เพื่อให้จิตอยู่ในโลกทิพย์

๒. สมิปยัม การเข้าฌานชำระจิตให้สะอาด เพื่อมองเห็นพระเจ้าได้

^{๓๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑/๑๐.

^{๓๓}พระญาณวโรดม, ศาสนาต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔.

^{๓๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๓. สรุพยัม คือ การชำระจิตให้แน่วแน่ เพื่อให้ตนเองกลืนกลายเป็นลักษณะเดียวกับพระเจ้า

๔. สรุพยัม คือการเข้าถึงพระเจ้าจนตัวตนเป็นอันหนึ่งเดียวกัน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของเหล่าสันยาสีทั้งหลาย เรียกว่า การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เรียกว่า โมกษะ อันเป็นจุดหมายปลายทางอันสูงสุดของพระเวท^{๓๕}

ในหนังสือพรหมจรรย์ของการบวชของท่านพุทธทาสและท่านปัญญานันทะได้กล่าวไว้ว่าการประพฤติพรหมจรรย์ในสมัยนั้นเป็นการไปเป็นนักบวชอยู่ในป่า ที่เรียกว่า เป็นฤาษี เป็นนักพรตดาบส เป็นต้น การออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ในสมัยโบราณนั้น ก็เพื่อปฏิบัติตนให้พ้นจากทุกข์เดือดร้อน ซึ่งเกิดจากการเห็นความทุกข์ในชีวิตประจำวัน เห็นความทุกข์จากการครองเรือน จึงคิดว่า จะหนีจากความทุกข์นั้น โดยการออกประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในป่า อยู่แบบมีก้น้อยสันโดษ กินแบบง่ายๆ นอนก็แบบง่ายๆ ใช้ชีวิตก็ใช้แบบง่ายๆ ไม่มีเรื่องวุ่นวายในการกิน การอยู่อาศัย การบวชในสมัยนั้นอาหารที่หาได้ในป่า ก็เป็นอาหารประเภทผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาลและเผือกมัน การกินของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ก็เพียงเพื่อให้ร่างกายอยู่ได้ มิใช่เพื่อพอกพูนร่างกาย เนื้อหนังมังสา แต่เป็นการพอกพูนในด้านสติปัญญาแทนท่านเหล่านั้นไม่ได้สนใจในเรื่องการ บำรุงร่างกาย แต่จะสนใจในเรื่องบำรุงสติปัญญาแทน และท่านเหล่านั้นออกไปอยู่ในป่าประพฤติพรหมจรรย์ก็เพื่อแสวงหาความจริงเกี่ยวกับชีวิตจิตใจเป็นสำคัญ

การออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ของนักบวชที่อยู่ในป่าได้ทำประโยชน์ให้แก่ชาวโลกเป็นอย่างมาก ซึ่งท่านเหล่าได้ออกไปอยู่ในป่าศึกษาค้นคว้า ได้ความรู้อันเป็นแนวทางการปฏิบัติที่มาสั่งสอนศิษย์ ต่อมาศิษย์เหล่านั้นก็ออกบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ตามอาจารย์เป็นจำนวนมาก การประพฤติพรหมจรรย์ในสมัยนั้นเขาประพฤติกันอย่างจริงจังไม่เสียดายชีวิต เป็นการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อสละชีวิตอย่างแท้จริง^{๓๖}

สรุปว่า นักบวชนอกศาสนา มีหลายประเภทหลายรูปแบบ ซึ่งเรียกว่า โยคีบ้าง นักพรตบ้าง ฤาษีบ้าง ดาบส บ้าง และนิครนถ์บ้าง เป็นต้น เหล่านี้ถือว่าเป็นการบวชของพราหมณ์ วิธีการเข้ามาถือเพศเป็นนักบวชด้วยการชำระร่างกายให้สะอาดบริสุทธิ์ เตรียมบริขารต่างๆ มี ผ้าถุงห่มและไม่ทำเป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักบวช และก็ประพฤติปฏิบัติไปตามคำสอนของลัทธินั้นๆ

๒.๒.๒ พรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา

ตามคติแนวคิดทางพระพุทธศาสนา คำว่า การประพฤติพรหมจรรย์ หมายถึง การใช้ชีวิตแบบนักบวชที่เว้นจากการเสพเมถุนธรรมอย่างเด็ดขาด เช่นที่มีข้อความปรากฏว่า ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ต้องเว้นขาดจากเมถุนธรรม^{๓๗} และพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาค ประทานอุปสมบทแก่

^{๓๕}ดร.ทองหล่อ วงศ์ธรรม, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๓๓.

^{๓๖}พุทธทาสภิกขุ-ปัญญานันทภิกขุ, **พรหมจรรย์ของการบวช**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, มปป. ,หน้า ๔-๕.

^{๓๗}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๓/๓๓๑.

กฤษทุตรทั้งหลายว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^{๓๘๘}

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอถึงความเป็นของการประพฤติพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าเมื่อทรงผนวชแล้วใหม่ ๆ ตอนบำเพ็ญสมาบัติในสำนักอาหารดาบสดังนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในกาลต่อมา เรายังหนุ่มแน่น แข็งแรง มีเกศาดำสนิท อยู่ในปฐมวัย เมื่อพระราชมารดาและพระราชบิดาไม่ทรงปรารถนาจะให้ผนวช มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตรทรงกันแสงอยู่ จึงโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิต เมื่อผนวชแล้วก็แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอาหารดาบส กาลามโคตร แล้วกล่าวว่า ‘ท่านกาลามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้’^{๓๘๙} และในสำนักกฤษทุตรดาบสดังนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอฤษทุตรดาบส รามบุตรแล้วกล่าวว่า ‘ท่านรามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้’^{๓๙๐}

สาเหตุที่ต้องออกบวชประพฤติพรหมจรรย์เพราะชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทางแห่งความคับแคบไม่สะดวกที่จะประพฤติพรหมจรรย์ดังมีข้อความที่ปรากฏในจุฬหัตถิปโทปม-สูตรว่า ‘การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอดีต เป็นทางแห่งอริ การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขัด มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด’^{๓๙๑}

จะเห็นได้ว่าการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาหมายถึงการบวชการออกจากการเป็นความสุขของคฤหัสถ์ สำหรับภิกษุนั้นถือว่า เป็นเพศที่ประเสริฐ อันสูงสุด ดังมีข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า ผู้ประพฤติพรหมจรรย์คือผู้เว้นขาดจากเมถุนธรรม^{๓๙๒}

ในอุโบสถสูตรมีข้อความเกี่ยวกับการประพฤติพรหมจรรย์ดังนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ย่อมพิจารณาอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายละการประพฤติกกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์^{๓๙๓} คือประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดชีวิต^{๓๙๔}

พระพุทธเจ้าได้ทรงดำหนิภิกษุที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยแล้วประพฤติผิดต่อพรหมจรรย์อย่างรุนแรง ดังที่ดำหนิพระสุทินที่เสพเมถุนกับภรรยาเก่าว่า

โมฆบุรุษ การกระทำของเธอไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ไม่ควรทำเลย เธอบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้ว โฉนจึงไม่สามารถประพฤติ

^{๓๘๘}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๓๘๙}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๗/๓๐๐.

^{๓๙๐}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๗/๓๐๒.

^{๓๙๑}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙๑/๓๒๓.

^{๓๙๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๒/๓๓๑.

^{๓๙๓}พรหมจรรย์ มีความหมายหลายนัย ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ หรือการงดเว้นจากเมถุนธรรม คือกิจของคนคู่ การร่วมประเวณีหรือการเสพสังวาสกัน ที.สี.อ. (ไทย) ๑๘๙/๑๖๐.

^{๓๙๔}อง.ทุก (ไทย) ๒๐/๗๑ /๒๘๖.

พรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ตลอดชีวิตเล่า เราแสดงธรรมโดยประการต่างๆ เพื่อคลายความกำหนัด มีใช้เพื่อความกำหนัด เพื่อความพราก มีใช้เพื่อความปลอดภัย เพื่อความไม่ถือมั่น มีใช้เพื่อความถือมั่น มีใช้หรือ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อคลายความกำหนัด เธอก็ยังจะคิดเพื่อความกำหนัด เราแสดงธรรมเพื่อความปลอดภัย เธอก็ยังจะคิดเพื่อความปลอดภัย เราแสดงธรรมเพื่อความปลอดภัย เธอก็ยังจะคิดเพื่อความปลอดภัย เราแสดงธรรมโดยประการต่างๆ เพื่อสำรอกราคะ เพื่อสร้างความเมา เพื่อดับความกระหายเพื่อถอนความอาลัย เพื่อตัดวิภวัญญะ เพื่อความสิ้นตัณหา เพื่อคลายความกำหนัดเพื่อดับทุกข์ เพื่อนิพพาน มีใช้หรือ เราบอกการละกาม การกำหนดรู้ความสำคัญในกาม การกำจัดความกระหายในกาม การเพิกถอนความตรึกในกาม การระงับความก่อกวนเพราะกามไว้โดยประการต่างๆ มีใช้หรือโมชฌบรูช เธอสอดองคชาตเข้าปากอสรพิษร้ายเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี สอดองคชาตเข้าปากงูเห่าเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี สอดองคชาตเข้าหลุมถ่านไฟเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรีเพราะอะไรเล่า เพราะผู้สอดองคชาตเข้าปากอสรพิษร้ายเป็นต้น ฟังถึงความตายหรือทุกข์ปางตายเพราะการกระทำนั้นเป็นเหตุ หลังจากตายแล้วก็ไม่ต้องไปบังเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนผู้สอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี หลังจากตายแล้วต้องไปบังเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก โมชฌบรูช ในการที่เธอเสพอสังขาร ซึ่งเป็นประเวณีของชาวบ้าน มารยาทของคนชั้นต่ำ กิริยาชั่วหยาบ มีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่จะต้องทำในที่ลับ ต้องทำกันสองต่อสองนี้มีโทษมาก เธอเป็นคนแรกที่ออกอุสสกรรมก่อนใครๆ การทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริง กลับจะทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็จะกลายเป็นอื่นไป”^{๔๕}

จากข้อความที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นนั้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงห้ามภิกษุที่เข้ามาประพฤติพรหมจรรย์ในพระศาสนาห้ามยุ่งเกี่ยวกับมาตุคามคือสตรีเพศอย่างเด็ดขาดเพราะมาตุคามเป็นข้าศึกแก่การประพฤติพรหมจรรย์

(๑) จุดประสงค์การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา

การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนามีจุดประสงค์เพื่อรักษาพระธรรมวินัย ของพระภิกษุ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลใดที่รักษาพระธรรมวินัย ย่อมได้ชื่อว่ารักษาพระพุทธศาสนา หลักในการประพฤติปฏิบัติ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระธรรมวินัย กำกับไว้ ด้วยเหตุผลเพราะอาสวะหรือความเสื่อมเกิดขึ้นในสงฆ์ ดังที่ พระสารีบุตรทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้พรหมจรรย์ ของพระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะดำรงอยู่นาน พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์ตรัสว่า “สารีบุตร พระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกสุดตะ เคยยะ เวยยากรณ์ะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทีละของพระพุทธเจ้า พระองค์จึงมีมาก ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก มีการแสดงพระปาติโมกข์ เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลังๆ เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นาน”^{๔๖}

^{๔๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗.

^{๔๖}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

(๒) บัญญัติการประพุดิพรหมจรรย์เพื่อรักษาวินัย

จุดประสงค์ในการประพุดิพรหมจรรย์เพื่อรักษาวินัยนั้น ที่ถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลใดรักษากฎระเบียบที่พระองค์ทรงวางเอาไว้ ได้ชื่อว่ารักษากฎพระพุทธศาสนา หลักในการประพุดิปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยกำกับเอาไว้ ด้วยเหตุเพราะความเสื่อมหรืออ้าวสะเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดอ้าวสะวินัยธรรมบางอย่างในสงฆ์ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่เหล่าสาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น แล้วทรงตรัสถึงประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย ๑๐ ประการ คือ

- ๑) สงฆ์สกุญฺจตาย เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
- ๒) สงฆฆาสุกฺตตาย เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
- ๓) ทุมมกฺกุนฺนิ ปุคฺคลานํ นิคฺคหาย เพื่อข่มบุคคลผู้เกี้ยว
- ๔) เปสฺตานํ ภิกฺขุณฺโณ มาสฺวิหฺราราย เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
- ๕) ทิฏฐธมฺมิกานํ อาสวานํ สํวราย เพื่อป้องกันอ้าวสะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน
- ๖) สมปฺรยายิกานํ อาสวานํ ปฏฺิฆาตตาย เพื่อกำจัดอ้าวสะอันจักบังเกิดในอนาคต
- ๗) อปฺปสนฺนानํ ปสาทาย เพื่อความเลื่อมใสของบุคคล ที่ยังไม่เลื่อมใส
- ๘) ปสนฺนानํ ภิชฺยโยภาวาย เพื่อความเลื่อมใสของบุคคลที่เลื่อมใสแล้ว
- ๙) สทฺธมฺมกฺกฺขิตฺติยา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
- ๑๐) วินยานุคฺคหาย เพื่อถือตามพระวินัย^{๔๗}

ว่าโดยวัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบท ที่ทรงเพิ่มขึ้นอีก ๑๐ ประการ พอสรุปใจความได้ ๒ ข้อ

- ๑) เพื่ออนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย
- ๒) เพื่อตัดรอนฝักฝ่ายของภิกษุผู้มีความปรารถนาชั่วร้าย^{๔๘}

จะให้เห็นได้ว่า วัตถุประสงค์เหล่านี้ มุ่งเจตนารมณ์ที่เน้นความดีงามและประโยชน์สุขของสังคมเป็นอันมาก โดยเฉพาะสังคมสงฆ์ และบรรดาบทบัญญัติทั้งหลายในวินัยนั้น ให้ความสำคัญต่อส่วนรวม

(๓) ประกาศพระศาสนาเพื่อความตั้งมั่นแห่งพรหมจรรย์

การที่พระพุทธองค์ส่งพระสาวกรุ่นแรก ๖๐ รูปออกไปประกาศอันแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่าพรหมจรรย์ ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้และพิจารณาเห็นว่าหลักธรรมคือ ปฏิจจสมุทฺตปาท ที่กล่าวถึงความไม่รู้สภาพตามที่เป็นจริง (อวิชชา) ว่าเป็นต้นเหตุของวัฏจักรแห่งปัญหา (ทุกข์) จะแก้ไขได้ก็ต่อเมื่อสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง (สัมมาทิฏฐิ) ขึ้นมาแทนอวิชชาได้เสียก่อน เป็นหลักธรรมที่ทวนกระแสอดีตกิเลสภวนโยคและกามสุขัลลิกานุโยค (วัตถุนิยม) ดังพุทธวจนะที่ว่า “บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วโดยยาก เพราะธรรมอันสัตว์ผู้อันราคะและโทสะครอบงำแล้ว ไม่ตรัสรู้ง่าย สัตว์ผู้อันราคะย่อมแล้ว ถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว จักไม่เห็นธรรมอันละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะเห็น ละเอียดยิ่ง อันจะยังสัตว์ให้ถึงธรรม

^{๔๗}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๒๖.

^{๔๘}อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๐๒/๑๓๖.

ที่ทวนกระแสคือนิพพาน”^{๔๙}“ความลึกซึ้งละเอียดอ่อนและทวนกระแสสังคมของหลักธรรมที่ยากต่อการเข้าถึงทำให้พระองค์เกิดความท้อถอยที่จะแสดงธรรมในทันทีที่ตรัสรู้ พระองค์ได้ทบทวนจนเห็นว่าหากไม่ประกาศธรรมให้ปรากฏต่อสาธารณชน เพื่อสร้างทรศนะต่อโลกและชีวิตแก่ปวงชนตามความเป็นจริงและปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง มนุษย์ผู้มีอุปนิสัยสามารถฟังธรรมและนำไปปฏิบัติเพื่อทำลายอริชชาที่จะสูญเสียโอกาส ความเสื่อมจากประโยชน์ที่เขาควรจะได้รับจะบังเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายต่อไปการตรัสรู้ค้นพบหลักธรรมจะไม่เกิดประโยชน์ใดๆแก่ปวงชน^{๕๐}

พระองค์จึงเริ่มปฏิบัติงานเผยแผ่โดยเดินทางไปแสดงธรรมแก่ปัจเจกบุคคลเป็นกลุ่มเป้าหมายแรก เกิดมีผู้บรรลุดรรรมและสังคมใหม่คือสังคมพระสงฆ์เป็นพลังที่เกื้อกูลขยายขอบเขตการบรรลุดรรรมเพิ่มขึ้นจนกระทั่งมีพระสงฆ์ถึง ๖๐ องค์ ก่อให้เกิดพระวิริยะอุตสาหะที่จะประกาศหลักธรรมอันมีลักษณะทวนกระแสสังคมนี้ จึงประกาศขึ้นท่ามกลางที่ประชุมพระสงฆ์สาวกว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูลีคือกิเลสในจักขุเล็กน้อยอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี^{๕๑}

พระพุทธวจนะดังกล่าวนี้มีถ้อยคำที่บ่งชี้ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานกำหนดบทบาทพระสาวกที่ออกประกาศพระพุทศาสนาในยุคเริ่มแรกคือคำว่า “พรหมจรรย์” ในกลุ่มถ้อยคำที่ว่า “จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธ์” ซึ่งประเด็นที่ต้องพิจารณา ดังนี้

๑. พรหมจรรย์ คือ อะไร

๒. เป้าหมายหรือผลของพรหมจรรย์คืออะไร

๓. การประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์บริสุทธ์นั้นทำได้อย่างไร

๑) พรหมจรรย์ คือ อะไร ในประเด็นนี้พระพุทธองค์ ตรัสอธิบายขยายความหมายของพรหมจรรย์ไว้ว่า อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ๑.ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ๒.ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ๓.การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) ๔.การทำการงานชอบ (สัมมากัมมันตะ) ๕. การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ๖.ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ๗.ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) ๘.ความตั้งใจชอบ (สัมมาสมาธิ) นี้เรียกว่า “พรหมจรรย์”^{๕๒}

๒) เป้าหมายและผลของพรหมจรรย์ คืออะไร พระพุทธองค์ทรงตรัสอธิบายว่า “ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เรียกว่าที่จบ (เป้าหมาย) ของพรหมจรรย์”

ดังมีข้อความปรากฏในพราศุตตันตปิฎกขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า

^{๔๙}วิ.ม. (ไทย) ๔/๗/๑๓.

^{๕๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๘/๑๓-๑๕.

^{๕๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๑.

^{๕๒}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๙/๓๘.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชินาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว^{๕๓} บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว^{๕๔} หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ชอบ เพราะอินทรีย์ ๕ ที่ยังคงอยู่ ไม่ดับไป ภิกษุนั้นจึงประสบอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ เสวยสุขและทุกข์อยู่ ภิกษุทั้งหลายความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะของภิกษุนั้น เราเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ^{๕๕} “โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล เหล่านี้เรียกว่าผลของพรหมจรรย์”^{๕๖}

ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้จึงมิใช่มีลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นอันสงส์ (ผลที่มุ่งหมาย) มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งศีลเป็นอันสงส์ มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งสมาธิเป็นอันสงส์ มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอันสงส์ แต่พรหมจรรย์นี้มีเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นเป้าหมาย เป็นแก่น เป็นที่สุด”^{๕๗}

พระพุทธวจนะดังกล่าวนี้ระบุว่า การดำเนินชีวิตตามวิถีทางหรือมรรควิธีอันประเสริฐ (พรหมจรรย์) นั้น มีเป้าหมายสูงสุดคือความหมดสิ้นกิเลส (ปรมาตตะ) ในเป้าหมายของชีวิตทั้ง ๓ ชั้น คือขั้นต้น (ทิฏฐธัมมิกัตตะ) ขั้นกลาง (สัมปรายิกัตตะ) และขั้นสูงสุด (ปรมาตตะ) การที่ความหมดสิ้นกิเลสเป็นเป้าหมายที่ประเสริฐสูงสุดก็เพราะเป็นการสูญสิ้นสาเหตุแห่งการทุกข์

๓. การประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์บริสุทธิกันนั้นทำได้อย่างไรในประเด็นนี้ เหล่าสาวกที่ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงดำเนินตามคำสอนดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่ง เธอทั้งหลายพึงเรียน เสด็จ เจริญ ทำให้มากด้วยดีโดยวิธีที่พรหมจรรย์ นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ชื่อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายคือ (๑) สติปัญญา ๔(๒) สัมมปธาน ๔ (๓) อิทธิบาท ๔ (๔) อินทรีย์ ๕ (๕) พละ ๕ (๖) โพชฌงค์ ๗ (๗) อริยมรรคมีองค์ ๘”^{๕๘}

จากพระดำรัสตามที่นำเสนอมาแล้ว จะเห็นได้ว่าหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาการเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป^{๕๙} การทำให้ขยายวงกว้างออกไปทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยนี้ย่อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

^{๕๓}ปลงภาระได้แล้ว หมายถึงปลงขันธภาระได้ ปลงกิเลสภาระได้ และปลงอภิสังขารภาระได้ ชุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๔/๑๘๙.

^{๕๔}สิ้นภวสังโยชน์ หมายถึงสิ้นกิเลสที่เป็นเครื่องผูกมัดตัว คร่ำสัดว์มาไว้ในภพทั้งหลาย ชุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๔๔/๑๘๙.

^{๕๕}ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๙๓.

^{๕๖}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๙/๓๗.

^{๕๗}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๑/๓๔๘.

^{๕๘}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๑๓๐-๑๓๑.

^{๕๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๗๘.

(๔) ประกาศพระศาสนา (พรหมจรรย์) ด้วยหลักประโยชน์ ๓

การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์อย่าได้ไปทางเดียวกัน สองรูปจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนสัตว์ทั้งหลายที่มีสติในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ทั่วถึงธรรม^{๖๐}

พระพุทธพจน์นี้ เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสืบทอดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราบเท่าปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) ติณฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^{๖๑}

ประโยชน์ คือ ผลตอบสนอง ได้รับสืบมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ ความไม่เกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขที่สงบเย็น เป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์สิ้นทุกข์ทั้งปวง

การที่พระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือเกิดเป็นความสุขนั้นทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับอาจจำแนกออกเป็น ๓ ประการคือ^{๖๒}

- ๑) ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณทัสสนะอันสูงสุด
- ๒) ดับกิเลส หมายถึง กำจัดความชั่วร้ายและของเสียต่างๆ ภายในจิตใจ หมัดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ แก่ชีวิตและสังคม

๓) ดับทุกข์ หมายถึง หหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดรความสุขถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวให้ชัดเจนก็คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สุข เริ่มแต่ขั้นต้น คือ บุญ มีพุทธพจน์รับรองว่า “บุญเป็นชื่อของความสุข”^{๖๓} คนจะถึงความสุขได้ต้องมีศีลเป็นพื้นฐานในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ศีล

^{๖๐}วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๖๑}ช.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๘๙.

^{๖๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๓๓๒.

^{๖๓}ช.อิต. (ไทย) ๒๕/๒๐๐/๒๔๐ ; อง.สศตค. (ไทย) ๒๓/๕๙/๙๐. การเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ ปฐมญาณ มีองค์ ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา จะเห็นได้ว่า ลำดับที่ ๔ คือ สุข เป็นผลที่ได้รับจากการอบรมจิต.

ถือเป็นตัวทำให้เกิดขึ้น เกิดเป็นฉาน ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฉานฉานยิ่งสูงขึ้นความสุขก็ยิ่งประณีตขึ้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ก็เป็นสุข และเป็นบรมสุขด้วย ดังพุทธพจน์ว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๖๔} ประโยชน์สุขถือเป็นความชัดเจนในคำสอนทางพุทธศาสนา หมายความว่า สุขด้วยข้อปฏิบัติให้ถึงสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์ แต่มีข้อที่ต้องระวังก็คือผู้ปฏิบัติต้องไม่ติดใจหลงใหลในความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ต้องเป็นอิสระสมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงถือเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางทางพระพุทธศาสนา

ประโยชน์สุข ๓ ประการที่ยกไว้เบื้องต้น จะเกิดขึ้นด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะที่เดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วยการแผ่เมตตาประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล ดังพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของตน สมควรแท้ เพื่อที่จะทำกิจของตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือว่าบุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่น สมควรแท้ เพื่อที่จะทำกิจของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย สมควรแท้ที่จะทำกิจของทั้ง ๒ ฝ่ายให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท^{๖๕}

(๕) ประกาศพระศาสนา(พรหมจรรย์)ตามศักยภาพของผู้ฟัง

สอนตามศักยภาพของผู้ฟัง สอนเท่าที่จำเป็นและพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจแก่ผู้ฟัง ให้การเรียนรู้ได้ผล ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่า ความรู้ของพระพุทธองค์มีอยู่มากมาย ไม่ทรงสอนความจริงอื่นที่ไม่นำไปสู่ความดับทุกข์ ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเท่าที่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ดังที่พุทธองค์ทรงสอนภิกษุ ณ สีสพาวน เมืองโกสัมพดี ดังความตอนหนึ่งว่า

พระผู้มีพระภาคทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย มาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบขึ้นมา กับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่าใบที่อยู่บนต้นไม่นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายสิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอก ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอก ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อ

^{๖๔}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๗/๒๘๑.

^{๖๕}ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๒/๔๐.

ความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงบอก^{๖๖}

สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่ผู้ฟังจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ฟังเองโดยทรง แสดงธรรมที่มีคุณอนเนกอนันต์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับสามัญผลสมโอวาทแก่แก้วกฐกคบตีว่า

เปรียบเหมือนสระน้ำบนยอดเขาใสสะอาดไม่ขุ่นมัว บุรุษผู้มีจักขุอื่นอยู่บนขอบสระนั้น พึง เห็นหยอชิงและหยอกาบต่างๆ ก้อนกรวดและก้อนหินบ้าง ผุงปลาบ้างกำลังว่ายอยู่บ้าง หยุด อยู่บ้าง ในสระน้ำนั้น... ดังนี้ ฉันทไคภิกษุก็ฉันทนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออาส วัคชยญาณย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา เมื่อเธอรู้อย่างนี้จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชา สวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็มีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจ ที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี^{๖๗}

จะเห็นได้ว่าในสมัยพุทธกาลนั้น การเผยแพร่ธรรมะหรือการประกาศหลักธรรมของทั้งองค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและการประกาศหลักธรรมของพระสาวกนั้น ได้ใช้หลักในการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วย หลักประโยชน์ ๓, หลักไตรสิกขา และการตระหนักถึงศักยภาพ ของมนุษย์เมื่อทิวฐิและศีลเป็นปัจจัยกำหนดสถานภาพ สถานภาพ จึงไม่อาจเกิดขึ้นจากการอนุญาต มติสงฆ์หรือการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าและพระสาวก กล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าและสังคมสงฆ์ไม่ได้เป็น ผู้บันดาลให้เกิดสถานภาพ มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกยืนยันว่าพระพุทธเจ้าอนุญาตการเป็นพระสงฆ์ ในพุทธศาสนาแก่พระอัญญาโกณฑัญญะซึ่งเป็นผู้หนึ่งในจำนวนนักบวชห้าคน (ปัจจุวัคคีย์) เนื่องจาก เห็นว่าอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุธรรม (ธรรมจักขุ ดวงตาเห็นธรรม)^{๖๘} ขึ้นแรกเป็นพระโสดาบันแล้ว ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับไปเป็นธรรมดา”และดังพระพุทธ วจนะที่ทรงอุทานขึ้นว่า“ท่านผู้เจริญ โภณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอ ท่านผู้เจริญ โภณฑัญญะ ได้รู้แล้ว หนอ”^{๖๙}และประธานการบวชแก่อัญญาโกณฑัญญะ ด้วยพุทธวจนะเพียงสั้นๆ ว่า“เธอจงเป็นภิกษุมา เถิด... ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๗๐}

แม้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ประธานพระพุทธวจนะใดๆเลย อัญญาโกณฑัญญะก็เป็นพระอริย สงฆ์ในพระพุทธศาสนาตั้งแต่แรกที่ว่าตนมีทรศนะหรือทิวฐิก้าวล่วงจากกิเลสในขั้นแรกแล้วความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาและศีลซึ่งเกิดขึ้นโดยจิตตานิกขณะบรรลุธรรมได้เกิดขึ้นในระดับที่ยอมรับได้ แล้ว พระพุทธเจ้าจึงทรงเปล่งอุทานเพื่อย้ำถึงความสำเร็จถึงสองครั้งสองคราบบาทของพระสงฆ์ อย่างกว้างๆ ด้วยเหตุที่พระอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุธรรมเพียงขั้นโสดาบันจึงต้องมีหน้าที่ที่จะต้อง ปฏิบัติต่อไป นั่นคือต้องประพฤติพรหมจรรย์เพื่อเป้าหมายสุดท้ายของบพบาทหน้าที่คือ การบรรลุ

^{๖๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๖๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๗/๒๑๙.

^{๖๘} ธรรมจักขุ แปลว่า ดวงตาเห็นธรรม คือสตาปัตติมรรคญาณ วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๕๖/๒๗.

^{๖๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๗๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

ธรรมชั้นสูงสุด อันเป็นการทำลายกิเลสให้หมดสิ้นไปส่งผลให้ความทุกข์หมดสิ้นไปด้วย กล่าวคือ จะต้องปฏิบัติตนให้บรรลุเป็นพระอรหันต์ให้ได้นั่นเอง การจะบรรลุธรรมได้นั้น พระพุทธเจ้าแสดงภารกิจไว้ว่าพระภิกษุผู้บวชในพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติธรรมาปฏิบัติ ๒ ประการคือ^{๗๑}

๑. คันถธรรมา หมายถึง การศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกจนกระทั่งสามารถทรงจำไว้บอกกล่าวถ่ายทอดต่อได้

๒. วิปัสสนาธรรมา หมายถึง การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะและอนัตตลักษณะ ในรูปนาม (อตตภาวะ) ด้วยความเพียรพยายามอย่างไม่ขาดสาย (สาตตจิตริยา) จนกว่าจะบรรลุถึงอรหัตตผล

การปฏิบัติธรรมาทั้งสองประการจึงนับเป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ ที่จะต้องยึดถือและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะบรรลุถึงที่สุดแห่งกิเลสอันเป็นเหตุแห่งการก่อทุกข์ ซึ่งกล่าวโดยสรุปว่าต้องมีบทบาทในการประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อยกระดับทิวทัศน์และศีลให้สูงส่งประณีตยิ่งขึ้นอย่างเท่าเทียมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมาสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์จึงถูกกำหนดด้วยปัจจัยภายในคือจิตสำนึกที่จะยกสถานภาพขึ้นสู่ความเป็นอริยสงฆ์ที่สมบูรณ์ อันเป็นการได้สถานภาพมาโดยตนเอง เป็นผู้กำหนด (โยนิโสมนสิการ) ในขณะเดียวกันพระพุทธเจ้าและสังคมาสงฆ์ก็เป็นกัลยาณมิตรผู้บอกหนทางโดยเป็นปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) ที่สนับสนุนบทบาทพระสงฆ์ให้ดำเนินไปโดยถูกต้อง

๒.๓ การประพฤติพรหมจรรย์ของคฤหัสถ์และบรรพชิต

๒.๓.๑ การประพฤติพรหมจรรย์ของคฤหัสถ์

คฤหัสถ์ในที่นี้ หมายถึง ผู้ครองเรือน หรือชาวบ้าน ผู้มีใชนักบวช และที่ยังเกี่ยวข้องกับบ้านเรือนและทรัพย์สิน^{๗๒} สำหรับคฤหัสถ์ถ้าจะประพฤติพรหมจรรย์ก็ไม่มีขั้นตอนมากเหมือนพระภิกษุเพียงแต่รักษาศีลอุโบสถหรือศีล ๘ ก็เป็นการใช้ได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในปาสาติกสูตร พระพุทธเจ้ากับพระจุนทะเกี่ยวกับคฤหัสถ์ที่มีส่วนทำให้พรหมจรรย์ในพระศาสนา บริบูรณ์แพร่หลายว่า

บัดนี้ มีอุบาสกสาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์ ของเราเป็นผู้เฉียบแหลม... บัดนี้ มีอุบาสกสาวก ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ของเราเป็นผู้เฉียบแหลม... บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์ ของเราเป็นผู้เฉียบแหลม... บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ริโภคคาม ของเราเป็นผู้เฉียบแหลม จุนทะ บัดนี้ พรหมจรรย์ของเราบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มันคงดี จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๗๓}

ในประเด็นนี้ในคัมภีร์อรรถกถาพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า “อุบาสกสาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์” อุบาสกในที่นี้ได้แก่ จิตตคหบดี และหัตถกอาพวจะ

^{๗๑} จุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๗.

^{๗๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙.

^{๗๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๕/๑๓๖.

เป็นต้น คำว่า “อุบาสกสาวก ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกาม” ได้แก่จุลลอนาถบิณฑิกะ และมหาอนาถบิณฑิกะ เป็นต้น คำว่า “อุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์” ได้แก่นันทมารดา เป็นต้น คำว่า “อุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกาม” ได้แก่ นางชูชชุตตรา เป็นต้น^{๗๔}

จากกรณีตัวอย่างคฤหัสถ์ที่ประพรหมจรรย์ได้แก่จิตตคหบดี หัตถกอาฬวกะ และนันทมารดาล้วนได้บรรลุเป็นอริยบุคคลชั้นอนาคามีทั้งสิ้น โดยปกติวิสัยของพระอนาคามีย่อมละกามราคะได้เด็ดขาดแล้ว แม้ท่านจะไม่ได้ออกบวชถือเพศเป็นบรรพชิตก็ตาม แต่ท่านเหล่านี้ก็มีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากคฤหัสถ์ชาวบ้านทั่วไปดำรงชีวิตคล้ายนักบวช คือเว้นจากเมถุนวิริติ เป็นต้น ส่วนคฤหัสถ์ที่บริโภคกามที่กล่าวถึงคือจุลลอนาถบิณฑิกะ มหาอนาถบิณฑิกะ และนางชูชชุตตรา เป็นต้น ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันทั้งสิ้น แต่ยังไม่ละกามราคะไม่ได้ ดังนั้นการดำรงชีวิตจึงคล้ายกับชาวบ้านทั่วไป แต่ฝึกกันตรงที่มีศีล ๕ บริสุทธี และดำรงชีวิตโดยการถือปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่าพรหมจรรย์ของคฤหัสถ์ มี ๒ กลุ่ม คือ

๑. คฤหัสถ์ที่รักษาพรหมจรรย์ผู้ถือเมถุนวิริติและรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีล

๒. คฤหัสถ์ที่ยังบริโภคกาม แต่มีศีล ๕ บริสุทธีและไม่ได้ถือเมถุนวิริติและรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีล

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการประพฤติพรหมจรรย์ของคฤหัสถ์ในสังคมไทย ๔ ข้อ ได้แก่ (๑) ศีล ๕ (๒) อุโบสถ (๓) เถมนวิริติ (๔) สหการสันโดษเป็นลำดับไปดังนี้คือ

๑. **ศีล ๕** หรือเบญจศีลที่คนในสังคมไทยได้ประพฤติกปฏิบัติสืบๆ กันมาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีอยู่ ๕ ข้อคือ^{๗๕}

ศีล ๕ ข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์ การบัญญัติศีลข้อนี้มุ่งให้มนุษย์ปลูกเมตตาจิตในสัตว์ทุกจำพวกหรือแม่ในมนุษย์ด้วยกัน เพราะเมตตาจิตนี้เป็นความดี มีทั่วไปทั้งในมนุษย์และสัตว์เดียรัจฉาน คำว่า “สัตว์” ในที่นี้หมายถึง สัตว์ที่มีชีวิตทุกชนิด ทั้งในมนุษย์และสัตว์เดียรัจฉาน ที่ว่ามีชีวิตนั้นมีปราณหรือลมหายใจ ตั้งแต่อยู่ในครรภ์หรือในไข่ จนกระทั่งสิ้นลมหายใจคือตาย สัตว์ทุกชนิดย่อมมีสิทธิ์โดยชอบธรรมในการมีชีวิตของตนไปจนตาย ผู้ใดให้เขาเสียชีวิตด้วยเจตนา ศีลของผู้นั้นก็ขาด เมื่อเพ่งเจตนาจิต เป็นใหญ่ในสิกขาบทธข้อนี้มีข้อห้าม ๓ อย่างคือ (๑) การฆ่า (ห้ามฆ่า) (๒) การทำร้ายร่างกาย (ห้ามทำร้ายร่างกาย) (๓) การทรกรรม (ห้ามทรกรรม)

เมื่อกกล่าวถึงโทษย่อมมีโทษมากและน้อยตามชีวิตเล็กและใหญ่กล่าวคือ สัตว์มีชีวิตผู้เว้นจากคุณ มีสัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น ปาณาติปาตชื่อว่ามิโทษน้อย ในเพราะสัตว์เล็ก ชื่อว่ามีโทษมากเพราะสัตว์ใหญ่

ศีล ๕ ข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการลักทรัพย์ ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติกันและกัน โดยหวังจะให้เลี้ยงชีพในทางที่ชอบเว้นจาก

^{๗๔}ที่.ป.อ. (ไทย) ๑๗๕/๑๐๐.

^{๗๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๙.

การเบียดเบียนกันและกัน การประพடுத்தิดเช่นนี้ได้ชื่อว่า ประพடுத்தิดธรรม เป็นบาป ข้อนี้หมายถึง การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ ถือเอาด้วยอาการเป็นโจรสลัดของที่เจ้าของมิได้ให้ กำหนดดังนี้ คือ

- สิ่งของที่มีเจ้าของทั้งที่เป็นวิญญูณทรัพย์ และวิญญูณทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เป็น สิทธิขาด

- สิ่งของที่ไม่ใช่ของใครแต่มีผู้รักษาหวงแหน ได้แก่ สิ่งของที่เขากุทิศบูชาบูชาปุณียวัตถุใน ศาสนานั้นๆ

- สิ่งของที่เป็นของในหมู่อันไม่พึงแบ่งปัน ได้แก่ ของสงฆ์และของมหาชนในสมโสมสนั้นๆ

เมื่อเพ่งถึงความประพடுத்தิดธรรมในทรัพย์สมบัติของผู้อื่นเป็นสำคัญ พึงทราบใน สิกขาบทนี้ท่านห้าม ๓ ประการ คือ ๑. โจรกรรม ประพடுத்தิดเป็นโจร ๒. ความเลี้ยงชิงอนุโลมโจร ๓. กิริยาเป็นฉวยาโจรกรรม^{๗๖}

อนึ่งการจะกำหนดว่า จะละเมิดศีลหรือไม่ ประเด็นนี้พิจารณาได้ทั้งองค์ประกอบของการ กระทำแต่ละกรณี หรือที่เรียกว่าองค์สำหรับตัดสิน ต่อเมื่อกระทำการครบทั้งหมดขององค์ประกอบคือ ศีลข้อ ๒ อทินนาทานมืองค์ ๕ คือ (๑) ของผู้อื่นหวงแหน (๒) รู้ว่าเขาหวงแหน (๓) จิตคิดจะลัก (๔) มีความพยายาม (๕) ลักของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

ศีล ๕ ข้อที่ ๓ กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพடுத்தิดในกาม ศีลข้อนี้ท่าน บัญญัติขึ้นด้วยหวังปลูกความสามัคคีสร้างความเป็นปึกแผ่น ป้องกันความแตกร้างในหมู่มนุษย์และทำให้ไว้วางใจและกัน ชายกับหญิงแม้ไม่ได้เป็นญาติกันก็ยังคงความรักใคร่ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ด้วย อำนาจความปฏิบัติในทางกาม สิกขาบทข้อนี้ แปลว่า เว้นจากการประพடுத்தิดในกามทั้งหลาย คำว่า “กามทั้งหลาย” ในที่นี้ ได้แก่ กิริยาที่รักใคร่กันทางประเพณี หมายถึง การสอเสพกาม ระหว่างชายกับหญิง การผิดในกาม หมายถึง การเสพเมถุนกับคนที่ต้องห้ามดังจะกล่าวต่อไป ผู้ใดเสพ เมถุนกับคนต้องห้ามผู้นั้นทำผิดประเวณี ศีลข้อนี้ขาด เมื่อเพ่งความประพடுத்தิดไม่ให้ผิดเป็นใหญ่สำหรับ ชายและหญิง ได้ดังนี้ หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชายมี ๓ ประเภท คือ

๑. สัสสามีกา หญิงมีสามี ที่เรียกว่า ภรรยาท่าน ได้แก่ หญิง ๔ จำพวก คือ -หญิงที่ แต่งงานกับชายแล้ว -หญิงที่รับสิ่งของ แต่อยู่กินกับชายอย่างเปิดเผย -หญิงที่รับสิ่งของ มีทรัพย์ เป็นต้น ของชายแล้วยอมอยู่กับเขา -หญิงที่ชายเลี้ยงเป็นภรรยา

๒. ญาติรักชิตา หญิงที่ญาติรักชิตาคือ มีผู้ปกครองไม่เป็นอิสระแก่ตนที่เรียกว่า หญิงอยู่ใน พิทักษ์รักษาของท่านหญิงที่มารดาบิดารักษา หรือ ญาติรักษา

๓. รัชมรักชิตา หญิงที่ธรรมรักษา หรือ จาริตา หญิงที่จารีตรักษา ที่เรียกว่า จารีตห้าม ได้แก่หญิงที่เป็นเครือญาติ คือ ญาติผู้ใหญ่ นับย้อนขึ้นไป ๓ ชั้น มี ย่าทวด ยายทวด ๑ ย่า ยาย ๑ แม่ ๑ เหล่ากอ คือ ผู้สืบสายจากตนลงไป ๓ ชั้น มีลูก ๑ หลาน ๑ เหลน

โทษของกาเมสุมิจฉาจาร

กาเมสุมิจฉาจารนั้น ชื่อว่ามีโทษน้อย ในเพราะอคมนียฐานเว้นจากคุณมีศีลเป็นต้น, ชื่อ ว่ามีโทษมาก ในเพราะอคมนียฐานถึงพร้อมด้วยคุณมีศีลเป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง กาเมสุมิจฉาจารที่

^{๗๖}พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถปิณีแปล เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑๔.

บุคคลประพฤติข่มขืน แม้ในอภินิหารอันเว้นจากคุณ ก็ชื่อว่ามีโทษมาก แม้เมื่อชนทั้งสองมีฉันทะร่วมกัน ก็ชื่อว่ามีโทษน้อยเพราะกิเลสและความพยายามอ่อน ชื่อว่ามีโทษมาก เพราะกิเลสและความพยายามแรงกล้า

อนึ่งการจะกำหนดว่า จะละเมิดศีลหรือไม่ ประเด็นนี้พิจารณาได้ที่องค์ประกอบของการกระทำแต่ละกรณี หรือที่เรียกว่าองค์สำหรับตัดสิน ต่อเมื่อกระทำการครบทั้งหมดขององค์ประกอบคือ ศีลข้อ ๓ กาเมสุ มิจฉาจารมืองค์ ๔ คือ (๑) อภินิหารวัตถุ ได้แก่สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรละเมิด (๒) จิตคิดจะเสพ (๓) มีความพยายามในการเสพ (๔) ยังมรรคคืออวัยวะสืบพันธุ์ให้ถึงกัน

ศีล ๕ ข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกัน ด้วยการพูด คือตัดประโยชน์ทางวาจา และรักษาวาจาของตนให้เป็นที่เชื่อถือของคนอื่น เมื่อเพ่งความเจริญเป็นใหญ่พึงทราบในสิกขาบทนี้ ท่านห้ามเป็นข้อใหญ่ ๓ ประการ คือ

๑. มุสา ๒. อนุโลมมุสา ๓. ปฏิสสวะ (การกระทำตามข้อ ๑ ศีลขาด กระทำตามข้อ ๒ และข้อ ๓ ศีลต่างพร้อย)มุสาวาท การพูดเท็จ คือการโกหก หมายถึง การแสดงออกด้วยเจตนาบิดเบือนความจริงให้คนหลงเชื่อแสดงได้ ๒ ทาง คือ

๑. ทางวาจา ได้แก่ พูดโกหกชัดๆ

๒. ทางกาย เช่นเขียนจดหมายโกหก ทำรายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอม หรือมีใครถามข้อความที่ควรรับ ก็สั่นศีรษะแสดงให้ทราบถึงอาการปฏิเสธ

โทษของมุสาวาท

มุสาวาทนั้น ชื่อว่ามีโทษน้อย เพราะประโยชน์ที่มุสาวาทที่บุคคลห้ทรานน้อย ชื่อว่ามีโทษมาก เพราะประโยชน์ที่มุสาวาทที่บุคคลห้ทรานมาก อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่ามีโทษน้อย เพราะผู้ที่มุสาวาทที่บุคคลห้ทรานประโยชน์นั้น มีคุณน้อย ชื่อว่ามีโทษมากเพราะผู้นั้นมีคุณมาก ชื่อว่ามีโทษน้อย เพราะกิเลสอ่อน ชื่อว่ามีโทษมาก เพราะกิเลสแรงกล้า

อนึ่งการจะกำหนดว่า จะละเมิดศีลหรือไม่ ประเด็นนี้พิจารณาได้ที่องค์ประกอบของการกระทำแต่ละกรณี หรือที่เรียกว่าองค์สำหรับตัดสิน ต่อเมื่อกระทำการครบทั้งหมดขององค์ประกอบคือ ศีลข้อ ๔ มุสาวาทมืองค์ ๔ คือ (๑) เรื่องไม่จริง (๒) จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน (๓) มีความพยายามเกิดจากจิตที่คิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนนั้น (๔) ผู้อื่นเข้าใจความที่พูดนั้น

ศีล ๕ ข้อที่ ๕ สุราเมรยมัชชชปะมาทัญฐานา เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้นเพื่อให้คนรู้จักรักษาสติของตนให้บริบูรณ์ เพราะสุราเป็นของที่ทำให้ผู้ดื่มมีเมมา เมื่อมีเมมาแล้วย่อมทำให้เสียสติ เป็นที่ตั้งของความประมาท จะทำอะไรก็ผิดพลาดทั้งเป็นเหตุทอนคุณความดีที่มีอยู่ให้น้อยลง เมื่อเสพเข้าไปแล้วทำให้สติเลือนลอยขาดการควบคุมตัวเองทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ พูดในสิ่งที่ไม่ควรพูดเป็นเหตุให้ลาสิกขาบทอีก ๔ ข้อ ข้างต้น ศีลข้อ ๕ นี้ นับว่ามีความสำคัญที่สุดในเบญจศีล น้ำเมาจากมี ๒ ชนิด คือ

๑. สุรา น้ำเมาจากกลั่นแล้ว ภาษาไทยเรียกว่า เหล้า เช่น เหล้าแม่โขง เหล้าขาว เป็นต้น

๒. เมรัย น้ำเมาจากไม่ได้กลั่น เป็นของหมักดอง เช่นเหล้าดิบ น้ำตาลเมา กระแช่ ของมีน เมาเสพติดต่างๆ เช่น ฟีน กัญชา ก็รวมเข้าในศีลข้อนี้ด้วย

อนึ่งการจะกำหนดว่า จะละเมิดศีลหรือไม่ ประเด็นนี้พิจารณาได้ที่องค์ประกอบของการกระทำแต่ละกรณี หรือที่เรียกว่าองค์สำหรับตัดสิน ต่อเมื่อกระทำการครบทั้งหมดขององค์ประกอบคือ ศีลข้อ ๕ สุราเมรัยมีขขปมาที่ภูฐานามืองค์ ๔ คือ (๑) สิ่งนั้นเป็นของเมา (๒) จิตใคร่จะดื่ม (๓) มีความพยายามเกิดจากจิตที่ใคร่จะดื่ม (๔) กลืนให้ล่วงลำคองไป

เมื่อมีการกล่าวถึงศีลโดยเฉพาะศีล ๕ จะเป็นที่ทราบกันดีในหมู่ชาวพุทธ เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่มาก่อนการอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในอรรถกถาสังคหสูตรท่านแสดงไว้ว่า ศีล ๕ ชื่อว่า กุสุธรรม (หลักปฏิบัติของชาวกุสุในอดีต) อนึ่ง หลักปฏิบัติที่มีลักษณะคล้ายกับศีล ๕ นี้มีปรากฏในศาสนาอื่น เช่น ศาสนาเซน เป็นต้น แต่หลักปฏิบัติที่คล้ายศีล ๕ ในศาสนาเซน เรียกว่า “มหาพรต” เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบวช และจัดเรียงลำดับไม่ตรงกัน ซึ่งนักบวชในศาสนาจะต้องปฏิบัติตามกฎมหาพรตนี้ กล่าวคือ ละเว้นการทำร้ายสิ่งมีชีวิตทุกชีวิต ไม่พูดเท็จ ไม่ลักขโมย ไม่เสพเมถุน ไม่ครอบครองทรัพย์สิน และไม่บริโภคอาหารในเวลากลางคืน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติสากลของมนุษย์ผู้ปรารถนาความสงบสุข เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่พวกสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ในขณะที่มนุษย์ยังมีไม่มากปัญหาที่ไม่มาก แต่เมื่อมนุษย์มีจำนวนมากปัญหาและความยุ่งยากก็มีมากขึ้น ดุจเงาตามตัว ฉะนั้น ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงศีล ๕ มีปรากฏหลายแห่ง ทั้งที่กล่าวในลักษณะรวมๆ เป็นธรรมทั่วไป ไม่ได้กล่าวเจาะจงลงไปว่าเป็นศีล ๕ โดยตรง เช่น ในอัครคัมภีร์สูตร ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ในส่วนที่แสดงถึงความบริสุทธิ์แห่งวรรณะ ๔ ความว่า แม้กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ พง์เล็งอยากได้ของของเขา มีจิตพยาบาท เห็นผิดด้วยประการดังกล่าวมานี้ ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล มีโทษ นับว่ามีโทษ ไม่ควรประพฤติ นับว่าไม่ควรประพฤติ ไม่สามารถเป็นอริยธรรม นับว่าไม่สามารถเป็นอริยธรรม เป็นธรรมดำ วิบากดำ ที่วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านี้ปรากฏชัดเจนในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้

นอกจากนี้ ศีล ๕ ยังมีลักษณะเป็นข้อห้ามไม่ให้ประพฤติ (วาริตศีล) ในขณะเดียวกันก็เป็นทางให้ผู้ประพฤติปฏิบัติสิ่งที่เรียกว่า ธรรม ๕ คือ ให้เป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ เป็นคนเสียสละ เป็นคนรู้จักรัก แต่พอยินดีในสิ่งที่ตนได้ มีสัจจะและมีสติไปพร้อมๆ กัน ในพระพุทธศาสนาศีล ๕ มีลักษณะเป็นธรรมและเป็นวินัย กล่าวคือ สำหรับบุคคลทั่วไปแม้เป็นผู้ไม่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อกระทำผิดศีลย่อมผิดจากธรรมตา คือได้เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เช่น การฆ่าสัตว์ สัตว์ทุกชนิดมีกำหนดตามวงจรชีวิตของตัวเอง เมื่อมนุษย์ฆ่าสัตว์นั้นตาย ก็เท่ากับให้ตัดวงจรชีวิตของสัตว์นั้นลง เชื่อว่ากระทำผิดธรรมชาติหรือผิดปกติ ศีล ๕ จึงมีลักษณะเป็นธรรม คือ เป็นข้อที่ควรประพฤติของมนุษย์ทุกคน ส่วนศีล ๕ ที่เป็นระเบียบปฏิบัติ ของอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นวินัย ในคัมภีร์อุปาสิกขนาหลังการกล่าวว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยพระนครสาวัตถี ประทับอยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร ได้ตรัสสิกขาบท ๑๐ มีปาณาติบาต เป็นต้น มีชาตรูปขตะเป็นที่สุด เมื่อทรงกำหนดให้สิกขาบทของสามเณรทั้งหลาย และได้ตรัสศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ รวมไว้ในครั้งนั้นด้วย

สรุปได้ว่าที่มาของความหมายของการบัญญัติศีล ๕ หรือที่มาของคำว่าศีล ๕ ไว้ว่าศีล ๕ ตามพระบาลีชั้นเดิมเมื่อกกล่าวถึงความประพฤติของคนทั่วไปท่านใช้คำว่า ธรรม ๕ แต่เมื่อใช้ในฐานะเป็นข้อฝึกหัดของชาวพุทธผู้ศรัทธา หรือกฎความประพฤติของอริยสาวกฝ่ายฆราวาส เรียกว่า

สิกขาบท ๕ ส่วนที่เรียกตรงๆ ว่าศีล ๕ นั้นพบในพระวินัยปิฎก เพราะฉะนั้น ศีล ๕ จึงเป็นหลักปฏิบัติสากลที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ เป็นหลักจริยธรรมของสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิม

ดังนั้น ข้อปฏิบัติอันมีลักษณะใกล้เคียงกับศีล ๕ จึงปรากฏในหลักคำสอนด้านสังคมของหลายศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นและประกาศพระพุทธศาสนาในโลก ได้ทรงรับรองหลักปฏิบัติที่ ๕ นี้เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของชาวพุทธผู้ครองเรือน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข หากจะพิจารณาอย่างละเอียดแล้วพบว่า ข้อปฏิบัติอื่นๆ โดยเฉพาะที่เป็นวินัยขยายออกไปจากศีล ๕ นี้เป็นส่วนใหญ่ ศีล ๕ จึงมีความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวมาแล้ว เพราะเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้น เพื่อพุทธศาสนิกชนจะกระทำความดีอย่างอื่นต่อไปได้ง่ายยิ่งขึ้น

๒. อุโบสถศีล

ในประเด็นการประพฤติพรหมจรรย์ของคฤหัสถ์ที่เกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีลในสังคมไทยผู้วิจัยจะได้นำเสนอเริ่มในยุคของพ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยที่มีหลักฐานว่าทรงให้ประชาชนรักษาศีล ๘ ในเทศกาลเข้าพรรษาดังข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึก กล่าวคือพระองค์แสดงความเป็นองค์ศาสนูปถัมภกอย่างเด่นชัด เห็นได้จากศิลาจารึกหลักที่ ๑ ได้พรรณนาถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาว่า “...คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วยปั่วท่วยนางผู้ท่วยมีศรัทธาในพุทธศาสนาทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน ...”^{๗๗}

จากข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ให้ข้อคิดว่าพ่อขุนรามคำแหงได้นำสาระพุทธธรรมระดับศีลธรรม ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงใช้วิธีปัญญาปราศรัยสังเกตได้จากจารึกหลักที่ ๑ ดังนี้ “...วันเดือนดับเดือนเอนอกแปดวัน ผู้งปู่ครูเถรมหาเถรขึ้นนั่งเหนือขดานหินสุดธรรมแก่อุบาสกผู้งท่วยจำศีล ผิใช้วันสุดธรรมพ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัยขึ้นนั่งเหนือขดานหิน...”^{๗๘} ด้วยการให้ผู้รู้ธรรมตามพระไตรปิฎก เทศนาหรือพ่อขุนรามคำแหงทรงเทศนาด้วยพระองค์เอง ความสำเร็จจากการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นรากฐานสังคมไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนี้ นอกจากจะเกิดจากพระปรีชาญาณของพ่อขุนรามคำแหงแล้วลักษณะของสังคมขนาดเล็ก ไม่ซับซ้อนมาก ผู้คนสามารถสัมพันธ์กันได้โดยตรงก็เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญในสังคมเช่นนั้น เมื่อผู้นำดีก็สามารถสร้างความเป็นเอกภาพและการทำดีได้ง่าย^{๗๙}

การประพฤติพรหมจรรย์คือการรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีล ของอุบาสกอุบาสิกาในวันพระ ๘ คำหรือ ๑๕ คำตามปักษ์หรือในเทศกาลเข้าพรรษาหรือในวันหรือโอกาสสำคัญ หรือการประพฤติพรหมจรรย์ของอุบาสิกาหรือที่เรียกแม่ชีไทย ซึ่งเป็นผู้ออกบวชจากเรือนคล้ายกับภิกษุใน

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖ – ๑๗.

^{๗๙} รศ.ดร.สุภาพรพรณ ญ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง, มปท, มปป. หน้า ๓๔.

สังคมไทยปัจจุบัน^{๘๐} สันนิษฐานว่าน่าจะปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงทรงปกครองกรุงสุโขทัย

อุโบสถศีลหรือ ศีล ๘ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป
 ๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย
 ๓. อพฺรหมจฺริยา เวรมณี เว้นจากกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์, เว้นจากการประพฤติดิตพรหมจรรย์ คือร่วมประเวณี
 ๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ
 ๕. สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
 ๖. วิกาลโภชนา เวรมณี เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่
 ๗. นจฺจคีตฺวาทิตฺตฺวิสุทฺถสฺสนมาลาคนธฺวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสฺนญฺจานา เวรมณี เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การตัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง
 ๘. อุกฺขาสยฺนมหาสยฺนา เวรมณี เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หุรหฺราพุมเพื่อย
- ศีล ๘ นี้ สมาทานรักษาพิเศษในวันอุโบสถ เรียกว่า อุโบสถ หรือ อุโบสถศีล^{๘๑}

๓. เมถุนวิริติ

การประพฤติพรหมจรรย์ในข้อเมถุนวิริติในข้อคฤหัสถ์สังคมไทยได้แก่ผู้รักษาอุโบสถศีลหรือศีล ๘^{๘๒} จะเว้นจากการประพฤติกิริยาของคนคุ่มักจะอยู่จำศีลภาวนาใน วันพระ ๘ คำหรือ ๑๕ คำตามปักข์หรือในเทศกาลเข้าพรรษาหรือในวันหรือโอกาสสำคัญ หรือการประพฤติพรหมจรรย์ของอุบาสิกหรือที่เรียกแม่ชีไทยออกจากการครองเรือน ที่มีวิถีชีวิตแตกต่างชาวบ้านทั่วไปที่ยังบริโภคกาม

๔. สทาร์สันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน

สารสันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน หรือความซื่อสัตย์ต่อกันระหว่างสามีและภรรยาซึ่งเป็นหลักธรรมที่สร้างความมั่นคงในครอบครัว สำหรับการครองชีวิตของฆราวาส เพื่อป้องกันในการล่วงละเมิดในสิทธิ์ของกันในด้านครอบครัว หรือในด้านคู่ครองเพื่อความสงบสุขในสังคมพรหมจรรย์ที่ หมายถึง สารสันโดษดังที่มานิยามในมหาอัมมปาลชาดก ขุททกนิกาย ทสกนิบาตว่าอนึ่ง พวก

^{๘๐}พระมหากษัตริย์ นาคธมโม (พวงบานเย็น), “การบวชชีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

^{๘๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

^{๘๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, หน้า ๑๗๖.

เราไม่ออกใจภรรยา ถึงพวกภรรยาก็ไม่ออกใจพวกเรานอกจากภรรยาเหล่านั้นแล้วพวกเราประพฤติพรหมจรรย์ เพราะเหตุนี้ พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่มๆ ^{๘๓}

จะเห็นได้ว่า เป็นหลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์ที่ครองเรือนที่ยังเกี่ยวข้องกับความสุข ดังนั้น การประพฤติพรหมจรรย์ในข้อสทาร์สันโดษนี้ เป็นความซื่อสัตย์ต่อกันระหว่างสามีภรรยา เป็นสิ่งสำคัญในชีวิตครองเรือน นับได้ว่าเป็นการอยู่อย่างประเสริฐเหมาะกับสถานะภาพของคนที่มิคู่ครอง

๒.๓.๒ การประพฤติพรหมจรรย์ของคฤหัสถ์และบรรพชิต

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอพรหมจรรย์ ๖ ข้อ ซึ่งสามารถปฏิบัติทั้งคฤหัสถ์และพระสงฆ์ คือ (๑) ทาน (๒) เวทย์วัจจะ (๓) อัปมัถญา (พรหมวิหาร ๔) (๔) วิริยะ(๕) อริยมรรค (๖) ศาสนา

๑. ทาน (การให้)

คำว่า ทาน มาจากคำภาษาบาลี มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้ ลง ยุ บังคับ ในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะห์ ดังนี้

ทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะทำให้ เป็นกริยานาม หมายถึงการให้

ทียติ อเนนาติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่าเป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้^{๘๔}

ทาน เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง คือ^{๘๕} บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ

ทาน หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขมอบทรัพย์สินที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

ทาน หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาค อันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ แก่บุคคลอื่น

ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาทาน^{๘๖}

ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จากเจตนา และไทยธรรม

การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงทานไว้ ๒ ประเภท คือ ^{๘๗}

๑. อามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทาน

๒. ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน

^{๘๓}ช.ช. (ไทย) ๒๗/๙๓/๓๓๙.

^{๘๔}พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตัดทิปนี แพล, เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๘๕}ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^{๘๖}ช.ช.อ. (บาลี) ๑๒๑/๑๒๒, ช.ช.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๙๒.

^{๘๗}ช.ช.อ. (บาลี) ๒๕/๙๘/๓๑๙, ช.ช.อ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และทานวัตถุที่ควรให้โดยพิสดารมี ๑๐ ประการ คือ^{๘๘}

๑. ข้าวรวมไปถึงของเคี้ยวกินทุกชนิด (อนัน)
๒. น้ำดื่ม น้ำผลไม้ และน้ำหวาน (ปาน)
๓. ผ้า (วัตถุ)
๔. ยานพาหนะ (ยาน)
๕. ดอกไม้ทุกชนิด (มาลา)
๖. ของหอมทุกชนิด (คนโร)
๗. เครื่องอุปโภค (วิเลปน)
๘. ที่นอน มีเตียงและตั้งเป็นต้น (เสยยา)
๙. ที่พักอาศัย (อวาสถ)
๑๐. ประทีปและโคมไฟต่างๆ (ปทีเปยย)

วัตถุทั้ง ๑๐ ประการ ทุกอย่างล้วนมีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีพทั้งสิ้น หากพิจารณาจากทานวัตถุ จะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็วัตถุทานชนิดใดก็ตาม ล้วนอยู่ในวัตถุทานทั้ง ๑๐ อย่างนี้ทั้งสิ้น

ส่วนธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนให้รู้ดีรู้ชั่ว หรือการแสดงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว อันเป็นเหตุสิ้นทุกข์และนำสุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เพื่อจะให้เป็ประโยชน์แก่คนอื่น ๆ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทานว่ามีผลเลิศกว่าอามิสทาน ดังปรากฏในทานสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็เลิศ”^{๘๙}

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมะเป็ทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุ และสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่อบุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

ทาน ชื่อว่า พรหมจรรย์มีปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก วิรุฬชาดก ในคำสนทนาระหว่าง วิรุฬบัณฑิตกับท้าววิรุณนาคราชว่า

(วิรุฬบัณฑิตทูลถามว่า) ข้าแต่ราชา อะไรเป็วัตร อะไรเป็พรหมจรรย์ของพระองค์ ฤทธิ ความรุ่งเรือง กำลัง ความเพียร และการอุบัติในนาคพิภพ ทั้งวิมานใหญ่ของพระองค์นี้ เป็ผลของกรรมอะไรที่พระองค์ทรงประพฤติไว้ดีแล้ว

(พญานาคตรัสว่า)

ทานที่ถวายโดยเคารพนั้นเป็วัตรของเรา การสมาทานวัตรนั้น เป็พรหมจรรย์ของเรา “เราและภรรยาทั้ง ๒ เมื่อครั้งยังอยู่ในมนุษยโลก เป็ผู้มีศรัทธา เป็ทานบดี ครั้งนั้นเรื่อนของเราเป็ดังบ่อน้ำ เราได้บำรุงสมณะและพราหมณ์ทั้งหลายให้อิ่มหนำสำราญแล้ว

^{๘๘}ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๙๔/๒๖๕, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๘๙}ขุ.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๑๐๐/๓๑๙, ขุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

เราทั้ง ๒ ได้ถวายทาน คือดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ เครื่องประทีป ที่นอน ที่พักผ้าปูง่าม ผ้าปูนอน ข้าว และน้ำ โดยเคารพ ทานที่ได้ถวายด้วยความเคารพนั้นเป็นวัตรของเราและการสมาทานวัตรนั้นเป็นพรหมจรรย์ของท่านนักปราชญ์ ฤทธิ ความรุ่งเรือง กำลัง ความเพียรการปฏิบัติในภาคพิภพ และวิมานใหญ่ของเรานี้เป็นผลแห่งวัตรและพรหมจรรย์นั้นที่เราประพฤติดีแล้ว^{๙๐}

จากข้อความในประเด็นนี้ทำให้ทราบว่า การให้ทานนั้นต้องทำเป็นกิจวัตรเป็นข้อปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอมิให้ขาด และการตั้งใจถวายทานอย่างสม่ำเสมอ นั้นจนกลายเป็นข้อวัตรประจำวัน จึงเรียกได้ว่า เป็นพรหมจรรย์ เพราะเป็นความประพฤติที่ประเสริฐ

๒. ไวยาวัจจะ การชวนช่วยช่วยเหลือ

ไวยาวัจจะ ที่ชื่อว่า พรหมจรรย์ ดังที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปต-วัตถุ ในคำสนทนาระหว่างอังกุรพาทิชักกับรุกขเทวดา ดังนี้คือ

อังกุรพาทิชถามว่า เมื่อก่อน ท่านอยู่ในโรจวนคร ท่านรักษาศีลเช่นไร มีความประพฤติชอบอย่างไรเพราะพรหมจรรย์อะไร ผลบุญจึงสำเร็จที่ฝ่ามือของท่าน

รุกขเทวดาตอบว่า เมื่อก่อนเราเป็นช่างหูกอยู่ในโรจวนครมีความเป็นอยู่แสนจะผืดเคืองน่าสงสาร ในขณะนั้น เราไม่มีอะไรจะให้ทาน เรือนของเราอยู่ใกล้เรือน ของอสังฆเศรษฐีซึ่งเป็นผู้มีศรัทธาเป็นใหญ่ในทานทำบุญไว้แล้ว มีความละอายพวกราชกษัตริย์มีโคตรต่างกัน ไปที่บ้านของเรานั้นพากันถามเราถึงเรือนของอสังฆเศรษฐีว่าขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย พวกเราจะไปทางไหน เขาให้ทานกันที่ไหน เราถูกพวกราชกษัตริย์ถามแล้ว จึงได้ชี้บอกเรือนของอสังฆเศรษฐีได้ยกมือป้องขบชี้บอกเรือน ของอสังฆเศรษฐีว่า ท่านทั้งหลายจงไปทางนี้ ความเจริญจักมีแก่ท่านทั้งหลายเขาให้ทานอยู่ที่เรือนของอสังฆเศรษฐีนั้น เพราะเหตุนี้ ฝ่ามือของเราจึงให้สิ่งที่น่าปรารถนาเป็นที่หลังออกแห่งวัตถุมีรสอร่อยเพราะการทำดีนั้น ผลบุญย่อมสำเร็จที่ฝ่ามือของเราเพราะพรหมจรรย์นั้น^{๙๑}

จะเห็นได้ว่าไวยาวัจจะที่เรียกว่า พรหมจรรย์นั้น เพราะมุ่งถึงการประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น เป็นการแสดงถึงความเป็นผู้มีน้ำใจอันงาม แม้ตนจะไม่อาจช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วยกำลังทรัพย์ก็ตาม แต่ก็สามารถช่วยได้ตามกำลังกายที่มีอยู่ซึ่งพอจะช่วยเหลือได้และทำกระทำได้ด้วยความจริงใจไม่หวังผลตอบแทนใดๆ การช่วยเหลือเช่นนี้นับว่า เป็นกระทำที่ประเสริฐน่าสรรเสริญจึงเรียกว่าพรหมจรรย์

ไวยาวัจจะ เป็นข้อหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ^{๙๒} ๑๐ ประการ คือ

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ

^{๙๐}ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๙๒-๑๕๙๕/๔๓๕.

^{๙๑}ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๙๖-๒๙๕/๒๑๑-๒๑๒.

^{๙๒}บุญกิริยาวัตถุ มาจาก บุญกิริยา + วัตถุ แยกอธิบายความหมายได้ดังนี้ (๑) บุญกิริยา หมายถึงการตั้งใจบำเพ็ญบุญ (๒) วัตถุ หมายถึงที่ตั้งหรือเหตุให้เกิดอานิสงส์ต่างๆ ดังนั้น บุญกิริยาวัตถุ จึงหมายถึง การบำเพ็ญบุญอันเป็นเหตุให้เกิดอานิสงส์ อ.อ.อ. (ไทย) ๓/๓๖/๒๕๖-๒๕๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓-๑๙๖, ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐-๖๑/๑๗๘.

๒. สีส้มัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี
 ๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา
 ๔. อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤดิอ่อนน้อม
 ๕. เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยชวนชวยรับ
 ๖. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
 ๗. ปัตตานุโมทนา มัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
 ๘. รัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
 ๙. รัมมเทศนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
 ๑๐. ทิฏฐชุกัมม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง
- ข้อ ๔ และข้อ ๕ จัดเข้าในสีลมัย, ๖ และ ๗ ในทานมัย, ๘ และ ๙ ในภาวนามัย, ข้อ ๑๐ ได้ ทั้งทาน ศีล และภาวนา^{๙๓}

๓. อัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) การประพฤดิพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต

อัปมัญญา ๔ แปลว่า การแผ่เมตตาสาม่าเสมอโดยทั่วไปในมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต เรียกอีกอย่างว่า พรหมวิหาร ๔ แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหม, ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม, หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่ประกอบด้วย

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญองงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่ความรับผิดชอบของตน^{๙๔}

เหตุที่ท่านจัดอัปมัญญา เป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง ดังที่ปรากฏในมหาโควินทสูตรว่า

มหาโควินทพราหมณ์มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑... ทิศที่ ๒...ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอัน

^{๙๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๙๓-๙๔, อภ.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๑๗๗/๓๗๗.

^{๙๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, หน้า ๑๒๔.

ไพบูลย์ เป็นมหัทคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวรไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีกรุณาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑... ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบนทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยกรุณาจิตอันไพบูลย์ เป็น มหัทคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีมุทิตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑... ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบนทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยมุทิตาจิตอันไพบูลย์ เป็น มหัทคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑... ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบนทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัทคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มหาโควินทพราหมณ์แสดงหนทางแห่งความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพระพรหมในพรหมโลกแก่เหล่าสาวก

ปัญจสิขะคันธรรพบุตรทูลถามว่า “พระผู้มีพระภาคทรงระลึกถึงเรื่องนั้นได้อยู่หรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ปัญจสิขะ เรายังระลึกได้ สมัยนั้น เราเป็นมหาโควินทพราหมณ์ได้แสดงทางแห่งความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหมในพรหมโลกแก่สาวกเหล่านั้น แต่พรหมจรรย์นั้นไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนดเพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่างเพื่อตรัสรู้เพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อไปเกิดในพรหมโลกเท่านั้น”^{๔๕}

พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างว่า อัปปมัญญา ๔ เพราะแผ่สม่ำเสมอโดยทั่วไปในมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังคหวัตถุ เป็นต้น อนึ่ง ในการที่จะเข้าใจและปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ ให้ถูกต้อง พึงทราบรายละเอียดบางอย่าง โดยเฉพาะสมบัติและวิบัติของธรรม ๔ ประการนั้น ดังนี้

ก. ความหมายโดยวิเคราะห์ศัพท์

๑. เมตตา = (มีน้ำใจ) เยื่อใยใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลาย หรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปต่อมิตร
๒. กรุณา = ทำความสะเทือนใจแก่สาธุชน เมื่อคนอื่นประสบทุกข์ หรือถ่วงอนำทุกข์ของผู้อื่นให้หมดไป หรือแผ่ใจไปรับรู้ต่อคนสัตว์ทั้งหลายที่ประสบทุกข์
๓. มุทิตา = โมทนายินดีต่อผู้ประกอบด้วยสมบัติหรือผลดีนั้นๆ
๔. อุเบกขา = คอยมองดูอยู่ โดยละความขวนขวายว่า สัตว์ทั้งหลายจงอย่าผูกเวรกัน เป็นต้น และโดยเข้าถึงความเป็นกลาง

ข. ลักษณะ หน้าที่หรือกิจ (รส) ผลปรากฏ (ปัจจุปัญฐาน) และ เหตุใกล้ (ปทัฏฐาน)

๑. เมตตา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นอยู่เป็นปกติ)
 - ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเกื้อกูลแก่คนสัตว์ทั้งหลาย
 - หน้าที่ = น้อมนำประโยชน์เข้าไปให้แก่เขา
 - ผลปรากฏ = กำจัดความอาฆาตแค้นเคืองให้ปราศไป
 - ปทัฏฐาน = เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของคนสัตว์ทั้งหลาย
๒. กรุณา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นตกทุกข์เดือดร้อน)

^{๔๕}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๘/๒๕๖-๒๕๗.

- ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการปลดเปลื้องทุกข์แก่คนสัตว์ทั้งหลาย
 หน้าที่ = ไม่นิ่งดูตาย/ทนนิ่งอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของคนสัตว์ทั้งหลาย
 ผลปรากฏ = ไม่เบียดเบียน/อวิหิงสา
 ปทัฏฐาน = เห็นภาวะไร้ที่พึ่ง/สภาพน่าอนาถของคนสัตว์ทั้งหลายที่ถูกทุกข์
- ครอบงำ
๓. มูทิตา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นมีสุขสำเร็จหรือทำอะไรก้าวไปด้วยดี)
 ลักษณะ = พลอยยินดี/ยินดีด้วย
 หน้าที่ = ไม่ริษยา/เป็นปฏิกัมมต่อความริษยา
 ผลปรากฏ = ขจัดความริษยา ความไม่ยินดีหรือความทนไม่ได้ต่อความสุขสำเร็จ
 ของผู้อื่น
- ปทัฏฐาน = เห็นสมบัติ/ความสำเร็จของคนสัตว์ทั้งหลาย
๔. อุเบกขา = (ในสถานการณ์รักษารธรรมตามความรับผิดชอบต่อกรรมที่เขาทำ)
 ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเป็นกลางต่อคนสัตว์ทั้งหลาย
 หน้าที่ = มองเห็นความเสมอภาคกันในคนสัตว์ทั้งหลาย
 ผลปรากฏ = ระวังความซัดเคืองเสียใจและความคล้อยตามดีใจ
 ปทัฏฐาน = มองเห็นภาวะที่ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตนว่า สัตว์ทั้งหลาย
 จักได้สุข พ้นทุกข์ ไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ที่ถึงตามใจชอบได้อย่างไร

ค. สมบัติ (ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล) และวิบัติ (ความล้มเหลว หรือการปฏิบัติผิดพลาด ไม่สำเร็จผล)

๑. เมตตา : สมบัติ = สงบหายไร้ความแค้นเคืองไม่พอใจ
 วิบัติ = เกิดเสนาหา
๒. กรุณา : สมบัติ = สงบหายไร้วิหิงสา
 วิบัติ = เกิดความโศกเศร้า
๓. มูทิตา : สมบัติ = สงบหายไร้ความริษยา
 วิบัติ = เกิดความสนุกสนาน
๔. อุเบกขา : สมบัติ = สงบหายไม่มีความยินดียินร้าย
 วิบัติ = เกิดความเกิดความเฉยด้วยไม่รู้ (เฉยโง่ เฉยเมย)

ง. ข้ำศึก คือ อกุศลซึ่งเป็นศัตรูคู่ปรับที่จะทำลายหรือทำธรรมนั้นๆ ให้เสียไป

๑. เมตตา : ข้ำศึกใกล้ = ราคะ
 ข้ำศึกไกล = พยาบาท คือความซัดเคืองไม่พอใจ
๒. กรุณา : ข้ำศึกใกล้ = โทมนัส คือความโศกเศร้าเสียใจ
 ข้ำศึกไกล = วิหิงสา
๓. มูทิตา : ข้ำศึกใกล้ = โสมนัส (เช่น ดีใจว่า ตนจะพลอยได้รับผลประโยชน์)
 ข้ำศึกไกล = อรติ คือความไม่ยินดี ไม่ยินดี ริษยา

๔. อุเบกขา : ข้าศึกใกล้ = อัญญาณูเบกขา (เฉยไม่รู้เรื่อง เฉยโง่ เฉยเมย)

ข้าศึกไกล = รากะ (ความใคร่) และปฏิฆะ (ความเคือง) หรือชอบไม่
ใจและขัดใจ^{๙๖}

๔. วิริยะ ความเพียร

วิริยะ แปลว่าความเพียร ความแกล้วกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอุตสาหะ
ก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่^{๙๗}

พรหมจรรย์ ชื่อว่า วิริยะ มาในมหาสีหนาทสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าถึงการบำเพ็ญเพียร
ในสมัยที่ยังไม่ได้ตรัสรู้ ว่า สารีบุตร เรารู้อย่างความประพฤติพรหมจรรย์ มีองค์ ๔ คือ

๑. เราเป็นผู้บำเพ็ญตบะ และเป็นผู้บำเพ็ญตบะอย่างยอดเยี่ยม

๒. เราเป็นผู้ประพฤติถือศีลเคร่งครัด และเป็นผู้ประพฤติถือศีลเคร่งครัดอย่าง
ยอดเยี่ยม

๓. เราเป็นผู้ประพฤตรังเกียจ (บาป) และเป็นผู้ประพฤตรังเกียจบาปอย่างยอดเยี่ยม

๔. เราเป็นผู้ประพฤตีสงัด และเป็นผู้ประพฤตีสงัดอย่างยอดเยี่ยม^{๙๘}

จากพุทธดำรัสนี้ทำให้ทราบว่า ความเพียรที่ประกอบด้วยองค์ ๔ นั้นหมายถึงการออกบวช
และบำเพ็ญกุศกริยาตามลัทธิต่างๆ นอกพระศาสนาซึ่งพระองค์ตรัสขยายความว่า

บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการบำเพ็ญตบะของเรา คือเราเคยเป็น
อเจลก (ประพฤติเปลือยกาย) ไม่มีมารยาท เลียมมือ เขาเชิญให้ไปรับอาหารก็ไม่ไป เขาเชิญให้
หยุดรับอาหารก็ไม่หยุด ไม่รับอาหารที่เขาแบ่งไว้ ไม่รับอาหารที่เขาทำเจาะจง ไม่ยินดีอาหารที่
เขาเชิญ เรานั้นไม่รับอาหารจากปากหม้อไม่รับอาหารจากปากภาชนะ ไม่รับอาหารคร่อมธรรณี
ประตู ไม่รับอาหารคร่อมท่อนไม้...ถือการอาบน้ำวันละ ๓ ครั้งถือการย่างและการอบกายหลาย
รูปแบบเช่นนี้อยู่ด้วยประการอย่างนี้ นี่เป็นพรหมจรรย์ในการบำเพ็ญตบะของเรา

การประพฤติถือศีลเคร่งครัด บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการประพฤติ
ถือศีลเคร่งครัดของเราดังนี้ คือ มลทินคืออริสัจที่หมักหมมอยู่ในกาย (ของเรา) นับหลายปีจน
เป็นสะเก็ด ตอตะโกที่ตั้งอยู่นับหลายปี... นี่เป็นพรหมจรรย์ในการประพฤติถือศีลเคร่งครัด
ของเรา

การประพฤตรังเกียจ บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการประพฤตรังเกียจ
ของเราดังนี้ คือ เรานั้นมีสติก้าวไปข้างหน้า มีสติถอยกลับ ความเอ็นดูของเราปรากฏแม้กระทั่ง
ในหยดน้ำว่า ‘เราอย่าได้ล้างผลาญสัตว์เล็กๆ ที่อยู่ในที่ต่างๆ เลย นี่เป็นพรหมจรรย์ในการ
ประพฤตรังเกียจของเรา

ความประพฤติเป็นผู้สงัด บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการประพฤตีสงัด
ของเราดังนี้คือ เรานั้นอาศัยชายป่าแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เมื่อใด เราได้พบคนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุ

^{๙๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

^{๙๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๙.

^{๙๘}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๕๗-๑๕๘.

สัตว์ คนหาหญ้า คนหาฟืน หรือคนทำงานในป่า เมื่อนั้น เราเดินหนีจากป่าหนึ่งไปยังป่าอีกแห่งหนึ่ง จากป่าที่บแห่งหนึ่งไปยังป่าที่บอีกแห่งหนึ่ง... นี่เป็นพรหมจรรย์ในการประพฤติเป็นผู้สงัดของเรา

เรานั้นคลานเข้าไปในคอกที่ฝูงโคออกไปแล้ว ไม่มีคนเลี้ยงโคอยู่ กินมูลโคของลูกโคตัวอ่อนที่ยังดื่มนม และกินปัสสาวะ... นี่เป็นพรหมจรรย์ในโภชนาหารวิภวของเราเรานั้นเข้าอาศัยแนวป่านากลับแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ ที่ว่านากลับนั้นเพราะเป็นแนวป่าที่น้ำสะพรั่งแล้ว ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งยังมีราคะเข้าไปยังแนวป่านั้นโดยมากย่อมชนพองสยองเกล้า เรานั้นอยู่ที่กลางแจ้งตลอดทั้งคืน... พวกเด็กเลี้ยงโค เข้าใกล้เราแล้ว ถ่มน้ำลายรดบ้าง ถ่ายปัสสาวะรดบ้าง โปรยฝุ่นลงบ้าง เอาไม้ยอนที่ช่องหูบ้าง แต่เราไม่รู้สึกละเลยว่ามีอกุศลจิตเกิดขึ้นในเด็กเหล่านั้น นี่เป็นพรหมจรรย์ในการอยู่ด้วยอุเบกขาของเรา^{๙๙}

การบำเพ็ญเพียรทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นการบำเพ็ญเพียรในการทรมานร่างกายเพื่อให้บรรลุธรรมสูงสุด ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการประพฤติของพระองค์เองในสมัยที่ผนวชใหม่ๆ โดยการที่เข้าไปศึกษาในสำนักของอาจารย์และออกมาปฏิบัติเองด้วยการทำความเพียรอย่างแรงกล้า ด้วยการทรมานร่างกายพระองค์เอง ซึ่งตรัสเรียกการบำเพ็ญเพียรนี้ว่า พรหมจรรย์

๕. อริยมรรค ทางอันประเสริฐ

อริยมรรค แปลว่า ทางอันประเสริฐทางดำเนินของพระอริยะ ญาณอันเป็นเหตุให้สำเร็จความเป็นอริยะ^{๑๐๐}

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนออริยมรรคที่ชื่อว่า เป็นพรหมจรรย์ใน ๒ สูตรคือ

๑. ในมหาโควินทสูตร กล่าวคือ อริยมรรคที่ชื่อว่า เป็นพรหมจรรย์มาในพระสูตรตันตปิฎกที่มณิกาย มหาวรรค มหาโควินทสูตร ที่ตรัสแก่ปัญจสิกขะว่า พรหมจรรย์ของเรานี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนดเพื่อดับเพื่อสงบระงับเพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้เพื่อนิพพาน พรหมจรรย์ที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนดเพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานนั้น

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

^{๙๙}ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๕๗/๑๕๘-๑๖๑.

^{๑๐๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,

ปัญญาสึขะ นี้แลคือพรหมจรรย์ที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียวเพื่อคลายกำหนด เพื่อดับเพื่อสงบระงับเพื่อรู้อย่างเพื่อตรัสรู้เพื่อนิพพาน^{๑๐๑}

๒. ในพรหมจรรย์สูตร กล่าวคือ อริยมรรคที่ชื่อว่า พรหมจรรย์มาในพรหมจรรย์สูตรในสังยุตตนิกาย มหาวรรคว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพรหมจรรย์และประโยชน์แห่งพรหมจรรย์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง พรหมจรรย์ เป็นอย่างไร คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แล ได้แก่ ๑. สัมมาทิฐิ... ๘. สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า พรหมจรรย์”^{๑๐๒}

อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่ามีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่มีในศาสนาอื่นดังที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร ตรัสแก่ สุภัททปริพาชก ว่า “สุภัททะ ในธรรมวินัยที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๑ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๒ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๓ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๔^{๑๐๓} ในธรรมวินัยที่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมมีสมณะที่ ๑ ย่อมมีสมณะที่ ๒ ย่อมมีสมณะที่ ๓ ย่อมมีสมณะที่ ๔ สุภัททะ ในธรรมวินัยนี้มีอริยมรรคมีองค์ ๘ สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง สุภัททะ ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย”^{๑๐๔}

แต่อริยมรรคมีองค์ ๘ ดังกล่าวมานี้ ไม่ใช่ทรงบัญญัติขึ้นมาโดยพระพุทธเจ้า แต่เป็นข้อปฏิบัติเก่าที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เคยเสด็จพระดำเนินได้ปฏิบัติมาแล้ว เมื่อไม่มีผู้ปฏิบัติ ย่อมสูญหายไป เมื่อพระพุทธองค์ได้ค้นพบทางปฏิบัติอันประเสริฐ จึงนำเปิดเผยแสดงแก่เหล่าสาวก ดังที่ตรัสไว้ในนครสุตราวา

เราได้พบทางเก่า ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เคยเสด็จพระดำเนิน ทางเก่าที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เคยเสด็จพระดำเนิน เป็นอย่างไร คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น ได้แก่ ๑. สัมมาทิฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ นี้คือทางเก่าที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เคยเสด็จพระดำเนิน เราก็ได้ดำเนินตามทางนั้น ได้รู้ชัดชราและมรณะ ได้รู้ชัดความเกิดแห่งชราและมรณะ ได้รู้ชัดความดับแห่งชราและมรณะ และได้รู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ เราได้ดำเนินไปตามทางนั้นแล้ว ขณะดำเนินไป ได้รู้ชัดชาติ ฯลฯ ได้รู้ชัดภพ... ได้รู้ชัดอุปาทาน... ได้รู้ชัดต้นหา... ได้รู้ชัดเวทนา... ได้รู้ชัดผัสสะ... ได้รู้ชัดสฬายตนะ... ได้รู้ชัดนามรูป... ได้รู้ชัดวิญญาน... เราได้ดำเนินตามทางนั้นแล้วขณะดำเนินไป ได้รู้ชัดสังขารทั้งหลาย ได้รู้ชัดความเกิดแห่งสังขาร ได้รู้ชัดความดับแห่งสังขาร ได้รู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งสังขาร ครั้นได้รู้ชัดอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นแล้ว เราจึงบอกแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้จึงได้บริบูรณ์ กว้างขวาง รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดีกระทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว^{๑๐๕}

^{๑๐๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๙/๒๕๗-๒๕๘.

^{๑๐๒}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๐/๓๘.

^{๑๐๓}สมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ และสมณะที่ ๔ ในที่นี้ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ตามลำดับ ที.ม.อ. (ไทย) ๒๑๔/๑๙๖, อภ.ก. (ไทย) ๓๗/๘๗๕/๔๙๗-๔๙๘.

^{๑๐๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

^{๑๐๕}ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๕/๑๒๘-๑๒๙.

๖. ศาสนา (พระพุทธศาสนา)

ศาสนาชื่อว่า พรหมจรรย์ มาในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร ที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาไว้ว่า มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่พรหมจรรย์^{๑๐๖} ของเรายังไม่บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมากมั่นคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว^{๑๐๗}

พรหมจรรย์คือ ศาสนา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือสัตตศาสนา ทั้งหมดศาสนาทั้งหมดที่สังเคราะห์ด้วยสิกขา ๓^{๑๐๘}ท่านเรียกว่า พรหมจรรย์ได้ในคำว่า พรหมจรรย์ ปกาเสสิ เพราะฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่า ทรงประกาศพรหมจรรย์ โส ธมมํ เทเสสิ อาทิกถยาณํ ฯเปฯ ปริสุทฺธํ พึงเห็นความหมายอย่างนี้ว่า เมื่อพระผู้พระภาคทรงแสดงอย่างนี้ ชื่อว่า ทรงแสดงประกาศพรหมจรรย์คือศาสนาทั้งหมดที่สังเคราะห์ด้วยสิกขา ๓^{๑๐๙}

คำว่า พรหมจรรย์คือศาสนาทั้งหมด และเป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ดังมีข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน^{๑๑๐}

ดังนั้น การดำเนินชีวิตตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นแบบอย่างการประพฤติที่ประเสริฐ เพราะอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างมาแล้วกล่าวคือ เป็นผู้แก่กล้ากล้าเป็นพหูสูต ทรงธรรมปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมเรียนกับอาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามที่เกิเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ เพราะฉะนั้นจึงเรียกแนวทางการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาว่า พรหมจรรย์

จากประเด็นที่นำเสนอเกี่ยวพรหมจรรย์ของบรรพชิต ๖ ประการ ในเบื้องต้น แล้ว เพื่อความเชื่อมโยงกัน ในประเด็นต่อไปนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ เกี่ยวกับการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา เพราะว่า บุคคลที่ได้ชื่อว่า เป็นบรรพชิตหรือพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องผ่านการอุปสมบทก่อนซึ่งจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

คำว่า บวช เป็นคำกริยา หมายถึง ถีอเพศเป็นภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่น ๆ^{๑๑๑}

คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย ซึ่งแปลมาจากคำในภาษาบาลีว่า ปพพชชา มาจาก ป+วช ป อุปสรรค แปลว่า ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก วช ธาตุ ในความไป หรือเว้น บวช จึงแปลว่าไปโดย

^{๑๐๖}พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงศาสนาพรหมจรรย์ คือ คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นที่รวมลงในไตรสิกขา ที.ม.อ. (ไทย) ๑๖๘/๑๕๙.

^{๑๐๗}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๕-๑๑๖.

^{๑๐๘}ที.ม.อ. (ไทย) ๑๖๘/๑๕๙.

^{๑๐๙}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๑๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๑๐.

สิ้นเชิง เว้นโดยสิ้นเชิง หมายถึงไปจากความเป็นฆราวาส คือ จากการครองเรือนไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือ เป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง ความหมายที่สูงไปกว่านั้นคือไปจากโลกโดยสิ้นเชิง ซึ่งหมายความว่า ละเสียจากวิสัยที่ชาวโลกเขามีกัน เป็นกัน โดยสิ้นเชิงนั่นเอง^{๑๑๒}

บวช คือ การบรรพชา นั้น แปลความหมายง่ายๆ ว่า เว้น สละ ละ โดยทั่วๆ ไป หมายความว่า สละสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม คือบาปอกุศลต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการฝึกฝนพัฒนาตนเอง^{๑๑๓}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายว่า “บรรพชา หมายถึง การบวช ทั่วไปรวมทั้งการอุปสมบทด้วย ในสมัยแรกตรัสรู้ผู้ที่มีความประสงค์ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวทั้งคำทูลขอบรรพชาและอุปสมบทควบกันไป”^{๑๑๔}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงให้ความหมายว่า “ปัพพชชา” คือการออก การออกที่เป็นการออกบวช ในเบื้องต้นก็เป็นการออกทางกาย คือออกจากบ้านเรือนมาเป็นผู้ไม่มีเรือน เพราะฉะนั้นจึงมีคำเรียกนักบวชว่า อนาคาริกะ ที่แปลว่า คนไม่มีเรือน คนไม่มีบ้าน เพราะว่าได้ออกจากบ้านเรือนมาแล้ว^{๑๑๕}

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงให้ความหมายว่า “ปพพชฺช หรือ ปพพชชา (ป + วช) แปลว่า ความเว้นทั่ว” หมายความว่า ไปหรือเว้นโดยสิ้นเชิง คือไปจากเพศฆราวาส สละการครองเรือน เพื่อไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือผู้ไม่ครองเรือนและเว้นจากบาปสิ่งชั่วร้าย เว้นจากสิ่งที่กั้นจิตไม่ขึ้นสู่ระดับสูง และเว้นจากสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับนักบวช^{๑๑๖}

การบวชจึงมีความหมายว่า เป็นการละเว้นปลีกตัวออกไปจากการเบียดเบียน และปลีกตัวออกจากกาม ทั้งกิเลสกามและวัตถุกาม อีกความหมายหนึ่ง คือ สละเครื่องห่วงกังวลภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทอง วัตถุสิ่งของต่างๆ ไม่มีความผูกพันยึดติดในสิ่งเหล่านั้นซึ่งมีความหมายต่อไปว่าจะได้มีชีวิตที่เป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม การบวชเป็นการเริ่มต้นเท่านั้น จะต้องเพียรพยายามปฏิบัติเพื่อบรรลุผลที่เป็นจุดมุ่งหมายของการบวชต่อไป การที่จะบรรลุผลการบวชก็ต้องมีการเรียนคือศึกษา ฝึกหัดพัฒนาชีวิตของเรา ทั้งกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ดี ให้ประณีต ให้เจริญองกมยิ่งๆ ขึ้นไป จนกว่าจะละบาปอกุศลได้หมดและเจริญกุศลให้เต็มที่หลุดพ้นจากกิเลสและปวงทุกข์ มีชีวิตจิตใจที่บริสุทธิ์ผ่องใส เป็นอิสระสงบสุขอย่างแท้จริง^{๑๑๗}

^{๑๑๒} พุทธศาสนิกฯ คำสอนผู้บวช ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

^{๑๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สอนนาค สอนทิต:ชีวิตพระ - ชีวิตชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^{๑๑๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๘๖.

^{๑๑๕} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๓.

^{๑๑๖} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๔๗๕.

^{๑๑๗} ธรรมปรามोध์, คู่มือพระแท้, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒-๑๓.

การบวชยังหมายถึงเว้นจากความชั่วทุกอย่าง คำว่า “บวช” หมายถึง ไปโดยสิ้นเชิงการเว้นจากการทำชั่ว การออกจากการทำชั่วทั้งปวงเพื่อประพฤติพรหมจรรย์อันประเสริฐสุด นั่นคือ กระบวนการที่ขัดเกลาให้จิตใจบริสุทธิ์จากกิเลสตัณหา

อนึ่ง บุคคลที่จะบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาต้องมีคุณสมบัติ ๓ ประการ ๑.ต้องเป็นชายเท่านั้น ๒.ต้องมีอายุ ๒๐ ปี บริบูรณ์ และ ๓. ต้องไม่เป็นอภัพบุคคล เช่นเพศภพพร่อง ผิดต่อศาสนา ผิดต่อกำเนิดของตน และไม่เป็นโรคติดต่อกัน ประการสุดท้ายต้องได้รับอนุญาตจากบิดามารดาก่อน^{๑๑๘}

รูปแบบการบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล มี ๘ วิธีคือ

๑. เอหิภิกขุอุปสมบทรับด้วยวิธีทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุ อย่างที่ประธานแก่พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นองค์แรก^{๑๑๙} ทรงเลิกริธีนี้เมื่อทรงมอบการบริหารแก่คณะสงฆ์

เอหิภิกขุอุปสมบทเป็นวิธีการบวชแบบแรก ในสมัยโพธิกาลพระพุทธเจ้าทรงประธานแก่กุลบุตรที่ต้องการบวชด้วยพระวาจของพระองค์เอง ซึ่งการบวชแบบนี้มี ๒ ลักษณะ คือ

๑) สำหรับกุลบุตรที่ยังไม่บรรลุพระอรหันต์ว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด^{๑๒๐} เช่นที่ประธานแก่พระอัญญาโกณฑัญญะซึ่งเป็นภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา กล่าวคือหลังจากที่ปัญญาวัคคีย์ได้ฟังธรรมจักกัปปวัตตนสูตรจบลง โภณทัณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมได้ขอบวชก่อนปัญญาวัคคีย์รูปอื่น พระพุทธเจ้าได้ประธานการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสมบท คือ วิธีอุปสมบทที่พระพุทธเจ้าทรงประธานด้วยพระองค์เอง ด้วยการตรัสว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด^{๑๒๑}และที่ประธานแก่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ พร้อมด้วยบริวารอีก ๒๕๐ ว่า พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด พระวาจานั้นแลได้เป็นการอุปสมบทของท่านเหล่านั้น^{๑๒๒}

๒) สำหรับกุลบุตรที่บรรลุพระอรหันต์ดังที่ตรัสแก่ ยสกุลบุตร คือพระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด^{๑๒๓}

เนื่องจากการบวชของพระยสะเป็นการบวชของผู้ที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว พระพุทธเจ้าจึงประธานการบวชเป็นแบบเอหิภิกขุอุปสมบท วิธีอุปสมบทที่พระพุทธเจ้าทรงประธานด้วยพระองค์เอง ด้วยการตรัสว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว โดยไม่มีประโยชน์สุดท้ายที่ว่า ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด เนื่องจากว่าพระยสะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วจึงไม่ต้องประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ

^{๑๑๘}วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๘/๑๔๒.

^{๑๑๙}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๑๒๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๑๒๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๑๒๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐-๖๒/๓๒-๓๗.

^{๑๒๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖-๒๘/๓๒-๓๖.

๒. สรรณคมนอุปสมบททรงอนุญาตให้พระสาวกรับเข้าหมู่ด้วยวิธีให้ผู้จะบวชปลงผมและหนวด ทุ่มหม่ผ้ากาสาเยาะ แล้วให้รับพระไตรสรณคมนด้วยความเคารพ ภายหลังโปรดให้ยักวิธีนี้มาใช้บวชสามเณรเช่น ที่โปรดให้พระสารีบุตรจัดการบวชสามเณรราหุลเป็นองค์แรก^{๑๒๔}

เหตุผลที่พระผู้มีพระภาค อนุญาตการบวชและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน เพราะว่ามีเมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาค ส่งไปพระสาวก ๖๐ รูปไปประกาศศาสนาในที่ต่างๆ มีกุลบุตรต้องการจะบวชด้วยความศรัทธาเลื่อมใส การที่ภิกษุเหล่านั้นนำกุลบุตรไปบวชอุปสมบท ทำให้ได้รับความลำบาก จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นบวชให้เอง

๓. โอวาทปฏิบัติคณอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับพระโอวาทอย่างประทานแก่พระมหากัสสปเพียงองค์เดียวเท่านั้น

พระมหากัสสปเถระรับการอุปสมบทด้วยการรับฟังโอวาทหรือการบวชที่เรียกว่า โอวาทปฏิบัติคณุปสัมปทา ซึ่งประทานให้เฉพาะแก่พระมหากัสสปเถระเพียงรูปเดียว โดยทรงประทานโอวาท ๓ ดังนี้

เพราะเหตุนี้แล กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งความละอายและความเกรงไว้ในภิกษุทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ทั้งที่เป็นใหม่ ทั้งที่เป็นปานกลางอย่างแรงกล้า เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักฟังธรรมอันใดอันหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยกุศล เราเจี่ยหลงฟังธรรมนั้นทั้งหมด ทำในใจให้สำเร็จประโยชน์ รวบรวมไว้ทั้งหมดด้วยใจ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล กัสสปะ เพราะเหตุนี้แล กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า กัสสปะที่เป็นไปในกายของเรา ซึ่งประกอบด้วยความรำคาญจักไม่ละเราเสีย เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล กัสสปะ^{๑๒๕}

๔. ปัญหาพยากรณ์อุปสมบท รับด้วยวิธีประทานปัญหาให้ตอบ อย่างที่ประทานแก่สามเณรโสปากะเพียงองค์เดียวเท่านั้น^{๑๒๖}

๕. ครุฑัมมปฏิบัติคณอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับครุฑธรรม ๘ ข้อ อย่างที่ประทานแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเท่านั้น^{๑๒๗}

๖. ทูเตน อุปสัมบท ได้แก่อุปสัมปทาที่ทรงอนุญาตแก่นางอัทธมาสีกณิกา^{๑๒๘}

๗. อัญญาจิกากอุปสมบท รับด้วยวิธี ถ้าขอบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ขอบวชในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ก่อนแล้ว ขอบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งนี้เป็นปรกติของภิกษุณี^{๑๒๙}

๘. ญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสมบท^{๑๓๐}อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกัมมวาจา พระพุทธเจ้าอนุญาตให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอุบาลีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอานนท์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์อุปสมบทแก่ราธะภิกษุเป็นองค์แรก

^{๑๒๔}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๔.

^{๑๒๕}วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๗๗๑.

^{๑๒๖}ช.ช. (ไทย) ๒๕/๔/๕.

^{๑๒๗}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๖.

^{๑๒๘}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๐/๓๕๘.

^{๑๒๙}วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๐๔/๒๘.

^{๑๓๐}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๕/๓๓.

การบวชบางวิธีใช้เฉพาะกาล เฉพาะบุคคลไม่สาธารณะแก่บุคคลทั่วไป ทั้งนี้การบวชนั้น เพื่อให้เหมาะแก่บุคคลหนึ่งเท่านั้น เมื่อผ่านการเวลามาแล้วจะนำมาใช้อีกไม่ได้ เพราะสถานการณ์เปลี่ยนไป บางวิธีใช้สำหรับภิกษุณีบางรูปเท่านั้น เช่น ครุฑมมปฏิบัติคณอุปัสมบท ทรงอนุญาตแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี

ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่านักบวชผู้ถือเพศเป็นบรรพชิตหรือถือเพศพรหมจรรย์ เป็นเพศที่ปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัดกว่าเพศคฤหัสถ์ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางกายและจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไป จึงต้องมีการดำรงชีวิตแสวงหาการดำรงชีวิตเป็นอยู่ด้วยธรรมที่ประเสริฐ ผู้ถือเพศพรหมจรรย์จึงมักถูกเข้าใจโดยทั่วไปว่าต้องเว้นจากเมถุนธรรม และประพฤติพรหมจรรย์ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). กล่าวไว้ว่า “พรหมจรรย์ มักถูกรู้จักในความหมายแคบๆ เพียงการครองเพศบรรพชิตและการงดเว้นจากเมถุนธรรมอันเป็นความหมายหนึ่งเท่านั้น ความจริงพระพุทเจ้าทรงใช้คำว่าพรหมจรรย์หมายถึงระบบการครองชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งหมด หรือหมายถึงตัวพระพุทธศาสนาทั้งหมดทีเดียว”^{๑๓๑}

๒.๔ ความต่างพร้อยของพรหมจรรย์ : เมถุนสังโยค

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเมถุนสังโยคซึ่งเป็นสาเหตุแห่งความต่างพร้อยของพรหมจรรย์ ถึงแม้ว่าจะไม่ทำให้ขาดแต่ก็เศร้าหมอง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสแก่ชาณุสโสณิพราหมณ์ และชาณุสโสณิพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ท่านพระโคตมยังปฏิญาณว่าตนเป็นพรหมจารีอยู่หรือ”^{๑๓๒}

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้องพึงกล่าวถึงผู้ใดผู้หนึ่งว่า ‘เขาประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อยบริสุทธิ์ บริบูรณ์’ บุคคลนั้นเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง พึงกล่าวถึงเรานั้นแล เพราะเราประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย บริสุทธิ์ บริบูรณ์”

พราหมณ์ทูลถามว่า ท่านพระโคตม อะไรเล่าชื่อว่าเป็นความขาด ความทะลุความต่าง ความพร้อยแห่งพรหมจรรย์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

๑. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี ไม่ประพฤติกิจสองต่อสอง^{๑๓๓} กับมาตุคาม แต่ยังมีนิตการ ลูบไล้ การชัตถุ การให้อาบน้ำ และการนวดพั้นของ

^{๑๓๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๒๕๘.

^{๑๓๒}สาเหตุที่พราหมณ์ทูลถามเช่นนี้ เพราะคิดว่า ‘พราหมณ์ เมื่อจะเรียนเวทยังต้องประพฤติพรหมจรรย์ใช้ระยะเวลาถึง ๔๘ ปีเลย แต่พระสมณโคตมเคยอยู่ครองเรือน อภิรมย์ในปราสาท ๓ หลัง ท่ามกลางเหล่า นางพื่อนนางรำ แล้วโดนบัดนี้จึงมาพูดว่าตนประพฤติพรหมจรรย์’ ทั้งนี้เพราะยึดติดรูปแบบกฎเกณฑ์ และเวลาการประพฤติพรหมจรรย์ตามลัทธิอื่น อง.สศตค.อ. (ไทย) ๓/๕๐/๑๘๔-๑๘๕.

^{๑๓๓}กิจสองต่อสอง ในที่นี้หมายถึงกิจที่คนสองคนซึ่งมีความรักใคร่กำหนดหมกมุ่นเหมือนกันทำร่วมกัน เป็นชื่อของเมถุนธรรมที่เป็นประเวณีของชาวบ้าน มารยาทของคนชั้นต่ำ กิริยาชั่วหยามมีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่ต้องทำ

มาตุคาม เขาชอบใจ ตัดใจ และถึงความปลื้มใจกับการทำเช่นนั้น แม้นี้ก็เชื่อว่าเป็นความขาด ความทะลุ ความต่าง และความพร้อยแห่งพรหมจรรย์ พราหมณ์ ผู้นี้เราเรียกว่าประพฤติ พรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ ประกอบด้วยเมถุนสังโยค ย่อมไม่หลุดพ้นจากชาติ(ความเกิด) ชรา(ความแก่)มรณะ (ความตาย)โสกะ(ความเศร้าโศก) ปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เรากล่าวว่า ไม่หลุดพ้นจากทุกข์

๒. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญญาว่าเป็นพรหมจารีไม่ประพฤติกิจสองต่อสองกับมาตุคาม ทั้งไม่ยินดีการลูบไล้ การช้ตถุ การให้อาบน้ำ และการนวดพั้นของมาตุคาม แต่ยังไม่สัพยอก^{๓๓๔} เล่นหัว^{๓๓๕} หัวเราะร่ากับมาตุคาม...

๓. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้... ทั้งไม่สัพยอก เล่นหัว หัวเราะร่ากับมาตุคาม แต่ยังไม่ฟังจ้องตามาตุคาม...

๔. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้... ทั้งไม่ฟังเสียงของมาตุคามผู้หัวเราะ ผู้พูด ผู้ขับร้อง หรือผู้ร้องให้อยู่นอกฝาหรือนอกกำแพง ...

๕. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้... ทั้งไม่ฟังเสียงของมาตุคามผู้หัวเราะ ผู้พูด ผู้ขับร้อง หรือผู้ร้องให้อยู่นอกฝาหรือนอกกำแพง แต่ยังไม่คอยนึกถึงการที่เคยหัวเราะพูดจาเล่นหัวกับมาตุคาม ...

๖. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้... ทั้งไม่คอยนึกถึงการที่ เคยหัวเราะพูดจาเล่นหัวกับมาตุคาม แต่ยังไม่คอยนึกถึงหรือบุตรคหบดี ผู้เอบอัมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่...

๗. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้... ทั้งไม่คอยนึกถึงหรือบุตรคหบดีผู้เอบอัมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ แต่ยังไม่ประพฤติพรหมจรรย์ปรารถนาเป็นเทพเจ้าหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า ‘ด้วยศีล วัตร ตบะหรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง’ เขาชอบใจ ตัดใจ และถึงความปลื้มใจกับการทำเช่นนั้น แม้นี้ก็เชื่อว่าเป็นความขาด ความทะลุ ความต่าง และความพร้อยแห่งพรหมจรรย์ พราหมณ์ ผู้นี้เราเรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ ประกอบด้วยเมถุนสังโยคไม่หลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เรากล่าวว่า ไม่หลุดพ้นจากทุกข์^{๓๓๖}

จากประเด็นของความต่างของพรหมจรรย์ตามที่นำเสนอมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า การประพฤติพรหมจรรย์จะบริบูรณ์ได้ นอกจากจะเว้นจากเมถุนวิริติ คือการเสพเมถุนโดยตรงแล้วต้องเว้นจากเมถุนสังโยคนี้ยิ่งเด็ดขาด เพราะว่าเมถุนสังโยคทั้ง ๗ นี้เป็นเครื่องเศร้าหมองแก่พรหมจรรย์ และเป็นความต่างพร้อยด้วย

๒.๕ พรหมจรรย์ที่ไม่บริบูรณ์และสมบูรณ์

๒.๕.๑ พรหมจรรย์ที่ไม่บริบูรณ์

ในที่ลับ วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๒๓๑, ๕๕/๒๗๕, อง.สตุตท.อ. (ไทย) ๓/๕๐/๑๘๕, อง.สตุตท.ภ. (ไทย) ๓/๕๐-๕๑/๒๑๑, วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

^{๓๓๔}สัพยอก ในที่นี้หมายถึงพูดเรื่องนำหัวเราะ อง.สตุตท.อ. (ไทย) ๓/๕๐/๑๘๕.

^{๓๓๕}เล่นหัว ในที่นี้หมายถึงการพูดล้อเล่น อง.สตุตท.อ. (ไทย) ๓/๕๐/๑๘๕.

^{๓๓๖}อง.สตุตท. (ไทย) ๒๓/๕๐/๘๒-๘๕.

สาเหตุที่พรหมจรรย์ที่ไม่บริบูรณ์ อยู่ที่องค์ประกอบ ๑๓ เหล่านี้ ที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ปาสาทิกสูตร เรื่องพรหมจรรย์ที่ไม่บริบูรณ์ เป็นต้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสแก่จุนทะว่า

๑. จุนทะ แม้หากว่าพรหมจรรย์ ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ ศาสดาเป็นผู้ไม่มั่นคง ไม่เป็นผู้มีประสบการณ์มาก ไม่เป็นผู้บวชมานาน ไม่เป็นผู้มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ไม่เป็นผู้ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้ เมื่อใด พรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ ศาสดาเป็นผู้มั่นคง^{๑๓๗} มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก เมื่อนั้น พรหมจรรย์นั้นย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้^{๑๓๘}

๒. จุนทะ แม้หากว่าพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ ศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก แต่ภิกษุสาวกผู้เป็นเถระ ของศาสดานั้น เป็นผู้ไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่กลัวกล้า ไม่บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ไม่อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ ไม่อาจแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรึพวาท ที่เกิดขึ้นให้เรียบริ้อยโดยชอบธรรมได้ พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้เมื่อใด พรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ ศาสดาเป็นผู้ มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัยล่วงกาลผ่านวัยมามาก และภิกษุสาวกผู้เป็นเถระของศาสดานั้นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก่กลัวกล้า บรรลุธรรมอัน เกษมจากโยคะ อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดง ธรรมมีปาฏิหาริย์ ปราบปรึพวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบริ้อยโดยชอบธรรมได้ เมื่อนั้น พรหมจรรย์นั้นย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้

๓. จุนทะ แม้หากว่าพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ ศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่ หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก และภิกษุสาวกผู้เป็นเถระของศาสดานั้น เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก่กลัวกล้า บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ อาจกล่าวสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ปราบปรึพวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบริ้อยโดยชอบธรรมได้ แต่ภิกษุสาวกผู้เป็นมัชฌิมะของศาสดานั้นเป็น ผู้ไม่เฉียบแหลม... พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้

๔. ... ภิกษุสาวกผู้เป็นมัชฌิมะของศาสดานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม... แต่ภิกษุสาวกผู้เป็นนวกะของศาสดานั้นไม่เป็นผู้เฉียบแหลม...

๕. ... ภิกษุสาวกผู้เป็นนวกะของศาสดานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม... แต่ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นเถรีของศาสดานั้นเป็นผู้ไม่เฉียบแหลม...

๖. ... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นเถรีของศาสดานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม...แต่ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นมัชฌิมะของศาสดานั้นเป็นผู้ไม่เฉียบแหลม ...

๗. ... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นมัชฌิมะของศาสดานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม...แต่ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นนวกาของศาสดานั้นเป็นผู้ไม่เฉียบแหลม...

^{๑๓๗}ผู้มั่นคง หมายถึงผู้ประกอบด้วยธรรมมีศีลขันธ เป็นต้นที่ทำให้มีความมั่นคง ที.ปา.อ. (ไทย) ๑๗๒/๔๔, ที.ปา. ฎีกา. (ไทย) ๑๗๒/๑๑๒.

^{๑๓๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๒/๑๓๑.

๘. ... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นนวกาของศาสนานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม...แต่อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้ไม่เฉียบแหลม ...

๙. ... อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้เฉียบแหลม... แต่อุบาสกสาวกของศาสนานั้น เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกาม เป็นผู้ไม่เฉียบแหลม ...

๑๐. ... อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกามเป็นผู้เฉียบแหลม... แต่อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้ไม่เฉียบแหลม ...

๑๑. ... อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาวประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้เฉียบแหลม... แต่อุบาสกสาวกของศาสนานั้น เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกามเป็นผู้ไม่เฉียบแหลม ...

๑๒. ... อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาวบริโภคกาม เป็นผู้เฉียบแหลม ... แต่พรหมจรรย์ของศาสนานั้นมิได้บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมากมั่นคงดี จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๑๓. ...พรหมจรรย์^{๑๓๔}ของศาสนานั้นบริบูรณ์กว้างขวางแพร่หลาย รู้จักกันโดยมากมั่นคงดีจนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่พรหมจรรย์นั้น ไม่บรรลุถึงความเลิศด้วยลาภและ ความเลิศด้วยยศ พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้

๒.๕.๒ พรหมจรรย์ที่บริบูรณ์และสมบูรณ์

สาเหตุที่พรหมจรรย์บริบูรณ์อยู่ที่องค์ประกอบเหล่านี้ดังที่พระพุทธองค์ตรัสแก่พระจุนทะ

ว่า

จุนทะ เมื่อพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ ศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาช้านาน มีชีวิตอยู่ หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมา และภิกษุสาวกผู้เป็นเถระของศาสนานั้น เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก่ลัทธิ บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีชาพาที่เกิเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ภิกษุสาวกผู้เป็นมัชฌิมะของศาสนานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม ... ภิกษุสาวกผู้เป็นนวกะของศาสนานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นเถรีของศาสนานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นมัชฌิมะของศาสนานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นนวกาของศาสนานั้นเป็นผู้เฉียบแหลม... อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติ พรหมจรรย์เป็นผู้เฉียบแหลม... อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็น คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกามเป็นผู้เฉียบแหลม... อุบาสก สาวิกาของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหม จรรย์เป็นผู้เฉียบแหลม... อุบาสกสาวิกาของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกามเป็นผู้เฉียบแหลม... พรหมจรรย์ของศาสนานั้นบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมากมั่นคงดี จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และ

^{๑๓๔}พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงศาสนพรหมจรรย์คือคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นที่รวมลงในไตรสิกขา ที่.ม.อ. (ไทย) ๑๖๘/๑๕๙.

พรหมจรรย์ ของศาสนานั้น บรรลุถึงความเลิศด้วยลาภและความเลิศด้วยศเหมือนนั้นพรหมจรรย์นั้นย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้นอย่างนี้

จนทะ ก็บัดนี้ เราเป็นศาสดาผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก ธรรมอันเรากล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่เราผู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ เราทำให้สาวกทั้งหลายเข้าใจธรรมในสัทธรรม ทั้งทำพรหมจรรย์ที่บริบูรณ์ครบถ้วนให้แจ่มแจ้ง ให้เข้าใจง่าย ให้มีบทที่รวบรวมไว้พร้อมแล้ว ให้มีผลอย่างปาฏิหาริย์แก่สาวกเหล่านั้น จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็บัดนี้เราเป็นศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก^{๑๔๐}

บัดนี้ มีภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นนวกาของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม... บัดนี้ มีอุบาสกสาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์ของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม... บัดนี้ มีอุบาสกสาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโศกคามของเราเป็นผู้เฉียบแหลม... บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโศกคามของเราเป็นผู้เฉียบแหลม... บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโศกคามของเราเป็นผู้เฉียบแหลม จนทะ บัดนี้พรหมจรรย์ของเราบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

จนทะ เท่าที่มีศาสดาเกิดขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้ เรายังไม่เห็นศาสดาอื่นแม้ผู้เดียวที่บรรลุถึงความเลิศด้วยลาภและความเลิศด้วยศเหมือนเราเลย อนึ่งเท่าที่มีสงฆ์หรือคณะเกิดขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้ เรายังไม่เห็นสงฆ์ หรือคณะอื่นแม้หมู่เดียว ที่บรรลุถึงความเลิศด้วยลาภและความเลิศด้วยศ เหมือนภิกษุสงฆ์เลยบุคคลเมื่อกล่าวให้ถูกต้องฟังกล่าวถึงพรหมจรรย์นั้นได้ว่า ‘พรหมจรรย์ สมบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง ศาสดากล่าวไว้ดีบริบูรณ์ครบถ้วน ศาสดาประกาศไว้ดีแล้ว’ บุคคลเมื่อกล่าวให้ถูกต้องฟังกล่าวถึงพรหมจรรย์นั้นแล้ว ‘พรหมจรรย์ สมบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง ศาสดากล่าวไว้ดี บริบูรณ์ครบถ้วน ศาสดาประกาศไว้ดีแล้ว’^{๑๔๑}

จากการนำเสนอข้อความที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกในเบื้องต้นนั้นจะเห็นได้ว่า สาเหตุที่ทำให้พรหมจรรย์บริบูรณ์หรือไม่บริบูรณ์นั้นต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบกล่าวคือทั้ง ศาสดาและเหล่าสาวกสาวิกาทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมทรงธรรมทรงวินัย

๒.๖ กาลสมัยที่ไม่เหมาะเพื่ออยู่ประพฤติพรหมจรรย์

การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่ว่าจะประพฤติพรหมจรรย์ได้ทุกสมัยทุกเวลาก็หาไม่ ดังที่พระตถาคตตรัสว่า กาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์มีอยู่ ๘ ข้อ คือ

^{๑๔๐}ที.ปา. (ไทย)๑๑/ ๑๗๓-๑๗๕/๑๓๓/๑๓๕.

^{๑๔๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๓๘.

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพานให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้ เป็นผู้เข้าถึงนรก นี่เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๑

๒. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพานให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้ เป็นผู้เข้าถึงกำเนิด สัตว์ดิรัจฉาน นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๒

๓. พระตถาคต... แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงเปรตวิสัย นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๓

๔. พระตถาคต... แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงเทพนิกายที่มีอายุยืนขึ้นใด ชั้นหนึ่ง นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๔

๕. พระตถาคต ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับไปเกิดในปัจฉิมชนบท อยู่ในพวกมิลักขะผู้ไม่รู้เตยงสา ที่ไม่มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ผ่านไปมา นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๕

๖. พระตถาคต... แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มีโลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มีสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลก หน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ ก็ไม่มีในโลก นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๖

๗. พระตถาคต... แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท เป็นคน มีปัญญาทราม โง่งเขลา เป็นคนเซอะ ไม่สามารถจะรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทุพภาสิตได้ นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๗

๘. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก และไม่ทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ที่พระสุคตทรงประกาศแล้ว ถึงบุคคลนี้จะกลับมาเกิดในมัชฌิมชนบทและเป็นผู้มีปัญญา ไม่โง่งเขลา ไม่เป็นคนเซอะ สามารถรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทุพภาสิตได้ นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๘^{๑๔๒}

จากการนำเสนอข้อความที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกในเบื้องต้นนั้นจะเห็นได้ว่าการสมควรที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์อย่างสมบูรณ์นั้นกล่าวคือเมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพานให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว บุคคลต้องเกิดในมัชฌิมชนบทและเป็นผู้มีปัญญา ไม่โง่งเขลา ไม่เป็นคนเซอะ สามารถรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทุพภาสิตได้จึงชื่อว่าเป็นกาลที่เหมาะสมจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์อย่างแท้จริง

^{๑๔๒}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๒/๓๕๕-๓๕๖.

๒.๗ ระดับของพรหมจรรย์

พรหมจรรย์ ที่หมายถึงความประพฤติประเสริฐในที่นี้ มี ๑๐ ประการ คือ (๑) ทาน-การให้ (๒) ไวยาวัจจะ-การชวนชวยช่วยเหลือ (๓) ปัญจสีล-ศีล ๕ (๔) อัปมัณฺญา-การประพฤติพรหมวิหาร อย่างไม่มีขอบเขต (๕) เมถุนวิริตี-การงดเว้นจากการเสพเมถุน (๖) สทาร์สันโตษ-ความยินดีเฉพาะ คู่ครองของตน (๗) วิริยะ-ความเพียร (๘) อุโปสถังคะองค์อุโบสถ (๙) อริยมรรค-ทางอันประเสริฐ และ (๑๐) ศาสนา-พระพุทธศาสนาตามที่นำเสนอมาแล้วนั้นเมื่อจัดตามระดับ แบ่งออกได้ ๓ ระดับดังนี้คือ

(๑) พรหมจรรย์ระดับต้น

๑. ทาน การให้ การสละทรัพย์ให้แก่คนอื่น
๒. ไวยาวัจจะ การชวนชวยช่วยเหลือ และทำประโยชน์
๓. ปัญจสีล ศีล ๕

อนึ่ง พรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ประการ ตามที่แบ่งออกเป็นชั้น สูง ชั้นกลาง และชั้นต้น นั้น เมื่อ วิเคราะห์ดูแล้ว ทุกชั้นต้องมีกับควบคู่กันเสมอ และความมุ่งหมายในการประพฤติพรหมจรรย์ คือการ ตัดโลกีย์ ที่ว่า ตัดโลกีย์ ก็คือการตัดเยื่อใยทุกอย่าง และอย่างที่สำคัญที่สุดคือกามารมณ์ ได้มีการวาง หลักปฏิบัติไว้ สอดคล้องกับความมุ่งหมายดังกล่าวทุกชั้น ซึ่งมีการรักษาศีลและปฏิบัติธรรมควบกันไป เป็นระยะๆ กล่าวคือ ในลำดับที่ ๑ คือทานเมื่อเริ่มต้นก็คือการถอนความห่วงใยในพัสดุของนอกตัว เสียสละให้คนอื่น ที่เรียกว่าการให้ทาน แต่ไม่ได้ให้จนหมดตัว เพียงเพื่อบั่นทอนความมัวเมาติดพัน และความตระหนี่ลงบ้าง ส่วนปัจจัยที่เป็นเครื่องดำรงชีวิตไม่ห้ามเพราะอาศัยใช้สอยใน ประชชีตประจำวัน นอกจากการตัดของตัวให้ไปแล้วยังช่วยชวยชวยให้คนอื่นด้วย ที่เรียกว่า เวยยาวัจ กรรม ส่วนการรักษาศีล ๕ นั้น เพื่อตัดทางที่จะกอบโกยเอาพัสดุของโลกมาเป็นของตนในทางที่มีขอบ หรือด้วยความโลภ ในชั้นนี้ปัญหาทางกามยังตัดไม่ขาดเพียงแต่ไม่ทำผิดประเวณี เช่นไปเป็นชู้กับชาย-หญิงที่ต้องห้าม^{๑๔๓}

หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชายมี ๓ ประเภท คือ

๑. สัสสามีกา หญิงมีสามี ที่เรียกว่า ภรรยาท่าน ได้แก่ หญิง ๔ จำพวก คือ-หญิงที่แต่งงาน กับชายแล้ว-หญิงที่รับสิ่งของ แต่อยู่กินกับชายอย่างเปิดเผย-หญิงที่รับสิ่งของ มีทรัพย์ เป็นต้น ของ ชายแล้วยอมอยู่กับเขา-หญิงที่ชายเลี้ยงเป็นภรรยา

๒. ญาตริรักชิตา หญิงที่ญาตริรักชิตาคือ มีผู้ปกครองไม่เป็นอิสระแก่ตนที่เรียกว่า หญิงอยู่ใน พิทักษ์รักษาของท่านหญิงที่มารดาบิดารักษา หรือ ญาตริรักษา

๓. ธัมมรักชิตา หญิงที่ธรรมรักษา หรือ จาริตา หญิงที่จารีตรักษา ที่เรียกว่า จารีตห้าม ได้แก่หญิงที่เป็นเครื่องญาติ คือ ญาติผู้ใหญ่ นับย้อนขึ้นไป ๓ ชั้น มี ย่าทวด ยายทวด ๑ ย่า ยาย ๑ แม่ ๑ เหล่ากอ คือ ผู้สืบสายจากตนลงไป ๓ ชั้น มีลูก ๑ หลาน ๑ เหลน^{๑๔๔}

(๒) พรหมจรรย์ระดับกลาง

^{๑๔๓}ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ., มงคลชีวิต ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๒๕.

^{๑๔๔}พระสิริมงคลอาจารย์, มงคลตัดที่ปิ่นแปล เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๗๓.

๑. อัปมัญญา การประพุดิพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต คือการเมตตาแก่สัตว์ทั่วไป
๒. สหสารสันโดษ มีความยินดี พอใจเฉพาะคู่ครองของตน
๓. เมถุนวิริติ การงดเว้นจากการเสพเมถุน

พรหมจรรย์ระดับกลางก็คือการปฏิบัติพรหมจรรย์ขั้นต้นนั่นเองให้เข้มงวดยิ่งขึ้น เช่นในด้านการเสียสละ ในขั้นต้นเพียงให้ของให้แรงงาน แต่ในขั้นกลางก็ให้เมตตา การแผ่เมตตา ในขั้นนี้เรียกว่าอัปมัญญา คือการปรารถนาให้สรรพสัตว์มีความสุขความเจริญโดยไม่เลือกหน้า ไม่ว่าสัตว์ผู้นั้นจะเป็นมิตรหรือศัตรู ส่วนในเรื่องกามารมณ์ท่านวางไว้ ๒ ประเด็น คือสำหรับนักบวชหรือบรรพชิตให้เว้นจากเสพเมถุนอย่างเด็ดขาด ส่วนผู้ครองเรือนให้เว้นจากการร่วมหลับนอนกับหญิงอื่น แต่จะหลับนอนกับสามีภรรยาของตนก็ได้^{๑๕๕}

กล่าวโดยสรุป ศิล ๕ และสหสารสันโดษชื่อว่า เป็นพรหมจรรย์ เพราะถือเอาแบบแผนที่ดีในการดำรงชีวิตของคนในสังคม เพื่อสงบสุขและความสามัคคีกัน ด้วยว่า ศิล ๕ เป็นกฎกติกาขั้นพื้นฐานทางสังคม ดังนั้นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จึงประพุดิพรหมจรรย์ในขั้นต้นและขั้นกลางเพื่อประกอบชีวิตของเราไม่ให้ไหลลงไปสู่ทางที่ชั่วหรือตกต่ำลงไปเหมือนคนอื่น แม้จะยังยินดีและพอใจในความสุขที่ยังอาศัยกามารมณ์เป็นหลักอยู่ แต่ก็เป็นการบริโศกคามอย่างมีสติ ดุจคนมีปัญญารู้จักใช้ไฟในการหุงข้าวต้มแกง แต่ก็รู้จักโทษของไม้ขีดไฟว่าไม้ขีดเพียงก้านเดียวก็สามารถทำให้ไฟไหม้บ้านวอดวายทั้งหลังได้ ผู้อยู่ครองเรือนจึงต้องมีสติระวังในการบริโศกใช้สอยกามารมณ์ไม่ให้เกิดทุกข์โทษตามมา คือครองตนอยู่ในศิล ๕ ไว้ การประพุดิพรหมจรรย์ในขั้นนี้ จะส่งผลให้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันในปัจจุบันชาติ

(๓) พรหมจรรย์ระดับสูง

๑. วิริยะ ทำความเพียร
๒. อุโปสถังคะ รักษาศีลอุโบสถ
๓. อริยมรรค บำเพ็ญอริยมรรค มี องค์ ๘ ทางอันประเสริฐ(ไตรสิกขา)

พรหมจรรย์ระดับสูงต้องปรารถนาความเพียร ความเพียรในขั้นนี้ หมายถึงความพยายามละกิเลส เช่น นั่งสมาธิเดินจงกรม ฟังธรรมะ พิจารณาธรรมะ รวมความว่า ต้องใช้เวลาของชีวิตแทบทั้งหมดในการทำ ความเพียรเพื่อละกิเลส ทางด้านกามารมณ์ ต้องตัดขาดทั้งหมด ต้องถือศีลอย่างน้อยคือ อุโบสถศีล และประการสำคัญต้องบำเพ็ญตามอริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ฯลฯ จนถึง สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ เมื่อย่ลงแล้วก็คือไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา โดยเฉพาะอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ที่จะทำให้บรรลุโลกุตตรภูมิ^{๑๕๖}

พรหมจรรย์ข้อที่ ๑๐ คือ ศาสนา ปฏิบัติธรรมทุกข้อในพระพุทธศาสนา ไม่น่าจะจัดอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่ง เพราะเป็นพรหมจรรย์รวบยอด ท่านหมายถึงความสำเร็จในสิกขา ๓ แล้ว เพราะว่า คำว่า พรหมจรรย์คือ ศาสนาในที่นี้ หมายถึงศาสนาพรหมจรรย์ คือ คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นที่รวมลงในไตรสิกขา^{๑๕๗}คือ อธิศีลสิกขา สำเร็จในขั้นที่สูงสุดแล้ว อธิจิตตสิกขา สำเร็จสมาธิขั้นสูงสุดแล้ว

^{๑๕๕}ปิ่น มุฑกันต์, พ.อ., มงคลชีวิต ภาค ๓, หน้า ๓๒๕.

^{๑๕๖}ปิ่น มุฑกันต์, พ.อ., มงคลชีวิต ภาค ๓, หน้า ๓๒๖.

^{๑๕๗}ที.ม.อ. (ไทย) ๑๖๘/๑๕๙.

และอธิปัญญาศึกษา สำเร็จในปัญญาชั้นสูงสุดแล้ว หมายถึงผู้บำเพ็ญอริยมรรค มีองค์ ๘ และอริยสัจ ๔ บริบูรณ์แล้ว ก็คือพระอรหันต์ที่เสร็จกิจอยู่จบพรหมจรรย์แล้วดังที่มีข้อความปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิกาย สีลขันธวรรค สามัญญผลสูตรในตอนที่ว่าด้วยอาสาชกขญาณว่า^{๑๔๘}

เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อนเหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้นย่อมจิตไปเพื่ออาสาชกขญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้आสวะ นี้आสวสมุทัย આสวนิโรธ นี้आสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจาก กามาสวะภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^{๑๔๙} ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^{๑๕๐}

จากนำเสนอพรหมจรรย์ในเบื้องต้นนั้น จะเห็นได้ว่าแนวทางพรหมจรรย์ในพระศาสนามุ่งให้ตัดจากกาม กล่าวคือ ในชั้นของศีล ๕ ท่านทำผิดเพราะเรื่องความกำหนัดทางกาม เช่นเจ้าชู้ดูคร่าอนาจารและส่วนมากที่ตกเป็นทาสของความกำหนัด ที่เรียกว่าจมอยู่ในกาม มักทำอะไรไปตามอำเภอใจ พระพุทธศาสนาเริ่มให้ข้อปฏิบัติว่า ทุกคนจะต้องเว้นจากทำความผิดเพราะความกำหนัด แต่ไม่ได้ห้ามการเสพกาม แต่ห้ามทำความผิดศีล ๕ ข้อที่ ๓ แต่พอถึงขั้นการรักษาศูภกศีล ข้อห้ามนี้ได้เข้มงวดขึ้นอีก คือห้ามเสพเมถุนอย่างเด็ดขาด นอกจากห้ามเรื่องเสพเมถุนแล้ว ยังห้ามเรื่องอื่นอีกซึ่งทำให้ข้อห้ามเรื่องเสพเมถุนมั่นคงยิ่งขึ้น เช่นห้ามกินอาหารเย็น ตัดกำลังเสีย ห้ามใช้ของหอมและประทีปอันผิดวินัยเป็นสาเหตุให้ตั้งจิตไปวางในกาม ห้ามนอนบนที่นอนใหญ่ยัดหนุนและสำลี เติงก็ใช้เตียงเดียว แต่การพูดกับเพศตรงข้ามและการหยิบบนสิ่งของให้กันเมื่อมีธุระยังไม่ห้าม นี่ชั้นศีลอุโบสถ พอบวชเป็นพระรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ ห้าม หนักเข้าไปอีก เช่นไม่หยิบบนสิ่งของด้วยมือกับสตรี ฯลฯ จากที่กล่าวมานี้ก็เพราะพรหมจรรย์ในพระศาสนามุ่งให้ตัดจากกาม เพื่อให้ขาดจากโลกีย์เป็นพรหมจรรย์ชั้นต่ำและกลาง ไปถึงจนพรหมจรรย์ชั้นสูงคืออริยมรรค คือบรรลุถึงโลกุตตรภูมิถ้าจะเปรียบเทียบการประพฤติในพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ก็เหมือนเป็นการเตรียมการเดินทาง แต่มิใช่เดินทางจากประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่ง หรือจากโลกหนึ่งไปสู่อีกโลกหนึ่ง หากเป็นการเดินทางจากโลกีย์ไปสู่โลกุตตรภูมิ

ส่วนในอรรถกถานิฆาตกพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ในพระพุทธศาสนา พรหมจรรย์แห่งภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์ บรรณาเทพนิกายชั้นใดชั้นหนึ่ง ชื่อว่า อย่างต่ำ เพราะมีเจตนาเลว ภิกษุยอมเกิดในเทวโลกตามที่บรรณา ด้วยพรหมจรรย์ชั้นต่ำนั้น ส่วนความยังสมาบัติ ๘ ให้เกิดแห่งภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์ ชื่อว่า พรหมจรรย์ชั้นกลาง ภิกษุยอมเกิดในพรหมโลกด้วยพรหมจรรย์ชั้นกลางนั้นความ

^{๑๔๘}ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๘/๘๔.

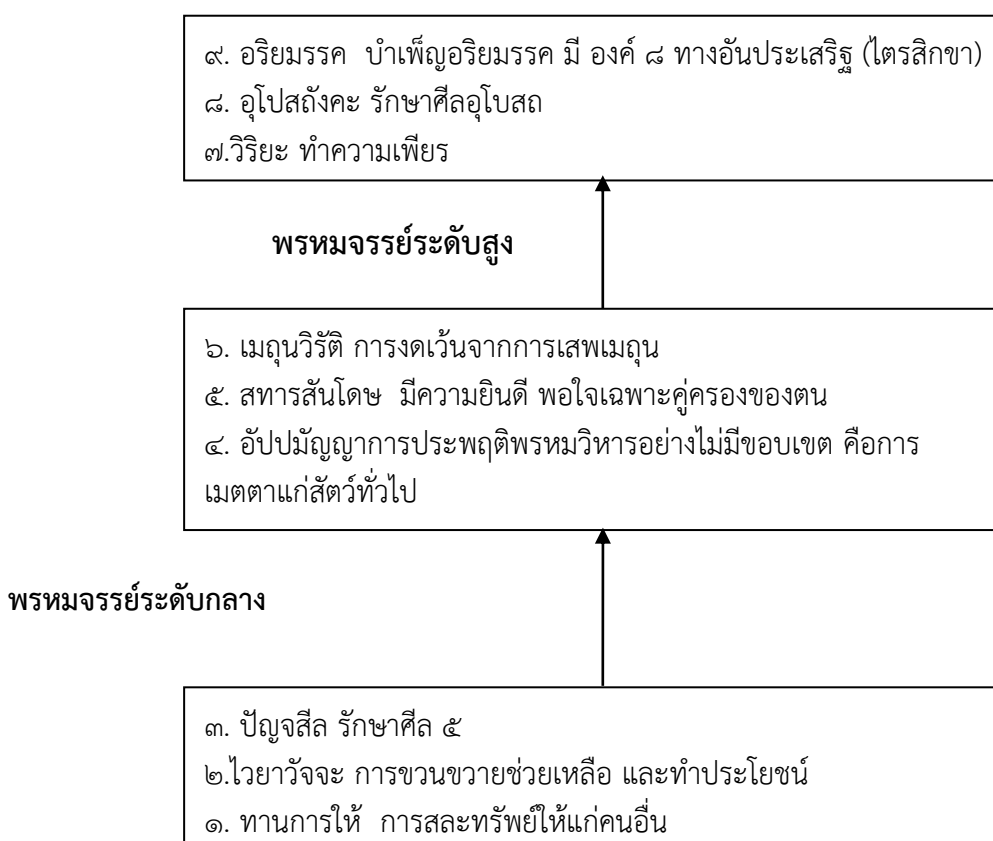
^{๑๔๙}กิจที่ควรทำในที่นี้ หมายถึง กิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์, การละเหตุเกิดแห่งทุกข์, การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ ที.สี.อ. (ไทย) ๒๔๘/๒๐๓.

^{๑๕๐}ไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความหมดสิ้นแห่งกิเลสอีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าการ บรรลุพระอรหันต์ผลเป็นจุดหมายสูงสุด ที.สี.อ. (ไทย) ๒๔๘/๒๐๓.

เจริญวิปัสสนาจนบรรลุพระอรหัต แห่งภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์ ชื่อว่าพรหมจรรย์ชั้นสูงสุด ภิกษุย่อมหมด
จดด้วยพรหมจรรย์ชั้นสูงสุดนั้น^{๑๕๑}

แผนภูมิที่ ๑.๒ แผนผังอธิบายพรหมจรรย์ทั้ง ๓ ระดับ

๑๐ คือ ศาสนา ปฏิบัติธรรมทุกข้อในพระพุทธศาสนา

พรหมจรรย์ระดับต่ำ

๒.๘ ข้อควรระวังในการประพฤติพรหมจรรย์

ภิกษุที่บวชออกจากเรือนเป็นผู้ไม่มีเรือนคืออนาคาริกะแปลว่า คนไม่มีเรือน คนไม่มีบ้าน เพราะว่าได้ออกจากบ้านเรือนมาแล้ว^{๑๕๒} ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาแล้วต้อง มีเป้าหมาย คือการทำที่สุดแห่งทุกข์ ดังที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่กุลบุตรทั้งหลายที่ออกบวชว่า “พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุด

^{๑๕๑} พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑, หน้า ๓๘๖.

^{๑๕๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๒-๓.

แห่งทุกข์โดยชอบเกิด”^{๑๕๓} ไม่ใช่ประพัตติพรหมจรรย์เพื่อหวังที่จะเกิดเป็นเทพชั้นใดชั้นหนึ่งดังที่มีเนื้อความปรากฏใน พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เจโตศีลสูตรว่า

การประพัตติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า ‘ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพหรือเทพตนใดตนหนึ่ง’ จิตของภิกษุผู้ประพัตติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า ‘ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพหรือเทพตนใดตนหนึ่ง’ ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๕ ที่ภิกษุผู้มีจิต ไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด เหล่านี้ เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ภิกษุนั้นยังตัดไม่ขาด^{๑๕๔}

การน้อมใจเพื่อปรารถนาความเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง เหล่านี้พระพุทธรองค์ตรัสว่าเป็นกิเลสเครื่องผูกใจถ้าตัดไม่ขาดก็จะไม่ถึงความเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยว่า ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังละไม่ได้ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังตัดไม่ขาด เธอจักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้^{๑๕๕}

กำหนดหมายซึ่งปฐวี หมายถึงกำหนดหมายด้วยตัณหา มานะ และทิฐิวินัยว่า เราเป็นดิน ดินเป็นของเรา คนอื่นเป็นดิน ดินเป็นของคนอื่น หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึงกำหนดหมายด้วยอำนาจตัณหาให้เกิดฉันทราคะ ตัดใจในผมเป็นต้นจนถึงตั้งความปรารถนาว่า ด้วยศีลหรือพรหมจรรย์นี้ ขอให้เรามีผมนุ่มดำสนิท กำหนดหมายด้วยอำนาจมานะว่า เราดีกว่า เราเสมอกัน หรือเราด้อยกว่า’ และกำหนดหมายด้วยอำนาจ ทิฐิวินัย คือ ยึดมั่นว่าผมเป็นชีวะ โดยนัยว่า ชีวะก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น^{๑๕๖}

กำหนดหมายในปฐวี หมายถึงกำหนดหมายด้วยอำนาจทิฐิวินัยว่า มีเราอยู่ในดิน หรือเรามีปฐวีโพธิ์ในดิน มีผู้อื่นอยู่ในดิน หรือผู้อื่นมีปฐวีโพธิ์ในดิน ตามนัยที่ว่า พิจารณาเห็นอัตตาในรูปเป็นต้น^{๑๕๗}

กำหนดหมายนอกปฐวีหมายถึงกำหนดหมายด้วยอำนาจทิฐิวินัยว่า ตนหรือคนอื่นพร้อม ทั้งสรรพสิ่งล้วนแต่เกิดจากดินแต่มีใช้ดินตามลัทธิพรหมณ์ทวาท (ลัทธิที่เชื่อว่าโลกเกิดจากพรหม) ลัทธิอนุภวาท (ลัทธิที่เชื่อว่าโลกประกอบด้วยอณู) หรือลัทธิอิสสรวาท (ลัทธิที่เชื่อว่าพระอิศวรเป็นผู้สร้างโลก) แล้วเกิดตัณหา มานะในตน และบุคคลอื่นตลอดถึงสรรพสิ่งนั้น^{๑๕๘} ยินดีปฐวี หมายถึงเพติดเพลิน ยินดีติดใจปฐวีด้วยอำนาจตัณหาและทิฐิวินัย ความยินดีปฐวีวินัยนั้นเอง ชื่อว่ายินดี ทุกข์ สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า ผู้ใดยินดีปฐวีธาตฺ ผู้นั้นยินดีทุกข์ ผู้ใดยินดีทุกข์ ผู้นั้นไม่พ้นไปจากทุกข์^{๑๕๙}

^{๑๕๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๐/๓๘.

^{๑๕๔}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๖/๒๐๐.

^{๑๕๕}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๖/๒๐๐.

^{๑๕๖}ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๘-๓๐.

^{๑๕๗}ช.ป. (ไทย) ๓๑/๑๓๖/๒๑๐.

^{๑๕๘}ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๐, ม.ม.ฎีกา (ไทย) ๑/๒/๙๒-๙๓.

^{๑๕๙}ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๑.

๒.๙ อุปการะของการประพติพรหมจรรย์

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนออุปการะของการประพติพรหมจรรย์กล่าวคือ การที่พระตถาคตเจ้าอุบัติขึ้นมาในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิ์ผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้ที่มีพระภาคตถาคตรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลกมารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น^{๑๖๐} มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์^{๑๖๑} พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน^{๑๖๒} กุลบุตรได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธรองค์มีศรัทธาแล้วออกบวชในพระพุทธรศาสนาด้วยเห็นว่า การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอดีต เป็นทางแห่งธูลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่งเมื่อบวชแล้วปฏิบัติตามคำสั่งสอนสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้ดังมีข้อความที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค สามัญญผลสูตร นตอนว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะที่ประณีตกว่าที่ผ่านมา ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรว่า

คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน (คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่งได้สดับธรรมนั้นแล้วเกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาย่อมตระหนักว่า ‘การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอดีต^{๑๖๓} เป็นทางแห่งธูลี^{๑๖๔} การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง^{๑๖๕} การที่ผู้ครองเรือนจะประพติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนสังข์ชัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต’

ผลแห่งความเป็นสมณะที่ประณีตกว่าที่ผ่านมาไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต’ ต่อมา เขาละทิ้งกองโภคสมบัติ

^{๑๖๐} ธรรมมีความงามในเบื้องต้นหมายถึงศีล ธรรมมีความงามในท่ามกลางหมายถึงอริยมรรค และธรรมมีความงามในที่สุดหมายถึงพระนิพพาน ที.สี.อ. ๑๙๐/๑๕๙.

^{๑๖๑} คำว่า พรหมจรรย์หมายถึงความประพติประเสริฐ มีนัย ๑๐ ประการ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การชวนชวยช่วยเหลือ) ปัญจสิละ (ศีลห้า) อัปมัญญา (การประพติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุนวิริติ (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) สทวารสันโดช (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) วิริยะ (ความเพียร) อุโปสถังคะ (องค์อุโปสถ) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และศาสนา (พระพุทธศาสนา) ในที่นี้หมายถึง ศาสนา ที. สี.อ. ๑๙๐/๑๖๐-๑๖๒.

^{๑๖๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๐/๖๔.

^{๑๖๓} การอยู่ครองเรือนชื่อว่าเป็นเรื่องอดีต เพราะไม่มีเวลาว่างเพื่อจะทำกุศลกรรม แม้เรือนจะมีเนื้อที่กว้างขวางถึง ๖๐ ไร่ มีบริเวณภายในบ้านตั้ง ๑๐๐ โยชน์ มีคนอยู่อาศัยเพียง ๒ คนคือสามีภรรยา ก็ยังถือว่าอดีต เพราะมีความห่วงกังวลกันและกัน ที.สี.อ. (ไทย) ๑๙๑/๑๖๓.

^{๑๖๔} ชื่อว่าเป็นทางแห่งธูลี เพราะเป็นที่เกิดและเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอันทำจิตให้เศร้าหมอง เช่นราคะ เป็นต้นที.สี.อ. (ไทย) ๑๙๑/๑๖๓.

^{๑๖๕} นักรบวชแม้จะอยู่ในเรือนยอด ปราสาทแก้วและเทพวิมาน ซึ่งมีประตูหน้าต่างปิดมิดชิด ก็ยังถือว่าปลอดโปร่งเพราะนักรบวชไม่มีความยึดติดในสิ่งใด ๆ เลย ที.สี.อ. (ไทย) ๑๙๑/๑๖๓.

น้อยใหญ่และเครือญาติน้อยใหญ่ โคนผมและหวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวดออกจากเรือนไปบวช
เป็นบรรพชิต^{๑๖๖}

จากข้อความที่นำเสนอมาแล้วในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า การออกผนวชประพฤติพรหมจรรย์
ของพระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมเป็นอุปการะแก่อนุชนรุ่นหลังได้ออกบวชตามเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ใน
พระพุทธศาสนาและได้ช่วยเผยแผ่พระศาสนาได้อย่างกว้างขวาง จากที่นำเสนอมาเพียงกรณีเดียว
เท่านั้น โดยความเป็นจริงกุลบุตรที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วออกบวชตามพระพุทธองค์มีจำนวนมาก

นอกจากกุลบุตรที่ยังไม่บวชเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบวชตามยังมีนักบวชภายนอก
ศาสนาคือที่ผู้เคยเป็นอัญญเดียริถีย์ ที่มีความตระหนักรู้ว่า การประพฤติพรหมจรรย์ของพระสมณะโคดม
เป็นสิ่งไม่ไร้ผล และได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ว่า

สุภัตถะ ในธรรมวินัยที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๑ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๒ ย่อม
ไม่มีสมณะที่ ๓ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๔^{๑๖๗} ในธรรมวินัยที่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมมีสมณะที่ ๑
ย่อมมีสมณะที่ ๒ ย่อมมีสมณะที่ ๓ ย่อมมีสมณะที่ ๔ สุภัตถะ ในธรรมวินัยนี้มีอริยมรรคมีองค์
๘ สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๓ มี
อยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ลัทธิอื่นว่างจากสมณะ
ทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง สุภัตถะ ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์
ทั้งหลาย

สุภัตถะ เราบวชขณะอายุ ๒๙ ปี

แสวงหาว่าอะไร คือกุศล

เราบวชมาได้ ๕๐ ปีกว่า

ยังไม่มีแม้สมณะที่ ๑ ภายนอกธรรมวินัยนี้ ผู้อาจแสดงธรรมเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้
ไม่มีสมณะที่ ๒ ไม่มีสมณะที่ ๓ ไม่มีสมณะที่ ๔ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง สุภัตถะ ถ้า
ภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย”^{๑๖๘}

จากนั้นสุภัตถะปริพาชกได้ชื่นชมโดยประการต่างๆว่า

พระภาชิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรม
แจ่มแจ้งโดยประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้
หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้
มีพระภาคพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ และข้าพระองค์พึงได้การบรรพชา พึงได้
การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค”

เมื่อสุภัตถะได้บรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกไปอยู่ผู้เดียวไม่ประมาทมีความ
เพียร อุทิศกายและใจอยู่^{๑๖๙} ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่ง

^{๑๖๖}ที.สี. (ไทย) ๙/ ๑๙๑/๖๔.

^{๑๖๗}สมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ และสมณะที่ ๔ ในที่นี้ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระ
อนาคามี และพระอรหันต์ ตามลำดับ ที.ม.อ. (ไทย) ๒๑๔/๑๙๖.

^{๑๖๘}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

พรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันรู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^{๑๗๐} ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ จึงเป็นอันว่าท่านสุภัททะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลายท่านได้เป็นสักขีสาวก^{๑๗๑} องค์สุดท้ายของพระผู้มีพระภาค^{๑๗๒}

จะเห็นได้ว่าการประพฤติพรหมจรรย์ของพระพุทธองค์เป็นอุปการะแก้มหาชนเป็นอันมากทั้งกุลบุตรในพระพุทธศาสนาและนักบวชนอกศาสนาเข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสในพระองค์

๒.๑๐ เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา

ในประเด็นของเป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ประกาศไว้ชัดเจนว่า เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ ดังที่ พระผู้มีพระภาคปรทานการอุปสมบทแก่ พระวิปยะและท่านพระภัททิยะด้วยพระดำรัสว่า เธอทั้ง ๒ จงมาเป็นภิกษุเถิด” แล้วตรัสต่อไปอีกว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอทั้ง ๒ จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๗๓}

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงประกาศวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาทั้งในเชิงปฏิเสธและยืนยันในมหาสาโรปมสูตรมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกัว่า

๑. การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนานี้มีไว้เพื่อ
 - มีลาภสักการะ
 - ความสรรเสริญเป็นอานิสงส์(ผลที่มุ่งหมาย)
 - มีความสมบูรณ์แห่งศีลเป็นอานิสงส์
 - มีความสมบูรณ์แห่งสมาธิเป็นอานิสงส์
 - มีญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์
๒. แต่พรหมจรรย์นี้มีเพื่อ

^{๑๖๙}อุทิศกายและใจอยู่ในที่นี้หมายถึงมุ่งที่จะบรรลุอรหัตตผล โดยไม่ห่วงอาลัยต่อร่างกายและชีวิตของตน ที.ม.อ. (ไทย) ๒๐๔/๑๙๐, สารตถ.ฎีกา (ไทย) ๓/๒๔๓/๓๕๓.

^{๑๗๐}อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว หมายถึงอยู่จบธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกับครุบำรุง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมคือ อริยมรรคบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ ๑๐ ประการบ้าง ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๘/๔๗.

^{๑๗๑}สักขีสาวก แปลว่า พระสาวกที่ทันเห็นองค์พระพุทธเจ้ามี ๓ พวก คือ (๑) ผู้บรรพชาอุปสมบทเรียนกัมมัฏฐาน บรรลุอรหัตตผลเมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ (๒) ผู้ได้บรรพชาอุปสมบทเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ต่อมาได้เรียนกัมมัฏฐานและบรรลุอรหัตตผล (๓) ผู้ได้เรียนกัมมัฏฐาน เมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ พระสุภัททะจัดอยู่ในพวกที่ ๑ ที.ม.อ. (ไทย) ๒๐๕/๑๙๘, ที.ส. (ไทย) ๙/๔๐๕/๑๗๔, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๒๒/๑๙๕-๑๙๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๖/๒๘๑.

^{๑๗๒}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๕/๑๖๔.

^{๑๗๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๙/๒๖.

เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นเป้าหมาย เป็นแก่น เป็นที่สุด^{๑๗๔}

ในมหาโควินทสูตรพระผู้มีพระภาคตรัสตอบแก่ปัญจสิขะในเรื่องของเป้าหมายในการประพฤติพรหมจรรย์ว่า ไม่ใช่เพื่อเกิดในพรหมโลกเท่านั้นแต่การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาของพระองค์เป็นไปเพื่อเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว...เพื่อเจโตวิมุตติว่าพรหมจรรย์ของเรานี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานคือ คือ อริยมรรคมืองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

เหล่าสาวกของเราผู้รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เหล่าสาวกผู้ไม่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด บางพวกเป็นโอปปาติกะเพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป บริณิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก บางพวกเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ บางพวกเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า การบวชของกุลบุตรเหล่านี้ทั้งหมด จึงไม่เป็นโมฆะ ไม่เป็นหมันมีผลมีกำไร^{๑๗๕}

ในประเด็นเป้าหมายแห่งการประพฤติของภิกษุในพระพุทธศาสนานี้พึงเห็นได้จากกรณีตัวอย่างที่ ๒ คือพระสารีบุตรได้สนทนาและถามพระปุลณมนตานีบุตรถึงเป้าหมายแห่งพรหมจรรย์ตามลำดับวิสุทธิ ๗ ว่า

พระสารีบุตรถามว่าท่านผู้มีอายุ ท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคของเราหรือพระปุลณมนตานีบุตรตอบว่า “ขอรับ ท่านผู้มีอายุ”

พระสารีบุตรถามว่าท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อสลวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล) หรือ...ข้อนี้ หามิได้

เพื่อจิตตวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งจิต) หรือ... ข้อนี้ หามิได้

เพื่อทิฏฐิวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิฏฐิ) หรือ...ข้อนี้ หามิได้

เพื่อกัณขาวิตรณวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งกัณขาคือเครื่องข่มพันความสงสัย) หรือ...ข้อนี้ หามิได้

^{๑๗๔}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๑/๓๔๘.

^{๑๗๕}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๙-๓๓๐/๒๕๗-๒๕๘.

เพื่อมັคคัมคัคญานทสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง)
หรือ...ข้อนี้ห้ามมิได้

เพื่อปฏิบัติทาญาณทสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน) หรือ ...ข้อนี้ ห้ามมิได้
เพื่อญาณทสสนวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งญาณทสสนะ) หรือ... ข้อนี้ ห้ามมิได้^{๑๗๖}

พระปุลณมันตานีบุตรตอบว่าท่านผู้มีอายุ ผมประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อ
อนุปาทาปรินิพพาน ^{๑๗๗}

จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์ตามวิสุทธิ ๗ ของพระปุลณ-มันตานี
บุตร คืออนุปาทาปรินิพพาน หมายถึงปรินิพพานที่หาปัจจัยปรุงแต่งมิได้ ได้แก่สภาวะ เป็นที่สุด เป็น
เงื่อนปลาย เป็นที่จบการประพฤติพรหมจรรย์ของท่านผู้ถืออปัจจัยปรินิพพาน

๒.๑๑ พรหมจรรย์ชื่อว่าเป็นมงคล

ในประเด็นของพรหมจรรย์ ชื่อว่าเป็นมงคลผู้วิจยจะได้นำเสนอการประพฤติพรหมจรรย์
คือเมถุนวิริตติจนทำให้บรรลुพระอรหัตตังคณิของพระมหากัสปะหรือปิปผลิมาณพกับนางภัททกาปิ
ลานีกกล่าวคือแม่คนทั้ง ๒ จะอยู่ร่วมกันไม่เคยล่วงเกินด้วยกามราคะ แต่ก็สามารถประพฤติเมถุนวิริตติ
ได้ดังมีเรื่องปรากฏในอรรถกถามงคลที่ปนีวว่า

ปิปผลิมาณพ อายุ ๒๐ ปี มีบุญมาก มารดาบิดาประสงค์จะให้แต่งงาน จึงส่งพรหมณ์ ๘
คนไปให้เสาะหาหญิงที่ถึงพร้อมด้วยลักษณะ พรหมณ์เหล่านั้น ได้ถือเอาเครื่องบรรณาการ
ไปสู่สาคลนคร ในนครนั้น หญิงชื่อนางภัททกาปิลานี ได้เป็นธิดาของพรหมณ์โกสิยโคตร มีอายุ
๑๖ ปี ทรงรูปอันอุดม มีบุญมาก พรหมณ์เหล่านั้น ไปในนครนั้นแล้ว บอกความเป็นไป
ทั้งหมดแก่มารดาบิดาของนาง ให้บรรณาการแล้ว ส่งข่าวสาสน์ไปแก่กปิลพรหมณ์ว่า “ได้นาง
ทาริกาแล้ว” แต่ชนทั้ง ๒ คนนั้น ไม่ปรารถนาจะแต่งงานกัน แต่ก็ไม่สามารถขัดความประสงค์
ของมารดาและบิดาทั้ง ๒ ฝ่ายไม่ได้ จึงจำยอมต้องแต่งงาน แต่เมื่อแต่งก็ไม่เคยล่วงเกินกัน...
กล่าวคือแม่เมื่อขึ้นสู่ที่นอน ก็ไม่ขึ้นข้างเดียวกัน มาณพขึ้นสู่ที่นอนทางข้างขวาฝ่ายนางภัททา
ขึ้นสู่ที่นอนทางข้างซ้าย วางพวงดอกไม้ ๒ พวงไว้กลางที่นอน เพราะกลัวจะถูกต้องร่างกายกัน
และกัน ไม่หลับตลอดคืนทั้ง ๓ ยาม ส่วนกลางวันก็ไม่มีการกระซิกซี้ (ต่อกัน) ชนทั้ง ๒
นั้น ไม่เกี่ยวข้องกับโลกามิสอยู่ครองเรือน เมื่อมารดาและบิดาตายแล้ว มีฉันทะเสมอกันว่าจะ
บวช จึงให้นำผ้ากาสาเยะ และบาตรดินจากร้านตลาด ผลัดกันปลงผมเสร็จแล้ว บวชด้วยตั้งใจ
ว่า “พระอรหันต์เหล่าใดมีในโลก บรรพชาของเราทั้ง ๒ อุทิศพระอรหันต์เหล่านั้น” จึงสวม
บาตรในถลก คล้องบ่า ลงจากปราสาทหลีกไปแล้วแยกกันที่ทาง ๒ แพร่ง

ในการที่ชนทั้ง ๒ นั้นแยกทางกัน แผ่นดินใหญ่นี้ได้สะท้อนเลื่อนลั่นอยู่ เสียงเหมือนฟ้าผ่า
เป็นไปในอากาศ ภูเขาจักรวาลบันลือลั่น พระศาสดา ประทับนั่งในพระคันธกุฎี ในพระเวฬุวัน
ทรงสดับเสียงแผ่นดินสะท้อน ทรงคำนึงอยู่ ก็ทรงทราบเหตุนี้ พระองค์เดียวเท่านั้น ทรงถือ

^{๑๗๖}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๗/๒๗๗-๒๘๐.

^{๑๗๗}อนุปาทาปรินิพพาน หมายถึงปรินิพพานที่หาปัจจัยปรุงแต่งมิได้ แต่ในที่นี้ พระเถระหมายเอา
สภาวะ เป็นที่สุด เป็นเงื่อนปลาย เป็นที่จบการประพฤติพรหมจรรย์ของท่านผู้ถืออปัจจัยปรินิพพาน ม.ม.อ. (ไทย)
๒/๒๕๘/๖๓-๖๔.

บาตรและจีวร ทำการต้อนรับสิ้นระยะทางประมาณ ๓ คาจุด ประทับนั่งที่โคนไทรชื่อพหูตต
กะ ในระหว่างเมืองราชคฤห์และเมืองนาลันทา แม้ปีปผลิ เดินไปทางหนึ่ง เห็นพระศาสดา
ประทับนั่งที่โคนไทรนั้น ถวายบังคมโดยเคารพ นั่งแล้วเป็นผู้อันพระศาสดาทรงโอวาทด้วย
โอวาท ๓ อุปสมบทแล้วเป็นปฤชณอยู่ ๗ วัน บรรลุพระอรหัตในวันที่ ๘ แม้นางภัททาไปสู่สำนัก
ของนางภิกษุณี บรรลุพระอรหัตในภายหลัง ชนทั้ง ๒ เหล่านี้ประพฤติพรหมจรรย์คือเมถุนวิริติ
บรรลุพระอรหัต เพราะเหตุนั้น เมถุนวิริตินั้น แห่งชนทั้ง ๒ นั้น จึงชื่อว่า เป็นมงคล^{๑๗๘}

จากการนำเสนอกรณีศึกษาของปีปผลิมาณพหรือพระมหากัสปะกับนางภัททาปิ-ลาณี ที่
ประพฤติพรหมจรรย์คือเมถุนวิริติจนทำให้บรรลุพระอรหัต ทั้งที่คนทั้ง ๒ จะอยู่ร่วมกันแต่ก็ไม่เคย
ล่วงเกินกันด้วยกามราคะ แต่ก็สามารถประพฤติพรหมจรรย์คือเมถุนวิริติได้

๒.๑๒ สรุป

จากการศึกษาการประพฤติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า ใน
ความหมายของพรหมจรรย์มักถูกรู้จักในความหมายแคบๆ เพียงแค่การครองเพศบรรพชิตและการงด
เว้นจากเมถุนธรรมอันเป็นความหมายในหนึ่งเท่านั้น ความจริงพระพุทธเจ้าทรงหมายถึงระบบการ
ครองชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งหมด หรือหมายถึงตัวพระพุทธศาสนาทั้งหมด และหมายถึง
ความประพฤติประเสริฐ มีนัย ๑๐ ประการดังนี้ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การชวนชวน
ช่วยเหลือ) ปัญจสีละ (ศีล ๕) อัปปมัญญา (การประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุนวิริติ
(การงดเว้นจากการเสพเมถุน) สหารสันโดษ (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) วิริยะ (ความเพียร)
อุโปสถังคะ (องค์อุโปสถ) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และศาสนา (พระพุทธศาสนา)

การประพฤติพรหมจรรย์นั้นมิกำเนิดจากลัทธิพรหมจรรย์ของพราหมณ์เป็นเริ่มแรก ซึ่งมี
มานานก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้น โดยสืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องพระพรหมว่าเป็นเทพเจ้า
สูงสุด เป็นบรมอิตตาหรือปรมาตมัน และการที่จะเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมจรรย์ได้
นั้นต้องดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การครองชีวิตเว้นเมถุนและ
ประพฤติปฏิบัติตนเคร่งครัดต่างๆ ที่จะควบคุมตนให้มุ่งมั่นในการศึกษาได้เต็มที่โดยเฉพาะในการเรียน
พระเวท โดยนัยหมายถึงการศึกษาพระเวทและหมายถึงช่วงเวลาหรือขั้นตอนของชีวิตที่พึงอุทิศเพื่อ
การศึกษาอย่างนั้น

จุดประสงค์การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาการประพฤติพรหมจรรย์ใน
พระพุทธศาสนามีจุดประสงค์เพื่อรักษาพระธรรมวินัย ของพระภิกษุ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่ง
ของพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลใดที่รักษาพระธรรมวินัย ย่อมได้ชื่อว่ารักษาพระพุทธศาสนา
เป้าหมายและผลของพรหมจรรย์ในทางพระพุทธศาสนา คือความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้น
โมหะ เป็นเป้าหมายของพรหมจรรย์”

การประพฤติพรหมจรรย์จะบริบูรณ์ได้ นอกจากจะเว้นจากเมถุนวิริติ คือการเสพเมถุน
โดยตรงแล้วต้องเว้นจากเมถุนสังโยคอย่างเด็ดขาด เพราะว่ามีเมถุนสังโยคทั้ง ๗ เป็นเครื่องเศร้าหมอง
แก่พรหมจรรย์ และเป็นความต่างพร้อยด้วยสาเหตุที่ทำให้พรหมจรรย์บริบูรณ์หรือไม่บริบูรณ์นั้นต้อง

^{๑๗๘} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตถปิณี แปล, เล่ม ๒, หน้า ๓๙๒-๓๙๓.

พร้อมด้วยองค์ประกอบกล่าวคือทั้ง ศาสดาและเหล่าสาวกสาวิกาทันทีกลายเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลม
ทรงธรรมทรงวินัย

การอยู่ประพาศพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่ว่าจะประพาศพรหมจรรย์ได้ทุกสมัย
ทุกเวลาที่ไหนก็ได้ กล่าวคือการสมควรที่จะอยู่ประพาศพรหมจรรย์อย่างสมบูรณ์นั้น ต้องประกอบเหตุ
ดังนี้คือเมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำ
ความสงบมาให้เป็นไปเพื่อปรินิพพานให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว บุคคลต้องเกิดใน
มีชัณมิชนบทและเป็นผู้มีปัญญา ไม่โง่งเงลา ไม่เป็นคนเขลา สามารถรู้เนื้อความแห่งสุภาชิตและ
ทุพภาชิตได้จึงถือว่าเป็นกาลที่เหมาะสมจะอยู่ประพาศพรหมจรรย์อย่างแท้จริง

การจัดระดับพรหมจรรย์ มี ๓ ประการคือ ระดับต้นได้แก่ ทาน การให้ การสละทรัพย์
ให้แก่คนอื่น ไวยาวัจจะ การชวนช่วยช่วยเหลือ และทำประโยชน์ ปัญจศีล รักษาศีล ๕ ระดับกลาง
ได้แก่ อัปมัญญา การประพาศพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต คือการเมตตาแก่สัตว์ทั่วไป สหการ
สันโดษ มีความยินดี พอใจเฉพาะคู่ครองของตน เมถุนวิริติ การงดเว้นจากการเสพเมถุน

ระดับสูงได้แก่วิริยะ ทำความเพียร อุโปสถังคะ รักษาศีลอุโบสถ อริยมรรค บำเพ็ญ
อริยมรรค มี องค์ ๘ ทางอันประเสริฐ (ไตรสิกขา)

พรหมจรรย์คือศาสนา ซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมทุกข้อในพระพุทธศาสนา ไม่น่าจะจัดอยู่ใน
ชั้นใดชั้นหนึ่ง เพราะเป็นพรหมจรรย์รวบยอด ท่านหมายถึงความสำเร็จในสิกขา ๓

ข้อควรระวังในการประพาศพรหมจรรย์ภิกษุที่บวชออกจากเรือนเป็นผู้ไม่มีเรือนคือ
อนาคาริกะแปลว่า คนไม่มีเรือน คนไม่มีบ้าน เพราะว่าได้ออกจากบ้านเรือนมาแล้ว ประพาศ
พรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาแล้วต้อง มีเป้าหมายคือการทำที่สุดแห่งทุกข์มิใช่ประพาศพรหมจรรย์
เพื่อหวังความเป็นเทพอย่างใดอย่างหนึ่งเพราะว่าการน้อมใจเพื่อปรารถนาความเป็นเทพนิกายหมู่ใด
หมู่หนึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นกิเลสเครื่องผูกใจถ้าตัดไม่ขาดก็จะมีไม่ถึงความเจริญงอกงามใน
พระธรรมวินัย

อุปการะของการประพาศพรหมจรรย์กล่าวคือการที่พระตถาคตเจ้าอุบัติขึ้นมาในโลกนี้
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความ
งามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ
และพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วนกุลบุตรได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์มีศรัทธาแล้ว
ออกบวชในพระพุทธศาสนาด้วยเห็นว่า การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอดีต เป็นทางแห่งธุลี การบวช
เป็นทางปลอดโปร่งเมื่อบวชแล้วปฏิบัติตามคำสั่งสอนสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้ การประพาศ
พรหมจรรย์ของพระพุทธองค์จึงเป็นอุปการะแก่มหาชนเป็นอันมากทั้งกุลบุตรในพระพุทธศาสนาและ
นิกบวชนอกศาสนาเข้ามาบวชประพาศพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสในพระองค์

เป้าหมายแห่งการประพาศพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้
ประกาศไว้ชัดเจนว่า เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ ดังที่พระผู้มีพระภาคประธานการอุปสมบทแก่ พระสาวก
ทั้งหลายว่า จงมาเป็นภิกษุเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพาศพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่ง
ทุกข์โดยชอบเถิด

บทที่ ๓

ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย

๓.๑ แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม

๓.๑.๑ ความหมายของจริยธรรม

คำว่า “จริยธรรม” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎ ศีลธรรม)^๑

นอกจากนี้ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” (Ethics) ไว้ อย่างหลากหลาย เช่น เป็นคุณธรรมที่แสดงออกในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้องสมควรและเหมาะสม เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและพึงประสงค์ของสังคม^๒ หรือเป็นความประพฤติและการแสดงออกที่ดีงาม เอื้อเพื่อเพื่อน มีน้ำใจ และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์^๓ หรือหมายถึงความประพฤติ การกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งที่ควรเว้น กระทำสิ่งที่ควรกระทำ ด้วยความฉลาด รอบคอบ รู้เหตุ รู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล^๔ หรือเป็นหลักความประพฤติ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ^๕ หรือเป็นธรรมที่ควรปฏิบัติหรือ^๖ เป็นพฤติกรรมที่ได้ปฏิบัติในทางที่ดีงามทั้งกาย วาจา มีขอบเขตถึงพฤติกรรมทางสังคม โดยเป็นลักษณะที่สังคมต้องการ ที่มีอยู่ในสมาชิกของสังคม^๗ หรือมีความหมายได้ ๒ แนวทาง กล่าวคือ

๑. จริยธรรมเป็นคุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวบุคคล ที่ทำให้บุคคลเลือกกระทำในสิ่งที่ดี ละเว้นชั่ว

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๑.

^๒ สุรพันธ์ ฉันทแดนสุวรรณ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : จุดทอง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๒.

^๓ มาลี จุฑา, จิตวิทยาการเรียนการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: อักษรวิพัฒน์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖๓.

^๔ วศิณ อินทสระ, แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา, เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒๖

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

^๖ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ อินทปญโญ), พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

^๗ รุจิร ภูสาระ, แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการหลักสูตรใหม่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ๖, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

๒. จริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ กติกาที่เป็นปัจจัยภายนอกตัวบุคคลที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคล เป็นหลักจริยธรรมที่ถูกกำหนดหรือเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น จรรยาบรรณในวิชาชีพ^{๘๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต,) ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมว่า

ถ้าแยก พุทธธรรมออกเป็น ๒ ส่วน คือ สังฆธรรมส่วนหนึ่ง กับ จริยธรรมส่วนหนึ่ง แล้วกำหนด ความหมายขึ้นใช้ในที่นี้โดยเฉพาะ โดยกำหนดให้สังฆธรรมเป็นส่วนแสดงสภาวะหรือรูปลักษณะ ตัวจริง และให้จริยธรรมเป็นฝ่ายข้อประพฤติปฏิบัติทั้งหมด ก็จะทำให้เห็นว่า สังฆธรรมในพระพุทธานุศาสน์ ย่อมหมายถึงคำสอนที่เกี่ยวกับสภาวะของสิ่งทั้งหลายหรือธรรมชาติและความเป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาตินั่นเอง ส่วนจริยธรรมก็หมายถึงการถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย หรือการรู้กฎธรรมชาติแล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์^{๘๕}

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า

จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี หรือเพื่อให้เกิดคุณธรรม กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติได้รับการประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ดี สามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้บรรลุที่หวังไว้ได้ขณะเดียวกัน ก็ไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่บุคคลหรือสุจริตชนทั้งหลาย การปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมให้ผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ สังคม สิ่งแวดล้อม ผู้ปฏิบัติ จริยธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนดี หากบุคคลในสังคมทุกคนปฏิบัติตามหลักจริยธรรม สังคมสิ่งแวดล้อม จะไม่ถูกเบียดเบียน และถูกรบกวนจนเกิดสภาพเสียดุลยภาพทางสังคมและระบบนิเวศวิทยา^{๘๖}

ดวงเดือน พันธมนาวิน ได้ให้ความหมายว่า

จริยธรรม คือ ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆ โดยลักษณะพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุนและผู้กระทำส่วนมากไม่เกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ ในสมาชิกในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษ หรือพยายามกำจัดและผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้น ผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากกว่าประเภทหลังน้อย ^{๘๗}

^{๘๔} นีออน พิณประดิษฐ์, จริยธรรม : ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนา, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

^{๘๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐.

^{๘๖} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕.

^{๘๗} ดวงเดือน พันธมนาวิน, ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม, การวิจัยและพัฒนาบุคลากร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๓.

รุจิร ภู่อสาระ ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ได้ปฏิบัติในทางที่ตรงตาม ทั้งกาย วาจาและใจ มีขอบเขตถึงพฤติกรรมทางสังคม โดยเป็นลักษณะที่สังคมต้องการที่มีอยู่ใน สมาชิกของสังคม^{๑๒}

บงกช มงคลชัย ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะของพฤติกรรมที่สังคม ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ตรงตาม น่านิยมชมชอบ และต้องการปลูกฝังให้มีอยู่ในตัวบุคคล ทั้งนี้ เพื่อให้คนใน สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๑๓}

สรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นคุณความดีงาม สภาพที่ประพฤติกกรรมทางธรรมจะต้องประพฤติ อยู่ในที่ดีทั้งกาย วาจา และจิตใจทั้งดงามเท่านั้น ส่วนที่เป็นประพฤติกกรรมทางชั่วไม่เรียกว่าเป็นการ ประพฤติที่ถูกต้องอันได้แก่ ศีลธรรม กฎเกณฑ์ความถูกต้อง หรือหลักธรรมศีลธรรม และทำเนียบ ประเพณี หรือศาสนาต่างๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรม และจริยศาสตร์ได้ที่สำคัญที่สุดคือวัฒนธรรม ศาสนาที่ให้ประโยชน์เป็นมนุษย์ที่ดีประเสริฐ

พนัส หันนาคินทร กล่าวว่า “จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อ ตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเกษมสุขขึ้นในสังคมและ สมาชิกในสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนี้ได้ผู้ปฏิบัติต้องรู้จักว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ดังนี้ การปฏิบัติตามหลัก จริยธรรมจึงต้องประกอบกันทั้งความรู้สึทางใจ และการปฏิบัติทางกาย อันสอดคล้องกับความรู้สึทางจิต”^{๑๔}

ม.ร.ว คีฤทธิ ปราโมช กล่าวว่า จริยธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ควรประพฤติ ในการ ปลูกฝังจริยธรรม ควรจะคำนึงว่าสิ่งที่ควรประพฤตินั้นควรปฏิบัติในกรณีใดใน สถานการณ์ใด ใน โอกาสหรือเวลาใด เพื่อให้หลักจริยธรรมที่จะปลูกฝังนั้นสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมให้ บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมที่กำลังพัฒนา ไม่ขัดต่อการพัฒนา และ ส่งเสริมให้การพัฒนานั้นเป็นไป ด้วยดียิ่งขึ้น^{๑๕}

มานอช ต้นชวนิชย์ ได้พิจารณาความหมายของจริยธรรมไปถึงต้นรากของคำ คือ จริยธรรมเป็นคำสมาสระหว่างคำ ๒ คำ คือ

๑. จริย หรือ จรรยา หมายถึง ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ
๒. ธรรม หมายถึง คุณธรรม ความดี ความชอบ ความถูกต้อง

^{๑๒} รุจิร ภู่อสาระ, แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการหลักสูตรใหม่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะ นิสัย ๖, หน้า ๑๑ - ๑๓.

^{๑๓} บงกช มงคลชัย, “การพัฒนาบทบาทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมของเด็ก นักเรียน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

^{๑๔} พนัส หันนาคินทร, การสอนค่านิยมและจริยศึกษา, (โครงการตำรามหาวิทยาลัย ศรีนครินทร วิโรฒ, พิษณุโลก, ๒๕๒๓), หน้า ๔๘.

^{๑๕} คีฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว., หลักจริยธรรมที่ควรคำนึงถึงในการให้คำปรึกษา, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๑), หน้า ๓.

เมื่อนำเอา ๒ คำรวมกันก็มีความหมายว่าความประพฤติน่าพึงปรารถนา ของผู้ที่ได้พบเห็น ^{๑๖}

กล่าวโดยสรุป จริยธรรม หมายถึง หลักการประพฤติปฏิบัติ หรือแนวทางการกระทำที่แสดงออกในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวม เพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งสามารถได้เป็น ๒ แนวทาง คือ ๑. จริยธรรมที่เป็นคุณลักษณะของบุคคลในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี ละเว้นสิ่งที่ชั่ว และ ๒. เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ บรรทัดฐานของสังคมที่ควบคุมกำกับความประพฤติของบุคคลที่ให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ

จริยธรรมยังหมายถึงหลักความประพฤติที่อบรมกิริยา และปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม หรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นถึงความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะของจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ทำให้บุคคลมุ่งกระทำความดีละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดีความถูกต้องความควรในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรม และ มโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยสำนึกที่จะใช้สิทธิ และหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์และได้เสนอพื้นฐานการจัดการศึกษาด้านจริยธรรมที่สำคัญไว้ ๓ ประการคือ

๑. หลักจริยธรรม ประกอบด้วย

๑) อัตวินิจ เป็นการวิเคราะห์ที่ได้จากตนเองมองเห็นมาตรการและวิธีการที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกต้อง การกล่อมเกลา ชัดเกลา พื้นฐานของจิตใจให้มั่นคงในคุณธรรมเป็นคนดีมีประโยชน์ต่อสังคมหรือ ความมีหิริโอตตัปปะ

๒) การแลกเปลี่ยน คือ รู้จักการให้ ถ้าตนเองรู้จักการให้แลกเปลี่ยนกัน ไม่เอาเปรียบกัน เติมสิ่งที่ขาดตกบกพร่องให้สมบูรณ์ ความขาดแคลนยากไร้ก็จะลดน้อยลงการแลกเปลี่ยนกันจะทำให้มีสภาพที่สมบูรณ์

๓) สัมพันธภาพ คือความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันโดยทางเครือญาติ การติดต่อกันคุ้นเคยกันหรือโดยกิจกรรมทางสังคม ทำให้แนวความคิดขยายขอบเขตกว้างออกจากตนเองเพื่อแผ่ไปยังผู้อื่น

๔) ระบบสังคม คือค่านิยมที่วิเคราะห์คุณค่าความถูกผิดชั่ว ดี จนเป็นหลักการ กฎเกณฑ์ กำหนดแนวศีลธรรมให้ยึดถือปฏิบัติ ถ้าถึงระดับเข้มข้นก็จะเป็นลัทธิศาสนา มีศาสดาเป็นผู้ชี้แนะแนวทางความประพฤติ ก่อตัวเป็นกลุ่มสังคมใหญ่ ได้แก่ ชาตธรรมอารยธรรมวัฒนธรรม เป็นต้น อันเป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของสังคม

๕) การบำเพ็ญประโยชน์และพันธสัญญาประชาคม เป็นการปฏิบัติตามระเบียบ ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชาติ มีความสัมพันธ์เป็นมิตรไมตรี ต่างแสดงความสามารถตามบทบาทของตน ใช้สิทธิและหน้าที่ให้เกิดความสงบสุขและความสามัคคี สามารถควบคุมการรุกรานล่วงล้ำอธิปไตยโดยมิชอบได้

^{๑๖} มาโนช ตันขวนิชย์, **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู**, (ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๔), หน้า ๔๑.

๖) สากลธรรม คือหลักมโนธรรมสากลที่ครอบคลุมหมดทั้งโลก เป็นข้อยืนยันคุณค่าความดีของทุกศาสนาว่าล้วนมุ่งวางแนวทางให้คน หรือศาสนิกชนของตนบำเพ็ญตนอยู่ในคุณงามความดีตามที่ได้สร้างสรรค์หลักธรรมไว้ มีการกลมกลืนจิตใจ ให้ศรัทธาแน่วแน่ในการบำเพ็ญตนให้มีสาระมุ่งถึงเป้าหมายของความเชื่อสูงสุดที่ยึดมั่น ซึ่งล้วนเป็นสัจธรรมหรือหนทางที่เที่ยงาม หลักจริยธรรมที่ขยายขอบเขตจากเล็กสุดคือเฉพาะตนไปจนถึงสากล

๓.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม

๑. ความสำคัญของจริยธรรม

จ้านงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมว่า บุคคลใดที่มีจริยธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน จะทำให้เป็นผู้ที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในหน้าที่การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเคารพเชื่อฟังจากบุคคลทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ไร้ภัยอันตรายใดๆ เพราะแวดล้อมด้วยความรัก ความนับถือจากบุคคลที่อยู่รอบข้าง และครอบครัวจะมีความอบอุ่นมั่นคง ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ฝืดเคือง^{๑๗}

ปราณี วิรุรวานิชย์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมว่า จริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างมาก ทั้งนี้เพราะจริยธรรมเป็นสิ่งที่จะช่วยทำให้คนประพฤติและปฏิบัติตนให้อยู่ในสิ่งที่ดีงาม จริยธรรมจะช่วยให้มนุษย์มีแนวทางในการดำเนินชีวิต มีหลักการครองตนที่ถูกต้องสมบูรณ์ และสามารถนำพามนุษย์ไปสู่จุดหมาย คือ ความดับทุกข์ หรือ ความหมดสิ้นปัญหา อยู่อย่าง เป็นอิสระไร้ทุกข์^{๑๘}

ปวย อังภากรณ์ ได้แสดงทัศนะถึงความสำคัญของจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้พอสรุปได้ดังนี้

๑) เพื่อที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรมเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ ทำชอบ ประพฤติชอบ

๒) ควรจะอบรมนักเรียน รวมทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยให้รู้จักใช้ความคิด รู้จักบำรุงสติปัญญาให้เฉียบแหลมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์แก่ตนและแก่ประชาชน

๓) ฝึกนักเรียนให้มีความรู้สำหรับใช้ประกอบอาชีพ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นและนอกจากนี้ ยังได้แสดงไว้เพิ่มเติมอีกว่า การศึกษาอบรมดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในสถานศึกษาเท่านั้น โดยเฉพาะในหัวข้อที่ ๑ ควรจะรับการอบรมจากที่บ้าน ข้อนี้สำคัญมากแม้จะเป็นเรื่องที่รู้ๆ กันอยู่ แต่ด้วยสมัยปัจจุบันพ่อ-แม่ ผู้ปกครอง มักโยนความรับผิดชอบไปให้ครูอาจารย์ และสถานศึกษา ดังนั้นสถานศึกษามีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับวิชาการและวิชาชีพ ตามข้อ ๒ และ ข้อ ๓ ผู้ใดได้รับการศึกษาในระดับต่ำก็จะได้ประโยชน์น้อย แต่ถ้าการศึกษาสูงขึ้นไปก็จะได้ประโยชน์เพิ่มพูนขึ้น แต่หากผู้ใดมีสันดานเลวและบกพร่องในข้อ ๑ คือ ปราศจากความซื่อสัตย์สุจริต และมี

^{๑๗} จ้านงค์ ทองประเสริฐ, หลักการครองตน, (กรุงเทพมหานคร : สนุกอ่าน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

^{๑๘} ปราณี วิรุรวานิชย์, จริยธรรมกับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : คุณมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

ศีลธรรม คุณประโยชน์ที่จะได้รับจาก ข้อ ๒ และ ข้อ ๓ ย่อมกลายเป็นโทษ และในบางกรณีย่อมกลายเป็นโทษมหันต์^{๑๙}

สรุปได้ว่า บุคคลใดที่มีจริยธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน จะทำให้เป็นผู้ที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในหน้าที่การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเคารพเชื่อฟังจากบุคคลทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ไร้ภัยอันตรายใดๆ เพราะแวดล้อมด้วยความรัก และมักเป็นบุคคลที่ได้รับความนับถือจากบุคคลที่อยู่รอบข้าง อันเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างทั้งคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีในบุคคลนั้นมากที่สุด

๒. หลักจริยธรรม

ในปี ๒๕๔๙ ศูนย์ส่งเสริมพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริการและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) สรุปว่า คุณธรรมเร่งด่วนที่ควรดำเนินการตามลำดับ^{๒๐} คือ

๑) ความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การยึดมั่นในความสัตย์จริงและในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความซื่อตรง และมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นโดยชอบ ไม่คดโกงแนวคิด การดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นไม่ว่าจะซื่อสัตย์ต่อตนเองหรือผู้อื่น ดังนั้น การที่เราจะมีความซื่อสัตย์สุจริตนั้น เราจะต้องปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตอย่างถูกต้อง และให้เห็นโทษของการไม่ซื่อสัตย์สุจริตว่าจะส่งผลต่อตนเองและสังคมอย่างไรบ้าง

๒) ความเอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ เมตตาความเอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ เมตตา คือ การอยู่ร่วมกันในสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใจไมตรีที่ดีต่อกัน แนวคิดการที่จะอยู่กันได้อย่างสันติสุข ความมีน้ำใจเป็นเรื่องที่ทุกคนทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย เพียงแต่แสดงความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ โดยการช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ ก็เป็นการแสดงน้ำใจได้ เช่น การพาเด็กหรือผู้สูงอายุข้ามถนน หรือการสละที่นั่งบนรถโดยสารให้หญิงมีครรภ์ เป็นต้น ก็นับว่าเป็นการแสดงน้ำใจ การแสดงความมีน้ำใจจึงไม่ใช่ว่าคุณกันด้วยเงินบางคนมีเงินมากอาจเลี้ยงน้ำใจก็ได้ บางคนเป็นเศรษฐีแต่ตระหนี่ถี่เหนียวไม่ยอมสละเงินโดยที่ไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทน

๓) ความละอาย เกรงกลัว ต่อบาป

ความละอาย เกรงกลัวต่อบาป หมายถึง ความเกรงกลัวต่อผลของความชั่วต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้ หากเราคิดจะทำสิ่งใดที่ชั่วความละอายจะเกิดขึ้นมาในใจ แม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็น คิดทำชั่วคืออย่างไร สิ่งใดที่เป็นไปเพื่อความเลวทรามไม่ถูกต้องทางธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอันนั้นเป็นความเลว ถ้าเราทำอะไรลงไป ถ้าหากว่ามันไม่ถูกต้องแล้วมันรู้สึกจะละอายในใจตนเอง นั้นเรียกว่า ผิดจากธรรม ความละอายนี้แหละเป็นต้นเหตุให้ทำความดี ความดีทั้งหมดเกิดจากความละอายทั้งนั้น ความไม่ดีเกิดจากความไม่ละอายนั่นเอง ศีล ๕ ข้อมีความละอายเป็นเบื้องต้น เป็นสมุฏฐาน หากว่า มีความละอายในใจแล้ว ไม่กล้าทำผิดศีล ข้อที่ ๑ ศีลข้ออื่นๆ ก็งดเว้นได้หมด

^{๑๙} ป่วย อึ้งภากรณ์, **ทัศนะว่าด้วยการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๓ - ๔.

^{๒๐} ไสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐ - ๑๒.

๔) มีจิตสำนึกต่อสาธารณะ

การมีจิตสาธารณะ คือ การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีความตระหนักรู้และคำนึงถึงสังคมส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อตัวเองในการกระทำใดๆ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อส่วนรวม และพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมหนึ่งนั้น ต้องอาศัยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความเข้าใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งการที่สมาชิกในสังคมคิดและทำเพื่อส่วนรวม รู้จักการให้เพื่อสังคม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ และพร้อมที่จะเสียสละหรือช่วยปกป้องผลประโยชน์ของส่วนรวม

๕) การมีสติ

การมีสติ คือ การมีจิตสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของตัวเองและปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด เคารพกฎเกณฑ์กติกา พร้อมให้ตรวจสอบการกระทำได้เสมอ หากมีการกระทำผิดก็พร้อมที่จะยอมรับและแก้ไขในสิ่งที่ผิด ในทุกสังคมประกอบด้วยสมาชิกหรือบุคคลที่แตกต่างหลากหลายตามบทบาทและหน้าที่ต่างๆ ที่เหมือนกันบ้างและต่างกันบ้าง ตั้งแต่เป็นสมาชิกของครอบครัว สมาชิกของโรงเรียน สมาชิกของที่ทำงาน และสมาชิกของสังคม ดังนั้น การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เข้าใจซึ่งกันและกันไม่ละเมิดผู้อื่น และพร้อมยอมรับในการกระทำของตนเองนั้น สมาชิกทุกคนจะต้องเข้าใจความรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ของตนเองและบุคคลต่างๆ รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ อย่างมีความรับผิดชอบ พร้อมที่จะให้มีการตรวจสอบได้ มีความเคารพต่อกฎเกณฑ์กติกาอย่างมีวินัย

๖) ความขยัน หมั่นเพียร

ความขยันหมั่นเพียร คือ การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่ละโมภ โสภมาก รู้จักยับยั้งชั่งใจ และต้องไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนทั้งตัวเองและผู้อื่น

๓. ส่วนประกอบของจริยธรรม

ในการที่จะทำให้การประพฤติปฏิบัติ หรือการกระทำที่แสดงออกมาในลักษณะที่ดีงาม มีความถูกต้องและมีความเหมาะสม ทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่น และสังคมโดยส่วนรวมกล่าวคือ ความเป็นผู้มีจริยธรรมของบุคคล เกิดขึ้นได้จากส่วนประกอบ ๓ ประการ คือ^{๒๑}

๑) ส่วนประกอบทางด้านความรู้ (Moral reasoning) คือความเข้าใจในเหตุผล ของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยการคิด

๒) ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral attitude and belief) คือความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดี ที่จะรับนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

๓) ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral conduct) คือพฤติกรรม การกระทำที่บุคคลตัดสินใจกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ เชื่อว่า อิทธิพลส่วน หนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมแบบใด จะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของส่วนประกอบทั้ง สองประการดังกล่าวข้างต้น และบางส่วนอาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่นลักษณะ จิตวิทยาบางประการของบุคคลนั้นๆ หรือความรุนแรงของการบีบคั้นของสถานการณ์ที่รุนแรง บุคคลนั้นอีกด้วย

^{๒๑} สิวลี ศิริวิไล, **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๙๖-๙๗.

ส่วนประกอบทั้งสามประการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ด้วยการที่บุคคลแต่ละคนได้รับ การปลูกฝังการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนการได้เห็นแบบอย่างของจริยธรรม มีการฝึกฝน ปฏิบัติสม่ำเสมอ จนเป็นความเคยชินที่ฝังาม ซึ่งเรียกว่า คุณธรรม (Virtue)

จากข้อความนี้อาจกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลใดได้ศึกษาข้อธรรมต่างๆ จนเกิดความรู้ความเข้าใจ จิตใจเกิดการยอมรับ และนำไปปฏิบัติเป็นประจำแล้ว คุณธรรมต่างๆ ก็จะเกิดขึ้นกับบุคคลนั้น

๔. โครงสร้างของคุณธรรมจริยธรรม

โครงสร้างของคุณธรรมจริยธรรม ประกอบด้วยแหล่งที่มาต่างกัน ซึ่ง ไสว มาลาทอง ได้กล่าวไว้^{๒๒} คุณธรรมจริยธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑) คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ คุณธรรมจริยธรรมซึ่งอยู่ในรูปของนามธรรม มีลักษณะเป็นคุณภาพหรือคุณสมบัติ นำความประพฤติของบุคคลให้ออกมาในรูปของความดีงามมีลักษณะเป็นค่านิยมที่บุคคลในสังคมส่วนใหญ่คาดหวัง แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

ก. ความมีศีลธรรม (Moral Value) คุณธรรมจริยธรรมในเชิงนี้มีกฎเกณฑ์ทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ได้แก่ ศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลขั้นต้นที่ฆราวาสพึงประพฤติปฏิบัติตาม

ข. ความมีคุณธรรม (Ethical Value) เป็นค่านิยมซึ่งบุคคลพึงประพฤติปฏิบัติ เพราะคนส่วนใหญ่ในสังคมต้องการให้ทำเช่นนั้น เช่น สังคมมหาวิทยาลัยต้องการให้อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้มีความรู้อย่างถ่องแท้ พุดความจริงกับนักศึกษา เตรียมการสอนให้ครบถ้วนและคอยช่วยเหลือนักศึกษา เป็นต้น อาจารย์ผู้มีความดีจะต้องทำตามกล่าวนั้น ใครไม่ทำตามถือว่าไม่มีคุณธรรม เป็นต้น

ค. ความมีวัฒนธรรม (Conventional Value) ได้แก่ การยึดถือและปฏิบัติตามระเบียบประเพณีของสังคม ไม่ประพฤตินอกกริตนอกรอย หรือเบี่ยงเบนออกจากเกณฑ์มาตรฐานของสังคม ผู้ที่เดินตามร่องรอยของขนบธรรมเนียม นับได้ว่าเป็นผู้มีความดีจริยธรรม

ง. ความมีกฎหมายและกฎเกณฑ์ (Legal Value) การที่บุคคลประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายของสังคม เป็นการแสดงออกทางคุณธรรมจริยธรรมอย่างหนึ่ง เพราะกฎหมายคือหลักเกณฑ์นำความประพฤติของบุคคลไปในทางที่ดีงาม คนที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย คือคนไร้คุณธรรมและจริยธรรม เช่น กฎหมายห้ามฉ้อโกงทรัพย์สินของผู้อื่น ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าไร้คุณธรรม เป็นต้น

๒) คุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพ หรือจรรยาบรรณ (Professional Value) เป็นคุณธรรมจริยธรรมประจำกลุ่มอาชีพหนึ่งๆ เป็นคุณธรรมจริยธรรมในเชิงปฏิบัติ เป็นกฎเกณฑ์ที่นำการปฏิบัติไปสู่เป้าหมายเพื่อความสำเร็จในการทำมาหาเลี้ยงชีพในแต่ละแขนง คุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพเป็นกฎเกณฑ์ที่แคบ ใช้เฉพาะในกลุ่มอาชีพหนึ่งๆ ซึ่งไม่เกี่ยวกับวิชาชีพอื่นๆ นอกวงการ เรียกคุณธรรมจริยธรรมทางอาชีพนี้ว่า จรรยาบรรณในวิชาชีพ (Code of Ethics) เป็นกฎเกณฑ์อย่างเป็นรูปธรรมร่างไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น จรรยาบรรณของข้าราชการ ได้แก่ การรับใช้ประชาชน การทำงานเพื่อประเทศชาติและประชาชน การเสียสละและการมีศีลธรรม เป็นต้น

ดังนั้น โครงสร้างของคุณธรรมจริยธรรมสำหรับทุกสังคม จึงมีพื้นฐานจากขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และวิชาชีพต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับเป็นข้อตกลงร่วมกันจากผู้คน

^{๒๒} ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐ - ๑๒.

ส่วนมาก และต้องการให้ผู้ร่วมสังคมและวิชาชีพได้ยึดเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคมและองค์กรที่สังกัดอยู่ เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

๕. คุณของลักษณะจริยธรรม

คุณของลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของคนในสังคมไทยที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ซึ่งคุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยมีลักษณะ ๑๑ ประการดังนี้

๑. ความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความพากเพียร ผูกพันละเอียด รอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

๒. ซื่อสัตย์ โดยประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น อันได้แก่ ไม่กลับกลอก ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย มั่นคงต่อการกระทำของตน ไม่คดโกง ประพฤติตนตรงตามพูดและความคิด เป็นต้น

๓. มีเหตุผล โดยมีความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเองที่มีอยู่เดิม

๔. กตัญญู กตเวทิตะ โดยกตัญญู เป็นความรู้สึกในการอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งที่มีต่อเรา สำหรับ กตเวทิตะ หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น การกตัญญู กตเวทิตะ หมายถึง ความรู้บุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนอื่นสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ เช่น การเคารพนับถือ ยกย่อง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ทำคุณความดีตอบแทนผู้มีพระคุณ ไม่ละทิ้งผู้มีพระคุณในคราวที่ผู้มีพระคุณเดือดร้อนลำบาก ไม่คิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น

๕. รักษาระเบียบวินัย เป็นการควบคุมความประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยา มารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรม เช่น การมีระเบียบวินัยต่อตนเอง และผู้อื่น ต่อสถานที่ ต่อบรรทัดฐานทางสังคม

๖. เสียสละ โดยการละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันแก่คนที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง เช่น ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีโทษ ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด เพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ที่ขัดสนที่สมควรให้ ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข ไม่อาฆาตจองเวร เป็นต้น

๗. สามัคคี โดยมีความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จด้วยดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เช่น ปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมของส่วนรวม เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นพวกเขাপกพวกเรา มองคนอื่นในแง่ดีเสมอ เป็นต้น

๘. ประหยัด โดยการใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รู้จักระมัดระวัง ยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะพอควร เช่น จ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็นให้สมควรแก่อัตภาพ รู้จักเก็บรวบรวมรายได้

๙. ยุติธรรม เป็นการปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงกับความเป็นจริงของเหตุและผล ไม่ลำเอียงพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น ไม่ลำเอียงเพราะความชอบพอรักใคร่ เพราะความเกลียด เพราะความกลัว เพราะหลง ไม่เข้าข้างคนผิด เป็นต้น

๑๐. อุตสาหะ เป็นความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ได้แก่ ขยัน ไม่ท้อถอย ไม่ยอมแพ้ ต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ กระตือรือร้น หนักแน่น ไม่หวั่นไหวง่าย เป็นต้น

๑๑. เมตตา กรุณา กล่าวคือ เมตตา เป็นความรักใคร่ ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข สำหรับ กรุณา เป็นความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ เช่น ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เสียดสี พุดจาด้วยความโกรธเคียดแค้น ไม่ฆ่า ทูบตี ตัด จำจอง หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่างๆ^{๒๓}

จะเห็นได้คุณลักษณะของจริยธรรมทั้ง ๑๑ ประการที่น่าเสนอมาแล้วในเบื้องต้นนี้ สามารถนำมาเป็นแม่บทและแบบแผนในการพัฒนาจริยธรรมสังคมคฤหัสถ์ได้อย่างแน่นอนอนจริยธรรม หมายถึง หลักประเพณีที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคล เท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใคร คนใดคนหนึ่งผูกขาด การตัดสินใจเรื่องเหนือธรรมชาติไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งการแปลความหมายคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่งรัดหน้าที่ จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเป็นความสำคัญในด้านจิตใจในการจัดจริยศึกษา^{๒๔}

๓.๑.๓ แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม ๓ ด้าน

๑. จริยธรรมสำหรับสังคม

การอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากสมาชิกจะปฏิบัติตามกฎระเบียบและสิทธิหน้าที่ของตนเองแล้ว สมาชิกในสังคมควรดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมด้วย ซึ่งจะส่งผลให้แต่ละคนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข สังคมก็มีความสุขและเจริญก้าวหน้าไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม คือ สิ่งที่เป็นคุณงามความดีที่บุคคลควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสุขความเจริญของตนเอง และสังคมส่วนรวม บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นพลเมืองดีควรมีหลักคุณธรรมและจริยธรรมต่างๆ คุณธรรม และจริยธรรมในการที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ การเคารพต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ หรือผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นการแสดงออกด้วยการทำความเคารพด้วยการกราบ การไหว้ การแสดงการทักทาย เคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล พร้อมทั้งวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยการตั้งใจฟัง เคารพกฎหมายและกฎระเบียบของสังคม ไม่กระทำการใดๆ ที่ผิดกฎหมาย หรือข้อบังคับของสังคม เคารพในสิทธิของผู้อื่นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยเหตุผล เคารพในหน้าที่ของตนเองโดยปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดี ไม่ก้าวร้าวหน้าที่การงานของผู้อื่น เคารพในมติของเสียงข้างมาก และรับฟังเสียงข้างน้อย เคารพและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ตั้งใจและเต็มใจ ร่วมกันทำงานจนประสบความสำเร็จ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน อดทนและ

^{๒๓} กรมวิชาการ, “แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย”, การประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย ๒๒ – ๒๗ มกราคม ๒๕๒๓, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๖ – ๑๕๗. (อัคราเนนา)

^{๒๔} พัฒนาข้าราชการพลเรือน, (สถาบัน), **คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร**, เอกสารประกอบกรบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร : มปท., ๒๕๔๒), หน้า ๕.

อดกลั้น รวมทั้งมีความเพียรพยายามในการทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักการประนีประนอม เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีวินัยในตนเอง และปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม ทุกคนมีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันรับผิดชอบ ใช้ปัญญาและเหตุผลในการแก้ไขปัญหา นอกจากการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว สมาชิกในสังคมควรต้องยกย่อง ชื่นชมบุคคลที่ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชุมชนด้วย เช่น ผู้มีความกตัญญู ผู้ที่มีความเพียรพยายามอย่างสูงจนประสบความสำเร็จ ผู้ที่มีความประพฤติดีงาม ผู้ที่ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย ผู้ที่ทำประโยชน์ให้สังคมส่วนรวมและประเทศชาติ ทั้งนี้เพื่อที่จะส่งเสริมให้มีคนดีในสังคมเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้คนมีประสิทธิภาพ เพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป^{๒๕}

จริยธรรมสำหรับสังคมประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมต่างๆ ดังนี้ คือ

๑. กลุ่มเพื่อน

กลุ่มเพื่อนมีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการขัดเกลาทางสังคมทางอ้อม เพราะไม่มีการเขียนระเบียบหรือกฎเกณฑ์ในการที่บุคคลจะคบกับเพื่อนไว้อย่างแน่นอน บุคคลคบกันเป็นเพื่อน เพราะมีสิ่งที่ต้องการร่วมกันบางประการ เช่น มีความคิดตรงกัน มีรสนิยมและงานอดิเรกที่เหมือนกัน เรียนอยู่โรงเรียนเดียวกัน ทำงานอยู่ที่เดียวกันหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคมใกล้เคียงกัน เป็นต้น คนจะคบกันเป็นเพื่อนได้ต้องมีความพอใจในการปฏิบัติต่อกันและกัน เมื่อเยาว์วัยเด็กๆ มักจะเลียนแบบความประพฤติจากเพื่อน หากได้กลุ่มเพื่อนที่เรียบร้อยเด็กก็จะมีความประพฤติที่เรียบร้อย หากคบกับกลุ่มเพื่อนที่เกเร ชอบพูดจาหยาบคาย เด็กจะรับเอานิสัยไม่ดีเหล่านั้นไว้^{๒๖}

๒. โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา

โรงเรียนเป็นสถานศึกษาอย่างเป็นทางการ เป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คุณค่า และแนวความคิด ความเชื่อของบุคคล กล่าวได้ว่าประสบการณ์ทางการศึกษาช่วยพัฒนาความสามารถ ทัศนคติและรูปแบบพฤติกรรมอื่นๆ ซึ่งมีคุณค่าทางบวกต่อสังคม ประสบการณ์ที่บุคคลได้รับจากโรงเรียนอันเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการคัดเลือกและควบคุม จะช่วยให้บุคคลมีความรู้ความสามารถที่จะศึกษาและพิจารณาเพื่อรับคุณค่าใหม่ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม^{๒๗}

๓. สื่อมวลชน

การเผยแพร่ข่าวสารหรือแนวความคิดผ่านสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ มีผลต่อสมาชิกของสังคมอย่างกว้างขวางและรวดเร็วมาก เด็กจะชอบเลียนแบบตัวแสดงภาพยนตร์โทรทัศน์ที่เขาชอบ หนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนประเภทอื่นก็มีผลต่อการขัดเกลาทางสังคม

^{๒๕} การดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมและจริยธรรม, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : www.maceducation.com/e-knowledge. [๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐]

^{๒๖} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘.

^{๒๗} ปภาณี ฐิตวิวัฒนา, โครงการวิทยุบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖.

ทั้งในทางที่ดีและไม่ดีเช่นเดียวกัน การจะยึดถือข่าวสารหรือแบบแผนของสังคมที่ได้จากสื่อมวลชน จึงเป็นเรื่องที่บุคคลจะต้องใช้ความคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ^{๒๘}

๔. กลุ่มอาชีพ

เมื่อบุคคลผ่านพ้นการศึกษาจากโรงเรียน เขาก็จะเริ่มประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองต่อไป บุคคลจะพบเพื่อนร่วมงานตามแต่อาชีพของตน ซึ่งมีระเบียบวิธีการแตกต่างกันออกไป บุคคลจำต้องเรียนรู้และรับไว้หากต้องการอยู่ในกลุ่มนั้น ซึ่งความเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่งเป็นเวลานาน อาจทำให้บุคคลผู้นั้นมีอุปนิสัย ใจคอ ทักษะ ทักษะ ความต้องการของชีวิตแตกต่างไปจากที่เคยได้รับการฝึกฝนอบรมมาในระยะต้นของชีวิตก็ได้^{๒๙}

๕. องค์กรศาสนา

ศาสนาเป็นคำสั่งสอนที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของบุคคลจึงมีผลต่อการขัดเกลาทางสังคมมาก แนวความคิดและพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลจึงได้รับการปลูกฝังจากศาสนามาตั้งแต่เยาว์วัยและตลอดชีวิต ไม่ว่าจะบุคคลจะนับถือศาสนาใดก็ตาม^{๓๐}

๖. กลุ่มผลประโยชน์

กิจกรรมของบุคคลมีมากมายหลายประการตามความสนใจและความต้องการ ทั้งด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม การใช้เวลาร่วมกันให้เกิดประโยชน์และการนัดพบกัน เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวจะร่วมกันกระทำในรูปของกลุ่มคน กลุ่มเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมที่จะให้การอบรมขัดเกลาบุคคลให้ยอมรับบรรทัดฐานของสังคมอีกทางหนึ่ง^{๓๑}

จะเห็นได้ว่าเมื่อบุคคลได้รับการเรียนรู้โดยผ่านทาง Socialization แล้วจะทำให้บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กันและมีพฤติกรรมการแสดงออกที่มีความแตกต่างกัน เพราะมีพื้นฐานในการเรียนรู้มาอย่างแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน กลุ่มสังคม

นอกจากนี้ยังมีสิ่งแวดล้อมรอบตัวของแต่ละบุคคลที่มีผลต่อการเรียนรู้ และพฤติกรรมที่แสดงออกมาก ซึ่งสอดคล้องกับนักจิตวิทยาทางด้านทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ที่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้^{๓๒} โดยกล่าวถึงการเรียนรู้ว่าการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเกิดจาก การวางเงื่อนไขและเงื่อนไขที่วางไว้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ควรมีอย่างหลากหลายเพื่อไม่ให้เกิดการเบื่อหน่าย เงื่อนไขที่คล้ายคลึงกันจะทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ เช่น การนำนิทานให้นักเรียนศึกษาพฤติกรรมของตัวละคร ซึ่งพฤติกรรมของตัวละครนั้นคล้ายคลึงกับพฤติกรรมนักเรียน ก็อาจจะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นได้

^{๒๘} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, หน้า ๔๙.

^{๒๙} ปภาณี ฐิตวิวัฒนา, โครงการวิชาการบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มนุษย์กับสังคม, หน้า ๗๗.

^{๓๐} สนธยา พลศรี, หลักสูตรสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

^{๓๒} สุรางค์ โค้วตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๖-๑๘๗.

นอกจากนี้แนวคิดหลักของทฤษฎีปัญญาทางสังคมมีอยู่ ๓ ประการ คือ ^{๓๓}

๑. การเรียนรู้โดยการสังเกต

การเรียนรู้โดยการสังเกต เป็นการสังเกตพฤติกรรมและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้อื่น เป็นการเรียนรู้โดยทางอ้อมเพื่อนำข้อมูลมาพิจารณาสำหรับการกระทำในอนาคต ผู้ที่ช่างสังเกตและช่างคิดมีโอกาสเข้าใจในสิ่งต่างๆ ได้มากกว่าและลึกซึ้งกว่า และตัวแบบที่แตกต่างกันจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

๒. การกำกับควบคุมตนเอง

การกำกับควบคุมตนเองนั้น ประกอบด้วย ๓ กระบวนการ คือ

๑) การสังเกตตนเอง เพื่อให้เข้าใจว่ามีอะไรเกิดขึ้นกับตนมาเป็นข้อมูลในการตั้งเป้าหมาย ซึ่งเป้าหมายมีผลต่อแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรม

๒) กระบวนการตัดสิน โดยบุคคลจะนำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่ตั้งไว้และตัดสินว่าจะดำเนินการอย่างไร ซึ่งการเปรียบเทียบอาจเป็นได้ ๔ ลักษณะ คือ การเปรียบเทียบกับมาตรฐานของกลุ่ม การเปรียบเทียบกับตนเอง การเปรียบเทียบกับสังคม และการเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของการกระทำของกลุ่ม

๓) กระบวนการแสดงปฏิกิริยา ต่อตนเองเป็นกระบวนการสุดท้ายของการกำกับควบคุมตนเองจะทำหน้าที่ตอบสนองผลการประเมินพฤติกรรมของตนเองว่าเท่ากับหรือสูงกว่าเป้าหมาย

๓. ผลของการเรียนรู้กับการแสดงออก

การเรียนรู้กับการแสดงออกอาจจะแตกต่างกัน สิ่งที่เราเรียนรู้แล้วอาจไม่มีการแสดงออกก็ได้ เช่น ผลของการกระทำด้านบวก เมื่อเรียนรู้แล้วจะเกิดการแสดงพฤติกรรมเลียนแบบ แต่ผลการกระทำด้านลบ อาจมีการเรียนรู้แต่ไม่มีการเลียนแบบ

๒. จริยธรรมสำหรับครอบครัว

ครอบครัว เป็นกลุ่มแรกที่ทำให้การเรียนรู้ต่อบุคคลในครอบครัวทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยอยู่ในรูปของสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกด้วยกันในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวนั้นมี พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และญาติพี่น้อง การปลูกฝังพฤติกรรมให้สมาชิกในครอบครัวนั้นทุกครอบครัวต่างก็ปลูกฝังในตัวบุตรหลานของตนเพื่อจะให้ดีขึ้นในอนาคตเป็นพฤติกรรมที่สังคมพึงปรารถนาทั้งสิ้น ส่วนพฤติกรรมที่สังคมไม่พึงปรารถนานั้น ผู้เป็นพ่อแม่หรือผู้ปกครองจะไม่ปลูกฝังให้เกิดในบุตรหลานของตน^{๓๔}

๓. จริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

จริยธรรมสำหรับชีวิตหรือระดับบุคคล หมายถึง สภาพคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ของปัจเจกบุคคล แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมระดับบุคคล มีผู้จำแนกบุคคลออกไปตามสถานภาพในสังคม เช่น ในฐานะเป็นสมาชิกรัฐ และในฐานะผู้นำหรือผู้ปกครองรัฐ การมีคุณธรรมและจริยธรรมระดับ

^{๓๓} นีออน พิณประดิษฐ์, จริยธรรม : ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนา, หน้า ๑๓๓ - ๑๓๔

^{๓๔} จำรอง เงินดี, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓ .

บุคคล มีความสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากหลักการอิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาธิปไตยมีความเสี่ยงต่อ การทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ถ้าสมาชิกในสังคมขาดคุณธรรม

จริยธรรมระดับบุคคลในสังคมประชาธิปไตย จำแนกออกเป็นสองส่วน คือ การมีคุณสมบัติของมนุษย์ที่ดี และการเป็นประชาชนที่ดีในสังคมประชาธิปไตย ในส่วนแรกคือ คุณสมบัติร่วมของนานาศาสนาที่กล่าวถึงความดีที่พึงมีในตัวบุคคล อาทิ ความซื่อสัตย์ การทำความดี ความเมตตา การยึดมั่นในหลักธรรม ในส่วนที่สองคือคุณสมบัติร่วมของสังคมที่คาดหวังในตัวบุคคล เช่น การทำตามกฎกติกาของสังคม การไม่ละเมิดกฎหมาย การไม่ก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม การมีสัมมาชีวะ เป็นต้น

การเป็นประชาชนที่ดีในสังคมประชาธิปไตย จะได้ชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะของสังคมประชาธิปไตยที่เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับประชาชน ที่ต้องมีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างไปจากสังคมในระบอบการปกครองอื่น ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นคุณลักษณะทางจิตของบุคคล ต้องสอดคล้องกับการพิทักษ์ความเป็นอิสรภาพ เสรีภาพ และเสมอภาคของตนเองไปพร้อมกับการเคารพในอิสรภาพ เสรีภาพ และเสมอภาคของคนอื่นด้วย ได้แก่ การเคารพในสิทธิศักดิ์ศรีของมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน การยอมรับความแตกต่างทางความคิด ความเคารพสิทธิ์ในการแสดงความคิดเห็นของผู้อื่น การตระหนักและแสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การตระหนักในหน้าที่ของพลเมืองที่มีต่อส่วนรวม การเห็นแก่ประโยชน์สาธารณะมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล เพราะหากบุคคลคำนึงถึงแต่สิทธิเสรีภาพของตนเองโดยไม่สนใจสิทธิเสรีภาพของคนอื่น ก็จะมีความเห็นแก่ตัวยิ่งถ้ามีพัฒนาการขึ้นเป็นผู้ปกครองก็จะกลายเป็นผู้ปกครองที่เผด็จการ

กล่าวโดยสรุปจริยธรรมสำหรับบุคคลคือ การมีคุณสมบัติของมนุษย์ที่ดี

การยึดและปฏิบัติตามหลักศาสนา การเป็นคนดีในสังคม การเป็นประชาชนที่ดีในสังคมประชาธิปไตย การเคารพในสิทธิศักดิ์ศรีของมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน การยอมรับความแตกต่างทางความคิด ความเคารพสิทธิ์ในการแสดงความคิดเห็นของผู้อื่น การตระหนักและแสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การตระหนักในหน้าที่ของพลเมืองที่มีต่อส่วนรวม การเห็นแก่ประโยชน์สาธารณะมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล^{๓๕}

จะเห็นได้ว่า จริยธรรมเป็นหลักการประพจน์ปฏิบัติ หรือแนวทางการกระทำที่แสดงออกในลักษณะที่ดั่งงาม ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อันพึงปฏิบัติต่อตนเองต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวมเพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งสามารถได้เป็น ๒ แนวทาง คือ ๑. จริยธรรมที่เป็นคุณลักษณะของบุคคลในการประพจน์ปฏิบัติในสิ่งที่ดี ละเว้นสิ่งที่ชั่ว และ ๒. เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับบรรทัดฐานของสังคมที่ควบคุมกำกับความประพฤติของบุคคลที่ให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ โดยจริยธรรมมีองค์ประกอบหลักใหญ่ๆ อยู่ ๔ ประการ คือ

- ๑) ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ โดยผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง และพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีควรกระทำ และสิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรกระทำ ควรดเว้น เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม
- ๒) ต้องมีความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบ

^{๓๕} คุณธรรมและจริยธรรมของบุคคล, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site> [๕ มกราคม ๒๕๖๑]

๓) ต้องมีเหตุและผลในการเลือกปฏิบัติหรือเลือกกระทำ
และ ๔) มีการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกที่ควร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นต่อส่วนรวม รวมถึงคุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์มี ๑๑ ประการ คือ

๑. ความรับผิดชอบ
๒. ความซื่อสัตย์
๓. ความมีเหตุผล
๔. การกตัญญูกตเวที
๕. การรักษาระเบียบวินัย
๖. การเสียสละ
๗. ความสามัคคี
๘. ประหยัด
๙. ยุติธรรม
๑๐. อุทิศสาคะ
- และ ๑๑. เมตตา กรุณา

ในขณะที่เดียวกันถ้าบุคคลในสังคมประพฤติผิดจากหลักจริยธรรมตามที่กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นนั้น นับได้ว่าเป็นการก่อให้เกิดปัญหาจริยธรรมทางสังคมโดยตรงซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอในประเด็นต่อไป

๓.๒ ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย

สภาพปัญหาทางด้านจริยธรรมของสังคมไทยในปัจจุบันถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญในระดับต้น ๆ ของประเทศ ซึ่งปัญหาทางด้านจริยธรรมนั้นจะแฝงตัวอยู่กับทุกกลุ่มอายุ และกลุ่มอาชีพ รวมถึงเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีปัญหาการขาดจริยธรรมและดูเหมือนกับว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น การแก้ปัญหาจริยธรรมในทุกกลุ่มตั้งแต่เด็กและเยาวชนเป็นต้นไปมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคมโดยมีรัฐบาลเป็นต้นแบบที่ดี ในการขับเคลื่อนแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง รูปแบบเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะสิ่งเราต่าง ๆ ที่จะเข้าสู่ทุกกลุ่มเด็กและเยาวชนเพราะสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาของเด็กและเยาวชนเกิดขึ้นจากการขาดจริยธรรมของผู้ใหญ่รวมถึงคนในสังคมซึ่งเด็กและเยาวชนจะเรียนรู้ซึมซับจากสิ่งรอบ ๆ ตัว ดังนั้น การแก้ปัญหาทางด้านจริยธรรมของสังคมไทยควรเริ่มต้นจากการเปลี่ยน ฐานคิดในการแก้ปัญหาทางจริยธรรมแบบแยกส่วนเป็นแบบองค์รวมในการแก้ปัญหาและพัฒนาจริยธรรมของเด็กและเยาวชน ไปพร้อม ๆ กับการเร่งแก้ปัญหาของผู้ใหญ่และคนในสังคมไทยหาเกี่ยวกับจริยธรรม^{๓๖}

^{๓๖} อธิคุณ สินธนาปัญญา, จริยธรรมเด็กและเยาวชนเหยื่อของปัญหาสังคม, วารสารบริหาร การศึกษาบัณฑิต มหวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙), หน้า ๒.

ปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมมีหลายประการ ที่สำคัญมีดังนี้

๓.๒.๑ ปัญหาการเห็นห่างจากศาสนา

ในปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เยาวชนและประชาชนจำนวนมากเห็นศาสนาเป็นเรื่องคร่ำครึ หลงมกมายไร้สาระเห็นศาสนาและธรรมะเป็นสิ่งไม่จำเป็น ไม่ช่วยทำให้ท้องอืด บางคนเห็นพระบางรูปปฏิบัติตนไม่ดี ไม่อยู่ในธรรมวินัย เลยเลิกนับถือพระและศาสนา แทนที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาและทำนุบำรุงศาสนาให้มีความมั่นคง^{๓๗}

๓.๒.๒ ปัญหาการเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

ในปัจจุบันอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ กระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระแสโลกและกระแสทางวัตถุนิยม ทำให้คนตกเป็นทาสทางวัตถุนิยมและบริโภคนิยมทำให้คนมุ่งแสวงหาแต่ความสุขทางวัตถุ มีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้นเห็นแก่ผู้อื่นน้อยลง ขาดความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๓๘} สังคมไทยปัจจุบันนี้เป็นสังคมที่มีความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือยมากมีลักษณะนิสัยหรือค่านิยมอย่างหนึ่งที่สำคัญมาก ค่านิยมชอบบริโภค ไม่ชอบผลิต การที่ชอบบริโภคไม่ชอบผลิตนี้ก็เป็นการไปสนับสนุนนิสัยฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพราะว่าคนที่ชอบบริโภคก็ย่อมแสวงหาแต่สิ่งที่จะบริโภค แสวงหารับสิ่งที่จะบำรุงบำเรอปรนเปรอตัวให้มากที่สุด ไม่รู้จักสิ้นสุด เมื่อมุ่งมันไปในทางที่จะบริโภคก็ไม่ทำการผลิต เมื่อไม่ทำการผลิต การพัฒนาประเทศก็ไม่สำเร็จ เพราะว่าในการพัฒนาประเทศนี้ ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งก็คือการที่จะต้องผลิต และการที่จะผลิตนั้นก็จะต้องมีการทำงาน เมื่อทำงานจึงจะเกิดผลผลิตขึ้นมาได้ เมื่อคนของเราไม่ชอบผลิตก็ไม่ชอบทำงานแต่ชอบบริโภค ชอบฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย แล้วก็ตามมาด้วยปัญหาอื่น ๆ เช่นหนี้สินในระดับบุคคล ในระดับครอบครัว จนกระทั่งในระดับประเทศ เดียวนี้ประเทศไทยของเราก็เป็นประเทศที่มีหนี้สินมากมายเหลือเกิน จะใช้กันไหวหรือไม่ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง

จะเห็นได้ว่าค่านิยมในสังคมของเราที่คนชอบโก้เก๋ ทำอะไรก็ต้องการความโก้เก๋ จะมีอะไรมีวัตถุสิ่งของไว้ก็เพื่ออวดโก้ อวดมั่งอวดมี อวดฐานะกัน เมื่อแข่งขันกันในเรื่องการอวดโก้ มันก็ไปสนับสนุนนิสัยฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยเข้ามาอีก เมื่อฟุ่มเฟือยมุ่งไปในทางนี้ มันก็ไปสนับสนุนค่านิยมในการบริโภค และการชอบฟุ้งเฟ้อนั้นก็ไปสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยชอบสนุกสนานรื่นเริง คนไทยจะมีอะไรก็มุ่งการสนุกสนานรื่นเริงการที่สนุกสนานรื่นเริงนั้นก็ย่อมไม่สนับสนุนให้คนทำงาน ทำให้ไม่ยอมทำงาน แต่ชอบสนุกก็ย่อมชอบบริโภค เมื่อชอบบริโภคก็ชอบฟุ้งเฟ้อ

๓.๒.๓ ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง

ในปัจจุบันค่านิยมบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป ก่อนนี้สังคมเคยยกย่องคนดีมีคุณธรรม คนที่ประพฤติดีศีลธรรม ทุจริตคดโกงจะถูกประณามและไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย แต่ในปัจจุบัน

^{๓๗} จริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน, [ออนไลน์]แหล่งที่มา sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet[๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

^{๓๘} จ ริ ย ธ ร ร ม ส ำ ห ร ื บ เ ต ็ ก แ ล ะ เ ย ว ว ุ ช น [อ ่ น ไ ล ่ น ์] แ ห ล ่ ง ที่ ม ำ sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet[๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

นี้สังคมกลับยกย่องคนที่มีเงิน คนที่มีตำแหน่งสูง มีอำนาจวาสนา มีชื่อเสียง แม้ว่าคนเหล่านั้นจะประพฤติผิดศีลธรรม ได้เงินมาโดยการทุจริตคดโกง^{๓๙}

จะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องคอร์รัปชัน ซึ่งก็อาจไปสัมพันธ์กับเรื่องชอบบริโภคไม่ชอบผลิตด้วย เพราะว่าเมื่อชอบบริโภคมากก็ฟุ่มเฟือยมาก ฟุ่มเฟือยมากก็ต้องหาทรัพย์สินเงินทองมาก เมื่อไม่ได้โดยทางที่ถูกต้องก็ต้องได้มาในทางไม่สุจริต

๓.๒.๔ ปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง

สาเหตุการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงมีหลายประการ ที่สำคัญได้แก่การขาดคุณธรรม โดยเฉพาะขาดการละอายต่อบาปและเกรงกลัวต่อบาปการขาดอุดมการณ์และอุดมคติ มีค่านิยมที่ผิดใช้อำนาจโดยไม่เป็นธรรมมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ความบกพร่องของผู้บังคับบัญชา ความเพิกเฉยของประชาชนปัญหาเรื่องคอร์รัปชันซึ่งก็อาจไปสัมพันธ์กับเรื่องชอบบริโภคไม่ชอบผลิตด้วย เพราะว่าเมื่อชอบบริโภคมากก็ฟุ่มเฟือยมาก ฟุ่มเฟือยมากก็ต้องหาทรัพย์สินเงินทองมาก เมื่อไม่ได้โดยทางที่ถูกต้องก็ต้องได้มาในทางไม่สุจริต^{๔๐} สุดท้ายก็คือประเทศไทยปัจจุบันนี้มีอบายมุขมาก อบายมุขมากก็ไปสัมพันธ์กับเรื่องฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยอีกก็รวม ๆ คลุม ๆ กันอยู่นี้พันกันไปหมด ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีอบายมุขแพร่หลายในด้านต่าง ๆ มาก การติดยาเสพติดก็ระบาดทั่วไป โดยเฉพาะการที่เด็กวัยรุ่นมีปัญหาในเรื่องเหล่านี้ จะทำให้สังคมทรุดโทรมมาก

๓.๒.๕ ปัญหาความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของเยาวชน

ประเทศไทยมีพลเมืองกว่า ๖๐ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นเยาวชนถึง ๒ ใน ๓ หรือประมาณ ๔๐ ล้านคน เยาวชนได้รับการยกย่องให้เป็นหัวใจและอนาคตของชาติ ความประพฤติของเยาวชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการศึกษาอบรมในด้านศีลธรรมและจิตใจ จึงมีผลต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ^{๔๑}

ซึ่งหากลองย้อนดูถึงสาเหตุที่แท้จริงของพฤติกรรม

ทางจริยธรรมที่ไม่พึงประสงค์เหล่านั้นอาจพบว่าเกิดจากการสะสมเจตคติทางจริยธรรมจากสภาพสังคมที่เป็นอยู่เช่น เด็กเห็นภาพพ่อแม่ทะเลาะกันจนชินตา เห็นผู้ใหญ่แข่งคิว หรืออาจเห็นผู้ใหญ่บางคนที่มีกำลังเหนือกว่าข่มเหงรังแกแล้วไม่ถูกดำเนินการใด ๆ ทุกคนในสังคมกับเฉยเมยราวกับว่าเรื่องราวเหล่านั้นเป็นสถานการณ์ปกติเหตุการณ์เหล่านี้ต่างหากเป็นสาเหตุที่แท้จริงของคุณธรรม จริยธรรมของเด็ก และเยาวชน ดังกับคำที่เราคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีว่า “เด็กเหมือนผ้าขาว จะแต่งแต่มีสีสนอะไรลงไปเขาก็จะเป็นเช่นนั้น” และนี่คงเป็นสาเหตุสำคัญที่ควรต้องตระหนักและพิจารณาว่า “เขาเป็นปัญหาของสังคม หรือ สังคมสร้างปัญหาให้เขากันแน่”

^{๓๙} จ ริ ย ธิ ร ร ม ส ำ ห ร ื บ เ ต ็ ก แ ล ะ เ ย า ว ข น [ออนไลน์] แหล่งที่มา [sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet\[๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑\].](http://sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet[๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑].)

^{๔๐} จ ริ ย ธิ ร ร ม ส ำ ห ร ื บ เ ต ็ ก แ ล ะ เ ย า ว ข น [ออนไลน์] แหล่งที่มา [sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet\[๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑\].](http://sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet[๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑].)

^{๔๑} จ ริ ย ธิ ร ร ม ส ำ ห ร ื บ เ ต ็ ก แ ล ะ เ ย า ว ข น [ออนไลน์] แหล่งที่มา [sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet\[๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑\].](http://sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet[๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑].)

จากการวิเคราะห์สถานการณ์และสภาพปัญหาทางจริยธรรมของกลุ่มเด็กและเยาวชนพบว่า มีลักษณะเป็นองค์รวมที่ประกอบด้วยหลายปัจจัยเข้าด้วยกัน ทั้งทางด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เสมือนระบบนิเวศน์ดังนั้น การแก้ปัญหาจึงจำเป็นที่จะต้องประกอบด้วยกลวิธีที่หลากหลาย จะขอเสนอแนะดังนี้

ฐานคิด ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างปัญหา หรือทางการแก้ไขปัญหา ลำดับแรกต้องย้อนกลับไปดูถึงเป้าหมายของการศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม ทั้งกาย ใจและสติปัญญา เพื่อให้เด็กและเยาวชนเติบโตมีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ มีความรู้เพื่อไปประกอบอาชีพ เป็นผู้ที่คุณธรรม จริยธรรม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น ถ้าต้องการแก้ปัญหาทางด้านจริยธรรมของเด็กและเยาวชนได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น มีความจำเป็นจะต้องปรับฐานความคิดของคนในสังคม และขับเคลื่อนไปพร้อมกัน รวมถึงจะต้องแก้ปัญหาแบบองค์รวมกล่าวคือ จะต้องแก้ปัญหายังมีระบบแก้ปัญหาของตัวผู้ใหญ่ และของเด็ก ไปพร้อม ๆ กัน แน่แน่นอนว่าจะให้มีการเปลี่ยนแปลงฐานคิดทันทีทันใดคงเป็นไปได้ยาก แต่เชื่อว่าจะเป็นไปไม่ได้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงต้องมี เจ้าภาพเจ้าภาพที่สำคัญก็คือรัฐบาลซึ่งเป็นผู้กุมนโยบาย และนำไปสู่การปฏิบัติ รัฐบาลจะต้องตระหนักถึงปัญหา และใช้นโยบายส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในการขึ้นำประเทศ และออกนโยบายที่สนับสนุนอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เฉพาะแต่กระทรวงใดกระทรวงหนึ่งที่จะรับผิดชอบ หรือ ต่างกระทรวงก็ทำกัน อย่างแยกส่วนแต่จะต้องร่วมกันสร้างสรรค์ สนับสนุนเป็นเอกภาพเดียวกัน รัฐบาลมีความสำคัญซึ่งมีความสำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือการเป็น ต้นแบบ ที่ดีให้กับประชาชนโดยทั่วไปถึงแม้ว่ารัฐบาลจะออกนโยบายมีดีเพียงใดแต่รัฐบาล นักการเมืองข้าราชการ ไม่เป็นตัวแบบที่ดีก็คงยากที่จะแก้ปัญหาทางจริยธรรมได้ การเป็นต้นแบบถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาจริยธรรมของเด็กและเยาวชน สิ่งที่เห็นชัดเจนที่สุดคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครอบครัวใดมีความรุนแรงกันในครอบครัว เด็กและเยาวชน ครอบครัวนั้นมีแนวโน้มเติบโตผู้ใหญ่ที่ใช้ความรุนแรงในอนาคต

แต่ในทางตรงกันข้ามกัน ครอบครัวใด เป็นผู้เข้าวัด ฟังธรรม อยู่เป็นนิจ เด็กและเยาวชนในครอบครัวนั้นมีแนวโน้มจะเติบโตเป็นคนมีศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งไม่ใช่แต่ผู้ปกครองเท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนรวมถึง ครู เพื่อน นักร้อง นักแสดง ดารา และสังคมรอบข้าง เพราะเด็กและเยาวชนจะซึมซับ และเรียนรู้จากสิ่งรอบตัวของเขา สอดคล้องกับการประมวลเอกสารงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศกว่า ๓๐ ปีปรากฏผลที่ชัดเจนว่า การพัฒนาประเทศต้องเกิดจากการปรับเปลี่ยนจิตใจและพฤติกรรมของคนรุ่นต่อ ๆ ไป

การพัฒนาจริยธรรมเยาวชนต้องมาจากการใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องโดยมีผู้ใหญ่เป็นบุคคลสำคัญของเด็กและเยาวชนที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรมโดยมีแนวทางการการเลี้ยงดูในรูปแบบการใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์การให้การสนับสนุนทางจิตใจ ซึ่งจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชน^{๔๒}

^{๔๒} ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม), การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศและต่างประเทศ, (กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๔-๕.

ดังนั้น อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ คือ สิ่งเร้า จากที่กล่าวข้างต้นของบทความสื่อต่าง ๆ ของในสังคมทุกวันนี้มีประโยชน์มหาศาลต่อการเรียนรู้ ข่าวสารและสื่อบางประเภทกลับเป็นโทษกับเด็กและเยาวชน ดังนั้น ผู้ปกครองต้องร่วมมือกับครูอย่างใกล้ชิดในการควบคุมสื่อที่ซุกจุกไปในทางที่ไม่ดี ผู้ปกครองและครูจะต้องคุยกับเด็ก โดยเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส พลิกจากสิ่งที่ไม่ดีให้เด็กคิดในทางดี และสอนให้เด็กมีวิจารณญาณ ในขณะเดียวกัน โรงเรียนก็ต้องจัดเว็บไซต์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยเน้นเรื่องความดีเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้มีการบูรณาการคุณธรรมเข้าไปทุกเรื่อง กระทรวงศึกษาธิการก็ต้องมีเว็บไซต์ของคนดีและเผยแพร่คุณงามความดีให้กับทุก ๆ โรงเรียน^{๔๓} เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาจริยธรรม ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถสกัดกั้นสื่อที่ไม่ดีเข้าสู่ตัวเด็กได้ทั้งหมดแต่ก็เป็น การเพิ่มสื่อดี ๆ และสร้างสรรค์บรรยากาศแห่งการเรียนรู้เชิงจริยธรรมเข้าสู่สังคมซึ่งทั้งหมดจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าขาด ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เป็นพลังขับเคลื่อน ในการแก้วิกฤตการณ์ทางจริยธรรมบงการของสังคมไทยในทิศทางเดียวกันได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ภาคประชาชน ชุมชน ภาคธุรกิจ ที่จะต้องร่วมกันคิดร่วมกันทำ ร่วมกันสร้างสรรค์เป็นพลังของสังคม และที่จะขาดไม่ได้เลย คือ ความต่อเนื่อง เพราะสภาพปัญหาทางด้านจริยธรรมมิได้เกิดจากการก่อตัวเพียงวันสองวันแต่เป็นปัญหาสะสมจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้น การแก้ปัญหาที่คงต้องใช้ระยะเวลาและเอาใจจริงเอาใจ สอดคล้องกับข้อมูลของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมที่ทำการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศและต่างประเทศได้อธิบายถึงการกำหนดนโยบายทางด้านจริยธรรมจะต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง เน้นการตอบสนองต่อสถานการณ์ทางสังคมที่ในเชิงรุกกล่าวคือ เน้นทางด้าน การเสริมสร้างและป้องกัน^{๔๔} และแก้ปัญหาอย่างจริงจัง มิใช่แต่เพียงแค่ให้รู้ว่าได้มีความพยายามแก้ปัญหาแล้วและจบกันไป แต่มีได้แก้ปัญหาที่ต้นตอเหมือนใช้ยาแรงระงับ หรือเหมือนไฟไหม้ฟางเมื่อหมดเชื้อฟางก็จบกันไปแต่ยังสะสมปัญหาพอกพูนจนกระทั่งเกิดเหตุที่สร้างความรุนแรงครั้งใหม่ สังคมจึงหันกลับมาให้ความสนใจ และจึงเริ่มทำกันใหม่ “และมีแต่คำพูดที่บอกว่าทำไมไม่ป้องกัน” “ทำไมวิวร้ายแล้วล้อมคอก” ซึ่งดูว่าอาจไม่ใช่ทางออกที่เหมาะสมนัก

๓.๓ สรุป

จากการศึกษาปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยสรุปความได้ดังนี้คือ

ประเด็นที่ ๑ แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม จริยธรรม หมายถึง หลักการประพฤติปฏิบัติ หรือแนวทางการกระทำที่แสดงออกในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวม เพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งสามารถได้เป็น ๒ แนวทาง คือ ๑. จริยธรรมที่เป็นคุณลักษณะของบุคคลในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี ละเว้นสิ่งที่ชั่ว และ ๒. เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ บรรทัดฐานของสังคมที่ควบคุมกำกับความประพฤติของบุคคลที่ให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ จริยธรรมเป็นคุณความดีงาม สภาพที่ประพฤติกรรมทางธรรมจะต้องประพฤติอยู่ในที่ดีทางกาย วาจา และจิตใจที่งามเท่านั้น ส่วนที่เป็นประพฤติกกรรมทางชั่วไม่เรียกว่าเป็นการประพฤติที่ถูกต้องอันได้แก่ ศีลธรรม กฎเกณฑ์ความ

^{๔๓} อัจจง ชุมสาย ณ อยุธยา. *คุณธรรมนาความรู้*. (กรุงเทพฯ : ปริมาyard, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๐.

^{๔๔} ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). *การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศและต่างประเทศ*. (กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

ถูกต้อง หรือหลักธรรมศีลธรรม และธรรมเนียมประเพณี หรือศาสนาต่างๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรม และ จริยศาสตร์ได้ที่สำคัญที่สุดคือวัฒนธรรม ศาสนาที่ให้ประโยชน์เป็นมนุษย์ที่ดี

ประเด็นที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีจริยธรรมประกอบด้วย

๑. ความสำคัญของจริยธรรมบุคคลใดที่มีจริยธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน จะทำให้ เป็นผู้ที่มีความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในหน้าที่การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญและ เคารพเชื่อกันจากบุคคลทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒. หลักจริยธรรม ได้แก่ ๑) ความซื่อสัตย์สุจริต ๒) ความเอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ ๓) ความละเอียด เกรงกลัวต่อบาป ๔) การมีจิตสาธารณะ คือ การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีความตระหนักรู้และ คำนึงถึงสังคมส่วนรวม

๓. คุณของลักษณะจริยธรรมในสังคมไทย ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของคนในสังคมไทย ที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ซึ่งคุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยมีลักษณะ ๑๑ ประการดังนี้

(๑) ความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความพากเพียร ผูกพัน ละเอียดย ครอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

(๒) ซื่อสัตย์ โดยประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ปฏิบัติอย่าง ตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น อันได้แก่ ไม่กลับกลอก ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือ ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย มั่นคงต่อการกระทำของตน ไม่คดโกง ประพฤติตนตรงตามพูดและ ความคิด เป็นต้น

(๓) มีเหตุผล โดยมีความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของ ตนเองที่มีอยู่เดิม

(๔) กตัญญู กตเวทิตะ โดยกตัญญู เป็นความรู้สึกในการอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งที่ มีต่อเรา สำหรับ กตเวทิตะ หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น การกตัญญู กตเวทิตะ หมายถึง ความรู้บุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนอื่นสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ เช่น การเคารพนับถือ ยกย่อง ไม่ ลบลู่คู่หูหมิ่น ทำคุณความดีตอบแทนผู้มีพระคุณ ไม่ละทิ้งผู้มีพระคุณในคราวที่ผู้มีพระคุณเดือดร้อน ลำบาก ไม่คิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น

(๕) รักษาระเบียบวินัย เป็นการควบคุมความประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับ จรรยา มารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรม เช่น การมีระเบียบวินัยต่อตนเอง และผู้อื่น ต่อสถานที่ ต่อบรรทัดฐานทางสังคม

(๖) เสียสละ โดยการละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันแก่คนที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลัง ทรัพย์ กำลังสติปัญญา รู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง เช่น ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีโทษ ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด เพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา แบ่งปันเครื่อง อุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ที่ขัดสนที่สมควรให้ ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข ไม่อาฆาตจองเวร เป็นต้น

(๗) สามัคคี โดยมีความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำกิจการให้ สำเร็จด้วยดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เช่น ปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี มีส่วนร่วม

อย่างแข็งขันในกิจกรรมของส่วนรวม เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นพวกเขา พวกเรา มองคนอื่นในแง่ดีเสมอ เป็นต้น

(๘) ประหยัด โดยการใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รู้จักระมัดระวัง ยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะพอควร เช่นจ่ายทรัพย์สินเท่าที่จำเป็นให้สมควรแก่อัตภาพ รู้จักเก็บรวบรวมรายได้

(๙) ยุติธรรม เป็นการปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงกับความเป็นจริงของเหตุและผล ไม่ลำเอียงพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น ไม่ลำเอียงเพราะความชอบพอรักใคร่ เพราะความเกลียด เพราะความกลัว เพราะหลง ไม่เข้าข้างคนผิด เป็นต้น

(๑๐) อุตสาหะ เป็นความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ได้แก่ ขยัน ไม่ท้อถอย ไม่ยอมแพ้ ต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ กระตือรือร้น หนักแน่น ไม่หวั่นไหวง่าย เป็นต้น

(๑๑) เมตตา กรุณา กล่าวคือ เมตตา เป็นความรักใคร่ ปราบปรามจะให้ผู้อื่นเป็นสุข สำหรับกรุณา เป็นความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ เช่น ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เสียดสี พุดจาด้วยความโกรธเคียดแค้น ไม่ฆ่า ทุบตี ตัด จำจอง หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่างๆ

๓. แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม ๓ ด้าน คือ (๑) จริยธรรมทางสังคม (๒) จริยธรรมสำหรับ (๓) ครอบครัวจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

ประเด็นที่ ๓ ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย กล่าวคือ สภาพปัญหาทางด้านจริยธรรมของสังคมไทยในปัจจุบันถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญในระดับต้น ๆ ของประเทศ ซึ่งปัญหาทางด้านจริยธรรมนั้นจะแฝงตัวอยู่กับทุกกลุ่มอายุ และกลุ่มอาชีพ รวมถึงเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีปัญหาการขาดจริยธรรมและดูเหมือนกับว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบด้วย

๑. ปัญหาการเหินห่างจากศาสนา
๒. ปัญหาการเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม
๓. ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง
๔. ปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง
๕. ปัญหาความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของเยาวชน

ประเด็นที่ ๔ การแก้ปัญหาทางจริยธรรมนั้น จำเป็นจะต้องให้สนองความต้องการทั้งของบุคคลและของสังคม ถ้าไม่สนองความต้องการแล้ว การแก้ปัญหาที่ยากที่จะสำเร็จ จึงต้องยอมรับความจริง ถ้าเราไม่รู้จักความต้องการของเขาไม่ยอมรับความต้องการของคน เราก็จะยืนยันตามที่เรามองหรือตามมาตรฐานของเราว่า ปัญหาจริยธรรมเป็นอย่างนี้ มันไม่ถูกต้อง มันขาดแคลนอย่างนี้แล้วพยายามจะสร้างจริยธรรมขึ้นมาโดยไม่สอดคล้อง ไม่สนองความต้องการก็ยากที่จะสำเร็จ เราจึงต้องเข้าใจความต้องการของทั้งบุคคลในสังคมและของสังคม แล้วก็แก้ปัญหาจริยธรรมนั้น โดยให้สอดคล้องกับความต้องการนี้ แต่เป็นการสนองความต้องการอย่างถูกต้อง ถ้าเป็นการสนองความต้องการอย่างถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้เกิดจริยธรรมขึ้นมา

จะเห็นได้ว่าหลักการทางจริยธรรมทางพุทธมีสองส่วนคือ การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นจริยธรรมเชิงลบ และการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นหรือส่วนรวม ซึ่งเป็นจริยธรรมเชิงบวก เรื่องของศีลต่างๆ เช่น ศีล ๕ เป็นต้น ก็เป็นเรื่องของการประพฤติที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือเป็นข้อเรียกร้องให้เคารพต่อสิทธิ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยทั่วไปสังคมไทยจะคุ้นเคยกับจริยธรรมเชิงลบมากกว่า ทั้งโดยการอบรมสั่งสอน และการมองภาพของคนที่มีจริยธรรม เช่น เมื่อพูดถึงเรื่องจริยธรรม (หรือศีลธรรม) เรามักจะพูดถึงการงดเว้น กฎ หรือข้อห้าม แต่ไม่ค่อยเน้นเรื่องการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขต่อส่วนรวม และภาพของคนมีจริยธรรมหรือคน ในความรู้สึกรู้สึกของเราคือคนดีในความหมายแบบปัจเจก เช่น ซื่อสัตย์ ขยันทำมาหากิจ ไม่มีเรื่องทะเลาะกับใคร ประสบผลสำเร็จในชีวิตการงานและครอบครัว แต่ไม่มองคนที่ออกมาต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมให้กับสังคมในภาพของคนที่มีคุณธรรมจริยธรรม

บทที่ ๔

แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย เพื่อความเชื่อมโยงกับปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยที่ได้นำเสนอไว้แล้วในบทที่ ๓ ในประเด็นต่อไปนี้คือ

๑. แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย
๒. เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

๔.๑ แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะได้นำการประพฤติพรหมจรรย์ ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) ทาน การแบ่งปัน (๒) เวชยาวัจจะ (๓) ศีล ๕ (๔) อัปมัญญา พรหมวิหาร (๕) สทาร์สันโดษ (๖) เมถุนวิริติ (๗) วิริยะ (๘) อุโบสถศีล (๙) อริยมรรคมีองค์ ๘ (๑๐) ศาสนา ที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ ๒ มาจัดเป็นกระบวนการวิจัยจัดระบบเพื่อส่งเสริม จริยธรรม ๓ ประการคือ (๑) จริยธรรมทางสังคม (๒) จริยธรรมสำหรับครอบครัว และ (๓) จริยธรรมสำหรับบุคคลว่า ในพรหมจรรย์ ๑๐ นั้น ข้อๆ ไหนบ้าง ส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ข้อๆ ไหนบ้างส่งเสริมจริยธรรมสำหรับครอบครัว และ ข้อๆ ไหนบ้าง ส่งเสริมจริยธรรมสำหรับบุคคลซึ่งจะได้นำเสนอเป็นประเด็นๆ ต่อไป

๔.๑.๑ พรหมจรรย์ : ส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพรหมจรรย์ ๔ ข้อ คือ ๑.ทาน ๒. เวชยาวัจจะ ๓.ศีล ๕ ๔. อัปมัญญา พรหมวิหาร ซึ่งเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการเพื่อส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมเพื่อให้สังคมมีการเกื้อกูลกันและเกิดความสงบสุข

๑. ทานกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

การให้ทานเป็นสาเหตุให้เกิดจริยธรรมทางสังคม ในด้านการลดสภาพปัญหาสังคมในแง่ของการเอาเปรียบกันในเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนมากเกินไป กล่าวคือ โดยเนื้อหาของทานเป็นการให้สิ่งของ ๆ ตนแก่บุคคลอื่นได้ใช้สอยตามสมควร เพื่อเป็นการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เช่นคนที่มีฐานะดีร่ำรวยก็ช่วยเหลือคนที่มีฐานะยากไร้ และเป็นการให้โอกาสแก่บุคคลที่ด้อยโอกาส เพราะว่าถ้าเราเป็นคนที่มีความสามารถมาก ก็จะมีโอกาสสะสมทรัพย์สินไว้เป็นส่วนตัวได้มากจนเกินความจำเป็น คนที่มีความสามารถน้อยด้อยปัญญา ก็จะขาดแคลนลำบากในการแสวงหาทรัพย์มาเลี้ยงชีพ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ก็จะตกอยู่เฉพาะในมือของผู้มีอำนาจทางการเงิน ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้น่าจะเพียงพอเลี้ยงชาวโลกได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละความละโมภโลภมากลงเสียบ้าง ดังที่ท่านมหาตมคานธีกล่าวว่า “ทรัพยากรธรรมชาติมีเพียงพอสำหรับทุกคนในโลก แต่ไม่พอเพียง

สำหรับคนโลกเพียงคนเดียว”^๑ เมื่อเป็นอย่างนี้ สภาพปัญหาสังคมก็จะออกมาในลักษณะที่ว่าคนที่มั่งมีก็มีมากเกินไป คนที่ยากจนก็ขาดแคลนเกินไปทำให้ประเทศชาติพัฒนาได้ช้า ดังนั้น ทาน คือการเสียสละ การแบ่งปัน สิ่งของๆ ของตนแก่ผู้อื่น จึงสามารถส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างดี

๒. เวยยาวัจจะกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

การประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๒ คือเวยยาวัจจะ การช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมในด้านจิตอาสา เพราะว่า คนเราจะอยู่ในสังคมคนเดียวไม่ได้ ต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันต้องพึ่งพาอาศัยกัน การขนขวายช่วยเหลือกันทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นกำลังกาย กำลังทางความคิดจะช่วยให้กิจกรรมต่างๆ ทางสังคมสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ดังนั้น เวยยาวัจจะเป็นหนึ่งในพรหมจรรย์ทั้ง ๑๐^๒ ที่สามารถนำมาส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมได้ เพราะมุ่งถึงการบำเพ็ญประโยชน์แก่กุลแก่ผู้อื่น เป็นการแสดงถึงความเป็นผู้มีน้ำใจอันงาม แม้นตนเองจะไม่อาจช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วยกำลังทรัพย์ก็ตาม แต่ก็สามารถช่วยได้ตามกำลังกายที่มีอยู่ซึ่งพอจะช่วยเหลือได้และทำกระทำให้ด้วยความจริงใจไม่หวังผลตอบแทนใดๆ การช่วยเหลือเช่นนี้นับว่า เป็นกระทำความประเสริฐน่าสรรเสริญจึงเรียกว่าพรหมจรรย์

๓. ศิล ๕ กกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งมาจากเรื่องของกาม และพฤติกรรมในการเสพกามปัจเจกบุคคลที่ดำเนินชีวิตตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยม (Materialism) เชิงบริโภคนิยม โดยเห็นว่าการสุขทางกายเป็นเรื่องสำคัญและมีค่าสูงสุดในชีวิต และปัจเจกบุคคลประเภทนี้นับวันแต่จะเพิ่มปริมาณขึ้นโดยลำดับในขณะเดียวกัน ปัจเจกบุคคลที่มีทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตแบบเจตนิยม (Idealism) ซึ่งถือว่าความสุขที่แท้จริงนั้นอยู่ที่จิตใจ ได้ลดปริมาณลงโดยลำดับ หลักความจริงทางศีลธรรม (Morality) ถูกเมินเฉยจากสังคม ปัจเจกบุคคลในสังคมมองสารัตถะหรือแก่นสาร (Substance) ของชีวิตสวนทางกับหลักความจริงทางธรรมชาติ จนเกิดปัญหาทางสังคมโดยส่วนรวมซึ่งปัญหาทั้งหลายเหล่านั้นเป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสยาก เกินกว่าที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะยื่นมือเข้ามาปกป้องเยียวยาให้หายขาดจากสังคมได้

ศีลห้าเป็นหลักพื้นฐานของผู้ครองเรือน เป้าหมายเพื่อการเป็นมนุษย์ที่แท้คือ การไม่เบียดเบียนกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข เป็นระเบียบเรียบร้อยเพราะมีความหมายกว้าง รับรู้และเข้าใจกันเช่นนี้ ทำให้ศีลห้าซึ่งดูเหมือนเป็นเรื่องใกล้ตัวเรามากกลายเป็นเรื่องที่เราไม่สนใจกันน้อย ความเข้าใจคลาดเคลื่อนของชาวพุทธเราเอง ความเข้าใจผิดเหล่านี้ส่งผลให้ภูมิปัญญาแบบพุทธกลายเป็นส่วนเกินในสังคม ไม่ใช่ความรู้แก้ปัญหาให้บุคคล (รวมทั้งสังคม) ไม่ได้ แต่เป็นเพราะที่ผ่านมามีคนเป็นจำนวนมากไม่เข้าใจแก่นแท้ของคำสอน ซึ่งตรงนี้เป็นเรื่องที่เราต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก

^๑ วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๗.

^๒ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตัดที่ปณีแปล, เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๘๒,

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเรื่องศีล ๕ ที่ชื่อว่าพรหมจรรย์^๓ กับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม เพราะว่าการรักษาศีล ๕ จะทำให้เกิดจริยธรรมในสังคมในด้านการเคารพสิทธิซึ่งกันและกันได้แก่การเคารพในชีวิตของผู้อื่นและสัตว์อื่น เคารพในลิขสิทธิ์และทรัพย์สินของผู้อื่น เคารพในคุ้มครองของผู้อื่น และ ในด้านการป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกัน ด้วยการพูด คือตัดประโยชน์ทางวาจา

กล่าวโดยสรุปในศีล ๕ เมื่อมองในแง่ที่ส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมก็คือการให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกันและรักษาสังคมให้มีสันติสุข (ในความหมายเดิมของพระพุทธศาสนา รวมทั้งสัตว์ทั้งหลายด้วย) โดยวางวินัยไว้เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานของสังคม คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนา ทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมมี ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี)
- ๒) เว้นจากการลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี)
- ๓) เว้นจากประพฤตินิคม (กาเมสุ มิฉฉาจารา เวรมณี)
- ๔) เว้นจากการพูดปด (มุสาวาทา เวรมณี)
- ๕) เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย(สุราเมรยมชชพมาทภูฐานา เวรมณี)^๔

ดังนั้น ศีล ๕ ข้อที่กล่าวมาพอจะมองเห็นความสำคัญของศีลได้ในระดับหนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพ ชัดเจนและเข้าใจความสำคัญของศีลมากยิ่งขึ้น อาจสรุปความสำคัญของศีลเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑. ศีลมีความสำคัญต่อการควบคุมกาย วาจา และใจของคนให้เรียบร้อย สงบร่มเย็นและมีความสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนทั้งทางกายและใจ

๒. ศีลมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หากคนในสังคม กลุ่มคนใดขาดศีล สังคมกลุ่มคนนั้นๆ ก็ไม่น่าอยู่ จะมีปัญหามากมายตามมาอย่างไม่รู้จบสิ้น

๓. ศีลเป็นระบบการควบคุมและขัดเกลาพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตมีผลต่อกิจกรรม พิธีกรรม พฤติกรรม ความเป็นไปของคนในสังคมนั้นให้มีคุณภาพของจิตที่สูงขึ้น

๔. ศีลมีความสำคัญและเป็นหัวใจในการปฏิบัติธรรมอันสำคัญยิ่งตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะศีลคือสิ่งที่ต้องมาก่อนเป็นอันดับแรกในการศึกษาและปฏิบัติธรรมในศาสนาพุทธ เริ่มจาก ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าไม่มีศีลก็จะไม่มีสมาธิและจะเกิดปัญญาไม่ได้

๕. ศีลมีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ของคน คนกับมนุษย์จะมีความเหมือนกันเพียงร่างกายแต่จะแตกต่างกันตรงที่มีศีล คนถ้าไม่มีศีลก็จะไม่แตกต่างจากสัตว์ทั่ว ๆ ไป อาจร้ายมากกว่าสัตว์ด้วยซ้ำไป ศีลจะทำคนให้เป็นมนุษย์ได้ เพราะมนุษย์ แปลว่า ผู้มีจิตใจสูง คนที่ไม่มีศีลเป็นคนจิตใจต่ำจะเป็นมนุษย์ไม่ได้ คนที่จะเป็นมนุษย์ได้จะต้องเป็นคนมีศีลควบคุมกำกับจิตใจตลอดเวลา หลักมนุษยธรรมคือธรรมอันทำให้คนเป็นมนุษย์ก็คือ ศีลนั่นเอง เข้าใจอย่างนี้แล้วคงจะพอแยกออกได้ว่า

^๓ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลดลที่ปิ่นแปล, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๒,

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๙.

ใครคือคนธรรมดาๆ ใครคือมนุษย์ ขอให้สำรวจด้วยตนเองดูว่ามีความเป็นมนุษย์มากน้อยเพียงไรโดยเอาศีลแต่ละข้อๆ ไปจับแล้วตรวจสอบดู^๕

๑. คุณค่าและความสำคัญของศีล

คุณค่าและความสำคัญของศีล ๕ มี ๒ ลักษณะ คือ ๑. คุณค่าและความสำคัญต่อตัวผู้รักษาเองหรือในเชิงปัจเจก ๒. คุณค่าและความสำคัญต่อสังคมหรือในเชิงสังคม มีรายละเอียดดังนี้

๑) คุณค่าและความสำคัญต่อตัวผู้รักษาเองหรือในเชิงปัจเจก

ความประพฤติที่ปรากฏสืบเนื่องมาจากการกระทำทางกายและวาจา เมื่อว่าโดยหลักแล้วถือว่า มีใจเป็นเครื่องกำหนด การสำรวมระวังเจตนาเว้นบาปอกุศลทั้งปวงชื่อว่าเป็นผู้มีศีล และประพฤติดีด้วยดีจะได้รับอานิสงส์ คือ ความดี ดังพุทธภาษิตว่า “สีลํ กิเรว กลยาณํ แปลว่า ศีลนั้นเทียว เป็นความดี” จากพุทธภาษิตดังกล่าว เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ตัวศีลนั้นแหละเป็นความดีงาม^๖ และในการปฏิบัติตรงกันข้ามกับความดี ก็คือ ความชั่ว เป็นบาปกรรมชักนำไปในทางที่ตกต่ำเสื่อมถอย ความไม่สำรวมระวังในสิกขาบททั้งหลายเป็นสาเหตุของความเศร้าหมองของศีล บุคคลผู้สมาทานศีลเชื่อว่าเป็นผู้มีศีล การล่วงละเมิดศีลที่สมาทานแล้วนั้นชื่อว่าผู้ทุศีลหรือผู้มีศีลวิบัติ เป็นลักษณะของผู้มีความประพฤติเสียหาย ยินดีใน^๗ ธรรมอันลามก ไม่มีความละอาย มีการงานอันปกปิด ด้วยเหตุฉะนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสโทษของผู้ทุศีล โทษที่เกิดเพราะละเมิดสิกขาบทของบุคคลผู้ประพฤติ ถือว่าเป็นบุคคลผู้สร้างภัยให้แก่ตนเองในด้านความประพฤติที่จะแตกต่างจากผู้มีศีลโดยทั่วไป เพราะเท่ากับว่าไม่เคารพต่อพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว ก็จะเป็นการทำลายศรัทธาของประชาชนผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและไม่เป็นการสร้างศรัทธาสำหรับผู้ที่ยังไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เนื่องจากการไม่ปฏิบัติที่ไม่เต็มรูปแบบ คือพุทธศาสนิกชนยังไม่เข้าใจหลักธรรมคำสอน ถึงแม้จะมีความเข้าใจอยู่บ้าง ก็ไม่ประพฤติปฏิบัติไปตามคำสอนอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะเรื่องของศีล

สำหรับประชาชนผู้มุ่งปฏิบัติโดยตรงตามธรรมวินัย “พระพุทธศาสนาบัญญัติให้ชีวิตต้องขึ้นกับประชาชนนั้น ก็เพื่อประโยชน์ระยะยาว ทำให้พระต้องผูกพันอยู่กับสังคม ต้องคิดสงเคราะห์อนุเคราะห์แบบใดแบบหนึ่ง แต่เมื่อการตอบแทนไม่เป็นไปตามหลักก็ต้องไขว่ไขวไป”^๘ ความย่อหย่อนของพระภิกษุในเรื่องศีลวิบัติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเกี่ยวเนื่องกับคุณภาพของจิตโดยตรง ในด้านพื้นฐานของความประพฤติตามรูปแบบที่ถูกต้อง เมื่อมีการประพฤติคลาดเคลื่อนย่อมไม่เป็นที่ยอมรับดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงความจำเป็นไปของภิกษุผู้ทุศีล ไม่เอื้อเพื่อต่อวินัย

^๕ สาลี รักรสูทธิ, **ศีล สูดยอดวินัยของพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธนธัการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒-๑๔.

^๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๒.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๘/๕๐.

^๘ พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร พิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๖๕.

พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่าโลกนี้จะสงบร่วมเย็นเมื่อคนเคารพสิทธิ์ซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนกันทางกาย วาจา อันมีพื้นฐานมาจากใจ^๙ การกระทำใดเล่าที่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็น การกระทำที่ดีและที่ชั่ว คำตอบสำหรับขรราวาสผู้ครองเรือนทั่วไปอยู่ในศีล ๕^{๑๐} หากประพฤติปฏิบัติ ตามกันไม่ได้ก็ไม่ได้ประโยชน์จากการเป็นพุทธศาสนิกชน^{๑๑} การปฏิบัติตามศีล ๕ เป็นการปฏิบัติตาม แนวพระพุทธศาสนาขั้นต้น สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งศีล ๕ นี้มีอิทธิพลต่อสังคมมาก เพราะ จัดเป็นบรรทัดฐานทางสังคมด้านศีลธรรมของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังที่พระพุทธองค์ ทรงแสดงให้เห็นว่า สัตว์ทุกชีวิตรักทรัพย์สิน รักบุตรภรรยา มีความต้องการให้ผู้อื่นกล่าวคำไพเราะให้ ฟัง ไม่ชอบการกล่าวคำเท็จ ปฏิบัติเช่นนั้นต่อผู้อื่น การรักษาศีล ๕ จึงเป็นการกระทำความดี ทำให้ ผู้รักษาศีลมีคุณสมบัติ ความสามารถช่วยตนเอง และส่งเสริมชุมชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความ เป็นระเบียบ

หากจะกล่าวถึงคุณค่าของศีล ๕ แล้วมีข้อสรุปลงในความหมายได้ดังนี้ ศีลใน พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นตามหลักเหตุผลของธรรมชาติ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็น ระบบความประพฤติและการปฏิบัติที่สานสัมพันธ์โดยตลอด ทั้งกาย วาจา และใจ ในความสัมพันธ์กัน ทั้ง ๓ ส่วนนี้ใจมีส่วนสำคัญมากที่สุด หมายความว่าเมื่อใจนึกคิดแล้วจะมีผล (เชื่อมสัมพันธ์) ไปถึงกาย และวาจาทันที ความนึกคิดในใจจึงเป็นตัวปรุงแต่งและชักนำกาย วาจา ให้เป็นไปต่างๆ มากมาย ศีล โดยเฉพาะศีล ๕ จึงเป็นศีลที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุด ดังนั้น ปราชญ์หรือพระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงได้กล่าว พรรณนาคุณค่าของศีล ๕ ไว้ว่า ศีล ๕ เป็นมนุษยธรรม คือ เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ เพราะคนเราจะ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มิใช่ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องมียธรรมสำหรับมนุษย์อีกด้วย^{๑๒}

จะเห็นได้ว่าศีลจึงมีคุณค่าและความสำคัญกับบุคคลผู้รักษา (ปัจเจก) คือ ศีลเป็นหลักการ ในการรักษาตัวให้พร้อมที่จะทำความดีอื่นๆ ต่อไป และช่วยสกัดกั้นความเดือดร้อนต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น เพราะการกระทำชั่ว เพราะเมื่อบุคคลมีศีลก็จะไม่กระทำชั่วจะก่อให้เกิดทุกข์ความเดือดร้อนตามมา ศีลจึงมีความสำคัญสำหรับทุกๆ คน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม ล้วนสามารถประพฤติปฏิบัติศีลให้ บริสุทธิ์ได้เช่นเดียวกัน

๒) คุณค่าและความสำคัญต่อสังคม

คุณค่าและความสำคัญในเชิงสังคม เห็นคุณค่าและความสำคัญที่เมื่อบุคคลผู้รักษาและ ประพฤติตามศีล ๕ แล้วคุณค่าและความสำคัญเกิดขึ้นต่อตัวตนของผู้คน ซึ่งตัวตนหรือฐานะของผู้คน ยิ่งมีความสำคัญมากเพียงใด คุณค่าและความสำคัญของศีล ๕ ก็ยิ่งแผ่และขจรกระจายไปมากเพียง

^๙ ชาญ ยมดิษฐ์, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามศีล ๕ ตามคำรายงานของนักชั้นมัธยมศึกษาตอน ปลายในเขตการศึกษา ๖, หน้า ๑๔.

^{๑๐} ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ศาสนากับความมั่นคงของชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗๕.

^{๑๑} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, มนุษยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ชวนการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, มนุษยธรรม, หน้า ๓๐.

นั้น เมื่อคนแต่ละคนมีศีลแล้ว ด้วยคุณแห่งศีลก็จะแผ่ไปถึงคนอื่นและสังคมส่วนรวมอีกด้วยเพื่อให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของศีล ๕ ในเชิงสังคม ผู้วิจัยขอนำมาอภิปรายดังต่อไปนี้

(๑) คุณค่าและความสำคัญตามความหมายของศีล

ศีล ๕ เป็นหลักสำคัญขั้นต้นของการเป็นชาวพุทธ หากบุคคลขาดศีล ๕ ก็ไม่จัดว่าเป็นชาวพุทธได้ ทั้งนี้เพราะหลักคำสอนเรื่องศีลเป็นสิ่งสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้แสดงไว้ว่า คำสอนและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวกับคำสอน และสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุด ก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในขั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน^{๑๓} สังคมที่สมาชิกในสังคมขาดศีลธรรมไม่อาจจะดำรงอยู่ได้ เพราะทนต่อพฤติกรรมที่ทุศีลของตนเองนั้นไม่ได้ ดังท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงไว้ว่า ถ้ามนุษย์ในโลกนี้ต่างคนต่างไม่มีศีลกันแล้ว โลกนี้จะเป็นอย่างไร จะเห็นได้ทันทีว่าเป็นภาวะที่ทนไม่ได้ ตัวเองก็ทนตัวเองไม่ได้เมื่อตัวเองไม่มีศีล ตัวเองจะทน (พฤติกรรม) ตัวเองไม่ได้ คือ มีโรคทางวิญญาณ โรคบาป โรคกรรม โรคทรมาณจิต ทรมาณวิญญาณมากขึ้นจนตนเองก็ทนไม่ได้เพราะไม่มีศีล สังคมก็ทนไม่ได้ สังคมรอบตัวเขาก็ทนไม่ได้ ถ้าคนไม่มีศีลมันจะเกิดเสนียดจัญไรของสังคมมากขึ้น^{๑๔}

นอกจากนี้ศีลยังมีความสำคัญเพราะเป็นเครื่องบ่งบอกถึงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่แตกต่างจากสัตว์ ถ้าคนขาดศีลก็ไม่แตกต่างอะไรจากสัตว์ ดังที่ พระเมธีธรรมาจารย์(ทอง ปญญาทีโป) กล่าวไว้ว่า คนเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ในทางวิทยาศาสตร์ก็กล่าวตรงกับพระพุทธศาสนา แต่เราถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ ถ้าคนเราขาดความประเสริฐคือศีลเสียแล้ว ก็เป็นสัตว์ธรรมดาแน่นอน เหมือนสัตว์ทั้งหลาย ไม่เห็นมีอะไรต่างกัน^{๑๕}

ในส่วนของการปฏิบัติธรรม ศีลมีความสำคัญเป็นอันดับแรกของผู้ปฏิบัติธรรมที่จะก้าวหน้าต่อไปในการปฏิบัติ ท่านแสดงไว้ในศีลเถรคาถาว่า “ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้นพึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ และว่าศีลเท่านั้นเป็นยอด และผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุดในโลกนี้ ความชนะในมนุษย์โลกและเทวะโลก ย่อมมีได้เพราะปัญญาและศีล”^{๑๖}

ศีล ๕ จึงมีความสำคัญเพราะทำหน้าที่ ๒ ประการ คือเป็นระเบียบปฏิบัติของสังคม ได้แก่ การกระทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยดี และเป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ซึ่งมีประโยชน์และอันสงสืบเนื่องโดยลำดับขั้นตอน ความเจริญและความสุขต่างๆ ที่มีอยู่ขณะนี้ ด้วยอานุภาพของศีล แม้ตัวเองจะไม่มีศีลด้วยอานุภาพศีลของบุคคลอื่น การที่

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๗๑๕.

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, **ทาน ศีล ภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, มปป.), หน้า ๗๗.

^{๑๕} พระเมธีธรรมาจารย์ (ทองขาว ปญญาทีโป), **ชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๓๕), หน้า ๓๐.

^{๑๖} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, **มนุษย์ธรรม**, หน้า ๔๐-๔๑.

บุคคลจะอยู่ร่วมกันได้เป็นหมู่เล็กขึ้นไปตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ก็ด้วยอนุภาพศีล กล่าวคือบุคคลที่อยู่ในหมู่นั้นนั่นเองต่างก็มีศีล คือ ไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักของซึ่งกันและกัน มีธรรมต่อกัน เป็นต้นว่ามีความซื่อตรงต่อกัน จึงรวมกันอยู่ได้^{๑๗}

ในส่วนของความสำคัญของศีล ๕ ก็มีนัยที่กล่าวแล้ว นั่นคือการกล่าวถึงความสำคัญที่เป็นองค์รวมของศีลก่อน ซึ่งอาจกล่าวไปถึงข้อที่ว่าปัญหาต่างๆ ทั้งหลายในโลกนี้ ล้วนสืบเนื่องมาจากความอยากของตนเอง อยากจะได้มาปรนเปรอความสุขแก่ตนเอง ท่านเรียกภาวะอย่างนี้ว่า ตัณหา การแสดงบทบาทของตัณหาจึงเป็นตัวก่อปัญหาให้แก่มนุษย์อย่างไม่รู้จักจบสิ้น การที่จะละตัณหาเสียได้ ต้องมุ่งไปที่ความประพฤติพื้นฐาน ได้แก่ศีลในระดับต่างๆ แล้วขยายเขตความประพฤติปฏิบัติให้สูงขึ้น ด้วยอาศัยการปฏิบัติขั้นสมาธิและปัญญาเข้ามาช่วยโดยลำดับ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงเปรียบเทียบความสำคัญของศีลไว้ว่า “บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลในกาลทุกเมื่อ มีปัญญามีใจตั้งมั่นแล้วปรารถนาความเพียร มีตนส่งไปแล้ว ย่อมข้ามโอชะที่ข้ามได้ยากเขาเว่นขาดแล้วจากกามสัญญา ล่วงรูปสังโยชน์ได้มีภพเป็นที่ผลิตเพลินสิ้นไปแล้ว ย่อมจมในห้วงเหวลึก”^{๑๘}

ศีลจึงมีความสำคัญสำหรับทุกๆ คนในสังคม นั่นคือศีล เป็นบรรทัดฐานทางพฤติกรรมที่จะให้สมาชิกในสังคมแสดงออกต่อกัน หากบุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำผิดจากศีล จะทำให้เขาผู้นั้นเข้ากับคนอื่นในสังคมไม่ได้ สังคมก็จะไม่สงบสุขจากการประพฤติผิดศีลของเขาผู้นั้น ดังนั้น ทุกคนในสังคมต้องอาศัยและตั้งอยู่ในศีลอยู่เสมอๆ ทุกๆ คนในสังคมจึงจะข้ามพ้นปัญหาและความทุกข์ต่างๆ ไปได้ด้วยดี เหมือนกับพืชคามและภุตคามอาศัยและตั้งอยู่บนผืนแผ่นดิน จึงเจริญงอกงามได้ ศีลจึงมีคุณค่าและความสำคัญในตัวของศีลหรือตามความหมายของศีลนั่นเอง ก็เหมือนกับผืนแผ่นดินแม้จะไม่มีพืชคามและภุตคามอาศัย ผืนแผ่นดินก็มีคุณค่าและความสำคัญอยู่อย่างนั้นเสมอ

(๒) คุณค่าและความสำคัญที่มีต่อสังคมมนุษย์

มนุษย์เกิดมาในโลกนี้ย่อมมีรูปพรรณสัณฐานเป็นต่างๆ กัน บางคนก็มีรูปร่างงาม บางคนก็มีรูปร่างทราม ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่เหตุที่จะตกแต่งให้ เหตุดีก็ตกแต่งให้มีรูปร่างงาม ถ้าเป็นดอกไม้งามและมีกลิ่นหอม ก็ย่อมเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป ถ้าเป็นดอกไม้ไม่งามทั้งไร้กลิ่นหอมด้วยแล้ว ยังไม่มีคนปรารถนาเลยคนเราก็เช่นเดียวกัน ถ้ารูปร่างน้ำใจดี ย่อมเป็นที่รักใคร่ นิยมชมชอบของผู้พบเห็น ถ้ารูปร่างหากไร้คุณธรรมประจำใจ ก็สู้คนรูปชั่วเลวทรามแต่มีคุณธรรมประจำใจไม่ได้รูปพรรณสัณฐานได้มาอย่างไร ย่อมเป็นอยู่อย่างนั้น ดัดแปลงแก้ไขไม่ได้ แต่ใจนั้นก็มักเป็นไปตามพื้นเดิมถึงอย่างนั้น ก็ยังมีทางแก้ไขได้ด้วยความตั้งใจอันดี เหมือนของที่ไม่หอมมาแต่เดิม เขายังอบให้หอมได้ แต่ธรรมดาคใจนั้นมักผันแปรไม่แน่นอนมั่นคงลงได้ นักปราชญ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงได้กำหนดวางแบบแผนความประพฤติไว้เป็นหลักฐานการตั้งใจประพฤติตามบัญญัติ นั้น ชื่อว่า “ศีล” ศีลนี้เป็นแนวทางสำหรับให้คนประพฤติความดี คนเราแรกจะประพฤติความดี ถ้าไม่ถืออะไรเป็นหลัก ใจย่อมไม่มั่นคงอาจเอนเอียงไปหาทุจริตอีกได้ เพราะโมหะครอบงำ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์เป็นปกติมารยาทได้แล้วจึงประพฤติคุณธรรมอย่างอื่น ก็มักยั่งยืน ไม่ผันแปร นี้แลเป็นประโยชน์แห่งการบัญญัติศีลขึ้น ความมุ่งหมายอันดับแรกพึงรู้ว่า การรักษาศีล ๕ หรือเรียกว่า “เบญจศีล” นี้เป็นการรักษาตนเอง เป็นการป้องกัน

^{๑๗} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒๗๐/๗๖.

^{๑๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๑/๗๖.

ตนเอง ไม่ให้เสียคน หรือที่เรียกว่า “เสียตัว” เพราะตัวเราแต่ละคนนั้นเป็นของหายากและมีจำกัด คือ มีตัวเดียวเท่านั้น ไม่มีตัวแทน อยู่ก็อยู่หมด เป็นพระก็เป็นหมด เป็นโจรก็เป็นหมด หรือถ้าเข้าคุกก็เข้าหมดเช่นเดียวกัน การรักษาศีล ๕ นั้น มีความมุ่งหมายคือ ให้รักษาตนเองไว้ไม่ให้เสียหาย และยังมีผลพลอยได้อีกมากทั้งทางครอบครัว ทางสังคม ประเทศชาติ และเป็นพื้นฐานให้ตนเองบำเพ็ญสมาธิ ปัญญา จนถึงได้มรรคผล นิพพาน พึงทราบว่าคนไม่มีศีล ย่อมไม่อาจบำเพ็ญสมาธิ ปัญญาให้ได้ผลเต็มที่ได้เลย

ดังได้กล่าวมาแล้ว การรักษาศีลห้ามีความมุ่งหมายในการป้องกันรักษาตนไม่ให้เสียหายของทุกสิ่งทุกอย่างมันจะดีหรือจะเสีย จะคงทนถาวรหรือชำรุดหักพังโดยง่าย สำคัญอยู่ที่พื้นฐานของสิ่งนั้น ฉะนั้นช่องก่อสร้างที่เขาจะสร้างตึก จึงจะต้องตอกเสาเข็มลงรากตรงจุดที่จะรับน้ำหนักไว้ แข็งแรงชีวิตของคฤหัสถ์ก็เช่นเดียวกัน ต้องแบกน้ำหนัก เพราะเรื่องครอบครัว เรื่องยากดีมีจน ความสุขความทุกข์ต่างๆ จำต้องสร้างพื้นฐานของชีวิตให้มั่นคงจึงจะรับน้ำหนักได้อย่างปลอดภัยเราคงเคยเห็นเคยมีพื้นฐานชีวิตไม่ดีพอ พอตนต้องรับภาระหรือกระทบกระทั่งเข้าเลยต้องกระทำผิดถึงติดคุกก็มี นั่นแสดงควมที่ชีวิตจบลงไป น่าเสียดายมากทางศาสนาชี้จุดสำคัญที่จะต้องสร้างพื้นฐานไว้ให้มั่นคงเป็นพิเศษ ๕ จุด เป็นการเปิดช่องทางที่ตัวเองจะเสีย ๕ ทางด้วยกัน และวิธีที่วางนี้ ก็คือ การรักษาศีล ๕ ข้อซึ่งท่านได้บัญญัติไว้ดังตามความหมายต่อไปนี้

ศีลข้อที่ ๑ บัญญัติไว้เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความโหดร้าย

ศีลข้อที่ ๒ บัญญัติไว้เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความมีโอ

ศีลข้อที่ ๓ บัญญัติไว้เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความใจเร็ว

ศีลข้อที่ ๔ บัญญัติไว้เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความขี้บด

ศีลข้อที่ ๕ บัญญัติไว้เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความขาดสติ

หมายความว่า ชีวิตของคฤหัสถ์ทั้งหลายมักจบลงเพราะ ๕ อย่างนี้ คือ

๑. ความโหดร้ายในสันดาน

๒. ความอยากได้ทรัพย์สินของคนอื่นในทางที่ผิด

๓. ความรุ่มร้อนในทางกามเกี่ยวกับเพศตรงข้าม

๔. ความไม่มีสติจะประจําใจ

๕. ความประมาทขาดสติ สัมปชัญญะ

วิธีแก้ก็คือ การหันเข้ามาปรับพื้นฐานจิตใจตนเอง โดยวิธีการรักษาศีล ๕

ดังนั้น ศีลในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติเพื่อทำกาย วาจา ให้เรียบร้อย ความเรียบร้อยดังกล่าวทางกายเรียกว่า กายสุจริต ความเรียบร้อยดังกล่าวทางวาจา เรียกว่า วาจาสุจริต ซึ่งเป็นระเบียบข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานซึ่งมีศีลเป็นฐานความคิดของคนไทย ศีลจึงกลายมาเป็นระเบียบปฏิบัติและมารยาทของสังคมไทยด้วย กล่าวคือ ประเพณี วัฒนธรรม และธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของคนไทย หากจะมองกลับไปหาหลักอันเป็นแก่นแท้ให้เกิดสิ่งดังกล่าวนี้ น่าจะได้แก่ศีลที่เป็นสิกขาบท (แบบฝึกหัดขัดเกลา) ที่เป็นวินัย ทั้งที่เป็นศีล ๕ และศีล ๘ และอาจกล่าวได้ว่าสิ่งดังกล่าว กุศล

ธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับสังคมนุชย์ โดยเฉพาะสังคมไทย ล้วนมีแต่ศีลเป็นบ่อเกิดหรือเป็นพื้นฐานแรก สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย”^{๑๙}

(๓) คุณค่าและความสำคัญที่มีต่อประเทศชาติ

ประเทศใดที่มีความยึดมั่นถือ (สมาทาน) มั่น และประพฤติมั่นในศีล ๕ ประเทศนั้นจะเป็นประเทศที่มีลักษณะเป็นบ่อเกิดการก่อเกิดแก่การดำรงชีพ การประกอบสัมมาชีพทุกอย่างของประชาชน โดยสรุปศีล ๕ มีคุณค่าและความสำคัญในระดับประเทศด้วยการทำให้ประเทศมีลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่างๆ เพื่อการเข้าถึงจุดหมายที่ดีงามและจุดหมายสูงสุดของชีวิต ส่วนประเด็นปัญหาที่ว่าความหมายของศีลไปมีส่วนเกี่ยวกับประเทศชาติอย่างไร ซึ่งความหมายความเป็นจริงแล้วความเป็นผู้มีระเบียบของประชาชน จะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้คนเป็นผู้มีระเบียบวินัย อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บ้านเมืองสงบสุข ดังปรากฏตามหลักศิลาจารึกว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอนทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวท่วยนาง ลูกเจ้า ลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ผุ่งท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากาลกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว”^{๒๐} เมื่อประเทศที่มีประชาชนขอรับการให้ทาน ขอรับการรักษาศีล แสดงว่าบ้านเมืองปกติสุขดี การจะประกอบกิจการงานต่างๆ เช่นการค้าขายก็จะสะดวกปลอดภัย เป็นต้น

๒. ทำให้สมาชิกของสังคมหรือสังคมนั้นอยู่ร่วมกันด้วยดี สังคมสงบเรียบร้อย และมุ่งหน้าปฏิบัติกิจของตนๆ โดยสะดวก แม้แต่คนไม่เคยเป็นโจรมาก่อนยังกลับใจมาบวช มีกรณีเรื่องพระองค์ลีมาล เป็นต้น ที่ท่านกลับใจก็เพราะได้พบผู้ทรงศีลอย่างพระพุทธเจ้า ความละเอียดดังปรากฏใน อังคุลิมาลสูตร^{๒๑} มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสก์ เล่าถึงการที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปแสดงธรรมแก่องค์ลีมาล จนทำให้ได้สติคืนมาและขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

๓. โภคทรัพย์ของประเทศนั้นมั่งคั่งและมั่นคง อันหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคมและประเทศชาตินั้นๆ สามารถศึกษาได้จากพระบรมราชาวาทที่พระราชทานแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธมหาราช สยามกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ตอนหนึ่งว่า “เมื่อพ่อได้รับราชสมบัติในเวลาอายุเพียง ๑๔ ปีเท่านั้น เหมือนตะเกียงริบหรือจวนจะดับอาศัยด้วยปฏิบัติ อธิษฐานน้ำใจในความสัตย์ธรรม มิได้วู่วามและมีได้เอาชาติปองร้ายผู้ใด จึงได้มีความเจริญรุ่งเรือง มาจนเพียงนี้”^{๒๒}

๔. ประชาชนฝึกหัดขัดเกลตาตนเอง ทำให้กิเลสเบาบางลง ด้วยการควบคุมยับยั้งสังวรปรับการแสดงออกทางกาย ทางวาจา ใจ ให้เอื้อแก่สภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลและการอยู่ร่วมกัน

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๗.

^{๒๐} ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, หน้า ๘, อ้างใน พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), **ปรัชญาการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๖๔.

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗/๔๒๑.

^{๒๒} พระบรมราชาวาทในรัชกาลที่ ๕ พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอ (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอามาตย์โทขุนสมัคร สุภการ, ๒๕๑๓, อ้างใน ลิขิต ธีรเวคิน, **การเมืองการปกครองไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๐.

ด้วยดีนั้น อันเป็นขั้นต้น ของการพัฒนาชีวิตของตน ให้พร้อมที่จะรองรับของกุศลธรรมทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งคือเป็นพื้นฐานของสมาธิ หรือการฝึกปรือคุณธรรมทางจิตที่สูงขึ้นไป

สรุปได้ว่าในประเด็นคุณค่าและความสำคัญของศีล ๕ สามารถนำมาเป็นในการ ส่งเสริม จริยธรรมในสังคัมคฤหัสถ์ กล่าวคือหลักความประพฤติของศีลนั้น สิ่งสำคัญก็คือ ก็คือ การขัดเกลา ตนเองและงดเว้นจากความชั่ว โดยประการต่างๆ รู้จักบังคับและควบคุมตนเองได้ซึ่งจะทำให้ความเป็นอยู่ พฤติกรรมและลักษณะความสัมพันธ์กับผู้อื่นเกิดความเหมาะสม เป็นความพอดีที่จะเกื้อกูลแก่ ความเจริญงอกงามแห่งคุณธรรมของตนเอง และการเป็นอยู่ร่วมกันด้วยดีของทุกคนในสังคม เมื่อ กล่าวตามหลักการก็คือว่า หากประพฤติศีล ๕ ดีแล้ว จิตใจก็จะสงบอันหมายถึงจิตเป็นสมาธิ ปัญญา ก็เกิดตามมา พอมีปัญหาที่เป็นสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นองค์แรกของมรรค สัมมาทิฐิก็ส่งทอดไปยังสัมมา สังกัปปะ สัมมาวาจา กัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างองค์มรรค ดังนั้น การ ใช้ประโยชน์จากการมีศีล ๕ ในการจัดสรรสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและทางสังคม โดยที่ศีล ๕ จะ คอยเปิดโอกาสในการทำชั่วและส่งเสริมในการทำความดีอื่นๆ ให้ยิ่งขึ้นต่อไป

(๖) อานิสงส์ทั้งเชิงปัจเจกและเชิงสังคม

ศีลโดยลักษณะเป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง คือคุณธรรมที่ควบคุมประพฤติให้เรียบร้อย เป็นที่ตั้ง แห่งคุณธรรมทั้งหลาย เมื่อต้องการสร้างคุณธรรมต่างๆ ต้องเป็นผู้มีศีล และเมื่อประพฤติศีลด้วยดีแล้ว ศีลก็จะชักนำผู้ที่ประพฤติปฏิบัติศีลนั้นสู่ความเจริญในการปฏิบัติธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป จนถึงเป้าหมาย สุดท้ายคือ พระนิพพาน ศีลจึงมีอานิสงส์ (ผลแห่งความดี) สำหรับผู้ประพฤติศีลด้วยดี และศีลยังเป็น ปัจจัยที่ทำให้ชีวิตมีคุณค่าและให้ตั้งอยู่ในความดีตลอดไป สมดังความปรากฏในเถรคาถา ทวาทสก นิบาต สีสเถรคาถา ว่า

ศีลเป็นเบื้องต้นเป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งความดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรมทั้ง ปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ สวรรค์เป็นเครื่องกันความทุจริต ทำจิตให้รำไร เป็นที่หยั่ง ลงมหาสมุทร คือ นิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งปวง^{๒๓}

หากจะกล่าวถึงอานิสงส์ของศีลที่เกิดขึ้นกับบุคคลทั้งเฉพาะตัว (ปัจเจก) และทั้งกลุ่มคน (สังคม) กล่าวตามที่ท่านเปรียบเทียบเป็นเชิงอุปมาอุปไมยว่า

ผู้มีศีลมีหลักความประพฤติที่ถูกต้องเริ่มด้วยการประพฤติดีทางกาย วาจาและสัมมาชีพ ย่อมมีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม ประโยชน์ของศีลเป็นกระบวนการสร้างปัญญา เพื่อ กำจัดอวิชชาด้วยระบบความประพฤติและการดำเนินชีวิตที่ควบคุมตัณหา ซึ่งเป็นตัวสร้างปัญหาต่างๆ เพราะผู้มีศีลนั้นย่อมวิปัสสนา คือมีความไม่เดือดร้อนในใจเป็นอานิสงส์อย่างประเสริฐ วิปัสสนานั้น จะเป็นเหตุให้เกิดปรโมทย์ (ความบันเทิงใจ) ความปรโมทย์เป็นเหตุให้เกิดปีติ (ความอิ่มใจ) สมาธิ เป็นเหตุให้เกิดยถาภูตญาณทัสนะ (ผู้เห็นความเป็นจริง) ยถาภูตทัสนะเป็นเหตุให้เกิดนิพพิทา (ความ เบื่อหน่ายในสังขาร) เกิดวิราคะ (คลายกำหนด) ส่งให้บรรลุถึงวิมุตติญาณทัสนะคือความรู้ ความเห็น ว่า จิตพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย^{๒๔}

^{๒๓} ชู.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๗๘/๓๓๒.

^{๒๔} อัง.ทสก. (ไทย) ๑๔/๑/๓๒๐.

การละบาปอกุศลต้องเริ่มต้นที่ศีล เพราะผู้มีศีลเป็นผู้มีจิตใจจดทนกล้าหาญกำจัดความเกียจคร้าน และเบียดเบียนให้หมดสิ้นไป มีจิตใจที่มั่นคงแก่กล้า จึงเกิดกุศลธรรมที่เจริญงอกงามเป็นทางเกิดคุณงามความดียิ่งขึ้นไป ย่อมส่งเสริมสติปัญญา รู้จักเหตุผลและรู้จักรับผิดชอบตนเอง สมด้วยบทปุจฉาและวิสัชนาระหว่างพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนเถระ มีปัญหาที่พระเจ้ามิลินท์ถามถึงลักษณะของศีลว่าเป็นอย่างไร พระนาคเสนเถระถวายพระพรว่า “ศีล เป็นที่อาศัยแห่งกุศลธรรมทั้งปวง ซึ่งได้ชื่อว่าอินทรีย์ พลละ โภชนงค์ มรรค สติปัญญา สัมมัตถาน ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมบัติ เมื่อโยคาวจรตั้งอยู่ในศีลแล้ว กุศลธรรมทั้งปวงย่อมไม่เสื่อม”^{๒๕} เพราะฉะนั้น ผู้มีศีลจึงได้รับประโยชน์คือเป็นที่รักใคร่ชอบใจของปวงชน ผู้มีปัญญาย่อมยินดี เป็นมิตร ไม่มีภัยเวรต่อใครๆ เพราะผู้เช่นนั้นถึงพร้อมด้วยจรรยา มารยาท นำความสุขความเจริญมาสู่ตนและหมู่คณะ

จะเห็นได้ว่า ศีลมีความสำคัญต่อการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมคือการควบคุมกาย วาจา และใจของคนให้เรียบร้อย สงบเรียบร้อย และเป็นสุข ชัดเจนพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตซึ่งมีผลต่อกิจกรรม พิธีกรรมพฤติกรรม การรักษาศีลจะส่งผลทำคนให้เป็นมนุษย์ได้ เพราะมนุษย์ แปลว่า ผู้มีจิตใจสูงและนำไปสู่การปฏิบัติขั้นสูงของอริยมรรค โดย เริ่มต้นจาก ศีล สมาธิ และปัญญา อันจะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง

๔. อัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔)กับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

ในประเด็นของอัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ที่เป็นข้อหนึ่งในพรหมจรรย์ ๑๐ ประการ^{๒๖} กับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมนี้ กล่าวคือ ผู้ที่ประพฤติในอัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) จะทำให้เกิดจริยธรรมทางสังคมในด้านการพัฒนาคุณภาพจิตให้สูงขึ้น เพราะว่า พรหมวิหาร ๔ ข้อนี้ มีความสำคัญมากในการอยู่ร่วมของคนในสังคม เพราะว่าคนเราจะอยู่คนเดียวในสังคมไม่ได้ ด้วยว่า อัปมัญญา พรหมวิหาร ๔ ประการนี้ เป็นข้อปฏิบัติที่พึงทำต่อผู้อื่น การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมถ้าปราศจาก พรหมวิหาร ๔ ข้อนี้เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว คนในสังคมนั้นจะประสบแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย ไม่น่าอยู่ โดยปกติทั่วไปคนส่วนมากจะถือเอาประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้งไม่คำนึงถึงประโยชน์สุขของผู้อื่น ประโยชน์สุขต่างๆ ที่เขาพึงมีไม่ว่ามากน้อยเพียงไร ซึ่งเป็นลักษณะของคนขาดเมตตา หรือว่าเห็นคนอื่นประสบความทุกข์เดือดร้อนทั้งที่ตนสามารถจะช่วยเหลือได้ แต่กลับไม่ช่วยก็พากันทอดทิ้งถือว่าธุระไม่ใช่ก็เป็นลักษณะของคนขาดกรุณา หรือว่า เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งได้ดีประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานก็ไม่พลอยยินดีกับเขา กลับริษยาปรารณาจะให้เขาประสบแต่ความทุกข์ลำบาก ลักษณะเช่นนี้เป็นการแสดงออกถึงความขาดมุทิตา และประการสุดท้ายมีใจประกอบด้วยอคติ ลำเอียงต่อคนทั่วไป ซึ่งเป็นลักษณะของการขาดอุเบกขา เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมจะสงบสุขได้อย่างไร ในทางตรงกันข้ามถ้าคนในสังคมมีแต่ความเมตตา เอื้อเฟื้อกัน กรุณา คิดสงสารให้เขาพ้นจากความทุกข์ประสบแต่ความสุข พลอยยินดีเมื่อเขาได้รับตำแหน่งหน้าที่ในการงาน และไม่อคติต่อกัน จะเห็นได้ว่าหลักอัปมัญญา คือพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่สามารถส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมได้อย่างชัดเจน

^{๒๕} กรมศิลปากร, **มิลินทปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระวิสุทธีววงศาจารย์ (สูง ธนฺวโร), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๕๒.

^{๒๖} พระสิริมงคลอาจารย์, **มังคลัตถทีปนีแปล**, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๒,

ในขณะที่เดียวกันการแสดงเมตตากรุณาไม่ต้องมากแม้เพียงเล็กน้อย ก็อาจทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันของคนในสังคม ถ้าทุกคนในสังคมต่างมีเมตตากรุณาต่อกันแล้ว ปัญหาสังคมในเรื่องการเบียดเบียนประทุษร้ายกันก็จะลดน้อยลงเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมย่อมอยู่เป็นสุข ดังพุทธภาษิตว่า อพฺยาปชฌิ สุขํ โลกํ ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก^{๒๗} เมตตากรุณาในพรหมวิหาร ๔ นี้ เป็นคุณธรรมที่ต้องแสดงออกทั้งภายในคือทางจิต และภายนอกคือทางกายและวาจา การทำจิตไม่พยายาบทปรารถนาให้ผู้อื่นอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีเวรไม่มีศัตรู หวังให้เขามีความเจริญก้าวหน้า นี่เป็นการแสดงออกซึ่งเมตตาภายในคือทางจิต การที่บุคคลมีเมตตาจิตประกิจทางกายทางวาจาที่เป็นกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นทางให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และความสุขด้วยอำนาจแห่งเมตตาจิตของตน อาการเช่นนี้ถือว่าเป็นการแสดงเมตตาภายนอก คือทางกายและทางวาจา การแสดงกรุณาภายในจิตกล่าวคือ การทำจิตให้ห่างไกลวิหิงสาวิตกไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น คิดปรารถนาให้เขาพ้นจากทุกข์ภัยเมื่อเห็นใครๆ ทุกข์ลำบากก็พลอยหวั่นไหวสงสาร อาการแสดงกรุณาภายนอกได้แก่ทางกายและวาจา คือ บุคคลที่มีจิตประกอบด้วยกรุณาอันเป็นกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นทางช่วยให้ผู้อื่นปราศจากความทุกข์เดือดร้อน จะเห็นได้ว่าธรรม ๒ ประการนี้ เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน กล่าวคือบุคคลที่มีใจเมตตาต่อกันก็มีกรุณาเป็นพื้นฐานทางจิตก่อน เช่นเห็นคนอดอยากมาเฉพะหน้า ผู้มีใจเมตตาต่อผู้อื่นรู้สึกสงสารแล้วหาทางช่วยเหลือตามโอกาส และตามความสามารถของที่จะช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ได้ ด้วยการให้อาหารน้ำดื่ม เป็นต้น ผู้ช่วยเหลือเช่นนี้ได้แสดงกรุณาตามสมควรแล้ว จะเห็นได้ว่า การนำหลักพรหมจรรย์ในข้ออัปมัญญาพรหมวิหารมาเป็นส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมได้อย่างชัดเจน

อนึ่ง เมื่อวิเคราะห์บริบทของอัปมัญญา พรหมวิหารแล้วจะเห็นว่าอัปมัญญา คือการประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต คือการเมตตาแก่สัตว์ทั่วไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพจิตให้สูงขึ้น พรหมจรรย์ที่ชื่อว่าเมตตา นั้น หมายถึง โมตรีความรักความปรารถนาดีความเห็นอกเห็นใจความเข้าใจกัน ความใส่ใจทำสร้างความประโยชน์สุขต่อกัน ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เมตตาเป็นค่ากลางๆ ทั้งในแง่ผู้ควรมีเมตตาและในแง่ผู้ควรรับเมตตา จึงควรทั้งต่อผู้น้อยต่อผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ต่อผู้น้อย คนจนมีต่อคนรวย และคนรวยมีต่อคนจน คฤหัสถ์มีต่อพระสงฆ์ พระสงฆ์มีต่อคฤหัสถ์ เมตตาซึ่งเป็นธรรมขั้นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ในระหว่างบุคคล ซึ่งทำให้มองกันในแง่ดี หวังดีต่อกันพร้อมที่รับฟังเหตุผลซึ่งกันและกัน ไม่ถือความเห็นแก่ตัวและความเกลียดชังเป็นที่ตั้ง

จากการนำเสนอพรหมจรรย์ ๔ ข้อกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม เมื่อสรุปแล้วเป็นประเด็นได้ดังนี้คือ ๑. การให้ทานเป็นสาเหตุให้เกิดจริยธรรมทางสังคม ในด้านการลดสภาพปัญหาสังคมในแง่ของการเอาเปรียบกันในเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนมากเกินไป ๒. การประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๒ คือเวรยาวัจจะ การช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมในด้านจิตอาสา เพราะว่า คนเราจะอยู่ในสังคมคนเดียวไม่ได้ ต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันต้องพึ่งพาอาศัยกัน การขนขวายช่วยเหลือกันทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นกำลังกาย กำลังทางความคิดจะช่วยให้กิจกรรมต่างๆ ทางสังคมสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ๓. การรักษาศีล ๕ จะทำให้เกิดจริยธรรมในด้านการเคารพในชีวิตของผู้อื่นและสัตว์อื่น เคารพในลิขสิทธิ์และทรัพย์สินของผู้อื่น เคารพในคุ้มครองของผู้อื่น และ ใน

^{๒๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖/๙.

ด้านการป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกัน ด้วยการพูด คือตัดประโยชน์ทางวาจา กล่าวโดยสรุปก็คือการให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกันและรักษาสังคมให้มีสันติสุข ๔. ผู้ที่ประพฤติพรหมจรรย์ในข้ออัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) จะทำให้เกิดจริยธรรมทางสังคมในด้านการพัฒนาคุณภาพจิตใจให้สูงขึ้นเพราะว่า อัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นข้อปฏิบัติที่พึงทำต่อผู้อื่น ได้แก่การไม่เบียดเบียนผู้อื่นแล้วยังมีจิตประกอบด้วยเมตตา ปราบปรามให้เขามีความสุขเป็นต้น

๔.๑.๒ พรหมจรรย์: ส่งเสริมจริยธรรมครอบครัว

สทาร์สันโดษกับการส่งเสริมจริยธรรมครอบครัว

ในประเด็นของประพฤติพรหมจรรย์ ข้อที่ ๕ คือสทาร์สันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ซึ่งเป็นหนึ่งในพรหมจรรย์^{๒๘} ทั้ง ๑๐ ข้อ เมื่อผู้ที่ประพฤติพรหมจรรย์ในข้อนี้แล้วย่อมทำให้เกิดจริยธรรมทางครอบครัวในด้านความมั่นคงของสถาบันครอบครัว เพราะว่า สทาร์สันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตนเป็นหลักคำสอนเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว สำหรับการครองชีวิตอย่างคฤหัสถ์ เป็นการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากลวงละเมิดในสิทธิของกันและกันในด้านการประพฤติเกี่ยวกับการมีคู่ครอง เพื่อความเป็นสุขของคนในสังคม สทาร์สันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตนหมายถึงความเชื่อตรงต่อกันในระหว่างสามีและภรรยาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการใช้ชีวิตครองเรือนสำหรับคฤหัสถ์

กรณีสทาร์สันโดษกับความสำรวมในกาม ได้แก่กริยาที่ประพฤติหมักมากในกาม ซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์ของชายและหญิงกล่าวคือ สทาร์สันโดษความยินดีด้วยภรรยาของตน เป็นคุณสมบัติสำหรับผู้ชาย ปติวัตร คือข้อประพฤติปฏิบัติต่อสามี เป็นคุณสมบัติสำหรับผู้หญิง ชายได้ภรรยาแล้วก็ยินดีพึงพอใจในภรรยาของตนเลี้ยงดูกันไปไม่ผูกสมัครรักใคร่กับหญิงอื่นอีกต่อไป จึงได้ชื่อว่า สันโดษด้วยภรรยาของตนเป็นอย่างยิ่ง ในบ้านเมืองที่มีกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมที่อนุญาตให้ชายมีภรรยาได้หลายคน ชายพอใจด้วยหญิงที่ตนมีกำลังถือเป็นภรรยา ไม่เที่ยวอภิรมย์ด้วยหญิงอื่นที่ตนไม่ได้ตั้งใจถือเป็นภรรยา ก็นับว่าสันโดษด้วยภรรยาของตน ชายที่ไม่สันโดษด้วยภรรยาของตนคบหาด้วยหญิงแพศยาข้อนี้ ไม่เป็นกามเมสุมิจฉาจารย์แต่ก็เป็นเหตุแห่งความเสื่อมหลายประการ^{๒๙}

๑. ต้องเสียทรัพย์เพราะการบำเรอหญิงนั้นทุกคราวไป ทรัพย์ที่เสียนี้ไม่ใช่ให้ด้วยอุปการะโดยฐานะแห่งเมตตา ต้องจ่ายทรัพย์ไปเพราะอำนาจแห่งกิเลสกาม เป็นสิ่งที่ไม่ควรเสีย

๒. หญิงแพศยาผู้ประพฤติสำสอนในกามย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งกามโรค หรือโรคเอดส์ทำให้ร่างกายอ่อนแอเสียกำลังไม่แข็งแรง ในที่เสียชีวิตและโรคนี้ติดต่อกันไปถึงบุตรและภรรยาได้

๓. เสี่ยงต่ออันตรายต่างๆ เพราะหญิงแพศยาผูกสมัครรักกับชายหลายคนซึ่งต่างคนก็กีดกันหึงหวงซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งการทะเลาะวิวาทกัน โทษเหล่านี้มาจากการไม่สันโดษด้วยภรรยาของตนทั้งสิ้น ในเรื่องความสันโดษด้วยคู่ครองของตนนี้ ไม่ได้เน้นเฉพาะฝ่ายชายเท่านั้น แม้ฝ่ายหญิงก็

^{๒๘} พระสิริมงคลอาจารย์, มังคลัตถที่ปณีแปล, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๒,

^{๒๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๔๘-๕๔๙.

เช่นกัน เมื่อมีสามีแล้วก็ควรทำหน้าที่ภรรยาที่ดี ไม่นอกใจรักแต่สามีเท่านั้น แม้สามีตายไปก่อนแล้ว ตนเป็นหญิงที่ต้องห้าม ก็สามารถมีสามีใหม่ได้ ไม่ผิดจารีตประเพณีและกฎหมายใดๆ

ทำอย่างไรจะได้ชื่อว่ายินดีเฉพาะในภรรยาของตน

การยินดีด้วยภรรยาของตนจะต้องอาศัยหลักธรรมสำหรับครองเรือนคือ ธรรมาสถรรวม ๔ ประการมาเป็นข้อปฏิบัติควบคู่ไปด้วย

๑. สัจจะ ความจริง ซื่อสัตย์ ความจริง อาจแบ่งได้ ๓ ด้าน คือ ความจริงชั้นที่ ๑ คือ ความจริงใจซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุด คนที่จะมาเกี่ยวข้องกันต้องมีรากฐานคือความจริงใจที่สำคัญที่สุด ละเป็นรากฐานที่เป็นความสัมพันธ์ที่ดีงาม ความจริงใจแสดงออกเป็นความซื่อสัตย์ต่อกัน จากนั้นก็จริงวาจา คือพูดจริงต่อกัน จริตการกระทำ ได้แก่จริงตามที่ใจคิดไว้ จริงตามที่วาจาพูดไว้ ตลอดจนกระทั่งการดำเนินชีวิตในประจำวันด้วย

๒. ทมะ แปลว่า การฝึกฝน รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ทมะนี้เป็นข้อที่สำคัญในการที่จะเจริญก้าวหน้า จะเห็นจากการที่บุคคลมาอยู่ร่วมกัน ที่มาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันย่อมมีพื้นเพ อุปนิสัยต่างๆ กัน เมื่อมาอยู่ร่วมกันแล้ว จำเป็นต้องปรับตัวเข้าหากัน ถ้าไม่ปรับตัวปรับใจแล้วย่อมเป็นสาเหตุของความขัดแย้งกัน ดังนั้น จึงต้องข่มใจไว้ เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งกัน

๓. ขันติ ความอดทน คนที่อยู่ร่วมกัน ย่อมมีโอกาสที่จะกระทบกระทั่งกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความหนักแน่น ความเข้มแข็งในใจที่จะอดทนไว้ก่อน กล่าวคือ ความกระทบกระทั่งทางใจ ในขณะเดียวกันเมื่อบุคคลสองคนหรือหลายคนมาอยู่ร่วมกันแล้ว เอาความเข้มแข็งที่มีอยู่มารวมกันก็จะสามารถทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จากที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องของขันติความอดทน ที่จะส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้ามั่นคงและประสบความสำเร็จ

๔. จาคะ ความเสียสละ สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัวโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ร่วมกันต้องมีความเสียสละต่อกันเป็นอย่างมาก เช่นเมื่อเวลาฝ่ายหนึ่งไม่สบายอีกฝ่ายหนึ่งต้องเสียความสุขส่วนตัวในการพักผ่อน เพื่อดูแลและพยาบาลกัน จาคะนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกันได้^{๓๐}

กล่าวโดยสรุป ธรรมะ ๔ ข้อนี้เป็นเครื่องสนับสนุนให้ชีวิตการครองเรือนมีความมั่นคง กล่าวคือ สัจจะ ความจริงเป็นรากฐานให้เกิดความยั่งยืน ทมะ การปรับปรุงตนให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและการงาน ขันติ ความอดทน เป็นเครื่องช่วยให้ความเจริญก้าวหน้านั้นสำเร็จไปด้วยดี และจาคะ ความเสียสละ ความมีน้ำใจต่อกัน ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สนับสนุนสสารสันโดษให้มั่นคงยิ่งขึ้น

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, หน้า ๑๑๔.

ในขณะที่เดียวกันเมื่อได้วิเคราะห์ผู้วิจัยเห็นว่า สหสารสันโดษควรเสริมด้วยสันโดษการยินดี ด้วยของที่มีอยู่ ในการปฏิบัติธรรมหรือการประพฤติพรหมจรรย์ในทางสันโดษ ผู้ปฏิบัติจำต้องเข้าใจ ความหมายที่แท้จริง ต้องรู้แนวทางและวิธีปฏิบัติและสิ่งที่สำคัญคือ รู้จุดหมายของธรรมข้อนั้นที่ สัมพันธ์กับข้ออื่นด้วย มิฉะนั้น จะเป็นปฏิบัติที่ไม่มีเป้าหมายกลายเป็นความมกมาย และกลับเป็นโทษ ได้ เช่นเดียวการกระทำงานต่างๆ ที่ไม่มีเป้าหมาย และเป็นสาเหตุให้คนมองพระพุทธศาสนาในทางที่ ผิดด้วย ดังนั้นจึงควรศึกษาแนวทางการปฏิบัติและจุดหมายให้ชัดเจนเสียก่อน ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ เรื่องสันโดษ ๓ ประการ คือ (๑) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามมีตามได้ (๒) ยถาพลสันโดษ ยินดี ตามกำลัง และ (๓) ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร^{๑๑๑} ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีความหมายสอดคล้อง กับสหสารสันโดษ สันโดษ หมายถึง ความยินดีพร้อมความพอใจ ความยินดีในของๆ ตน และความยินดี โดยธรรม วัตถุประสงค์ของการประพฤติสันโดษก็คือเพื่อสนับสนุนการดำเนินตามอริยมรรค ได้แก่ การศึกษาปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ และเพื่อให้จิตใจมั่นคงไม่ติดข้องกับสิ่งที่ยั่ววน ทางการกามารมณ์ ที่จะมาบำรุงบำเรอตนเอง ทั้งนี้จะได้นำเวลาความคิดและร่างกายทุ่มเทกับการ ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์

จะเห็นได้ว่าสหสารสันโดษที่นำเสนอมาแล้วเป็นการประพฤติที่ประเสริฐที่ เพราะสหสาร สันโดษคือพรหมจรรย์สำหรับสังคมทุกชั้นและสามารถส่งเสริมสถาบันครอบครัวได้อย่างมั่นคง

๔.๑.๓ พรหมจรรย์: ส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

๑. เมถุนวิริติกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

ในประเด็นของเมถุนวิริติ การงดเว้นก็จากสิ่งที่ไม่ประเสริฐ ซึ่งเป็นหนึ่งในพรหมจรรย์^{๑๑๒} ทั้ง ๑๐ ข้อในส่วนของคฤหัสถ์ที่รักษาอุโบสถศีล ประพฤติพรหมจรรย์ในข้อเมถุนวิริติ การงดเว้นก็จากสิ่ง ที่ไม่ประเสริฐย่อมทำให้เกิดจริยธรรมสำหรับชีวิตส่วนบุคคลในด้านที่ประกอบด้วยธรรมอันประเสริฐ และทำให้ศีลบริสุทธิ์ได้ การประพฤติพรหมจรรย์ในเมถุนวิริติ การงดเว้นก็จากสิ่งที่ไม่ประเสริฐจะ เชื่อมโยงกับศีล ๕ ข้อที่ ๓ คือการงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ซึ่งเป็นจริยธรรมทางสังคมและ พรหมจรรย์ข้อสหสารสันโดษซึ่งเป็นจริยธรรมสำหรับครอบครัวด้วย

ในประเด็นนี้เมื่อมองในแง่ชีวิตส่วนบุคคลทั้งในส่วนของคฤหัสถ์ที่รักษาอุโบสถศีลและ บรรพชิต เมื่อถือเอาตามนัยแห่งฎีกาอุโบสถสูตร^{๑๑๓} จะพบว่า คำว่า “เมถุน” นั้น จะมีนัยที่ตรงกันข้าม กับ “เมถุนวิริติ” ดังจะเห็นว่า คำว่า “พรหมจรรย์” จะสอดคล้องกับคำว่า “เมถุนวิริติ” ส่วนคำว่า “เมถุน” จะมีนัยที่สอดคล้องกับคำว่า “อพรหมจรรย์” หรือ “อพรหมจรรย์” หรือ “อเสฏฐจรรย์” ซึ่ง หมายถึง การประพฤติของคนไม่ประเสริฐ คือ คนเลว หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “ความประพฤติไม่ ประเสริฐ คือ ทราวม คือ เลว ความหมายเหล่านี้ เป็นคำที่สื่อแสดงให้เห็นถึงคำว่า “เมถุน” ทำไมท่าน จึงต้องมองว่า “เมถุน” เป็นสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายของความเลวทรามตามบริบทข้อนี้ และเมื่อ พิจารณารายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับเมถุนนี้ก็ไม่ได้มีประเด็นใดที่สามารถจะอธิบายให้เห็นถึงภาพของ

^{๑๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส อาร์. ฟรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒๙.

^{๑๑๒} พระสิริมิ่งคลาจารย์, *มังคละตถปิณีแปล*, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๒,

^{๑๑๓} อัง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๗๑/๒๒๑.

ไม่ประเสริฐได้ ฉะนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับคำว่า “เมถุน” ผู้วิจัยจะนำเอาประเด็นของคำว่า “เมถุน” ตามที่ปรากฏในอรรถกถาแห่งปฐมปาราชิกมาอธิบายเพิ่มเติม

ในอรรถกถापฐมปาราชิก^{๓๔} ให้คำจำกัดความของคำว่า “เมถุน” เอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “การเห็นก็ดี การจับก็ดี การลูบคลำก็ดี การถูกต้องก็ดี การเปียดสีก็ดี ซึ่งเป็นบริวารของกรรมนั้น จัดเป็นกรรมชั่วหยาบ แม้เพราะเหตุนั้น กรรมนั้น จึงเป็นกรรมชั่วหยาบ กรรมชั่วหยาบนั้น ชื่อว่า “เมถุนธรรม” หรือ “น้ำอันบุคคลย้อมถือเอา เพื่อความสะอาดในที่สุดแห่งกรรมนั้น เหตุนั้น กรรมนั้น ชื่อว่า มีน้ำเป็นที่สุด กรรมมีน้ำเป็นที่สุดนั้นแล ชื่อว่า “โอทกัณฑิกะ” กรรมมีน้ำเป็นที่สุด ชื่อว่า “เมถุนธรรม” ธรรมนั้น เป็นกรรมลับ เพราะความเป็นกรรมที่ต้องทำในที่ลับ คือ ในโอกาสอันปิดบัง กรรมนั้น ชื่อว่า “เมถุนธรรม” กรรมนั้น ชื่อว่าอันบุคคลเป็นคู่ ๆ พึงถึงร่วมกัน ชื่อว่า “เมถุนธรรม”

เมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า “เมถุน” ตามที่ปรากฏในอรรถกถาจะพบที่มาของคำว่า “ไม่ประเสริฐ เลวทราม หรือชั่วหยาบ” ได้อย่างชัดเจนว่ามีที่มาอย่างไร จะอย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์จากประเด็นนี้ จะพบว่า การเข้าไปเกี่ยวข้องกับเมถุนธรรมนั้น เมื่อกกล่าวตามนัยที่ท่านอธิบายไว้จัดได้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ประเสริฐ แต่สำหรับวิถีของปุถุชนแล้ว การเข้าไปเกี่ยวข้องอาจจะทำให้สภาพจิตเศร้าหมองเนื่องจากถูกราคะครอบงำ แต่การเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างมีสติปัญญาตามวิสัยของปุถุชน โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมนั้น ก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาก็มิได้ปฏิเสธต่อทำที่ดังกล่าว แต่เมื่อกกล่าวโดยสรุปในประเด็นนี้จะพบว่า พระพุทธศาสนามีทำที่ที่สนับสนุน และส่งเสริมให้ทุกคนได้หลีกเลี่ยงจากเมถุน หรืองดเว้นจากเมถุน (เมถุนวิริติ)

ทำไมจะต้องงดเว้น เมื่อวิเคราะห์จากเนื้อหาตามที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาจะพบว่า ที่จะต้องงดเว้นก็เพราะว่าเมถุนเป็นสิ่งที่ไม่ประเสริฐ เป็นความทราม หรือเลว แต่นัยที่สื่อมากไปกว่านี้ ท่านก็ไม่ได้บอกกล่าว ทำไมจึงไม่ประเสริฐ ฉะนั้น เพื่อให้ประเด็นนี้ชัดเจน จำเป็นที่จะต้องนำเอาเนื้อหาในอรรถกถาตามที่ปรากฏในปฐมปาราชิกมาตอบในประเด็นนี้ว่า พระอรรถกถาจารย์มองว่า เมถุนธรรมได้ชื่อว่าเป็นอสังกรรม อสังกรรมคืออะไร ธรรมของพวก อสัตบุรุษ คือคนต่ำช้า และทำไมเมถุนธรรมจึงเรียกว่า อสังกรรม พระอรรถกถาจารย์มองว่า อสังกรรมนั้น เป็นของคนผู้กำหนดแล้ว ผู้กำหนดจัดแล้ว ผู้อันราคะชุ่มใจแล้ว คือ ผู้อันราคะกลุ่มรุ่มแล้ว เหตุนั้น จึงเรียกว่า เมถุนธรรม

เมื่อสรุปจากประเด็นนี้จะพบถึงสาเหตุที่แท้จริงของการที่จะต้องงดเว้นจากเมถุน เพราะเมถุนนั้นเป็นที่มาของกิเลส เมถุนจัดได้ว่าเป็นกามตัณหา โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม การเข้าไปเกี่ยวข้องในเชิงเมถุนธรรมนั้น เป็นที่มาของราคะ โทสะ และโมหะ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวยึดเหนี่ยวจิตเอาไว้ไม่ให้มีโอกาสพัฒนาตนเองไปสู่ความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้ และนี่เองเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งว่า เพราะเหตุใดจึงควรงดเว้น

ผลดีของการงดเว้นคือ อะไร ผลจากการงดเว้นนั้น เราสามารถที่จะวิเคราะห์ได้จากกรณีศึกษาที่ปีปผลิมาณพ และนางภัททิกาลีปาลีนี้ พวกกันเว้นจากเมถุน ไม่ได้ถูกเนื้อต้องร่างกาย ในขณะที่เดียวกันก็ได้แสดงอาการที่จะนำไปสู่การมีเมถุนธรรมนั้น เป็นเหตุให้ทั้งคู่บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ในที่สุด จากกรณีศึกษาที่ได้นำมานำเสนอขึ้นทำให้เกิดคำถามขึ้นมาเช่นเดียวกันว่า จริงๆ

^{๓๔} วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๕/๒๗๔, วิ.อ. (ไทย) ๑/๑/๘๑๒-๘๑๓.

แล้ว ทั้งคู่ได้บรรลุอรหัตผล เพราะการงดเว้นจากการมีเพศสัมพันธ์อย่างเดียวยังจริงหรือไม่? หรือว่า ทั้งคู่ได้ใช้หลักการนี้เป็นฐานในการเข้าถึงความจริง โดยมีองค์ธรรม อื่นๆ เข้ามาสนับสนุนให้เกิดการบรรลุธรรม^{๓๕}

๒. อุโบสถศีลกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

ในประเด็นของอุโบสถศีลหรือศีล ๘ ซึ่งเป็นหนึ่งในพรหมจรรย์^{๓๖} ๑๐ ข้อ กับการ ส่งเสริมจริยธรรมชีวิตส่วนบุคคลนี้ จะเชื่อมโยงกับเมถุนวิริติ เมื่อมองในส่วนของคฤหัสถ์ที่รักษาอุโบสถศีลหรือศีล ๘ ย่อมทำให้เกิดจริยธรรมในด้านสภาพคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ของปัจเจกบุคคล เพราะอุโบสถศีล เป็นทางดำเนินพระอหังตทั้งหลายเป็นองค์ประกอบแห่งวิชา หรือปัญญาด้วยเหตุที่ศีลมีลักษณะเป็นที่อาศัย เป็นที่ตั้งแห่งความรู้ บุคคลผู้ปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาต้องอาศัยศีล ศีลในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่สนับสนุนต่อการบรรลุธรรม การปฏิบัติตามหลักศีลเพื่อการบรรลุธรรมในที่นี้ คือ การทำอโศกให้หมดสิ้นไป ซึ่งเป็นธรรมของผู้บริสุทธ์ หมดจดจากกิเลส เป็นธรรมของผู้ทวนกระแสของโลก เป็นธรรมที่ละเอียด ลึกซึ้งรู้เห็นได้ยาก ประณีต และเป็นธรรมที่พระอริยะเจ้า เข้าถึงเท่านั้น

การปฏิบัติตามหลักอุโบสถศีลเพื่อการบรรลุธรรมโดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท (๑) โลกียธรรมและ (๒) โลกุตระธรรม มีดังนี้

๑ โลกียธรรม^{๓๗} คือ ธรรมอันเป็นวิสัยของโลก หรือสภาวะแห่งจิตที่ยังติดในตัวตน และยังเดินทางอยู่ในความจริงของโลกียะ จะมีอุตสาหะ วิริยะ พากเพียร เพื่อแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ ในโลกียสุขไปจนชีวิตจะดับขันธ์ ก็จะมีวนเวียนอยู่ในวัฏฏะสังสารตลอดกาล ดังนั้น ผลหรืออานิสงส์ของผู้ปฏิบัติตามศีลในชั้นโลกียธรรม มีดังนี้ คือบุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์ ย่อมแก่กล้าไม่เก้อเขิน ย่อมไม่หลงลืมสติตาย หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๓๘} ดังนั้น โลกียธรรม คือ อยู่ในระดับของความสุขของปุถุชน อาศัยความสุขอันเกิดจากการสัมผัสทางเนื้อหนัง แสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นความสุขชั่วคราวไม่ยั่งยืนถาวร ระดับโลกียะก็ย่อมใช้ปัญญาเพื่อรู้ความเป็นไปของเหตุและปัจจัย ทั้งในการดำรงชีวิตประจำวัน มีความเข้าใจในการแสวงหาทรัพย์ ในทางที่ถูกต้อง มีการงานที่ชอบ แต่ถ้าจะให้ลึกซึ้งและมั่นคงจะต้องฝึกให้เกิดปัญญาแนวโลกุตระด้วย เพื่อให้เข้าใจสภาวะที่แท้จริงของโลกและชีวิต

๒. โลกุตระธรรม คือ ธรรมที่มีใช้วิสัยของโลก หรือการปล่อยวางแห่งจิตไม่ข้องด้วยทางโลกียะ ถ้าจิตดวงใดน้อมสภาวะเดิมแห่งการปล่อยวาง (โลกุตระ) จิตดวงนั้นย่อมถึงสภาวะอันว่างแห่งจิตเต็มได้ (นิพพาน) โดยมีองค์ประกอบการศึกษาปฏิบัติในชั้นอุโบสถศีลหรือการพัฒนาตั้งแต่ระดับโลกียะให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนถึงระดับโลกุตระ

^{๓๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. , "สตรีเป็นศัตรูของพรหมจรรย์จริงหรือ"[ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.mcu.ac.th> [๗ มกราคม ๒๕๖๑]

^{๓๖} พระสิริมงคลาจารย์, **มังคลัตถปิณีแปล**, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๒,

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

จะเห็นได้ว่าศีลเป็นพื้นฐาน เป็นที่ตั้งเป็นที่อาศัยแห่งการเจริญกระทำให้มากชื่ออริยมรรค ให้เกิดการพัฒนาความรู้ และเกิดคุณธรรมความดีต่างๆ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วย องค์ ๘”^{๓๙} เหมือนกับการงานทุกอย่าง ที่บุคคลพึงกระทำให้สำเร็จด้วยกำลัง ที่ต้องการทำอยู่ทั้งหมด ก็ต้องอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงจะทำการงานที่ต้องการจะทำด้วยกำลังเหล่านั้นให้สำเร็จ ได้ ฉะนั้นเมื่อภิกษุอาศัยศีลตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงได้ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ น้อมไปในการสละการกำจัดการคะ โทสะ โมหะ ให้สิ้นไป แล้วหยั่งลงสู่อมตธรรม และน้อมไปสู่นิพพาน

๓. วิริยะกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

ในประเด็นของวิริยะ ความเพียรซึ่งเป็นหนึ่งในพรหมจรรย์^{๔๐} ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นการส่งเสริม จริยธรรมในทางด้านพฤติกรรมแสดงออกคือความขยันหมั่นเพียร ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตโดยยึดหลัก ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่ละโมภโลภมาก รู้จักยับยั้งชั่งใจ และต้องไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียน ทั้งตัวเองและผู้อื่น

ในส่วนของวิริยะที่ส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) นี้ โดยทั่วไป ความเพียรมี ๒ ทาง คือ

ก. ความเพียรทางกาย เช่น ทำการงานด้วยกาย หรือเดินจงกรม

ข. ความเพียรทางจิต เช่น ความเพียรในการละชั่ว ประพฤติดี

ความเพียรนี้ เป็นคำกลางๆ อาจจะใช้ในทางที่ผิดก็ได้ เช่น เพียรพยายามจะฆ่าคน

เพียรพยายามจะลักขโมย อาจจะใช้ในทางที่ถูกก็ได้ เช่น เพียรศึกษาเล่าเรียน เพียรทำมาหากิน เพียรทำลายกิเลส ถ้าเพียรในทางที่ถูกที่ชอบ เรียกว่า สัมมาวายามะ เพียรชอบ แต่ถ้าเพียรในทางที่ผิดที่ไม่ชอบ เรียกว่า มิจฉาวายามะ เพียรผิด

ในประเด็นนี้ จะศึกษาเฉพาะความเพียรในทางที่ถูกที่ชอบเท่านั้นความเพียรมีปรากฏใน หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามากมายหลายหมวด เช่น ในอปมณกปฏิปทา ๓ มีความเพียรที่ เรียกว่า ชาครยานุโยค ในอิทธิบาท ๔ ในอินทรีย์ ๕ ในพลละ ๕ และในโพชฌงค์ ๗ มีความเพียรที่ เรียกว่า วิริยะ ในทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ มีความเพียรที่เรียกว่า อุฏฐาน-สัมปทา ในมรรคมีองค์ ๘ มีความเพียรที่เรียกว่า สัมมาวายามะ

ส่วนในนาถกรณธรรม ๑๐ มีความเพียรที่เรียกว่า วิริยารัมภะ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าแสดงองค์ประกอบผู้ทำความเพียรในปรานียังคสูตร^{๔๑} ว่า องค์ของผู้ที่จะ กระทำความเพียรให้ประสบผลสำเร็จได้ มี ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มีความศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคตว่าแม้เพราะเหตุนี้

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็น ศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค

^{๓๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๙/๗๘-๗๙.

^{๔๐} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถทีปนีแปล, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๒,

^{๔๑} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๕๓/๖๐-๖๑, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๙๒.

๒. เป็นผู้มีความอดทน มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร

๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริงทั้งในศาสนาหรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย

๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่

๕. เป็นผู้มีปัญหา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

องค์ประกอบ ๕ ประการ นี้ วิริยะจัดอยู่ในหัวข้อ เป็นผู้ปรารถนาความเพียร โดยมีปัญญา หนุนและชักจูงไป อาศัยศรัทธาความเชื่อที่ถูกต้องเป็นเหตุกระตุ้นให้เกิดแรงหนุน เสริมการกระทำให้เป็นไปตามความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดเป็นผลสำเร็จเป็นจริงขึ้นมาได้ ประกอบกับความไม่มีโรค เป็นโอกาสที่จะต้องเร่งทำความเพียรสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตให้ไม่ตกอยู่ในความประมาท และความเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำให้เป็นคนไม่มีมานะ ยกตนข่มท่าน รู้จักตัวเองในการที่จะใช้ความเพียร กำจัดข้อเสียทิ้งไป เสริมข้อดีให้เจริญยิ่งขึ้นไป เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ เป็นผู้มีปัญหา ประกอบด้วยปัญญาอย่างอริยะ ที่หยั่งเห็นความเกิดและความดับสลาย ชำแรกกิเลสได้ อันให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

๔. อริยมรรคมีองค์ ๘ กับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

ในประเด็นของบุคคลที่ประพฤติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นหนึ่งในพรหมจรรย์^{๔๒} ๑๐ ข้อ จะทำให้เกิดจริยธรรมในด้านการมีคุณสมบัติของมนุษย์ที่ดี การเป็นคนดีในสังคม

เมื่อมองในด้านหลักธรรมของอริยมรรค มีองค์ ๘ จะเป็นไปในระบบความสัมพันธ์กันขององค์มรรค ที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต ในเบื้องต้นนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอระบบความสัมพันธ์กันขององค์มรรคที่ปรากฏในมหาจัตตาริสกสูตร^{๔๓} ซึ่งได้แสดงให้เห็นระบบความสัมพันธ์ขององค์มรรคอีกแบบหนึ่งเรียกว่า “มรรคสมังคี” เป็นระบบความสัมพันธ์ที่องค์มรรค ๓ องค์ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวาจาและสัมมาสมาธิ ได้ทำงานประสานสัมพันธ์กันเป็นแกนหลักแล้วเข้าไปสนับสนุนองค์มรรคอื่นๆ ให้เจริญไพบุลย์ แบ่งออกเป็น ๕ ชุด ได้แก่

มรรคสมังคีชุดที่ ๑ แสดงการทำงานสัมพันธ์กันของ สัมมาทิฐิ สัมมาวาจาและ สัมมาสมาธิ ในรูปแบบ “มรรคสมังคี” เพื่อช่วยสนับสนุนให้ตัวของสัมมาทิฐิเองเจริญไพบุลย์มากยิ่งขึ้น

มรรคสมังคีชุดที่ ๒ แสดงการทำงานสัมพันธ์กันของ สัมมาทิฐิ สัมมาวาจาและ สัมมาสมาธิ ในรูปแบบ “มรรคสมังคี” เพื่อช่วยสนับสนุนให้สัมมาสังกัปปะเจริญไพบุลย์มากยิ่งขึ้น

มรรคสมังคีชุดที่ ๓ แสดงการทำงานสัมพันธ์กันของ สัมมาทิฐิ สัมมาวาจาและ สัมมาสมาธิ ในรูปแบบ “มรรคสมังคี” เพื่อช่วยสนับสนุนให้สัมมาวาจาเจริญไพบุลย์มากยิ่งขึ้น

^{๔๒} พระสิริมงคลาจารย์, มงคลัตถปิณีแปล, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๒,

^{๔๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๕-๑๘๐.

มรรคสมังคีชุดที่ ๔ แสดงการทำงานสัมพันธ์กันของ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ และ สัมมาสติ ในรูปแบบ “มรรคสมังคี” เพื่อช่วยสนับสนุนให้สัมมากรรมันตะเจริญไพบูลย์มากยิ่งขึ้น

มรรคสมังคีชุดที่ ๕ แสดงการทำงานสัมพันธ์กันของ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ และ สัมมาสติ ในรูปแบบ “มรรคสมังคี” เพื่อช่วยสนับสนุนให้สัมมาอาชีวะเจริญไพบูลย์มากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ ๑ เริ่มต้นที่สัมมาทิฐิ ความเห็น ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยอาศัยปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดสัมมาทิฐิ มี ๒ ด้าน คือ ปัจจัยภายนอก หรือ ปรโตโฆสะ และปัจจัยภายใน หรือ โยนิโสมนสิการ

ขั้นตอนที่ ๒ เมื่อเกิดสัมมาทิฐิเป็นแกนนำดังกล่าวแล้ว ก็จะพัฒนานำไปสู่การเกิดองค์มรรคอื่นๆ ที่จะต้องทำงานร่วมกัน ไม่สามารถที่จะทำงานเดี่ยวๆ แยกออกจากกันได้ ที่เรียกว่า เกิดมรรคสมังคี ซึ่งสำหรับชุดของมรรคสมังคีที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เด่นชัด คือ ชุดที่ ๒ ที่ทำให้เกิดองค์มรรค อันได้แก่ สัมมาสังกัปปะ โดยมี องค์มรรคอีก ๓ องค์ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ และ สัมมาสติ จะแสดงบทบาทเป็นแกนหลักยืนตัวอยู่ตลอดเวลา โดยสัมมาทิฐิจะทำหน้าที่เป็นแกนนำสำคัญ ส่วนสัมมาวายามะ และ สัมมาสติ จะเป็นแนวร่วมสนับสนุนที่จะพัฒนาให้สัมมาสังกัปปะเจริญไพบูลย์

ขั้นตอนที่ ๓ เมื่อสัมมาสังกัปปะได้พัฒนาเกิดขึ้นแล้ว ความคิดที่ถูกต้อง อันได้แก่ความคิดที่ปราศจากโลภะ เกิดความรู้สึกเสียสละ ความคิดที่ปราศจากโทสะ ซึ่งเป็นความคิดไม่มีความเคียดแค้นชิงชัง ชัดเคื่อง หรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่างๆ และความคิดที่ไม่มีการเบียดเบียน การคิดทำร้าย หรือทำลาย ซึ่งความคิดที่ถูกต้องดังกล่าว ก็จะนำไปสู่ หรือก่อให้เกิดการกระทำ ประพฤติปฏิบัติ ที่ออกมาในลักษณะของการกระทำที่เป็นในทางสร้างสรรค์คือ เป็นการกระทำที่แสดงออกถึงความเสียสละ เมตตา และกรุณา มีความปรารถนาดี ความมีเมตตา ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข และพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๔๔}

เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่า ความพร้อมเพรียงขององค์มรรค ๓ องค์ นี้คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ และ สัมมาสติ จะแสดงบทบาทเป็นหลักอยู่ตลอดเวลาในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์มรรคอื่นๆ โดยสัมมาทิฐิจะทำหน้าที่เป็นแกนนำสำคัญ ส่วนสัมมาวายามะ และ สัมมาสติ จะเป็นแนวร่วมสนับสนุน เปรียบเหมือนเพื่อน ๓ สหาย จับมือกันรับทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อรับงานมาแล้วก็แบ่งหน้าที่กันตามความถนัด แล้วช่วยกันทำงานนั้นจนประสบความสำเร็จ อีกอย่างหนึ่งเปรียบองค์มรรคทั้ง ๓ นี้เหมือนการเดินทาง สัมมาทิฐิ ทำหน้าที่เหมือนไฟส่องให้เห็นทางเดินไปสู่จุดหมาย สัมมาวายามะ เหมือนการออกแรงก้าวเดินไปตามทางที่สัมมาทิฐิชี้ส่องให้ นั่น ส่วนสัมมาสติ เหมือนเครื่องบังคับควบคุมให้เดินถูกทาง ถูกจังหวะ และหลบหลีกภัยอันตรายต่างๆ ในขณะที่กำลังเดินทางอยู่นั้น องค์ประกอบทั้ง ๓ จะต้องช่วยกันอยู่ตลอดเวลา ถ้าองค์ใดองค์หนึ่งหยุดทำงานกลางคัน การเดินทางก็จะไม่บรรลุถึงจุดหมาย เช่น ในขณะที่สัมมาวายามะออกก้าวเดินไปเรื่อยๆ สัมมาสติก็ช่วยกำกับ แต่สัมมาทิฐิกลับหยุดทำหน้าที่ส่องทางเดิน การเดินทางก็จะสะดุดหยุดลงตรงนั้น เป็นต้น ในประเด็นนี้ท่านทาสภิกขุมีแนวคิดว่า องค์มรรคทั้งแปดรวมกำลังกัน โดยสัมมาทิฐิเป็นตัวหลักหรือเป็นเจ้าของเรื่อง องค์อีกเจ็ดองค์เป็นตัวประกอบทำหน้าที่ของตนๆ คือ สัมมาทิฐิทำให้

^{๔๔} พุทธทาสภิกขุ, อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น - ภาคปลาย, (กรุงเทพมหานคร: หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๖), หน้า. ๑๖๓๕.

สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจาสัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ทำหน้าที่ของตนๆ อย่างถูกต้อง โดยมี สัมมาวายามะ และสัมมาสติ เป็นตัวกำลังและเครื่องมือสำคัญ รวมกันเป็น อริยมรรคสมังคี ซึ่งเหมาะสมกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิตได้อย่างสอดคล้อง

๕. ศาสนากับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

ในประเด็นศาสนากับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิตนี้ ศาสนาในที่นี้หมายถึง พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพรหมจรรย์^{๔๕}ข้อที่ ๑๐ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนาแล้วย่อมให้เกิดจริยธรรมในด้านการยึดและปฏิบัติตามหลักศาสนา การเป็นคนดีใน สังคม เพราะว่า ศาสนาเป็นคำสั่งสอนที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของบุคคลจึงมีผลต่อการขัดเกลาทางสังคม มาก แนวความคิดและพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลจึงได้รับการปลูกฝังจากศาสนามาตั้งแต่เยาว์วัยและ ตลอดชีวิต ไม่ว่าจะบุคคลจะนับถือศาสนาใดก็ตาม^{๔๖}

ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนามีส่วนในการส่งเสริมชีวิต ทั้งคุณุศลและ บรรพชิตที่หวังความเจริญก้าวหน้าแก่ชีวิต กล่าวคือเป็นการพัฒนาชีวิตจากปุถุชนสู่อริยชน เพราะว่า พรหมจรรย์ คือ ศาสนาเป็นการรวมข้อปฏิบัติธรรมทุกข้อในพระพุทธศาสนา คำว่า พรหมจรรย์คือ ศาสนาในที่นี้ หมายถึงศาสนพรหมจรรย์ คือ คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นที่รวมลงใน ไตรสิกขา^{๔๗} คือ อธิศีลสิกขา สำเร็จในขั้นที่สุด อธิจิตตสิกขา สำเร็จสมาธิขั้นสูงสุด และอธิปัญญา สิกขา สำเร็จในปัญญาขั้นสูงสุด หมายถึงผู้บำเพ็ญอริยมรรค มีองค์ ๘ และอริยสัจ ๔ บริบูรณ์แล้ว ก็ คือพระอรหันต์ที่เสร็จกิจอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

กล่าวโดยสรุปจากการนำเสนอในประเด็น เรื่องพรหมจรรย์กับการส่งเสริมจริยธรรม ๓ ด้าน คือ ๑. พรหมจรรย์กับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ๔ ข้อ ได้แก่ (๑) ทาน (๒) เวชยาวิจจะ (๓) ศีล ๕ (๔) อัปปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) ๒. พรหมจรรย์กับการส่งเสริมจริยธรรมครอบครัว ๑ ข้อ ได้แก่ สหการสันโดษ และ ๓. พรหมจรรย์กับการส่งเสริมจริยธรรมชีวิต (ส่วนบุคคล) ๕ ข้อ ได้แก่ (๑) เมถุนวิริติ (๒) อุโบสถศีล (๓) วิริยะ (๔) อริยมรรค (๕) ศาสนา ซึ่งในแต่ละข้อก็นับเนื่องอยู่ใน พรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ข้อตามที่ได้นำเสนอมาแล้วในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า ผลจากการศึกษา แนวทางการ ประพฤติพรหมจรรย์ในทางพระพุทธศาสนาแล้วย่อมส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทยได้อย่างชัดเจน เพราะว่าการประพฤติพรหมจรรย์ในแต่ละข้อนั้นจะมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรม กล่าวคือใน ความหมายของพรหมจรรย์คือเป็นการประพฤติที่ประเสริฐ และจริยธรรมหมายถึงเป็นคุณธรรมที่ แสดงออกในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้องสมควรและเหมาะสม เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและพึงประสงค์ของ สังคม ดังนั้น เมื่อนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาในเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์มาเป็นแนวทางการ ส่งเสริมจริยธรรมในสังคมจะทำให้คนในสังคมไม่เบียดเบียนกันเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน ทำหน้าที่ ของตนได้อย่างถูกต้อง

^{๔๕} พระสิริมงคลอาจารย์, มงคลัตถที่ปณีแปล, เล่ม ๒, หน้า ๓๘๒,

^{๔๖} สนธยา พลศรี, หลักสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

^{๔๗} ที.ม.อ. (ไทย) ๑๖๘/๑๕๙.

๔.๒ เป้าหมายของการประพาศิพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

ในประเด็นของเป้าหมายการประพาศิพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทยผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป้าหมาย ๓ ประการ คือ (๑) เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม (๒) เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับครอบครัวและ (๓) เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมชีวิต (ส่วนบุคคล) โดยการเชื่อมโยงเนื้อหาจากประเด็นของแนวทางประพาศิพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมในหัวข้อ ๔.๒ ซึ่งจะได้นำเสนอเป็นลำดับไป

๔.๒.๑ เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

๑. ทาน

การส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ในประเด็นการให้ทานมีเป้าหมายเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมในประเด็นของการเอาใจเอาเปรียบกันในเรื่องแสวงหาทรัพย์สินมาครอบครองไว้ฝ่ายเดียวและเป็นการให้โอกาสแก่บุคคลที่ด้อยโอกาสทางสังคม

๒. เวทย์ยาวัจจะ

การส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ในประเด็นนี้ เมื่อได้ศึกษาบริบทของเวทย์ยาวัจจะ การช่วยเหลือช่วยขวยในกิจกรรมต่างๆ หรือการมีจิตอาสา มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองกันของคนในสังคม ทำให้คนในสังคมไม่นิ่งดูตาย

๓. ศีล ๕

การส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ในประเด็นการรักษาศีล ๕ มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้บุคคลแต่ละคนและคนในสังคม เป็นคนที่มีคุณค่าและความสำคัญมากขึ้น เพราะวาศีล ๕ เป็นสิ่งจำเป็นที่มีคุณค่าและความสำคัญมากต่อมวลมนุษยชน ทั้งนี้เพราะวาศีล ๕ เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมนุษยชนมากที่สุด และเป็นสิ่งที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามได้ง่ายที่สุด หากประพฤติปฏิบัติวาศีล ๕ ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว คนจะกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือเป็นคนดีที่สุดในบรรดามนุษย์ด้วยกัน เพราะวาศีล ๕ เป็นหลักมนุษยธรรมคือ เป็นธรรมสำหรับฝึกปฏิบัติขัดเกลาจิตใจมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง และเป้าหมายของวาศีลเพื่อปิดกั้นโทษความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน หมายถึง การบัญญัติสิกขาบท เพราะคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิต เช่น ถูกชกต่อย, ถูกตีด้วยไม้, ถูกตัดมือตัดเท้า ถูกลงโทษตามกฎหมายบ้านเมืองในลักษณะต่างๆ ตามสมควรแก่ความผิด ตลอดจนการเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นต้น เพื่อปิดกั้นโทษความเสียหายที่จะเกิดในอนาคต เป็นการป้องกันผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของ ในอนาคต อันเนื่องมาจากผลแห่งการที่ไม่สำรวมระวัง ท่านแสดงโทษของการผิดวาศีลไว้ ดังนี้ บ้านแตกสาแหรกขาด ทรัพย์สมบัติล้มจม ร่างกายเกิดโรคร้ายเบียดเบียน

๔. อปมัญญา (พรหมวิหาร ๔)

การส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ในประเด็นนี้จะเห็นว่าบริบทของอปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีเป้าหมายเพื่อให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีความสุขไม่เบียดเบียนกัน มีใจประกอบด้วยความเป็นธรรมต่อคนทั่วไปหรือทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันของคนในสังคม

๔.๒.๒ เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมครอบครัว

เมื่อประเมินจากบริบทของการประพุดิพรหมจรรย์ในข้อสทาร์สันโดซ ซึ่งหมายถึงการ ยินดีเฉพาะคู่ครองของตน หรือสทาร์สันโดซกับความสำรวมในกามมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสถาบัน ครอบครัวยังมีความมั่นคงเป็นอย่างมาก เพราะว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคม มีบทบาทใน การเลี้ยงดูสมาชิกที่เกิดขึ้นให้มีชีวิตอยู่รอด ตามหลักของพระพุทธรศาสนา สถาบันครอบครัวจะดำรง เป็นองค์ประกอบหนึ่งแห่ง โครงสร้างสังคมอย่างมั่นคงได้ ก็โดยอาศัยสมาชิกอันเป็นส่วนประกอบของ ครอบครัวยุคแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม กล่าวคือ ด้านความมั่นคงของครอบครัว ที่เริ่ม จากคู่ แต่งงานมีคุณสมบัติที่เหมาะสมกันตามหลักสมชีวิตธรรม และเมื่อเป็นสามีภรรยาแล้ว ทั้งคู่ ต้องมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกัน โดยสามีพึงบำรุงภรรยา ๕ ประการ และภรรยาเยอมนุเคราะห์ สามี ๕ ประการ เช่นกัน ครั้นมีบุตร บุรุษสตรีนั้นก็เพิ่มสถานภาพเป็นบิดามารดา ซึ่งต้อง อนุเคราะห์บุตร ๕ ประการ ในขณะที่บุตรพึงบำรุงมารดาบิดา ๕ ประการ โดยที่ต่างมีความเพียรใน การปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันด้วยความรัก ความอบอุ่น ไม่เป็นครอบครัวที่สร้าง ปัญหาให้สังคมบุคคลมาอยู่รวมกันในบ้านสังคมอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งๆ ของโครงสร้างสังคม ซึ่ง มีบทบาทหน้าที่ประสาน สอดคล้อง และเอื้อประโยชน์ให้แก่สมาชิกของสังคมในการดำรงชีวิตและให้ ได้รับการตอบสนองด้านต่างๆ ซึ่งกันและกัน เพื่อให้สังคมนั้นมีความสงบสุข ร่มเย็น

๔.๒.๓ เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

๑. เมณวินิวัติ

เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ในข้อเมณวินิวัติเป้าหมาย คือมี ผลดีจากการพยายามที่จะงดเว้นจากเรื่องของกามก็คือ การทำให้มนุษย์แต่ละคนได้มีโอกาสที่จะเข้าถึง ความจริงได้ง่ายยิ่งขึ้น เนื่องจากเรื่องกามนั้นเป็นตัวเหนี่ยวรั้งให้มนุษย์ไม่สามารถที่จะเข้าถึงความจริง ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งผลเสียของกามก็คือ การทำให้สภาพจิตของมนุษย์เกิดความเศร้าหมอง เกิดความ กำหนัด ลุ่มหลง และมัวเมา หากเราไม่สามารถที่จะใช้สติพิจารณาอย่างรอบด้านอาจจะเป็นเพราะ สาเหตุเหล่านี้ พระพุทธรศาสนาจึงพยายามที่จะให้พระภิกษุตัดบ่วงกิเลสเหล่านี้ โดยชี้ให้เห็นว่า หาก ฆราวาสเข้าไปข้องเกี่ยวกับทำที่ไม่ถูกต้องก็ย่อมทำให้ศีลไม่บริสุทธิ์ได้

๒. อุโบสถศีล

เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ในประเด็นของอุโบสถศีลนี้ มี เป้าหมายเพื่อความไปสิ้นแห่งกิเลสอาสวะในที่สุด เพราะว่า อุโบสถศีล เป็นการปฏิบัติที่เคร่งครัดกว่า ศีล ๕ โดยปกติแล้วคนที่รักษาศีล ๕ สามารถมีคู่ครองได้ แต่คนที่รักษาอุโบสถศีล ต้องเว้นจากการ ประพฤติกรรมของคนคู่ คือเมณวินิวัติอย่างเด็ดขาด กล่าวคือจะมีคู่ครองไม่ได้และเป็นผู้ที่ออกจาก การครองเรือน ด้วยว่า คนที่รักษาอุโบสถศีลเมื่อจะปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ย่อมสะดวก ว่าคนที่รักษาศีล ๕ ที่ต้องประกอบอาชีพและยังต้องครองเรือนอยู่ และอุโบสถศีลเป็นส่วนหนึ่ง ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งหลักธรรม ๓ ประการนี้ มีศีลเป็นพื้นฐานหรือที่อบรมต่อ เนื่องมาจากศีลก็จะเป็นธรรมที่เต็มบริบูรณ์อย่างยิ่ง หรือจะกล่าวว่ธรรม ๓ อย่าง เป็นอย่างเดียวกัน คือเมื่อมีศีล สมาธิปัญญาก็จะตามมา เมื่อมีสมาธิ ศีลและปัญญาก็จะมีตามมา เมื่อมีปัญญา ศีลและ สมาธิก็จะมีตามมา ทั้งสามนี้เป็นธรรมที่อาศัยซึ่งกันและกันโดยความเป็นปริปฏจนธรรม ฉะนั้น สมาธิ

ที่มีศีลรองรับก็เป็นไปเพื่อปัญญาๆ ที่ได้รับการรองรับจากสมาธิก็จะเป็นปัญญาที่เป็นไปเพื่อสันติสุข
ในที่สุด เมื่อประเมินบริบทของศีลแล้ว จะเห็นได้ว่า ศีลเป็นหลักธรรมที่เป็นบาทฐานของเกิดของอื่นๆ
อีก คือ

ศีลในฐานะรองรับสติปัญญา ^{๔๘}

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ ๔ ประการคือการพิจารณาเห็นกายในกาย เวทนา ในเวทนา จิตใน
จิต และการพิจารณาตามความเป็นจริงในทุกสิ่ง โดยการมีสติเท่าทัน ก็จะเป็นเหตุให้ธรรมเป็นเครื่อง
ตรัสรู้เจริญยิ่งขึ้นไป จะไม่เสื่อมเลยเพราะเหตุที่บำเพ็ญ ศีลให้เป็นพื้นฐานเสียก่อน

ศีลในฐานะรองรับสัมมัตตปัญญา ^{๔๙}

ความเพียรชอบ ๔ ประการคือ เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น ๑ เพียรละ อกุศลที่เกิดขึ้น
แล้ว ๑ เพียรเจริญธรรมที่เป็นกุศลให้เกิดขึ้น ๑ เพียรรักษากุศลธรรมที่ เกิดขึ้นแล้ว ๑ ธรรมเหล่านี้จะ
ตั้งมั่นดำรงอยู่ได้นาน ก็เป็นผู้บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์เป็น พื้นฐานเสียก่อน

ศีลในฐานะรองรับอิทธิบาทธรรม ^{๕๐}

ธรรมให้สำเร็จสมประสงค์ ๔ ประการ คือ พอใจทำ ขยันทำ ทำด้วยตั้งใจ ทำด้วยความ
สุขุมรอบครอบ เพราะฉะนั้นจะเริ่มลงมือทำอะไรควรจะทำน้ำชำระกาย ใจให้ปกติเสียก่อนถึงทำด้วย
อิทธิบาทธรรมอันจะนำความสำเร็จมาให้โดยไม่ยากเลย

ศีลในฐานะรองรับอริยมรรคมีองค์ ๘ ^{๕๑}

ธรรม ๘ ประการนี้เป็นองค์ประกอบในทางเดียวกันมิใช่เป็นทาง ๘ สาย เลยมีดังนี้คือ มี
ความเห็นถูกต้อง คิดในเรื่องที่ถูกต้อง พูดในเรื่องที่ถูกต้อง ทำแต่เรื่อง ที่ถูกต้อง ดำรงความเป็นอยู่ให้
ถูกต้อง ขวนขวายแต่เรื่องถูกต้อง นึกเอาแต่สิ่งถูกต้อง ตั้งใจจริงแต่ในเรื่องที่ถูกต้อง ธรรมเหล่านี้เป็น
ธรรมที่ได้ศีลอุปถัมภ์อยู่ในตัวอยู่แล้วคือเป็นธรรมที่เกี่ยวเนื่องกันเหมือนไตรสิกขา เมื่อบำเพ็ญธรรมเหล่านี้
จึงเป็นไปเพื่อขจัดโลภะโทสะโมหะได้ในที่สุด

จะเห็นได้ว่า อุโบสถศีลเป้าหมายในการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ได้
อย่างสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในทุกด้าน เพราะศีลเป็นบาทฐานให้เกิดสมาธิและปัญญาและลัก
ธรรมข้ออื่นๆ อีกซึ่งเป็นปัจจัยของความสุขมาให้ในชีวิตประจำวัน

๓. วิริยะ

การประพฤติพรหมจรรย์เพื่อการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ในข้อวิริยะ
ความพากเพียร มีเป้าหมายเพื่อให้หน้าที่กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี กล่าวคือในยุคนี้จึงเป็นยุคสมัย
ที่ทุกคนในสังคมต้องพากเพียรพยายาม หากขาดความพยายาม ชีวิตของเราจะตกอยู่ในกระแสโลก
ที่ครอบงำเราจนไม่เป็นตัวของตัวเอง ตกอยู่ในกระแสแห่งข่าวสารที่มากไปด้วยสิ่งยั่วชวนแฉ่ง
อันตรายไว้เบื้องหลัง ความเพียรในปัจจุบันจึงเน้นไปที่ความเพียรเพื่อที่จะเข้าใจกระบวนการต่างๆ ที่
เกี่ยวข้องกัวิถีชีวิต และดำเนินชีวิตในกระแสโลกด้วยความอดทนบากบั่น จึงจะยืนบนโลกใบนี้ได้

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๑.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕.

ด้วยความสง่าผ่าเผย และประสบความสำเร็จดังปรารถนาความเพียรเป็นบ่อเกิดของการสร้างสรรค์ ความเพียรเป็นบ่อเกิดของสติปัญญา ความเพียรช่วยพญางูวิฤตการณ์ต่างๆ ให้ดำเนินไปด้วยดี และคลี่คลายไปในทางที่ดี หากปราศจากความเพียร ความบากบั่น ตั้งใจอย่างมุ่งมั่นเสียแล้ว แม้มีปัญญาก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ ในขณะที่เดียวกันต้องยอมรับการเรียนรู้หลักการอยู่ร่วมกัน และต้องทำหน้าที่ของตนด้วยเช่นกัน ในการพยายามทำหน้าที่ของตนให้ครบถ้วนสมบูรณ์เรียบร้อยนั้น จำเป็นต้องใช้ความเพียรเป็นตัวกระตุ้นเสริมให้เกิดความบากบั่น มุ่งมั่น อดทน อุสสาหะ ไม่ย่อท้อที่จะทำหน้าที่ของตนอย่างสม่ำเสมอและจริงใจ

๔. อริยมรรค

การส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) สำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ ข้ออริยมรรค ทางอันประเสริฐ มีเป้าหมายเพื่อให้มีความคิดความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม รู้จักละความชั่ว กลัวผลของบาปกรรม ซึ่งโดยความจริงแล้วก็คือการดำเนินชีวิตตาม หลักไตรสิกขา เพื่อการส่งเสริม ศีล สมาธิ ปัญญานั้นเอง เพราะว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อย่อลงก็คือศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยเหตุนี้การได้พัฒนาตนให้มีความเห็นถูก เห็นชอบจะมีคุณสมบัติ คือมีความรู้แจ้งอย่างสูงสุด มีความกรุณาต่อผู้อื่นอย่างสูงสุด และมีความสุขอย่างสูงสุดอัน จะนำไปสู่ จุดหมายคือ การแผ่ขยายความสุขสงบ สันติจากระดับบุคคลเพื่อการสร้างสันติสุขในสังคมไทยด้วยว่า ในสังคมไทยปัจจุบัน วิธีการใช้ชีวิตของคนไทยจากสังคมเกษตรกรรมวิถีพุทธ ปรับเปลี่ยนมาเป็น รูปแบบเชิงอุตสาหกรรมมากขึ้น สังคมไทยแต่เดิมมีลักษณะพอเพียงพึ่งพาอาศัยกัน มีประมาณในการบริโภค ผู้คนมีอหยาศัย เอื้อเฟื้อต่อกัน แต่เมื่อหลายสิบกว่าปีที่ผ่านมาผู้บริหารประเทศได้ตั้งเป้า พัฒนาประเทศให้มีความเจริญด้วย การพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม จากการศึกษา กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาในช่วง ๕ ทศวรรษ ชี้ให้เห็นชัดถึงผลการพัฒนาที่ไม่สมดุล ทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ เกิดปัญหาความยากจน ความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ความอ่อนแอของสังคมไทยภายใต้กระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยม ยิ่งก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรม จริยธรรมและค่านิยมในวิถีชีวิตที่ดีงามของคนไทย อย่างรุนแรงอีกด้วย^{๔๒}

จากการประเมินบริบทของคนในสังคมไทยจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า สังคมไทยได้ปฏิรูปไป ในทิศทางมุ่งสู่วัตถุมากกว่าคุณธรรม จริยธรรม อันเป็นเหตุให้สังคมไทยมีปัญหาสังคมที่ซับซ้อนกว่าในอดีตมาก หลักอริยมรรคซึ่งมีสัมมาทิฐิเป็นข้อที่ ๑ โดยมีขอบเขตโลกีย์สัมมาทิฐิเป็นหลักการสร้างชีวิต ความคิดความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม รู้จักละความชั่ว กลัวผลของบาปกรรม อันมีผลโดยตรงต่อการสร้างความเห็นถูกในระดับบุคคล ระดับสังคม และทำให้ สังคมร่มเย็นเป็นสุข ให้คนมีการศึกษาที่ถูกต้อง มีแนวคิดเชิงบวก เน้นข้อธรรมที่สำคัญทาง พระพุทธศาสนา เป็นหลักการที่เป็นจริง มีเหตุผล มีประโยชน์ ใช้การพิจารณาในการคิดอย่างแยบคาย รอบคอบ เพื่อให้เกิดความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดี การให้อภัยต่อกัน โดยใช้ข้ออริยมรรคข้อ

^{๔๒} ดร.มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอัน เนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔๒.

สัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความสงบสุขและการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิตของส่วนบุคคลให้เจริญยิ่งขึ้น

๕. ศาสนา

การส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ในประเด็นการประพฤติพรหมจรรย์ในข้อที่ ๑๐ คือ ศาสนา ซึ่งหมายถึงพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมของคนในสังคมด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา คืออริศัลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขาให้บริบูรณ์ ดังที่พระผู้พระภาคทรงแสดงว่า พรหมจรรย์คือศาสนาทั้งหมดที่สงเคราะห์ด้วยสิกขา ๓^{๕๓} สำหรับคุณหัสที่ประสงค์จะปฏิบัติในสิกขา ๓ ได้แก่ การรักษาศีล ๕ และอุโบสถศีล หรือศีล ๘ ตามกาลโอกาสที่เหมาะสม และการปฏิบัติธรรมทั้งสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่ออบรมจิตใจให้ตั้งมั่น เพื่อพัฒนาให้เกิดปัญญาความรู้และสามารถนำมาแก้ปัญหาชีวิตและครอบครัวได้

กล่าวโดยสรุปการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย โดยเชื่อมโยงกันกับทฤษฎีจริยธรรม เมื่อวิเคราะห์แล้วพรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ข้อ ที่นำเสนอมาแล้วสามารถนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมกับคุณลักษณะจริยธรรมอันเป็นเป้าหมายเพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทยได้ เพราะว่าคุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของคนในสังคมไทยที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ซึ่งคุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยมีลักษณะ ๑๑ ประการดังนี้

๑. ความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความพากเพียร ผูกพันละเอียด รอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

๒. ซื่อสัตย์ โดยประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น อันได้แก่ ไม่กลับกลอก ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย มั่นคงต่อการกระทำของตน ไม่คดโกง ประพฤติตนตรงตามพูดและความคิด เป็นต้น

๓. มีเหตุผล โดยมีความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเองที่มีอยู่เดิม

๔. กตัญญูกตเวที โดยกตัญญู เป็นความรู้สึกในการอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งที่มีต่อเรา สำหรับ กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น การกตัญญูกตเวที หมายถึง ความรู้บุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนอื่นสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ เช่น การเคารพนับถือ ยกย่อง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ทำคุณความดีตอบแทนผู้มีพระคุณ ไม่ละทิ้งผู้มีพระคุณในคราวที่ผู้มีพระคุณเดือดร้อนลำบาก ไม่คิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น

๕. รักษาระเบียบวินัย เป็นการควบคุมความประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยา มารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรม เช่น การมีระเบียบวินัยต่อตนเอง และผู้อื่น ต่อสถานที่ ต่อบรรทัดฐานทางสังคม

^{๕๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๖. เสียสละ โดยการละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันแก่คนที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง เช่น ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีโทษ ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด เพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ที่ขัดสนที่สมควรให้ ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข ไม่อาฆาตจองเวร เป็นต้น

๗. สามัคคี โดยมีความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จด้วยดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เช่น ปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมของส่วนรวม เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นพวกเขา พวกเรา มองคนอื่นในแง่ดีเสมอ เป็นต้น

๘. ประหยัด โดยการใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รู้จักระมัดระวัง ยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะพอควร เช่น จ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็นให้สมควรแก่อัตภาพ รู้จักเก็บรวบรวมรายได้

๙. ยุติธรรม เป็นการปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงกับความเป็นจริงของเหตุและผล ไม่ลำเอียงพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น ไม่ลำเอียงเพราะความชอบพอรักใคร่ เพราะความเกลียด เพราะความกลัว เพราะหลง ไม่เข้าข้างคนผิด เป็นต้น

๑๐. อุตสาหะ เป็นความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ได้แก่ ขยัน ไม่ท้อถอย ไม่ยอมแพ้ ต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ กระตือรือร้น หนักแน่น ไม่หวั่นไหวง่าย เป็นต้น

๑๑. เมตตา กรุณา กล่าวคือ เมตตา เป็นความรักใคร่ ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข สำหรับ กรุณา เป็นความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ เช่น ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ข่มขู่ ดุหมั่น เสียดสี พุดจาด้วยความโกรธเคียดแค้น ไม่ฆ่า ทูบตี ตัด จำจอง หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่างๆ

จะเห็นได้คุณลักษณะของจริยธรรมทั้ง ๑๑ ประการที่น่าเสนอมาแล้วในเบื้องต้นนี้ สามารถนำมาเป็นแม่บทและแบบแผนในการส่งเสริมจริยธรรมสังคมคฤหัสถ์ได้อย่างแน่นอนอนจริยธรรม หมายถึง หลักประเพณีที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคล เท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใคร คนใดคนหนึ่งผูกขาด การตัดสินใจเรื่องเหนือธรรมชาติไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งการแปลความหมายคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่งรัดหน้าที่ จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเป็นความสำคัญในด้านจิตใจในการจัดจริยศึกษา

๔.๓ สรุป

จากศึกษาแนวทางการประพัตติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทยสรุปความ
ได้ดังนี้คือ

ประเด็นที่ ๑ แนวทางการประพัตติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

พรหมจรรย์ ๔ ข้อ คือ ๑.ทาน ๒. เวชยาวัจจะ ๓.ศีล ๕ ๔. อปัมัญญา พรหมวิหาร
ส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

๑. การให้ทานเป็นสาเหตุให้เกิดจริยธรรมทางสังคม ในด้านการลดสภาพปัญหาสังคมใน
แง่ของการเอาเปรียบกันในเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนมากเกินไป

๒. การประพัตติพรหมจรรย์ข้อที่ ๒ คือเวชยาวัจจะ การช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการส่งเสริม
จริยธรรมทางสังคมในด้านจิตอาสา เพราะว่า คนเราจะอยู่ในสังคมคนเดียวไม่ได้ ต้องมีการช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกันต้องพึ่งพาอาศัยกัน การขนขวายช่วยเหลือกันทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นกำลังกาย กำลังทาง
ความคิดจะช่วยให้อะไรต่าง ๆ ทางสังคมสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

๓. การรักษาศีล ๕ จะทำให้เกิดจริยธรรมในด้านการเคารพในชีวิตของผู้อื่นและสัตว์อื่น
เคารพในสิทธิและทรัพย์สินของผู้อื่น เคารพในคุ้มครองของผู้อื่น และ ในด้านการป้องกันการทำลาย
ประโยชน์ของกันและกัน ด้วยการพูด คือตัดประโยชน์ทางวาจา กล่าวโดยสรุปก็คือการให้มนุษย์อยู่
ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกันและรักษาสังคมให้มีสันติสุข

๔. ผู้ที่ประพัตติพรหมจรรย์ในข้ออปัมัญญา (พรหมวิหาร ๔) จะทำให้เกิดจริยธรรมทาง
สังคมในด้านการพัฒนาคุณภาพจิตให้สูงขึ้นเพราะว่า อปัมัญญา (พรหมวิหาร ๔) คือ เมตตา กรุณา
มูทิตา และอุเบกขา เป็นข้อปฏิบัติที่พึงทำต่อผู้อื่น ได้แก่การไม่เบียดเบียนผู้อื่นแล้วยังมีจิต
ประกอบด้วยเมตตา ปราบปรามให้เขามีความสุขเป็นต้น

สหารสันโดษกับการส่งเสริมจริยธรรมครอบครัวเมื่อผู้ที่ประพัตติพรหมจรรย์ในข้อนี้แล้ว
ย่อมทำให้เกิดจริยธรรมทางครอบครัวในด้านความมั่นคงของสถาบันครอบครัว เพราะว่า สหาร
สันโดษ ความยินดีเฉพาะคุ้มครองของตนเป็นหลักคำสอนเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว สำหรับ
การครองชีวิตอย่างคฤหัสถ์ เป็นการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากล่วงละเมิดในสิทธิของกันและกัน
ในด้านการประพัตติเกี่ยวกับการมีคุ้มครอง เพื่อความเป็นสุขของคนในสังคม สหารสันโดษ ความยินดี
เฉพาะคุ้มครองของตนหมายถึงความซื่อตรงต่อกันในระหว่างสามีและภรรยาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการใช้
ชีวิตครองเรือนสำหรับคฤหัสถ์

พรหมจรรย์ ๕ ข้อกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

๑. เมถุนวิริตติกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ประพัตติพรหมจรรย์ในข้อ
เมถุนวิริตติ การงดเว้นก็จากสิ่งที่ไม่ประเสริฐย่อมทำให้เกิดจริยธรรมสำหรับชีวิตส่วนบุคคลในด้านที่
ประกอบด้วยธรรมอันประเสริฐและทำให้ศีลบริสุทธิ์ได้ การประพัตติพรหมจรรย์ในเมถุนวิริตติ การงด
เว้นก็จากสิ่งที่ไม่ประเสริฐจะเชื่อมโยงกับศีล ๕ ข้อที่ ๓ คือการงดเว้นจากการประพัตติผิดในกาม ซึ่ง
เป็นจริยธรรมทางสังคมและพรหมจรรย์ข้อสหารสันโดษซึ่งเป็นจริยธรรมสำหรับครอบครัวด้วย

๒. อุโบสถศีลกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)จะเชื่อมโยงกับเมถุนวิริติ เมื่อมองในส่วนของคุณุศลที่รักษาอุโบสถศีลหรือศีล ๘ ย่อมทำให้เกิดจริยธรรมในด้านสภาพคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ของปัจเจกบุคคล

๓. วิริยะกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)เป็นการส่งเสริมจริยธรรมในทางด้านพฤติกรรมแสดงออกคือความขยันหมั่นเพียร ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่ละโมภโลภมาก รู้จักยับยั้งชั่งใจ และต้องไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนทั้งตัวเองและผู้อื่น

๔. อริยมรรคมีองค์ ๘ กับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) จะทำให้เกิดจริยธรรมในด้านการมีคุณสมบัติของมนุษย์ที่ดี การเป็นคนดีในสังคม

๕. ศาสนากับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วย่อมให้เกิดจริยธรรมในด้านการยึดและปฏิบัติตามหลักศาสนา การเป็นคนดีในสังคม

ประเด็นที่ ๒ เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

๑. เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

๑) ทานการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ในประเด็นการให้ทานมีเป้าหมายเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมในประเด็นของการเอาเปรียบกันในเรื่องแสวงหาทรัพย์สินมาครอบครองไว้ฝ่ายเดียวและเป็นการให้โอกาสแก่บุคคลที่ด้อยโอกาสทางสังคม

๒) เวชยาวิจจะ การช่วยเหลือขวยขวายในกิจกรรมต่างๆ หรือการมีจิตอาสา มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองกันของคนในสังคม ทำให้คนในสังคมไม่นิ่งดูตาย

๓) ศีล ๕ มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้บุคคลแต่ละคนและคนในสังคม เป็นคนที่มีคุณค่าและความสำคัญมากขึ้น

๔) อัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีเป้าหมายเพื่อให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีแต่ความสุขไม่เบียดเบียนกัน

๒. เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมครอบครัวมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความมั่นคงเป็นอย่างมาก เพราะว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคม มีบทบาทในการเลี้ยงดูสมาชิกที่เกิดขึ้นมาให้มีชีวิตอยู่รอด

๓. เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ๕ ข้อคือ

๑. เมถุนวิริติเป้าหมาย คือมีผลดีจากการพยายามที่จะงดเว้นจากเรื่องของกามก็คือ การทำให้มนุษย์แต่ละคนได้มีโอกาสที่จะเข้าถึงความจริงได้ง่ายยิ่งขึ้น

๒. อุโบสถศีลมีเป้าหมายเพื่อความไปสิ้นแห่งกิเลสอาสวะในที่สุด

๓. วิริยะ ความพากเพียร มีเป้าหมายเพื่อให้หน้าที่กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี

๔. อริยมรรค ทางอันประเสริฐ มีเป้าหมายเพื่อให้มีความคิดความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม รู้จักละความชั่ว ก้าวผลของบาปกรรม

๕. ศาสนา ซึ่งหมายถึงพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมของคนในสังคม ด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา คืออริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขาให้บริบูรณ์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวทางการประพาศิทธิพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คือ (๑) เพื่อศึกษาการประพาศิทธิพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการประพาศิทธิพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทยพอสรุปประเด็นได้ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การประพาศิทธิพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในความหมายของพรหมจรรย์มักถูกรู้จักในความหมายแคบๆ เพียงแค่การครองเพศบรรพชิตและการงดเว้นจากเมถุนธรรมอันเป็นความหมายในหนึ่งเท่านั้น ความจริงพระพุทธเจ้าทรงหมายถึงระบบการครองชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งหมด หรือหมายถึงตัวพระพุทธรูปทั้งหมด และหมายถึงความประพฤติประเสริฐ มีนัย ๑๐ ประการดังนี้ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การชวนช่วยช่วยเหลือ) ปัญจศีล (ศีลห้า) อปมัญญา (การประพาศิทธิพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุนวิริติ (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) สทาร์สันโดช (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) วิริยะ (ความเพียร) อุโปสถังคะ (องค์อุโปสถ) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และศาสนา (พระพุทธศาสนา)

การประพาศิทธิพรหมจรรย์นั้นมิกำเนิดจากลัทธิพรหมจรรย์ของพราหมณ์เป็นเริ่มแรก ซึ่งมีมานานก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้น โดยสืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องพระพรหมว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด เป็นบรมอิตตาหรือปรมาตมัน และการที่จะเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมนั้นได้นั้น ต้องดำเนินชีวิตด้วยการประพาศิทธิพรหมจรรย์ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การครองชีวิตเว้นเมถุนและประพฤติปฏิบัติตนเคร่งครัดต่างๆ ที่จะควบคุมตนให้มุ่งมั่นในการศึกษาได้เต็มที่โดยเฉพาะในการเรียนพระเวท โดยนัยหมายถึงการศึกษาพระเวทและหมายถึงช่วงเวลาหรือขั้นตอนของชีวิตที่พึงอุทิศเพื่อการศึกษาอย่างนั้น

จุดประสงค์การประพาศิทธิพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาคือเพื่อรักษาพระธรรมวินัย ของพระภิกษุ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลใดที่รักษาพระธรรมวินัย ย่อมได้ชื่อว่ารักษาพระพุทธศาสนา เป้าหมายและผลของพรหมจรรย์ในทางพระพุทธศาสนา คือ ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ เป็นเป้าหมายของพรหมจรรย์

การประพาศิทธิพรหมจรรย์จะบริบูรณ์ได้ นอกจากจะเว้นจากเมถุนวิริติ คือการเสพเมถุน โดยตรงแล้วต้องเว้นจากเมถุนสังโยคอย่างเด็ดขาด เพราะว่าเมถุนสังโยคทั้ง ๗ เป็นเครื่องเศร้าหมองแก่พรหมจรรย์ และเป็นความต่างพร้อยด้วย สาเหตุที่ทำให้พรหมจรรย์บริบูรณ์หรือไม่บริบูรณ์นั้นต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบกล่าวคือทั้ง ศาสดาและเหล่าสาวกสาวิกาทันทีหลายเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมทรงธรรมทรงวินัย

การอยู่ประพาศพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่ว่าจะประพาศพรหมจรรย์ได้ทุกสมัย ทุกเวลาที่หาไม่ กล่าวคือ การสมควรที่จะอยู่ประพาศพรหมจรรย์อย่างสมบูรณ์นั้น ต้องประกอบเหตุ ดังนี้คือเมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำ ความสงบมาให้เป็นไปเพื่อปรินิพพานให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว บุคคลต้องเกิดใน มัชฌิมชนบทและเป็นผู้มีปัญหา ไม่โง่เขลา ไม่เป็นคนเซอะ สามารถรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทพ ภาสิตได้จึงเชื่อว่าเป็นกาลที่เหมาะสมจะอยู่ประพาศพรหมจรรย์อย่างแท้จริง

การจัดระดับพรหมจรรย์ มี ๓ ประการคือ ระดับต้นได้แก่ ทาน การให้ การสละทรัพย์ ให้แก่คนอื่น ไวยาวัจจะ การชวนช่วยช่วยเหลือ และทำประโยชน์ ปัญจศีล รักษาศีล ๕ ระดับกลาง ได้แก่ อัปมัญญา การประพาศพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต คือการเมตตาแก่สัตว์ทั่วไป สทรา สันโดษ มีความยินดี พอใจเฉพาะคุ้มครองของตน เมถุนวิริติ การงดเว้นจากการเสพเมถุน

ระดับสูงได้แก่ วิริยะ ทำความเพียร อุโปสถังคะ รักษาศีลอุโบสถ อริยมรรค บำเพ็ญ อริยมรรค มีองค์ ๘ ทางอันประเสริฐ (ไตรสิกขา)

พรหมจรรย์คือศาสนา ซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมทุกข้อในพระพุทธศาสนา ไม่น่าจะจัดอยู่ใน ชั้นใดชั้นหนึ่ง เพราะเป็นพรหมจรรย์รวบยอด ท่านหมายถึงความสำเร็จในสิกขา ๓

ข้อควรระวังในการประพาศพรหมจรรย์ภิกษุที่บวชออกจากเรือนเป็นผู้ไม่มีเรือนคือ อนา คาริกะแปลว่า คนไม่มีเรือน คนไม่มีบ้าน เพราะว่าได้ออกจากบ้านเรือนมาแล้วประพาศพรหมจรรย์ใน พระพุทธศาสนาแล้วต้อง มีเป้าหมายคือการทำที่สุดแห่งทุกข์มิใช่ประพาศพรหมจรรย์เพื่อหวังความ เป็นเทพอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะว่าการน้อมใจเพื่อปรารถนาความเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง พระ พุทธองค์ตรัสว่า เป็นกิเลสเครื่องผูกใจถ้าตัดไม่ขาดก็จะไม่ถึงความเจริญอกงามในพระธรรมวินัย

อุปการะของการประพาศพรหมจรรย์กล่าวคือการทำที่พระตถาคตเจ้าอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความ งามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนกุลบุตรได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์มีศรัทธาแล้ว ออกบวชในพระพุทธศาสนาด้วยเห็นว่า การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางแห่งธุลี การบวช เป็นทางปลอดโปร่งเมื่อบวชแล้วปฏิบัติตามคำสั่งสอนสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้ การประพาศ พรหมจรรย์ของพระพุทธองค์จึงเป็นอุปการะแก่มหาชนเป็นอันมากทั้งกุลบุตรในพระพุทธศาสนาและ นักบวชนอกศาสนาเข้ามาบวชประพาศพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสในพระองค์

เป้าหมายแห่งการประพาศพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้ ประกาศไว้ชัดเจนว่า เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ ดังที่พระผู้มีพระภาคประธานการอุปสมบทแก่ พระสาวก ทั้งหลายว่า จงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพาศพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่ง ทุกข์โดยชอบเถิด

ประเด็นที่ ๒ จากการศึกษาปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย สรุปความ ได้ดังนี้คือ

แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม จริยธรรม หมายถึง หลักการประพฤติปฏิบัติ หรือแนวทางการ กระทำที่แสดงออกในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อันพึง ปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวม เพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม

อย่างมีความสุข ซึ่งสามารถได้เป็น ๒ แนวทาง คือ ๑.จริยธรรมที่เป็นคุณลักษณะของบุคคลในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี ละเว้นสิ่งที่ชั่ว และ ๒.เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ บรรทัดฐานของสังคมที่ควบคุมกำกับความประพฤติของบุคคลที่ให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ จริยธรรมเป็นคุณความดีงาม สภาพที่ประพฤติกกรรมทางธรรมจะต้องประพฤติอยู่ในที่ดีทางกาย วาจา และจิตใจที่งามเท่านั้น ส่วนที่เป็นประพฤติกกรรมทางชั่วไม่เรียกว่าเป็นการประพฤติที่ถูกต้องอันได้แก่ ศีลธรรม กฎเกณฑ์ความถูกต้อง หรือหลักธรรมศีลธรรม และธรรมเนียมประเพณี หรือศาสนาต่างๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรม และจริยศาสตร์ได้ที่สำคัญที่สุดคือวัฒนธรรม ศาสนาที่ให้ประโยชน์เป็นมนุษย์ที่ดี

แนวคิดทฤษฎีจริยธรรมประกอบด้วย

๑. ความสำคัญของจริยธรรมบุคคลใดที่มีจริยธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน จะทำให้เป็นผู้ที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในหน้าที่การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเคารพเชือฟังจากบุคคลทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒. หลักจริยธรรม ได้แก่ ๑) ความซื่อสัตย์สุจริต ๒) ความเอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ ๓) ความละเอียด เกรงกลัวต่อบาป ๔) การมีจิตสาธารณะ คือ การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีความตระหนักรู้และคำนึงถึงสังคมส่วนรวม

๓. คุณของลักษณะจริยธรรมในสังคมไทย ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของคนในสังคมไทยที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ซึ่งคุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยมีลักษณะ ๑๑ ประการดังนี้

(๑) ความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความพากเพียร ผูกพันละเอียด รอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

(๒) ซื่อสัตย์ โดยประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น อันได้แก่ ไม่กลับกลอก ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย มั่นคงต่อการกระทำของตน ไม่คดโกง ประพฤติตนตรงตามพูดและความคิด เป็นต้น

(๓) มีเหตุผล โดยมีความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเองที่มีอยู่เดิม

(๔) กตัญญูกตเวที โดยกตัญญู เป็นความรู้สึกในการอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งที่มีต่อเรา สำหรับ กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น การกตัญญูกตเวที หมายถึง ความรู้บุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนอื่นสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ เช่น การเคารพนับถือ ยกย่อง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ทำคุณความดีตอบแทนผู้มีพระคุณ ไม่ละทิ้งผู้มีพระคุณในคราวที่ผู้มีพระคุณเดือดร้อนลำบาก ไม่คิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น

(๕) รักษาระเบียบวินัย เป็นการควบคุมความประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยา มารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรม เช่น การมีระเบียบวินัยต่อตนเอง และผู้อื่นต่อสถานที่ ต่อบรรทัดฐานทางสังคม

(๖) เสียสละ โดยการละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันแก่คนที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง เช่น ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีโทษ

ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด เพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ที่ขัดสนที่สมควรให้ ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข ไม่อาฆาตจองเวร เป็นต้น

(๗) สามัคคี โดยมีความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำการกิจการให้สำเร็จด้วยดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เช่น ปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมของส่วนรวม เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นพวกเขา พวกเรา มองคนอื่นในแง่ดีเสมอ เป็นต้น

(๘) ประหยัด โดยการใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รู้จักประมาณระวัง ยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะพอควร เช่น จ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็นให้สมควรแก่อัตภาพ รู้จักเก็บรวบรวมรายได้

(๙) ยุติธรรม เป็นการปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงกับความเป็นจริงของเหตุและผล ไม่ลำเอียงพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น ไม่ลำเอียงเพราะความชอบหรือรักใคร่ เพราะความเกลียด เพราะความกลัว เพราะหลง ไม่เข้าข้างคนผิด เป็นต้น

(๑๐) อุตสาหะ เป็นความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ได้แก่ ขยัน ไม่ท้อถอย ไม่ยอมแพ้ ต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ กระตือรือร้น หนักแน่น ไม่หวั่นไหวง่าย เป็นต้น

(๑๑) เมตตา กรุณา กล่าวคือ เมตตา เป็นความรักใคร่ ปราบปรามจะให้ผู้อื่นเป็นสุข สำหรับกรุณา เป็นความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ เช่น ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เสียดสี พุดจาด้วยความโกรธเคียดแค้น ไม่ฆ่า ทบตี ตัด จองจำ หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ

๓. แนวคิดทฤษฎีจริยธรรม ๓ ด้าน คือ (๑) จริยธรรมทางสังคม (๒) จริยธรรมสำหรับ (๓) ครอบครัวจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย กล่าวคือ สภาพปัญหาทางด้านจริยธรรมของสังคมไทยในปัจจุบันถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญในระดับต้น ๆ ของประเทศ ซึ่งปัญหาทางด้านจริยธรรมนั้นจะแฝงตัวอยู่กับทุกกลุ่มอายุ และกลุ่มอาชีพ รวมถึงเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีปัญหาการขาดจริยธรรมและดูเหมือนกับว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบด้วย

๑. ปัญหาการเห็นห่างจากศาสนา
๒. ปัญหาการเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม
๓. ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง
๔. ปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง
๕. ปัญหาความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของเยาวชน

การแก้ปัญหาทางจริยธรรมนั้น จำเป็นจะต้องให้สนองความต้องการทั้งของบุคคลและของสังคม ถ้าไม่สนองความต้องการแล้ว การแก้ปัญหาก็ยากที่จะสำเร็จ จึงต้องยอมรับความจริง ถ้าเราไม่รู้จักรู้จักความต้องการของเขาไม่ยอมรับความต้องการของคน เราก็จะยืนยันยืนยันตามที่เรามองหรือตามมาตรฐานของเราว่า ปัญหาจริยธรรมเป็นอย่างนี้ มันไม่ถูกต้อง มันขาดแคลนอย่างนี้แล้วพยายามจะสร้างจริยธรรมขึ้นมาโดยไม่สอดคล้อง ไม่สนองความต้องการก็ยากที่จะสำเร็จ เราจึงต้องเข้าใจความต้องการของทั้งบุคคลในสังคมและของสังคม แล้วก็แก้ปัญหาจริยธรรมนั้น โดยให้สอดคล้องกับความ

ต้องการนี้ แต่เป็นการสนองความต้องการอย่างถูกต้อง ถ้าเป็นการสนองความต้องการอย่างถูกต้องแล้ว ก็จะเกิดจริยธรรมขึ้นมา

ประเด็นที่ ๓ จากการศึกษาแนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย สรุปความได้ดังนี้คือ

แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

พรหมจรรย์ ๔ ข้อ คือ ๑. ทาน ๒. เวทย์ยาวัจจะ ๓. ศีล ๔. อัปมัญญา พรหมวิหาร ส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

๑. การให้ทานเป็นสาเหตุให้เกิดจริยธรรมทางสังคม ในด้านการลดสภาพปัญหาสังคมในแง่ของการเอาเปรียบกันในเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนมากเกินไป

๒. การประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๒ คือ เวทย์ยาวัจจะ การช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมในด้านจิตอาสา เพราะเราอยู่ในสังคมคนเดียวไม่ได้ ต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันต้องพึ่งพาอาศัยกัน การขนขวายช่วยเหลือกันทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นกำลังกาย กำลังทางความคิดจะช่วยให้อะไรต่าง ๆ ทางสังคมสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

๓. การรักษาศีล ๕ จะทำให้เกิดจริยธรรมในด้านการเคารพในชีวิตของผู้อื่นและสัตว์อื่น เคารพในลิขสิทธิ์และทรัพย์สินของผู้อื่น เคารพในคุ้มครองของผู้อื่น และ ในด้านการป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกัน ด้วยการพูด คือ ตัดประโยชน์ทางวาจา กล่าวโดยสรุปก็คือการให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกันและรักษาสังคมให้มีสันติสุข

๔. ผู้ที่ประพฤติพรหมจรรย์ในข้ออัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) จะทำให้เกิดจริยธรรมทางสังคมในด้านการพัฒนาคุณภาพจิตให้สูงขึ้นเพราะว่า อัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นข้อปฏิบัติที่พึงทำต่อผู้อื่น ได้แก่ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นแล้วยังมีจิตประกอบด้วยเมตตา ปราบปรามให้เขามีความสุขเป็นต้น

สหสัมพันธ์กับการส่งเสริมจริยธรรมครอบครัวเมื่อผู้ที่ประพฤติพรหมจรรย์ในข้อนี้แล้ว ย่อมทำให้เกิดจริยธรรมทางครอบครัวในด้านความมั่นคงของสถาบันครอบครัว เพราะว่า สหสัมพันธ์ ความยินดีเฉพาะคุ้มครองของตนเป็นหลักคำสอนเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว สำหรับการครองชีวิตอย่างคฤหัสถ์ เป็นการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากวงละเมียดในสิทธิของกันและกัน ในด้านการประพฤติเกี่ยวกับการมีคู่ครอง เพื่อความเป็นสุขของคนในสังคม สหสัมพันธ์ ความยินดีเฉพาะคุ้มครองของตนหมายถึงความซื่อตรงต่อกันในระหว่างสามีและภรรยาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการใช้ชีวิตครองเรือนสำหรับคฤหัสถ์

พรหมจรรย์ ๕ ข้อกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)

๑. เมถุนวิริติกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ประพฤติพรหมจรรย์ในข้อเมถุนวิริติ การงดเว้นก็จากสิ่งที่ไม่ประเสริฐย่อมทำให้เกิดจริยธรรมสำหรับชีวิตส่วนบุคคลในด้านที่ประกอบด้วยธรรมอันประเสริฐและทำให้ศีลบริสุทธิ์ได้ การประพฤติพรหมจรรย์ในเมถุนวิริติ การงดเว้นก็จากสิ่งที่ไม่ประเสริฐจะเชื่อมโยงกับศีล ๕ ข้อที่ ๓ คือ การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ซึ่งเป็นจริยธรรมทางสังคมและพรหมจรรย์ข้อสหสัมพันธ์ซึ่งเป็นจริยธรรมสำหรับครอบครัวด้วย

๒. อุโบสถศีลกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)จะเชื่อมโยงกับเมถุนวิริติ เมื่อมองในส่วนของคุณุศลที่รักษาอุโบสถศีลหรือศีล ๘ ย่อมทำให้เกิดจริยธรรมในด้านสภาพคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ของปัจเจกบุคคล

๓. วิริยะกับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)เป็นการส่งเสริมจริยธรรมในทางด้านพฤติกรรมแสดงออกคือความขยันหมั่นเพียร ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่ละโมภโลภมาก รู้จักยับยั้งชั่งใจ และต้องไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนทั้งตัวเองและผู้อื่น

๔. อริยมรรคมีองค์ ๘ กับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) จะทำให้เกิดจริยธรรมในด้านการมีคุณสมบัติของมนุษย์ที่ดี การเป็นคนดีในสังคม

๕. ศาสนากับการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล)ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วย่อมให้เกิดจริยธรรมในด้านการยึดและปฏิบัติตามหลักศาสนา การเป็นคนดีในสังคม

เป้าหมายของการประพาสพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย

๑. เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม

๑) ทานการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ในประเด็นการให้ทานมีเป้าหมายเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมในประเด็นของการเอาเปรียบกันในเรื่องแสวงหาทรัพย์สินมาครอบครองไว้ฝ่ายเดียวและเป็นการให้โอกาสแก่บุคคลที่ด้อยโอกาสทางสังคม

๒) เวชยาวิจจะ การช่วยเหลือขวยขวายในกิจกรรมต่างๆ หรือการมีจิตอาสา มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองกันของคนในสังคม ทำให้คนในสังคมไม่นิ่งดูตาย

๓) ศีล ๕ มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้บุคคลแต่ละคนและคนในสังคม เป็นคนที่มีคุณค่าและความสำคัญมากขึ้น

๔) อัปมัญญา (พรหมวิหาร ๔) คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีเป้าหมายเพื่อให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีแต่ความสุขไม่เบียดเบียนกัน

๒. เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมครอบครัวมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความมั่นคงเป็นอย่างมาก เพราะว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคม มีบทบาทในการเลี้ยงดูสมาชิกที่เกิดขึ้นให้มีชีวิตอยู่รอด

๓. เป้าหมายการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) ๕ ข้อคือ

๑. เมถุนวิริติเป้าหมาย คือมีผลดีจากการพยายามที่จะงดเว้นจากเรื่องของกามก็คือ การทำให้มนุษย์แต่ละคนได้มีโอกาสที่จะเข้าถึงความจริงได้ง่ายยิ่งขึ้น

๒. อุโบสถศีลมีเป้าหมายเพื่อความไปสิ้นแห่งกิเลสอาสวะในที่สุด

๓. วิริยะ ความพากเพียร มีเป้าหมายเพื่อให้หน้าที่กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี

๔. อริยมรรค ทางอันประเสริฐ มีเป้าหมายเพื่อให้มีความคิดความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม รู้จักละความชั่ว กลัวผลของบาปกรรม

๕. ศาสนา ซึ่งหมายถึงพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมของคนในสังคม ด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา คืออริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขาให้บริบูรณ์

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ควรมีทุนสนับสนุนสำหรับการวิจัยเรื่องการแนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย ซึ่งถือเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาส่งเสริมสังคมไทยอีกรูปแบบหนึ่ง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่น่าจะทำการศึกษาวิจัยต่อดังนี้คือ

๑. การประพฤติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. ปัญหาการประพฤติพรหมจรรย์ในสังคมไทย
๓. เปรียบเทียบการประพฤติพรหมจรรย์กับจริยธรรมในสังคมไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย - บาลี :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก**, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓ – ๒๕๓๔.

พระพุทธโฆษาจารย์. **วิสุทธิมรรค**. ภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระสิริมงคลอาจารย์. **มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ. **กรอบความคิดเพื่อส่งเสริม และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.

กรมวิชาการ. **“แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย”**. การประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย ๒๒ – ๒๗ มกราคม ๒๕๒๓. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓.

กรมศิลปากร. **มิลินทปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระวิสุทธิวงศาจารย์(สูง ธัญญาโณ). กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

กรมการศาสนา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิชาการ กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, ๒๕๓๓.

กรมศิลปากร. **จารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **หลักการครองตน**. กรุงเทพมหานคร : สนุกอ่าน, ๒๕๔๑.

_____. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

จำลอง เงินดี. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. ม.ร.ว., **หลักจริยธรรมที่ควรคำนึงถึงในการให้คำปรึกษา**. กรุงเทพมหานคร: วัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๑.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม**. การวิจัยและพัฒนาบุคลากร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

งามตา วรินทร์านนท์. **ปลูกฝังเยาวชนไทยอย่างไรให้เป็นคนดีรวมบทความความร่วมมือสรรค์สร้างเด็กและเยาวชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๖.

ที. ดับบลิว. รัส เดวิดส์. **พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป.** แปลโดย สมัย สิงห์ศิริ, กรุงเทพมหานคร : พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, ๒๕๑๕.

ธรรมปราโมทย์. **คู่มือพระแท้.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

ธนิต อยู่โพธิ์. **เสนาสนะปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติธรรมและอาศรม.** กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก. ศิวพร , ๒๕๑๘.

_____ . **อานิสงส์ศิลป์ ๕.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ธนู แก้วโอภาส. **ศาสนาโลก.** กรุงเทพมหานคร : หจก.เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๔๒.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. **ศาสนากับความมั่นคงของชาติ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๐

นงเยาว์ แข่งเพ็ญแข. **การเสริมพลังจิตใจ จริยธรรม วินัย เด็กและเยาวชน ร่วมกับกระบวนการคิดของสมอง.** กรุงเทพมหานคร: ส่งเสริมการศึกษาและจริยธรรม, ๒๕๔๕

นีออน พิณประดิษฐ์. **จริยธรรม : ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนา.** ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น , ๒๕๕๕.

บรรพต วีระชัย. **สังคมวิทยา มานุษยวิทยา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย รามคำแหง, ๒๕๑๙.

บรรจบ บรรณรุจิ. **พระโพธิสัตว์ในนิกายเถรวาท.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๒๙.

ป.หลงสมบุญ. **พันธุ์. พจนานุกรมมคอ - ไทย.** กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.

ปัญญา ใช้บางยาง. **คัมภีร์อุโบสถศีล.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๔๘.

ปิ่น มุทุกันต์. **พ.อ. มงคลชีวิต ภาคที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๓๑.

_____ . **ประมวลศัพท์ศาสนา จากศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ซิกข์ และลัทธิประเพณี.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๔.

ปภาณี ฐิติวัฒนา. **โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. มนุษย์กับสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๔.

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑. **อ้างใน พระราชวรมณี(ประยุทธ์ ปยุตโต). ปรัชญาการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ปราณี วิธรวานิชย์. **จริยธรรมกับชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : คุณมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒.

ดร.ตินาร์ บุญธรรม. **พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕.

ดร.ทองหล่อ วงศ์ธรรม. **ปรัชญาอินเดีย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร์, ๒๕๓๓.

ดวงเดือน พันธุนาวัน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิมวัย. จริยธรรมของเยาวชนไทย. รายงาน
การวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๕๒.

_____ . ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับสุขภาพจิตและจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น.

กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, ๒๕๒๐.

ผศ.ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม. พุทธศาสน์อยู่อย่างคู่องค์กษัตรา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : หอรัตน
ชัยการพิมพ์, ๒๕๕๓.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระญาณวโรดม. ศาสนาต่างๆ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

_____ . พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). อานิสงส์การบวช. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมโกศาจารย์(หลวงพ่อพุทธทาส อินทปัญโญ). พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๔.

_____ . บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๑๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). ก้าวไปในบุญ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

_____ . สอนภาค สอนทิศ:ชีวิตพระ – ชีวิตชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗.

_____ . ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๙.
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

_____ . จาริกบุญ-จาริกธรรม (ฉบับปรับปรุงใหม่). พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๙.

_____ . ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส อาร์. ฟรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๓.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทเอส อาร์. ฟรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ . พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธรรม
, ๒๕๕๕.

_____ . ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. นครปฐม : ระฆังทอง, ๒๕๔๗.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์,
๒๕๑๗.

พระราชพิธีและพระราชกรณียกิจในการทรงพระผนวช ๒๒ ตุลาคม - ๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๙, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๙.

พระบรมราโชวาทในรัชกาลที่ ๕ พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอ(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอามาศย์โทขุนสมศรี สุภการ,๒๕๑๓.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลองสารพัดนึก. พจนานุกรม บาลี-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๕.

พระไพศาล วิสาโล.พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ.พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมจารย์ (ทองขาว ปญญาทีโป).ชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์,๒๕๓๕. พ่อขุนรามคำแหง. จารึกสมัยสุโขทัย.กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.

พุทธทาสภิกขุ- ปัญญานันทภิกขุ.พรหมจรรย์ของการบวช. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ ธรรมสภา, มปป.,

พุทธทาสภิกขุ.เรื่องเกี่ยวกับการบวชและพระพุทธรูปที่จารีอยู่ในประวัติศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๔.

_____ .การบวชอยู่ที่บ้าน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

_____ . คำสอนผู้บวช. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๘.

_____ . คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว ฉบับสมบูรณ์ของพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ กรมการศาสนา, ๒๕๓๗.

_____ . บวชทำไม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๓.

_____ . พรหมจรรย์ของการบวช. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๖.

_____ . เรื่องสุดท้ายของการประพาศพรหมจรรย์.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมิต, ๒๕๕๔.

_____ . เรื่องเกี่ยวกับการบวชและพระพุทธรูปที่จารีอยู่ในประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมิต, ๒๕๔๔.

_____ . บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง โอวาทผู้บรรพชา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิพนพาน, ๒๕๓๑.

_____ . หัวใจนักบวช. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๖.

_____ .ตามรอยพระอรหันต์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป..

_____ .สากลพรหมจรรย์.กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

_____ .ทาน ศิล ภาวนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, มปป.,

พนัส หันนาคินทร์.การสอนค่านิยมและจริยศึกษา.โครงการตำรามหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, พิษณุโลก, 2523.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์.ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มลทินปัญหา ฉบับแปลมหามกุฏราชวิทยาลัย.พิมพ์ครั้งที่ ๕. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มาลี จุฑา.จิตวิทยาการเรียนการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: อักษราพัฒนา, ๒๕๔๒.

มาโนช ตันชวณิชย์.ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู.(คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,2534.

ราชบัณฑิตยสถาน.พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

รศ.สิริวัฒน์ คำวันสา.ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

รชนีกร เศรษฐ์.สังคมและวัฒนธรรมไทย.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เณศ, ๒๕๒๓.

รุจิร ภูสาระ.แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการหลักสูตรใหม่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ๖. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๓.

ลิขิต อีระเวคิน.การเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

วศิน อินทสระ.ทางเดินของมุนี (โมไนยปฏิปทา). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖.

_____.แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา, เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๒๙.

_____.สาระสำคัญแห่งมงคล ๓๘.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๖.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก.จริยธรรมกับบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓.

สนธยา พลศรี.หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส.นวโกวาท.พิมพ์ครั้งที่ ๗๖. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_____.สารานุกรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

_____.การบวชในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

_____.พุทธประวัติ เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____.การบวชในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

_____.วินัยมุข เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

_____.พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑.กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (เจริญ สุวฑฺฒโน).มนุษย์ธรรม. กรุงเทพมหานคร : ชวนการพิมพ์, ๒๕๓๓.

_____.๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า.พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____.วิธีสร้างบุญบารมี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พันธ์, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน). **วาทะธรรมแห่งวาสน**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ประชุมเกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา**. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔.

เสถียรโกเศศ. **ลัทธิ-ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.

เสฐียร พันธรั้งยี. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖.

เสถียร โปธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

สุเชาว์ พลอยชุม. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุรพันธ์ ฉันทแดนสุวรรณ. **องค์การและการจัดการกรุงเทพมหานคร: จุดทอง**, ๒๕๕๖.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

เสถียร ศุภโสภณ. **พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย**. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕.

แสวง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สิวลี ศิริวิไล. **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

อติคุณ สิ้นธนาปัญญา, จริยธรรมเด็กและเยาวชนเหยื่อของปัญหาสังคม, วารสารบริหารการศึกษา บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙), หน้า ๑๘

(๒) วิทยานิพนธ์ :

บงกช มงคลชัย. “การพัฒนาบทบาทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมของเด็กนักเรียน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗.

บรรจบ บรรณรุจิ. “อสีตมหาสาวกกับการบรรลุนิพพาน”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระจักรกริช ปิยธมโม (โสภณ). “ศึกษาวิเคราะห์การสวดพระปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

- พระเจียน กันทะบุตร(ตึกขปญโญ). “สังฆิกเสนาสนะ : ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับหมู่บ้าน”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (พุทธศาสนศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.
- พระทอง ธมมิโก (ปานทอง). “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระบุญเกิด อธิธมฺโนโต. “การศึกษาภิกษุปาฎิโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.**วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
,๒๕๕๔.
- พระประหยัด หงส์นวล. “การศึกษาคำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา”.**วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.
- พระมหากนกพัฒน์ นาดธมฺโม (พวงบานเย็น). “การบวชชีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี
ในประเทศไทย”.**วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร. “วิฤทธิพุทธศาสนา : กรณีศึกษาการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศ
ไทย (๒๕๒๓ – ๒๕๔๓)”.**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.**(สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.
- พระมหาไพบูลย์ วิบูล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล), “การศึกษาแนวคิดเรื่องเสนาสนะใน พระพุทธศาสนา”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระมหาไพบูลย์ แก้วเลื่อนมา. “เจตคติต่อการปฏิบัติธรรมของสตรี : ศึกษาเฉพาะกรณีการบวช
เนกขัมมจารีในจังหวัดราชบุรี”.**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** คณะศิลปศาสตร์
,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.
- พระมหาสุวรรณ เคลือบสุวรรณ. “การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการไปวัดในวันพระของ
พุทธศาสนิกชนกับการไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ของคริสตศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์กับคริสตจักรแสงสว่าง”.**ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** (สาขาวิชา
ศาสนาเปรียบเทียบ) บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.
- พระมหาสุชาติ สุชาติ (สนิทสนม). “ศึกษาการประพฤติพรหมจรรย์ตามหลักคำสอน
พระพุทธศาสนา”.**วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย๒๕๔๕.
- พระลิขิต ทินนปญโญ (เมืองจันทร์). “การวิเคราะห์รูปแบบการใช้จีวรที่เกื้อกูลการประพฤติ
พรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระสุทัศน์ สีสวัสดิ์ (อัญสะโส). “ศึกษาการใช้จีวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.**วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๔.

พระสุริยนต์ ทสสนีโย (น้อยสงวน). “การศึกษาวิเคราะห์บิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิต และกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต**. บัณฑิต มหาวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระอุบล กตปุญโญ (แก้ววงษ์ล้อม). “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

วิโรจน์ พรหมสุด. “การบวช: กระบวนการขัดเกลาเพื่อความเป็นศาสนทายาท”. **วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต**. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

สุนทรียา สุนทรวิภาค. “การศึกษาความสำคัญของการบวชในพระพุทธศาสนา ที่มีผลต่อ สังคมไทย ปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี”. **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๒๙.

(๓) สื่อออนไลน์:

ข่าวสด รายวัน.(ปีที่ ๑๙, ฉบับที่ ๗๐๕๖๙), ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๓. [ออนไลน์]แหล่งที่มา :http://www.khaosod.co.th/view_news. [วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๓]

โครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม. “เฉลิมพระเกียรติ” ศูนย์ส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดไผ่เหลือง ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

[ออนไลน์]แหล่งที่มา:<http://www.dhammadham.org>. [๖ ตุลาคม ๒๕๖๐]

ผ่านวงการสงฆ์ พ.ศ.๒๕๕๖ ยุคผ้าเหลืองเสื่อมสุดขีด...? โดย ไทยรัฐออนไลน์ ๒๐ มิ.ย. ๒๕๕๖

[ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/content>. [๖ ตุลาคม ๒๕๖๐]

พระมหาสาธิต มหาปุญโญ (ดร.) ผู้เขียน พระมหาบุญไทย ปุณณมโน รวบรวม.[ออนไลน์] แหล่งที่มา:<http://www.cybervanaram.net> [๖ ตุลาคม ๒๕๖๐]

พีรพร พงศ์พิพัฒน์พันธุ์. **กัณฑ์เทศน์สัมพันธ์กับการประเพณีพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา**.

[ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.gotoknow.org> [๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐]

[ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://pangmon.wordpress.com>. [๖ ตุลาคม ๒๕๖๐]

พระกับผู้หญิง เรื่อง "น้ำกับไฟ" [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://pangmon.wordpress.com>[๖ ตุลาคม ๒๕๖๐]

มติชนรายวัน. **คอลัมน์ ดุลยภาพดุลยพินิจ**. วันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๙. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<https://www.matichon.co.th/news>. [๖ ตุลาคม ๒๕๖๐]

[ออนไลน์] แหล่งที่มา :<https://www.vipassanathai.org/main.php>[๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐]

(๔) อัดสำเนา:

พัฒนาข้าราชการพลเรือน. (สถาบัน), **คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร**.เอกสารประกอบการบรรยาย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒

ชาญ ยมดิษฐ์. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามศีล ๕ ตามคำรายงานของนักชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตการศึกษา ๖.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Kohlberg, L. in Noman J.B., **Moral Education** London : Routledge & Kegan Paul, 1976.

Rest James R. **Theoretical Analysis of Moral Judgment Development**. Unpublished Manuscript, 1977.

Abraham Harold Maslow, **Motivation and Personality**. New York: Harper & Row, 1970.

Albert Bandura, **Social Learning Theory**. Englewood Cliffs. N J: Prentice-Hall, 1977.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาบุญแสง ฉายา ปุณฺณสโม นามสกุล จิตรีheim
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๑ มกราคม ๒๔๙๕
- อุปสมบท : วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๖
ณ วัดหน้าโคก ต.หน้าโคก อ.ผักไห่ จ.พระนครศรีอยุธยา
- ประวัติการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๓๙ นักระรรมชั้นเอก
วัดหน้าโคก ต.หน้าโคก อ.ผักไห่ จ.พระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. ๒๕๔๖ เปรียญธรรม ๔ ประโยค
วัดพระหงส์เทศประดิษฐ์ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๒๑ ครุศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๕๒ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ประสบการณ์ : สอนศีลธรรมที่โรงเรียนวัดชุมทอง, โรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม
สอนนักระรรม-ธรรมศึกษาที่โรงเรียนเขตโรงเรียนวิเศษชัยชาญ ๑๐ แห่ง
- ตำแหน่ง : เจ้าคณะตำบลหัวตะพาน อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
เจ้าอาวาสวัดชุมทอง ต.ไผ่จำศีล อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
- ปัจจุบัน : พ.ศ. ๒๕๕๓ เข้าศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
แบบ ๒.๒ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย